DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

TBMM KÜLTÜR, SANAT VE YAYIN KURULU YAYINLARI

YAYIN NO: 97

Balkanlardaki Türk Mimarî Eserlerinden Örnekler

Ömer Turan
Mehmet Z. İbrahimgil

ANKARA 2004
Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Metin Yazarı ve Fotoğraflar
Ömer TURAN
Mehmet Z. İBRAHİMGİL

Proje Koordinesi
Vahit ERDEM
Ercan DURDULAR

Baskı Koordinesi
Zeynep KARAGÖZOĞLU
Hakan CECELİ

Tasarım-Görsel Çalışma
Fahri KARAGÖZOĞLU

Grafik Uygulama
Hakan PAMUKÇU

Reprodüksiyon
Alaaddin PAMUKÇU

Dizgi - Film
Başkent Grafik

Baskı
Nurol MATBAACILIK

Baskı Sayısı: 3000
ISBN: 975-7479-90-X

Adres
TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
KÜLTÜR, SANAT VE YAYIN KURULU BAŞKANLIĞI
ANKARA-TÜRKİYE

Tel/Faks: (+90) 0 312 420 66 16
E-posta: kultur.sanat@tbmm.gov.tr

© Tüm hakları TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kuruluna aittir.
Yazı ve fotoğraflar izin alınmadan kullanılamaz.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

İÇİNDEKİLER

Sunuş 6
Önsöz 7
Giriş ve Genel Değerlendirme 8
Arnavutluk 20
Bosna-Hersek 88
Bulgaristan 156
Hırvatistan 224
Kosova 242
Macaristan 293
Makedonya 330
Romanya 400
Yugoslavya (Sırbistan, Karadağ, Vojvodina, Sancak) 422
Yunanistan 454
Bulundukları Ülkelere Göre Türk Fotoğrafçıları Listesi 506
Yer Adları Listesi 518
Bibliyografya 520
Dizin 546

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

SUNUŞ

alkanlar, tarih boyunca farklı medeniyetlere mekân olmuş, çok önemli bir coğrafyadır. Üç kıtada ım sürmüş Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşu ve yıkılışı da bu topraklarda gerçekleşmiştir. anlı medeniyeti, 14. yüzyıl sonlarından 20. yüzyıl başlarına kadar tam beş asır boyunca Balkanlar'da salarak, tüm insanlığa eşsiz bir tarihî miras bırakmıştır. Osmanlı kültürü, Balkanlar'da yaşayan ımların dilinden musikisine, mutfağından şehirciliğine kadar her alanda derin izler bırakmıştır. Ancak esef Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'da bıraktığı tarihî miras ve yerli kültürler üzerindeki eri yeterince araştırılamamıştır.

alkanlar'daki Osmanlı mimarî eserleri, bu büyük ve hümanist medeniyetin güzel birer yansımasıdır. Bu rli eserler, döneminde Balkanların mimarîde ne kadar ileri bir durumda olduğunu göstermektedir. ı vakıf eseri olan bu tarihî yapılar, medeniyetimizin sosyal ve insancıl yönünü en çarpıcı şekilde ortaya ıaktadır. Camiler, tekkeler, çeşmeler, türbeler, köprüler, medreseler, kütüphaneler ve çarşılar, bu k medeniyetin insana ve hayata bakışını gözler önüne sermektedir. Aşevleri ve imaretler, Osmanlı ürü'nün sosyal yönünü, yapılardaki emsalsiz süslemeler, yüksek estetik seviyeyi, kuş evleri, hayvanlara en değeri göstermektedir. Poçitel'deki muhteşem külliye, Osmanlı Medeniyeti'nin çevreyle barışık ve ı içerisinde olduğunun en güzel örneğidir.

alkan tarihinin son 200 yıllık döneminde yaşanan kanlı isyanlar, ihtilâller, savaşlar ve bunlara bağlı k gelişen nüfus hareketleri, Osmanlı medeniyetinin imzasını taşıyan bu eserleri büyük ölçüde tahrip ştir. Tüm bu olumsuz gelişmelere rağmen ayakta kalarak günümüze ulaşabilen tarihî yapılar ise, nsız ve onarıma muhtaç durumdadır.

ı eserle ilgili çalışmanın başladığı 2000 yılında ayakta olan yapıların bir kısmı bile, bugün maalesef yok ıştur. Milletimizin, insanlığa armağanı olan bu görkemli ve eşsiz eserlere sahip çıkmanın herkesin vi olduğunu düşünüyorum.

engin Türk kültürünün çarpıcı örneklerini tanıtan bu kitabı hazırlayan Ömer Turan ve Mehmet Zeki ıimgil başta olmak üzere, eseri destekleme kararı alan TBMM Başkanlık Divanı ile TBMM Kültür, t ve Yayın Kurulu üyelerimiz ve kitabın basılmasında emeği geçenlere teşekkür ederim.

Bülent ARINÇ
TBMM Başkanı

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ÖNSÖZ

Tarih boyunca dillerin, dinlerin, ırkların, kültürlerin ve medeniyetlerin birbirleriyle karşılaştıkları, birbirlerine karıştıkları ve zaman zaman birbirleriyle çarpıştıkları bir bölge olan Balkanlar, beş asrı aşkın bir süre Osmanlı Türklerinin hakimiyeti altında kalmıştır. Bu uzun müddet zarfında bölge binlerce dinî, sosyal ve kültürel yapı ile donatılmış; ırk, dil ve din ayrımı yapılmaksızın insanların yaşama şartları kolaylaştırılmıştır.

Savaşlar, yangınlar, sel ve depremlerin yanı sıra kasıt, ihmal ve imkânsızlıkların sonucunda bu yapıların büyük bir kısmı günümüze ulaşamamıştır, ayakta kalabilenlerin sayısı binli rakamlara varmamaktadır. Osmanlı hakimiyeti döneminde Balkanlarda inşa edilen vakıf eserlerinin sayısının 16.000'in üzerinde olduğu hatırlanırsa tahribatın boyutları kendiliğinden ortaya çıkar. Bununla birlikte, çalışmamıza aldığımız birkaç yüz eser bile, Osmanlı Türklerinin kültürünün, yaşama tarzının, mimarîsinin, sanatının ve estetiğinin yüksek seviyesi hakkında bir fikir verebilir.

Balkanlardaki Türk eserleri, bölgenin kendine mahsus siyasî ve coğrafî şartları sebebiyle yeterince çalışılmamıştır. Bu konudaki en kapsamlı çalışma Ekrem Hakkı Ayverdi'ye aittir. *Avrupa'da Türk Eserleri* isimli mufassal öncü eserinden herkes gibi biz de büyük ölçüde yararlandık. Kendisini saygı, minnet ve rahmetle anıyoruz.

Balkanlardaki Türk Mimarî Eserlerinden Örnekler isimli bu çalışmamız, Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Kosova, Macaristan, Makedonya, Romanya, Yugoslavya ve Yunanistan'daki 285 eseri ele almaktadır. Çalışmamızın baş kısmında Balkanlardaki Türk hakimiyetinin ve eserlerinin genel olarak bir değerlendirmesini yaptıktan sonra tek tek eserleri tanıttık. Yapıların tarihî ve mimarî özelliklerine dikkati çektik. Teknik ve ayrıntılı tanımlamalardan özellikle kaçındık. Çalışmamız Balkanlardaki bütün Türk eserlerini kapsamak iddiasında değildir. Ayakta kalan yapılar arasında bir seçme yaptık. Yapı türleri arasında bir denge gözettik. Çalışmamızın, Balkan ülkelerindeki belli başlı Türk yapılarını bir kitap halinde ortaya koymakla önemli bir boşluğu doldurduğu kanaatindeyiz.

Projemizin 1999 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunulmasından 2004 yılında bir kitap haline gelişine kadar geçen süre zarfında desteklerini esirgemeyen TBMM başkanları Sayın Yıldırım Akbulut, Sayın Ömer İzgi ve Sayın Bülent Arınç'a; TBMM Başkanlık Divanı üyelerine; TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu başkanlarına ve üyelerine; bilhassa 21. Dönem TBMM Genel Sekreteri ve 22. Dönem NATO Asamblesi Türk Grubu Başkanı Sayın Vahit Erdem'e; TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Müdürü Sayın Ercan Durdular ve mesai arkadaşlarına şükranlarımızı sunuyoruz.

Kitabımızın grafik ve tasarımını Başkent Grafik gerçekleştirdi. Sayın Fahri Karagözoğlu ve Zeynep Karagözoğlu başta olmak üzere bütün çalışanlarına çok önemli katkılarından dolayı teşekkür ediyoruz.

Ömer Turan - Mehmet Zeki İbrahimgil
Ankara, 2004

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

RİŞ VE GENEL DEĞERLENDİRME

Üç tarafı denizlerle kaplı olan Balkan yarımadasının kuzey sınırları net olarak çizilememektedir. Bu sebeple bazen kuzeyde Tuna ve Sava nehirleri ile sınırlanan bölge, bazen de 1699 Karlofça Antlaşması'ndan sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'da kalan toprakları Balkanlar olarak adlandırılmıştır. Her ne kadar Balkan kelimesi Türkçe ve "sık ormanlarla kaplı sıra dağ[1]" anlamına gelse de yarımadanın Osmanlı literatüründeki adı Rumeli'dir. Biz bu çalışmamızda Balkanlar kavramını en geniş mânâsıyla, Osmanlı İmparatorluğu'nun İstanbul ve Çanakkale boğazlarının batısında hüküm sürdüğü bütün topraklar, yani Rumeli anlamında kullanacağız.

Türklerin Balkanlar ile ilk temasları Karadeniz'in kuzeyinden bölgeye gelen Hunlar, Avarlar, Bulgarlar, Peçenek ve Kuman Türk boylarıyla olmuştur[2]. Bununla beraber kalıcı ilişkiler 13. yüzyıldan itibaren Anadolu'dan gelen Osmanlı Türkleri ile sağlanmıştır. Bu yüzyılda Balkanlara Türk kültürünü ve İslâmiyeti yaymak için başta Hacı Bektaş-ı Velî'nin öğrencisi Sarı Saltuk olmak üzere kolonizatör Türk dervişleri gelmiştir[3]. Osmanlıların askerî harekâtı başlatmadan önce buraya kolonizatör Türk dervişlerini gönderip dergâhlar açması, bölge insanının Türk kültürü ve İslâmiyetle tanışmasını sağlamıştır. Türk dervişlerine sempati ile bakan yerli halk, 14. yüzyılda Osmanlıların askerî harekâtını kolaylaştırmıştır.

Batı Anadolu Türkmen beylikleri 1263 yılından itibaren çeşitli vesilelerle Rumeli'ye geçmişlerdir. 1354'te Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa'nın Gelibolu'ya çıkmasıyla Osmanlıların Balkan fütuhatı başlamıştır. I. Murad, 1362'de Edirne'yi aldıktan sonra, Türk ilerleyişini durdurmak üzere teşkil edilen Birinci Haçlı ordusunu 1364 yılında Sırp Sındığı'nda, İkinci Haçlı ordusunu 1371 yılında Çirmen Savaşı'nda, Üçüncü Haçlı ordusunu da 1389 yılında Kosova Savaşı'nda

---

1 Smail Tihiç, *İslamska Umetnost u Jugoslaviji*, Beograd, 1979, s.22.

2 Ćiro Truhelka, *Tursko-Slovenski Spomenici Dubrovačka Arhive*, Sarajevo, 1911, s.28.

3 Ömer Lütfi Barkan, "İstila Devrinde Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", *Vakıflar Dergisi*, S.2, Ankara, s.25.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yenmiş ve kendisi de orada şehit olmuştur. Osmanlının beylikten devlete geçtiği I. Murad döneminin bu son savaşı ile Makedonya, Sırbistan, Arnavutluk ve Bosna'nın Türk hakimiyetine girmesinin yolu açılmıştır[4]. Oğlu Yıldırım Bayezid döneminde Türklerin gücü Tuna nehrini aşmış, 1391 yılında Eflak olarak adlandırılan Güney Romanya Prensliği Osmanlı hakimiyetini tanımış, ertesi yıl Selanik fethedilmiştir. 1396 yılında bütün Avrupa ordularının katıldığı bir Haçlı ordusu Niğbolu'da ağır bir yenilgiye uğratılmış; II. Murad tarafından bir diğer Haçlı ordusuna karşı kazanılan 1444 Varna Savaşı, Fetret devrinde sarsılan Osmanlının Balkanlardaki otoritesini sağlamlaştırmış; 1448 yılında Haçlılara karşı kazanılan II. Kosova Savaşı Türklerin Balkanlardan atılma umudunu tamamen söndürmüştür. Fatih Sultan Mehmed döneminde, bugünkü Kırım, Romanya, Bulgaristan, Yugoslavya, Makedonya, Kosova, Bosna-Hersek, Arnavutluk ve Yunanistan toprakları Osmanlı İmparatorluğu'na katılmış; Kanunî Sultan Süleyman'ın 1526 Mohaç Zaferi ile Macaristan Osmanlı hakimiyetine geçmiştir.

Haçlı savaşları, feodal beylerin ağır vergileri ve angaryaları, Ortodoks-Katolik kavgaları ve asayişsizlik içerisinde bunalan Balkan halkları, güçlü ve âdil Osmanlı idaresi altında, eskisinden ve Avrupa'daki emsallerinden çok daha iyi şartlarda hayatlarını sürdürdüler. Osmanlı yönetiminde, güvenlik sağlandı, angarya kalktı, ağır vergiler azaltıldı; keyfiliğin yerini kanun aldı. Başta Konya, Karaman, Aydın ve Maraş olmak üzere Anadolu'nun değişik bölgelerinden aşiretler, fethedilen bölgelerde iskân edildiler[5].

Osmanlı hakimiyetindeki Balkanlarda yoğun bir imar faaliyetine girişildi. Mevcut şehirler yeni bir anlayışla imar ve ihya edilirken yeni şehirler ve yerleşim merkezleri kuruldu. "Bir cami ve onun etrafında kümelenen kültürel, sosyal ve iktisadî kuruluşların oluşturduğu"

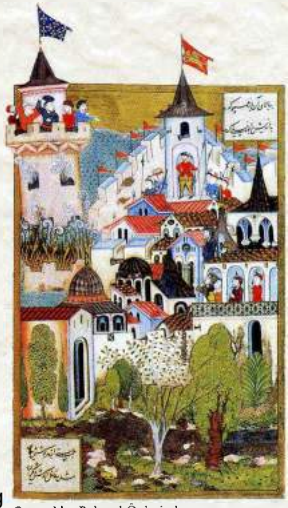

Osmanlılar Belgrad Önlerinde
(Topkapı Sarayı Hazineleri)

[4] Feridun Emecen, "I.Kosova Savaşı'nın Balkan Tarihi Bakımından Önemi", *I.Kosova Zaferi'nin 600. Yıldönümü Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, 1992, s.35-44.

[5] Tayyib Gökbilgin, *XV.. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası*, [illegible] Kitabevi Arşivi, 1952.

Ücretsiz PDF kitap Arşivi - https://rantey.org

Kanunî Sultan Süleyman *(Traditional Turkish Arts)*

külliyeler mahalleleri, mahalleler şehirleri meydana getirdi. Külliye denilen ve toplumun her türlü ihtiyaçlarını karşılayabilecek nitelikteki bu kompleksler, varlıklı insanların kurdukları vakıflarla hayatiyetlerini sürdürebildiler. Devlet gücüne, zenginliğe ve bu zenginliğin hayrata dönüşmesine dayalı bu yeni kültür modeli, Müslüman olan olmayan demeden bütün İmparatorluk tebaasını kuşattı[6].

Şehir merkezlerinde, cami-mescit, tekke-zaviye ve türbe gibi dinî; han, bedesten, kervansaray, arasta ve çarşı gibi ticarî; imaret, hamam, köprü, su kemeri, çeşme ve saat kulesi gibi sosyal; mektep, medrese ve kütüphane gibi eğitim; kale, kule-ocak, burç ve tabyalar gibi askerî yapılar inşa etmek suretiyle, bölgeye yeni bir yaşam tarzı, hayat ve medeniyet getirildi. Bulgaristan'da Filibe ve Şumnu'da; Makedonya'da Üsküp, Manastır ve Ohri'de; Arnavutluk'ta Berat, Korça ve Kruya'da; Macaristan'da Budin ve Peç'de; Romanya'da Babadağ, İshakça ve Mecidiye'de; Bosna-Hersek'te Saraybosna, Travnik ve Bihaç'ta; Yunanistan'da Selanik, İskeçe ve Gümülcine'de; Kosova'da Prizren, Yakova ve İpek gibi şehirlerde Türk şehir dokusunun kısmen de olsa günümüze kadar gelebildiğini görmek mümkündür. Balkan şehirlerindeki Osmanlı yapıları, Anadolu'da, Bursa, Edirne, Amasya, İznik ve Manisa gibi şehirlerdeki anıtsal yapılarla boy ölçüşebilecek bir düzeydedir.

1699 Karlofça Antlaşması ile Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlarda toprak kaybı süreci başladı; Macaristan, Hırvatistan, Slovenya, Slovakya ve Transilvanya Türk hakimiyetinden çıktı. Takip eden yıllar Karlofça ile kaybedilenlerin yeniden kazanılabilmesi uğraşı içinde geçti, ancak bu mümkün olmadı. 1809-1812 Osmanlı-Rus Savaşı'nın sonunda imzalanan Bükreş Antlaşması ile Belgrad ve çevresinde otonom bir Sırbistan Prensliği; 1828-29 Osmanlı-Rus Savaşı'nın sonunda imzalanan Edirne Antlaşması ile küçük bir Yunanistan devleti kuruldu. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda imzalanan Berlin Antlaşması ile otonom bir Bulgaristan Prensliği kuruldu, Bosna-Hersek, Avusturya yönetimine bırakıldı, Romanya ve Sırbistan bağımsızlıklarını kazandılar. 1912-13 Balkan Savaşları sonunda ise Makedonya Türk hakimiyetinden çıktı ve yaklaşık olarak bugünkü Batı sınırlarımız çizildi.

---

[6] Bahaeddin Yediyıldız, "Osmanlılar Döneminde Manastır", *Atatürk ve Manastır Sempozyumu*, Ankara, 1999, s.21-35; Hamdija Kreşevlijakoviç, "Stari Bosanski Gradovi", *Naše Starine*, S.2, Sarajevo, 1954, s.12.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ekrem Hakkı Ayverdi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi ve saha araştırmalarına dayanarak kaleme aldığı Avrupa'da Osmanlı Mimarî Eserleri adlı dört ciltlik külliyatında[7], Balkanlarda beş asırdan fazla süren Türk hakimiyeti döneminde 15.787 mimarî yapının inşa edildiğini ortaya koymuştur. Araştırılmamış veya kayıp vakıf kayıtlarındaki eserler ilave edilecek olursa bu sayının daha da artacağı tabiidir.

Osmanlı yapılarının bir kısmı, daha Balkanlar Osmanlı hakimiyetinde iken yaşanan depremler, yangınlar, geçici işgaller ve isyanlar sonucunda yok oldular. Balkanların Türk hakimiyetinden çıkışıyla birlikte, Türk yapılarının büyük bir kısmı yıkılıp ortadan kaldırıldı; bir kısmı birkaç duvar parçası veya harabe hâlinde, çok az bir kısmı da eski orijinal hâliyle veya tamiratlarda değişerek günümüze ulaşabildi. Örneğin, Avusturya'nın 1689 yılındaki Üsküp'ü işgali sırasında şehirdeki bütün camiler, 1697 yılında Saraybosna'yı işgali esnasında burada bulunan 177 caminin 120'si bir günde ateşe verildi[8]. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı öncesinde Sofya'da 44 cami mevcut iken, söz konusu savaştan sonra sadece bir tanesi bırakıldı[9]. Osmanlı hakimiyetinden çıkan pek çok şehirde buna benzer olaylar yaşandı. Balkan ülkelerindeki yeni yönetimler, kalan Türk eserlerini de şehirlerdeki yeni imar plânlarını bahane ederek ortadan kaldırmak yoluna gittiler.

Günümüzde Müslüman ve Türk nüfusun önemli ölçüde yaşadığı Eski Yugoslavya ülkelerinden Makedonya, Bosna-Hersek ve Kosova'daki yapılar diğer Balkan ülkelerine nispetle daha iyi korunmuşlardır. Türklerin ve Müslümanların azınlıkta kaldığı Yunanistan, Bulgaristan ve Romanya'da bulunan Türk eserleri, hem sayıca önceki ülkelerden azdır, hem de daha bakımsızdırlar. Türklerin ve Müslümanların neredeyse tamamen terkettikleri Sırbistan, Macaristan, Karadağ ve Hırvatistan'da ise çok az sayıda Türk eseri bulunmaktadır. Bu ülkelerdeki dinî yapılar ya bakımsızlık içerisinde yıkılacakları günü beklemekte, ya da yapılış amaçlarının dışında kullanılmaktadırlar. Macaristan'da, Peç'te Kâsım Paşa Camisi ve Zigetvar'da Ali Paşa Camisi'nin kilise olarak kullanılması bu duruma birer örnektir.

---

7 Ekrem Hakkı Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimarî Eserleri*, C.1-4, İstanbul, 1981-1982.

8 Alija Nametak, "Islamski Kulturni Spomenici Turskog Perioda u Bosne i Hercegovini", *Glasnik İ.V.Z.*,br.6, Sarajevo, 1939, s.17.

9 Ömer Turan, "1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın Bulgaristan'daki Türk Varlığına ve Mimarî Eserlerine Etkisi", *Balkanlarda Kültürel Etkileşim ve Türk Mimarisi Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, 2000, s.602-614.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Balkanlarda Türk yapıları plân, hacim biçimlenişi, malzeme ve teknik, cephe düzeni ve süsleme bakımından Osmanlı-Türk Mimarîsinin bir bölümünü teşkil etmektedirler. Balkan ülkelerindeki Türk eserleri, Anadolu'daki çağdaşı yapılarla pek çok bakımdan benzerlikler göstermektedirler. Filibe'de Hüdâvendigâr Camisi, Sofya'da Mahmud Paşa Camisi, Üsküp'te Sultan Murad Camisi ve Dimetoka'da Çelebi Mehmed Camisi, Bursa'da Ulu Cami, Edirne'de Eski Cami ve Niğde'de Sungur Bey Camisi'nin bir devamı niteliğindedirler. Bütün bu yapı örneklerinde aynı mimarî özellikler göze çarpmaktadır. Hiçbirinde alt kat pencere bulunmamaktadır. 15. yüzyıl yapılarından olan Filibe'de Şehabüddin Paşa Camisi, İhtiman'da İmaret Camisi, Üsküp'te İshak Bey ve İsa Bey camileri, Selanik'de Alaca (İmaret) Camisi ve Serez'de Mehmed Bey Camisi, gerek plân gerekse malzeme bakımından Edirne'de Muradiye Camisi, Bursa'da Muradiye, Karaca Bey ve Hamza Bey camileri, İstanbul-Aksaray'da Murad Paşa Camisi ve Amasya'da Yörgüç Paşa Camisi ile büyük benzerlikler gösterirler. Keza Eski Zağra'da Hamza Bey Camisi, Mudurnu'da Yıldırım Camisi ile, Saraybosna'da Gazi Hüsrev Bey Camisi ise Halep'te Hüsrev Paşa Camisi ile aynı plân ve ölçülere sahiptirler. Bu benzerlikleri sadece camilerde değil, diğer yapı türlerinde de görmek mümkündür. Üsküp'te Kurşunlu Han Bursa'da Emir Han ile, Saraybosna'da Gazi Hüsrev Bey Bedesteni Bursa'daki Bedesten ile, Üsküp'te Davud Paşa Hamamı İstanbul'da Ayasofya Hamamı ile plân ve mimarî özellikler açısından büyük benzerlikler gösterir. Öte yandan son cemaat kısmında üç kubbe yerine iki kubbe kullanılması itibariyle, Anadolu Türk Mimarîsinde örneği az bulunan, Üsküp'te Muslihuddin Abdülgani (Dükkâncık) Camisi ve Yeni Pazar (Novi Pazar)'da Altın Alem Camisi gibi yapılara da rastlanmaktadır.

Balkanlarda kısmen veya tamamen ayakta olan camiler, Erken ve Klâsik Dönem Osmanlı Mimarîsinin plân ve hacim, malzeme, teknik ve süsleme anlayışını devam ettirmektedirler. Bulgaristan, Yunanistan ve Makedonya'daki eserler genellikle Erken Dönem Osmanlı Mimarîsi özelliklerini taşırlarken, Bosna-Hersek, Macaristan ve Arnavutluk'taki eserler Klâsik Dönem Osmanlı Mimarîsi özelliklerine sahiptirler. Bu farklılık, bölgelerin fethediliş tarihlerinden kaynaklanmaktadır.

Budin Kalesi

Balkanlardaki camiler, plân ve hacim biçimlenişi bakımından bazilikal, zaviyeli ve tek kubbeli olmak üzere üç tiptedir:

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

a) Bazilikal plân şemasının kökeni Bizans devrinin erken tarihli kiliselerine kadar götürülmektedir. Bu plân şeması Anadolu Selçukluları, Beylikler ve Erken Osmanlı dönemlerinde de uygulanmıştır. Balkanlarda bazilikal plânlı camiler arasında, Filibe'de Hüdavendigâr Camisi (1364), Sofya'da Mahmud Paşa Camisi (15.yy), Dimetoka'da Mehmed Çelebi Camisi (15.yy), Üsküp'te II. Sultan Murad (1438) ve Karlı İli Mehmed Bey (Burmalı) camileri sayılabilir.

Fatih Sultan Mehmed

b) Zaviyeli camiler, ters "T" tipi camiler olarak da adlandırılmaktadır. Bu tip camiler, Beylikler ve özellikle Erken Osmanlı dönemlerinde inşa edilmişlerdir. Gerek Anadolu'da gerekse Balkanlarda bu tip camiler 15. yüzyılın ilk yarısından sonra yaygın bir şekilde yapılmışlardır. Üsküp'te Alaca (İshak Bey) Camisi (1438) ve İsa Bey Camisi (1475), Filibe'de Şehâbüddin Paşa (İmaret) Camisi (1464), Selanik'te Alaca (İmaret) Camisi (15.yy), Serez'de Mehmed Bey Camisi (15.yy) ve Saraybosna'da Gazi Hüsrev Bey Camisi (1531) bu tip camilere örnektirler.

c) Tek kubbeli camiler, Türk mimarîsinde 16. yüzyıldan itibaren inşa edilmişlerdir. Tek kubbeli camilerin çoğu Klâsik Dönem Osmanlı Mimarîsi özelliklerini taşımaktadırlar. Tek kubbeli, önünde üç bölümlü son cemaat yeri ile genellikle batı cephesine bitişik minaresi olan anıtsal cami tipi örneklerine Bosna-Hersek ve Macaristan'da çok rastlanmakla birlikte, diğer Balkan ülkelerinde daha az rastlanır. Balkanlarda Klâsik Osmanlı Mimarîsi özelliklerini taşıyan camiler arasında, Üsküp'te Yahya Paşa (1506), Manastır'da Haydar Kadı (1561), İşkodra'da Buşatlı Mehmed Paşa Camisi (Kurşunlu Cami) (1773-74), Saraybosna'da Ali Paşa (1560), Ferhad Bey (16.yy), Yakova'da Hadım Ağa (16.yy), Peç'te Kâsım Paşa (16.yy) ve Şumnu'da Şerif Halil Paşa (1620) camileri sayılabilir.

Ohri'de Ali Paşa (16.yy), Emin Mahmud (18.yy) ve Kuloğlu (17.yy), Kalkandelen'de Alaca (16.yy), Tiran'da Ethem Bey (1720), Berat'ta Bekârlar ve Samokov'da Bayraklı camileri yukarıda işaret edilen genel mimarî karakteri muhafaza etmekle birlikte yerel özellikler de taşımaktadırlar[10]. Örneğin, Ohri'de Ali Paşa Camisi'nin beden duvarları kısa, kubbe kasnakları çok yüksek tutulmuştur. Emin Mahmud Camisi'nin ve Kuloğlu Camisi'nin sekizgen bir plâna sahip olması, burada yaygın olan Bizans kilise mimarîsi örneklerinden

[10] Mehmet İbrahimgil, "Makedonya'da İslâm Mimarîsinde Görülen Duvar Süslemeleri", *9. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi Bildirileri*, C.II, Ankara, 1995, s.293.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

II. Murad

etkilenerek yapılmış olabilecekleri ihtimalini düşündürmektedir. Bu plân tipi geleneksel Türk mimarîsinde görülen bir özellik değildir[11].

Balkanlarda, Anadolu Türk resim geleneği paralelinde 16.-19. yüzyıllar arası yapılan duvar süslemelerinde, malakâri (Üsküp'te Mustafa Paşa Camisi pandantifleri ve kandil gezintisi), kalemişi (Foça'da Alaca Camisi, Mostar'da Hacı Mehmed, Karagöz Bey ve Koski Mehmed Paşa camileri, Saraybosna'da Gazi Hüsrev Bey, Ali Paşa ve Ferhad Bey camileri, Üsküp'te Sultan Murad Camisi, Manastır'da Haydar Kadı Camisi, Priştine'de Fatih Camisi, Filibe'de Hüdavendigâr ve Şehabüddin Paşa [İmaret] camileri, Şumnu'da Şerif Halil Paşa Camisi, Razgrad'da Demir Baba Türbesi, Berat'ta Bekârlar Camisi ve İşkodra'da Buşatlı Mehmed Paşa Camisi), tempera (Kalkandelen'de Alaca Camisi ve Harabatî Baba Tekkesi, Manastır'da Kadı Mahmud Camisi, Prizren'de Sinan Paşa Camisi, Peç'te Kâsım Paşa Camisi, Berat'da II. Bayezid Camisi, Girokastra-Nepravişta'da Melâmî Tekkesi ve Tiran'da Ethem Bey Camisi) ve yağlı boya (Üsküp'te İsa Bey Camisi, Manastır'da İshak Çelebi Camisi, Korça'da Mirahor Camisi, Pırmet-Fraşeri Köyü'nde Nasibî Sultan Tekkesi, Elbasan'da Nazır Bey Camisi, Prizren'de Mehmed Paşa Camisi) tekniği kullanılmıştır. Bu yapıların duvar süslemelerinde bitki, manzara ve hat sanatı örnekleri yer almaktadır. Kalkandelen'de Alaca, Tiran'da Ethem Bey, Berat'ta Bekârlar camilerinde hem iç hem dış duvar yüzeylerinde duvar süslemelerine yer verilmiştir.

Balkanlarda, 15. ve 16. yüzyıllarda inşa edilen Türk eserlerinde, genellikle Bizans ve Erken Osmanlı dönemi yapılarında sıkça karşılaştığımız bir sıra düzgün kesme taş, iki, üç veya dört sıra tuğla almaşık tekniği kullanılmıştır. 17-19. yüzyıllar arasında inşa edilen yapılarda ise kaba kesme taş, moloz taş ve dolgu duvara yer verilmiştir. Bu dönemde inşa edilen bazı yapılarda kerpiç ve tuğla kullanıldığı da görülmektedir.

i Kalesi

Bu çalışma, Balkan ülkelerinde bulunan bütün Türk eserlerinin bir kataloğu olma iddiasında değildir. Balkan ülkelerinde ayakta bulunan Türk eserleri arasından bir seçme yapılmıştır. Bu seçme esnasında, eserlerin mimarî ve tarihî özellikleri, bulundukları ülke veya bölge için

[11] Mehmet İbrahimgil, "Balkanlarda Türk Mimarîsi", *Kültür ve Sanat*, S.30, 1996, s.38.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

arz ettikleri önem göz önünde bulundurulmuştur. Eser türleri arasında belli bir nispetin korunmasına itina gösterilmiştir. Savaş vb. sebeplerle gidilemeyen yerlerdeki yapılar bu çalışmamızda yer bulamamıştır. Örneğin, güvenli olmamasından dolayı Yugoslavya'nın Sancak bölgesine ve Bosna-Hersek'in Višegrad şehrine gidilememiş, Yunanistan vizesinin sınırlılığı sebebiyle bu ülkenin güneyindeki eserler çalışılamamış, Barış Gücü'nün karargâhı olması sebebiyle, Prizren Kalesi'nin ziyaret ve fotoğrafını çekme izni alınamamıştır. Bunun yanı sıra bazı eserlerin muhtelif yıllardaki durumlarını ortaya koyabilmek maksadıyla önceki yıllarda çekilmiş arşiv fotoğraflarından istifade edilmiştir. Türk tarihi bakımından önemli bazı binalar ve mekânlar, müzelerde ve kütüphanelerde bulunan bazı diğer Türk kültür varlıkları da belli bir nispette bu çalışmada değerlendirilmiştir.

Balkanlarda Türk eserleri, Türklerin haklı olarak iftihar kaynağı olmasının yanı sıra, aynı zamanda bölgede yaşayan insanların ve insanlığın ortak mirası ve zenginliğidir. Bu itibarla söz konusu eserlerin korunması, aslına uygun bir şekilde restore edilmesi ve kullanılması için öncelikle Türkiye ve Balkan ülkelerinin ilgili kurumlarının işbirliği içerisinde bulunmaları gerekmektedir. Başlangıçta, Balkanlardaki Türk eserlerinin bir envanterinin hazırlanmasına ihtiyaç vardır. Başlatılacak ortak onarım projelerine uluslararası kuruluşlardan da maddî destek istenebilir. İnsanlığın ortak mirası olan bu eserlerin onarımına ve yeniden fonksiyon kazandırılmasına, pek çok ülke ve kuruluştan destek bulunabileceğini umuyoruz.

Kanunî Sultan Süleyman

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

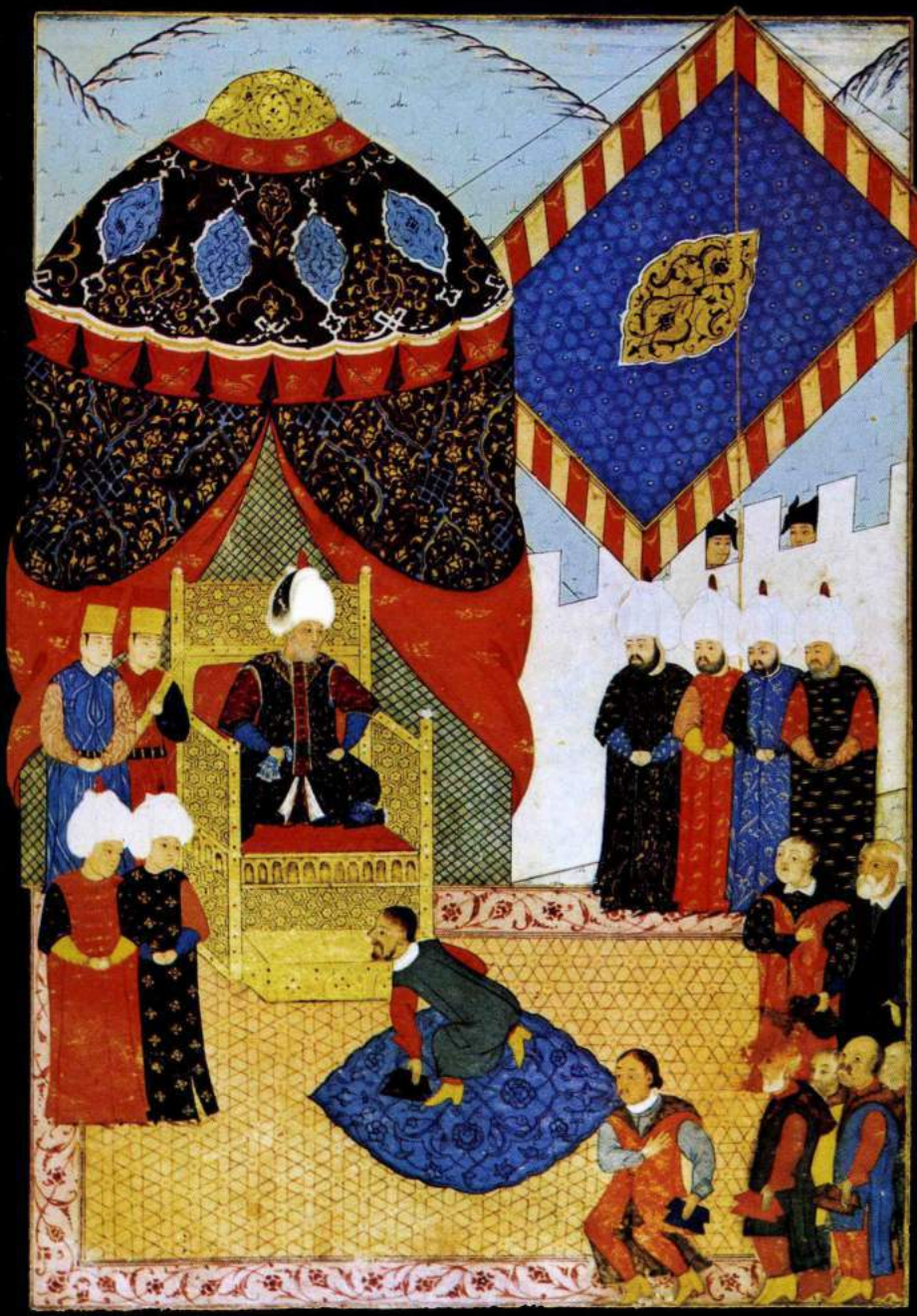

Macar Kralı Janos, Kanuni Huzurunda *(Traditional Turkish Arts)*

Arnavutluk

Bosna-Hersek

Bulgaristan

Hırvatistan

Kosova

Macaristan

Makedonya

Romanya

Yugoslavya

Yunanistan

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ARNAVUTLUK

Arnavutluk topraklarının Osmanlı hakimiyetine giriş süreci, II. Murad döneminde başlamış ve Fatih Sultan Mehmed döneminde tamamlanmıştır[1]. Beş asıra yakın süren Osmanlı hakimiyeti döneminde Arnavutların %80'inden fazlası Müslüman olmuştur. Bu dönemde Kavaya ve Pekin (Peqin) gibi bazı küçük yerleşim merkezleri büyütülmüş, Korça ve Tiran gibi bazı yerler de yeni şehirler olarak kurulmuştur. I. Mehmed Berat'ta, Fatih Elbasan, Kruya (Akçe Hisar) ve İşkodra'da, II. Bayezid Berat, Dures ve Tepedelen (Tepelen)'de vakıf eserleri inşa ettirmişlerdir. Diğer Osmanlı sultanlarının Arnavutluk'u ziyaretleri ve askerî seferler esnasında da bölgeye, halkın dinî, sosyal ve ekonomik hayatını kolaylaştırıcı eserler armağan edilmiştir. Arnavutluk, I. Balkan Savaşı (1912) ile Osmanlı hakimiyetinden ayrılmıştır.

Diğer bazı Balkan devletlerinde olduğu gibi Arnavutluk'ta da bağımsızlığın kazanılmasını müteakip, fakirlik ve gelişmemişliklerini Osmanlı hakimiyetine bağlayan bir zihniyet hakim olmuştur. Yeni nesiller Osmanlı düşmanlığı ile yetiştirilmiştir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Arnavutluk'a hakim olan katı komünist yönetim döneminde ve bilhassa 1967 Kültür Devrimi yıllarında bu ülkede bulunan Osmanlı dönemine ait yapılar büyük ölçüde tahrip edilmiş, birçok cami, tekke, medrese, imaret, han ve hamam yapısı ya yıkılmış ya da farklı amaçlar için kullanılmıştır. Örneğin Berat'taki II. Bayezid Camisi basketbol sahası, Girokastra'daki Kale Hamamı hapishane ve Tiran'daki Bektaşî Tekkesi kimsesiz yaşlılar merkezi olarak kullanılmıştır. Ayakta bırakılan bazı yapılardaki Osmanlı dönemine ait özellikler bozulmuştur. Saray, konak ve ev gibi Türk sivil mimarî örnekleri Arnavut millî mimarîsi olarak tanıtılmış, Safranbolu'nun bir benzeri olan Berat şehrindeki Türk evleri Arnavut millî mimarîsi olarak sunulmuştur.

Ekrem Hakkı Ayverdi, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü arşivlerindeki belgelere dayanarak yaptığı araştırmada, Arnavutluk'ta, Osmanlı idaresi döneminde, dinî, sosyal, eğitim, ticarî ve askerî amaçlı olmak üzere toplam 1.015 yapı inşa edildiğini ortaya koymuştur[2]. Bu eserlerin kullanım amaçlarına göre tasnifi şu şekildedir:

---

[1] Aleksander Meksi, "Arhitektura Dhe Restaurimi i Xhamise Se Haxhi Ethem Beut Ne Tiran", *Monument*, S.14, Tiran, 1977, s.125; Burhan Strazmiri, Hasan Nalbani, Neritan Ceka, *Monumente Te Arkitekture Ne Shqiperi*, Tiran, 1973, s.7.

[2] Ayverdi, C.4, s.420.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Dinî	: Cami-Mescit (482), Tekke (144), Türbe (38)	664
Eğitim	: Medrese (28), Mektep (111)	139
Ticarî	: Han (123)	123
Askerî	: Kale (9), Kule-Ocak (4)	13
Sosyal	: İmaret (9), Hamam (18), Saat Kulesi (3), Çeşme (13), Köprü (18), Saray-Konak (15)	76

Toplam:.....1.015

Yukarıda işaret edilen kapalı rejim, Arnavutluk'ta bulunan Osmanlı eserleri üzerinde çalışmalar yapılmasına da imkân vermemiştir[3]. Arnavutluk'ta 1990'dan sonra çok partili sisteme geçilerek dış dünyaya açılımın ardından, buradaki Türk eserleri hakkında araştırma imkânı bulunabilmiştir. Yaptığımız çalışmalar sonucunda, bu ülkede, cami, tekke, türbe, medrese, han, hamam, köprü, saat kulesi, ocak-kule, kale, saray ve konak gibi 100'ün üzerinde Türk yapısının ayakta kaldığı tespit edilmiştir. Arnavutluk'taki Türk eserlerinin çoğu, Berat, İşkodra, Kruya, Korça, Girokastra, Elbasan, Tiran ve Tepedelen şehir merkezlerinde bulunmaktadır. Osmanlı mimarî özelliklerini en iyi şekilde yansıtan ayakta kalmış önemli yapılar arasında, Tiran'da Ethem Bey Camisi, Saat Kulesi ve Türbesi; Kruya'da Sarı Saltuk Türbesi, Hacı Mustafa Camisi, Kale, Kale İçi Camisi ve Hamamı; İşkodra'da Buşatlı Mehmed Paşa Camisi; Girokastra'da Selim Baba Bektaşî ve Melâmî tekkeleri; Berat'da Bekârlar ve II. Bayezid camileri ile bir medrese; Korça'da Turan Baba, Melçanî ve Hacı Baba Kesaraka Bektaşî tekkeleri, Mirahor Camisi ve Türbesi; Elbasan'da Nazır Bey Camisi ve Hamamı sayılabilir. Arnavutluk'ta bu yeni döneme ulaşabilmiş cami ve tekke gibi Türk vakıf eserleri kuruluş amaçlarına uygun olarak kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde, bu yapılarda onarım çalışmaları da devam etmektedir. Arnavutluk'taki Türk mimarî eserleri, Klâsik ve Geç Dönem Osmanlı Mimarîsi özelliklerini taşımaktadırlar[4]. Cami ve diğer yapılarda kullanılan duvar süslemeleri Batı tarzındaki duvar süsleme anlayışını yansıtmaktadır. Tiran'da Ethem Bey ve Berat'ta Bekârlar camilerindeki duvar süslemeleri buna örnektir.

[3] Machiel Kiel, *Ottoman Architecture in Albania, 1385-1912*, İstanbul, 1990, s.2-3.

[4] Strazmiri-Nalbani-Ceka, s.8.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İşkodra (Shkodër)

Revaklı avlunun üstü

Alınlık

BUŞATLI MEHMED PAŞA CAMİSİ

Cami, şehir merkezinin dışında Drin nehri kıyısındadır. H.1187/M.1773-74 yılında, Buşatlı Mehmed Paşa tarafından inşa ettirilmiştir. Yapı, H.1280/M.1863-64 yılında, Hacı Mahmud Berber tarafından onartılmıştır. Halk arasında Kurşunlu veya Plumb Camisi olarak da anılmaktadır. Merkezî kubbeli ve revaklı avlulu olan cami, Arnavutluk'ta Klâsik Dönem Osmanlı mimarî özelliklerini taşıyan tek eserdir. Minaresi, kaidesine kadar yıkılmıştır. Bir dönem lokanta veya buna benzer amaçlarda kullanılan yapı, günümüzde asıl fonksiyonunu devam ettirmektedir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

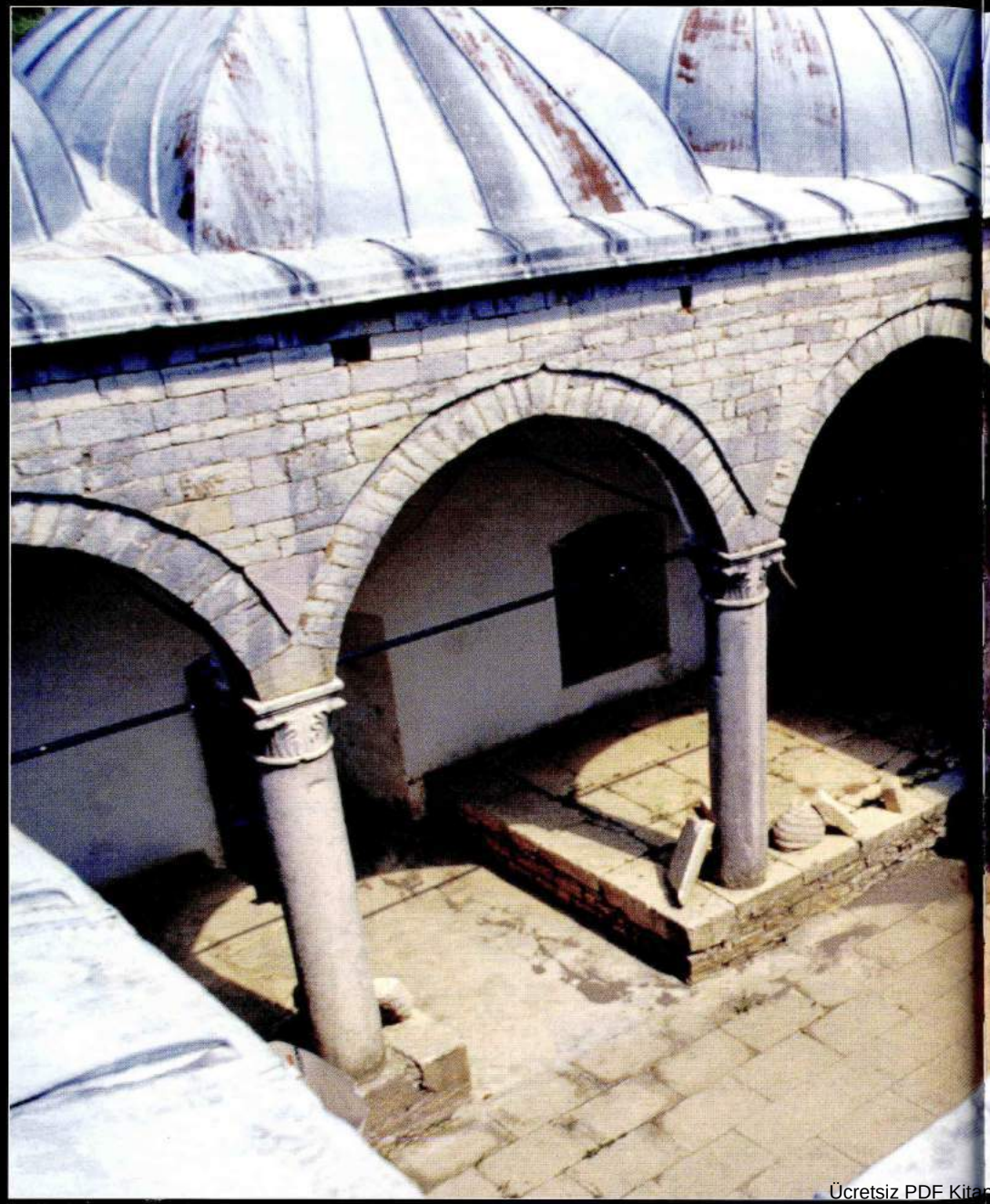

Revaklı avlu ve son cemaat yeri

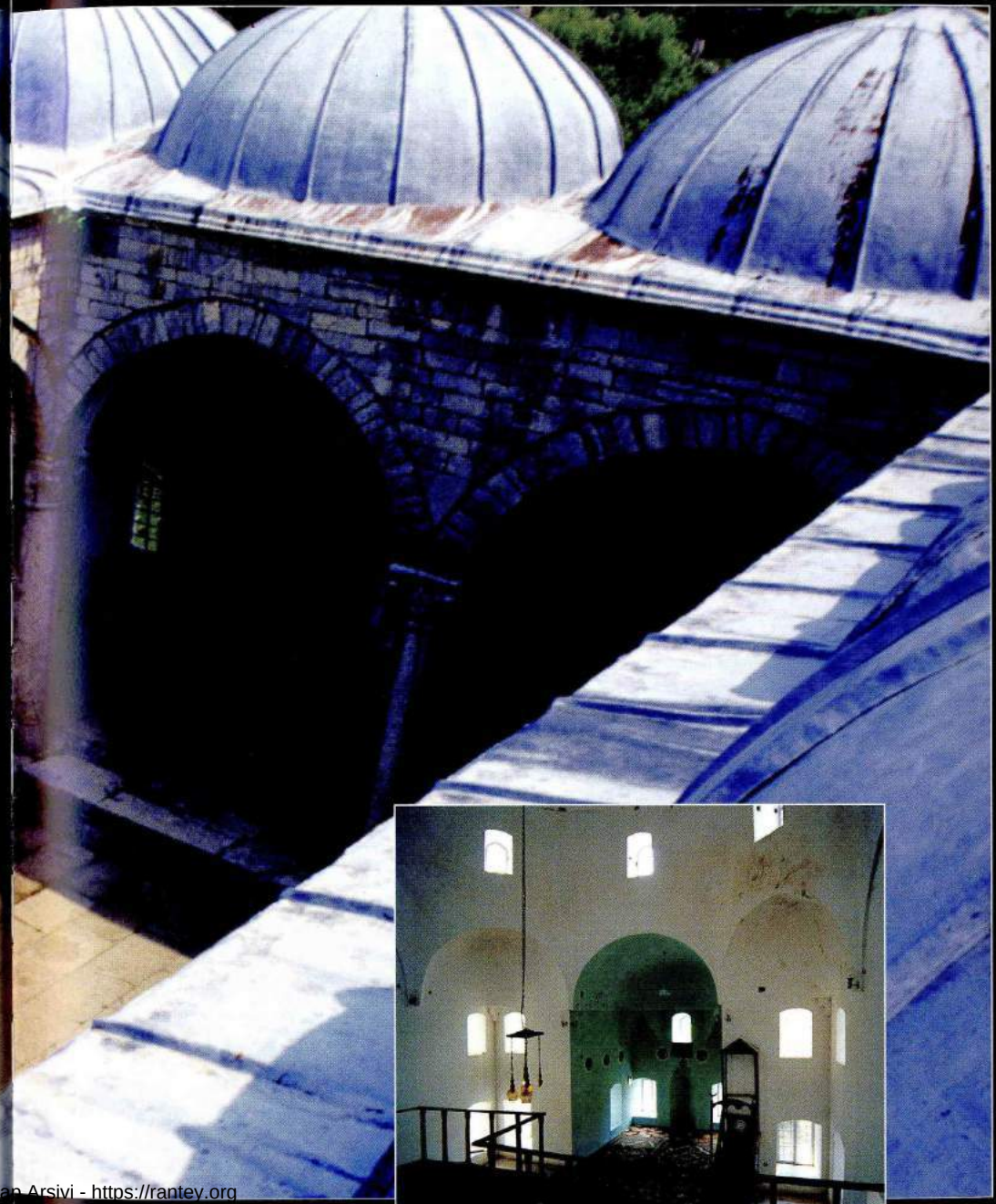

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantev.org

Tiran (Tiranë)

Meydan evi

BEKTAŞÎLER MERKEZİ

Tiran'a hakim bir tepede, şehrin arka mahallelerinden birinde bulunmaktadır. 1941 yılına kadar Arnavutluk Bektaşî Merkezi olarak faaliyet göstermiştir. Tekke, faaliyetinin durdurulduğu sırada son Bektaşî Dedesi, Ahmet Ahmetaj'dır. Duvarlarla çevrili geniş bir avlu içerisinde idarî bina, meydan evi, misafir konağı, türbe yapıları, Bektaşî dedesi ve Bektaşî babalarının kaldığı yapılar yer almaktadır. Bektaşîler Merkezi, 1991'e kadar kimsesiz yaşlılar yurdu olarak kullanılmıştır. Ülkeye demokrasinin gelmesiyle birlikte, 1992 yılında asıl fonksiyonuna kavuşturulmuştur. Günümüzde, Dünya Bektaşîler Merkezi olma iddiasındaki bu merkezin dedesi, Dede Reşat Bardhi'dir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

ETHEM BEY CAMİSİ

Cami, Tiran şehir merkezinde bulunmaktadır. Kitâbesine göre cami, H.1208/M.1793-94 yılında Hacı Ethem Bey tarafından yaptırılmıştır. Moloz taşla tek kubbeli olarak inşa edilen bu eser, H.1238/M.1822-23 yılında geniş çaplı bir onarımdan geçmiştir. Caminin kuzey ve doğu tarafındaki revaklı ahşap bölümleri ile barok üslûbundaki duvar resimleri bu onarım esnasında yapılmıştır. Cami, mimarîsinden çok, yerel sanatçılar tarafından yapılan duvar resimleriyle ünlüdür.

Tiran Meydanı'nda Cami ve Saat Kulesi

İstanbul Süleymaniye Camisi tasvirli duvar resmi

Arsivi - http://www.ottomanturkey.org

Kubbe köşeliğindeki kalemişi süslemeleri

Ücretsiz Pdf ... /rantep.org

KAPLAN PAŞA TÜRBESİ

Türbe, Tiran şehir merkezindeki meydanda, Ethem Bey Camisi'nin yakınındadır. Sekizgen plânlı, sekiz sütuna oturan yapı, H.1235/M.1819-20 yılında inşa edilmiştir. Baldaken tarzındaki türbe, kesme taştan yapılmıştır. 1944 yılında türbenin yerine İskender Bey'in heykeli dikildiğinden, türbe, caminin 300 metre uzağına taşınmıştır.

SAAT KULESİ

Saat kulesi, Tiran şehir meydanına hakim, Ethem Bey Camisi'nin yanında yer almaktadır. 18. yüzyıl eseri olan kule, daha sonraki yıllarda birkaç kez onarım geçirmiştir. Kare plânlı, moloz taşla inşa edilmiş olan eserin üzeri, prizmatik bir külâhla örtülmüştür.

TİRAN KÖPRÜSÜ

Şehrin kenar mahallelerinden birinde bulunmaktadır. Köprü, günümüzde kurumuş olan bir derenin üzerinde inşa edilmiştir. Orta kemer gözü geniş ve yüksek, yan gözleri kısa ve dar tutulmuştur. Kemer gözleri arasında birer tahliye açıklığı bulunan köprü, 18. yüzyıl eseridir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Kruya (Krujë)

SARI SALTUK KÜLLİYESİ

Eski adı Akçe Hisar, yeni adı Kruya olan bu kasaba, Arnavutluk'un kuzeybatısında ve Tiran'a 30-40 kilometre uzaklıktadır. Kasaba, Fatih Sultan Mehmed döneminde fethedilmiştir. Osmanlı Devleti'nin Avrupa'ya açılmasında, İslâmiyetin ve Türklüğün Balkanlarda kalıcı olarak yerleşmesinde Sarı Saltuk gibi şahsiyetlerin rolü çok büyüktür. Balkanlarda Sarı Saltuk'un ticarî yollar üzerine kurduğu dergâh ve tekkeler Bektaşî tarikatına atfedilmektedir. Arnavutların İslâmiyeti kabul etmeleri, tereddütsüz Sarı Saltuk'a bağlanmakta, bu ülkede Sarı Saltuk geleneği günümüzde de devam etmektedir.

Sarı Saltuk Külliyesi, Kruya kasabasını ve ovasını önüne alan sert bir yamacın tepesinde bulunmaktadır. Şehirden Sarı Saltuk Türbesi'ne giden yol üzerinde, Gurmaşende mevkiinde Sarı Saltuk'un ayak izlerinin bulunduğu söylenen iki odalı bir yapı bulunmaktadır. Sarı Saltuk Külliyesi ise yamacın tepesindeki yayladadır.

Türbenin içi

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Koleksi PDF Kuburan... https://rantey...

Sarı Saltuk Külliyesi

Külliye yapıları arasında imaretten, mevlâ-hâne ve, daha sonra eklenmiş olan türbeden oluşan yapılar geç dönemlerde sivil olmakla birlikte, ilk kuruluşları 14. yüzyıla dayanır. Geniş bir araziye yayılan yapılar değişik dönemlerde onarılmışlardır. Tekke, 1902 yılında askeri ve fonksiyonsuz kullanılmıştır.

İmaret

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://

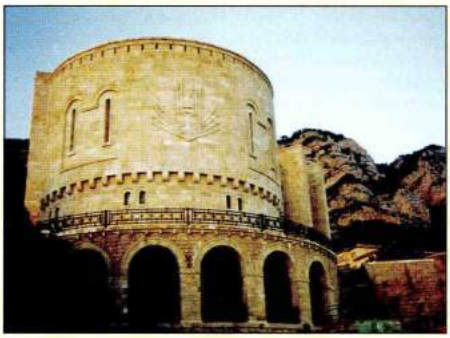

Kale burcu

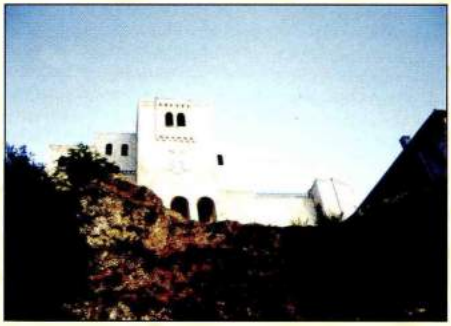

Kaleden bir görünüş

KRUYA KALESİ

Kalenin II. Bayezid döneminin ilk yıllarında yapıldığı düşünülmektedir. Kale, 270 metre uzunluğunda ve 150 metre genişliğinde olup bir plâto üzerine oturmaktadır. Orijinal kale 800 metrelik bir surla çevrilidir. 1617 depreminde kalenin güneydoğu kesimi büyük ölçüde yıkılmıştır. Bugünkü yapının dört kulesi ve iki kapısı bulunmaktadır. Son yıllarda yapılan restorasyonlarda yapının bazı kısımları değiştirilmiştir. Kalenin doğu kesimindeki kule, geçtiğimiz yıllarda bir tamirat geçirmiş, bu tamirat esnasında bazı kısımlar Ortaçağ Mimarîsi tarzında restore edilmiştir. Kuzeybatı kesimindeki kulelerden bir tanesi, daha sonraki yıllarda saat kulesine dönüştürülmüştür. Kalenin en dikkati çeken kısmı, bugünkü şehre bakan ana giriş kapısıdır. Kulelerde mahallî özelliklerin varlığı dikkati çekmektedir.

Kale girişi

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - http://kitap.tc.gov.tr

FATİH CAMİSİ

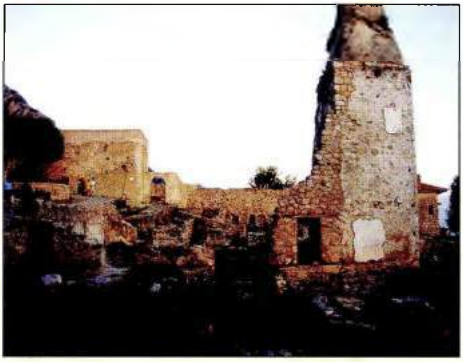

Cami, Kruya Kalesi'nin içerisinde, ana giriş kapısına birkaç yüz metre mesafededir. Kruya'nın 1478 yılında fethedilmesinden sonra yapı, Fatih Sultan Mehmed tarafından inşa ettirilmiştir. Bu ilk ve eski cami, 1831 yılında bir isyan esnasında tahrip olmuş, cami veya minare H.1253/M.1837-38 yılında muhtemelen II. Mahmud tarafından onartılmıştır. II. Dünya Savaşı'nın sonunda ayakta olduğunu bildiğimiz caminin bugün, yıkıntıları kalmıştır.

MURAD BEY CAMİSİ

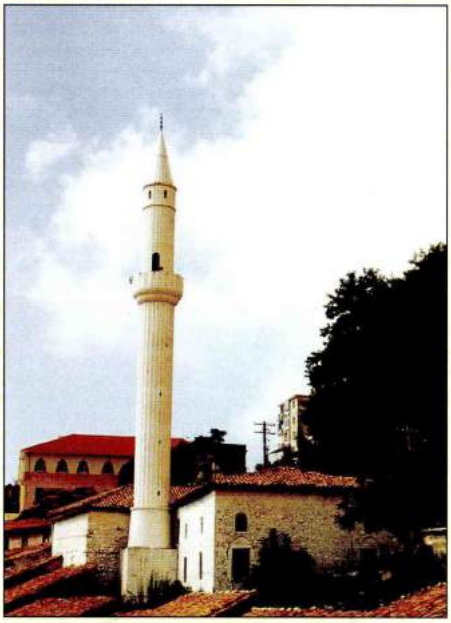

Cami, Kruya Kalesi'nin ana giriş kapısına birkaç yüz metre mesafededir. Halk arasında Büyük Cami olarak da anılmaktadır. Kitâbesine göre, orijinal yapı H.940/M.1533-34 yılında muhtemelen Kale Kumandanı veya Sancak Beyi olan Nasuh Bey oğlu Murad Bey tarafından yaptırılmıştır. Aynı kitâbe, caminin H.1233/M.1837-38 yılında tamir ettirildiğini veya yeniden yapıldığını söylemektedir. Bugünkü cami, mevcut hâliyle 19. yüzyılın ilk yarısında restore ettirilmiş veya yeniden yaptırılmış olmalıdır. Dikdörtgen plânlı olan cami, son cemaat yerini de içine alacak şekilde kırma bir çatı ile örtülmüştür. Yapıya göre, minaresi uzun tutulmuştur.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

DOLMA TEKKESİ VE TÜRBESİ

Tekke çok önceden yıkılmış, tekkeye bağlı olan türbe ise günümüze kadar ayakta kalabilmiştir. M.Kiel, Dolma Tekkesi'ne ait türbenin, Kruya'da, kaleden sonra en iyi korunmuş Osmanlı mimarî yapısı olduğu kanaatindedir. Türbe, kale duvarlarının içerisinde yer almaktadır. Türbenin etrafındaki hazire kısmında on iki dilimli Bektaşî sikkeli mezar taşları bulunmaktadır. Türbenin kitâbesi bulunmamakla birlikte, mimarî yapısı 1780'li yıllarda yapıldığını düşündürmektedir. Tekkenin ve türbenin kurucusu olduğu tahmin edilen Adem Ağa Toptan'a ait mezar taşındaki H.1198/M.1784-85 tarihi de bu tahminimizi desteklemektedir. Taştan yapılmış olan türbe, kare plânlıdır. Türbe içerisinde, 19. yüzyıla ait barok tarzında kalemişi duvar süslemeleri yer almaktadır.

Türbenin kalemişi süslemeleri

Ücretsiz PDF Kitap Arşi

Elbasan

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

NAZIR BEY CAMİSİ

Arnavutluk'ta en iyi korunmuş Osmanlı eserlerinden bir tanesidir. Caminin, 1599 yılından önce Nazır Kejman Bey'in kızı tarafından yaptırıldığı tahmin edilmektedir. Yapı, halk arasında Nazıres Camisi olarak da adlandırılmaktadır. Eser, Elbasan'ın güney kesimindedir. Bu mevki, eserin yaptırıldığı yıllar göz önüne alındığında şehir merkezinin oldukça dışarısında bulunmaktadır. Buradan hareketle şehri yaymak maksadıyla caminin bu bölgeye inşa edildiği tahmini yapılmaktadır. Cami, tipik bir Osmanlı yapısıdır. Kare plânlı olan caminin tek kubbesi bulunmaktadır. Sekizgen kasnağa oturan kubbe, sekiz dilimli bir çatıyla örtülüdür. Caminin kubbe köşelikleri tromptur. Minare, caminin kuzeybatı köşesindedir. Eser, Arnavutluk Anıtlar Kurulu tarafından geçtiğimiz yıllarda restore ettirilmiştir.

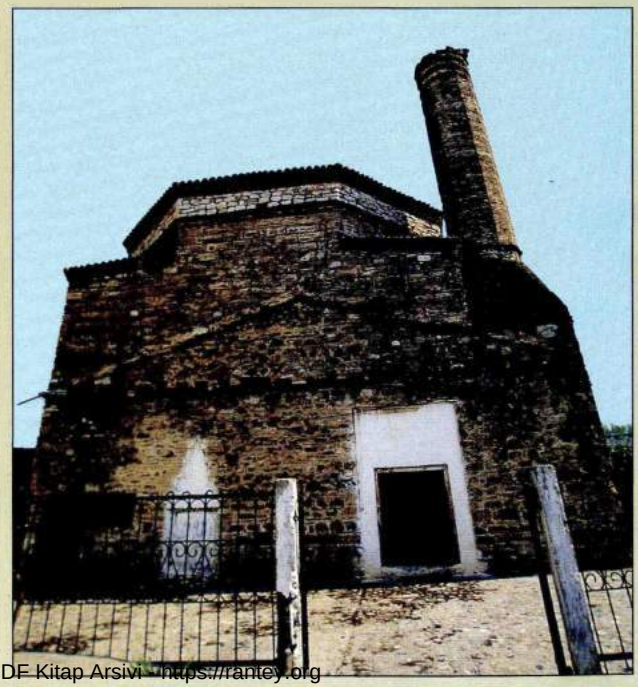

Kuzey cephesi

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

HÜNKÂR CAMİSİ

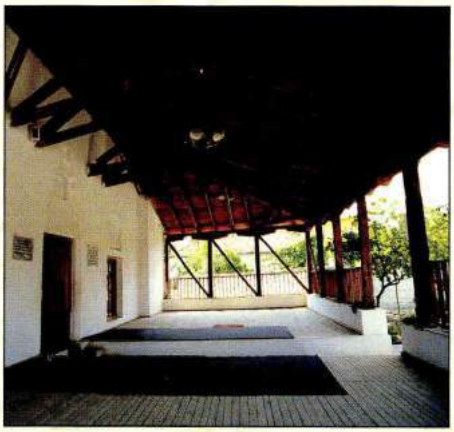

Son cemaat yeri

Eser, Elbasan'ın en eski ve en büyük camisidir. M.Kiel, 15. yüzyılın sonu veya 16. yüzyılın başlarının mimarî özelliklerine sahip olan eserin kurucusunun, Elbasan'da vakıfları bulunan Sinan Paşa olduğunu tahmin etmektedir. İbadet yeri ve minare, caminin en eski kısımlarıdır ve 15. yüzyıl geleneğini yansıtmaktadır. Eser, 19. yüzyılda bir tamirat geçirmiştir.

Kare plânlı olan cami ve geniş tutulan son cemaat yeri, kırma bir çatıyla örtülmüştür. 1967 yılındaki Kültür Devrimi sonucunda camide bir hayli değişiklikler yapılmış, dönemin hakim ideolojisine paralel olarak eserin Osmanlı özellikleri kaba ve çirkin bir şekilde silinmiştir. Eser, bir müddet Halkın Politik Yapılandırılması Merkezi olarak kullanılmış, bu esnada kuzeybatıda bulunan minaresi yıkılmıştır. Yıkılan minare, günümüzde yeniden yapılmış ve cami ibadete açılmıştır.

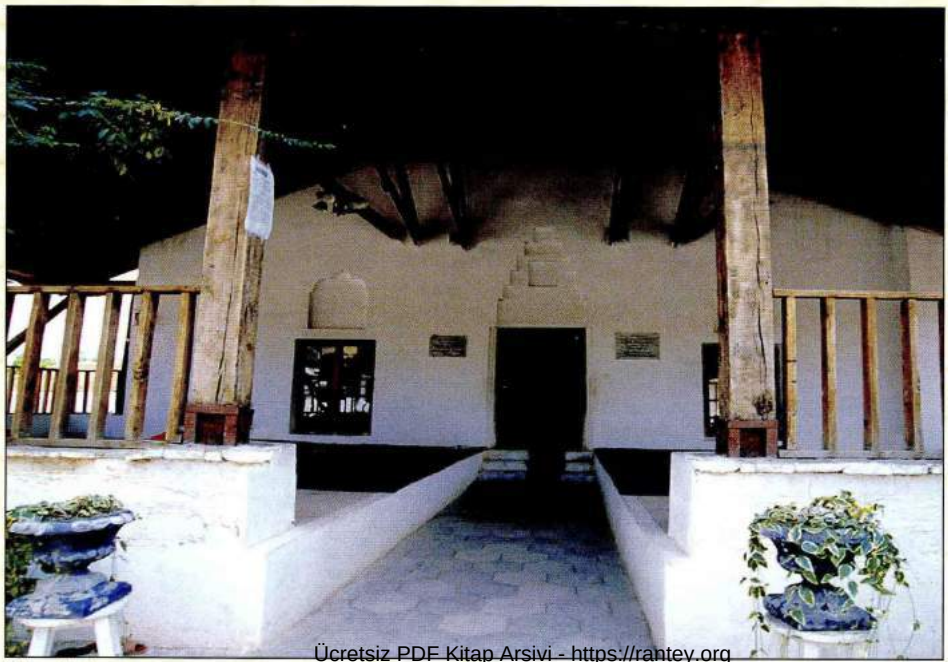

Giriş cephesi

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

BÜYÜK TEKKE

Tekke, şehir çıkışında Korça yolu üzerindedir. Tekkedeki yapıların 1804 yılında inşa ildiği söylenmektedir. Tekkedeki Bektaşî Babası rdhi Dülger, mevcut yapıların 1914 yılında arıldığını belirtmiştir. Halk arasında Bardhi ilger Tekkesi olarak da anılmaktadır. Tekke usu içerisinde sekizgen plânlı üç ayrı türbe lunmaktadır. Türbelerde on iki Bektaşî basının kabri yer almaktadır. Tekke, 1992 ından beri faaliyetini sürdürmektedir.

Arşivi - https://rantey.org

ÇARŞI HAMAMI

Hamam, Arnavutluk'ta bulunan çifte hamamların en büyüklerindendir. 26,20 metre uzunluğunda ve 13,90 metre genişliğinde olan yapı, kale surlarının karşısındaki parkta yer almaktadır. Kurucusu bilinmeyen eserin mimarî özelliklerinden hareketle 1600'lü yılların başlarında yapıldığını tahmin etmekteyiz. Hamam, erkekler ve kadınlar bölümlerinden oluşmakla çifte hamamlar grubuna girmektedir. Her iki bölümde soğukluk, ılıklık ve sıcaklık bölümleri bulunmaktadır. Sıcaklık bölümleri, dörder halvete açılmaktadır. Külhan kısmı günümüzde, tahrip edilmiş durumdadır. 1940'lı yıllara kadar hamam olarak kullanılan yapı, Arnavutluk Kültür Eserleri Enstitüsü tarafından restore ettirilmiştir. Günümüzde herhangi bir şekilde kullanılmayan yapı harap durumdadır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

SAAT KULESİ

Elbasan Kalesi'nin güney kısmında, sondan bir evvelki kulenin üzerinde yer almaktadır. Evliya Çelebi 1670 yılında buradaki bir saat kulesinden söz etmektedir. 1839 yılında bu saat kulesi yanmış, civarında onun yerine yapılan kule de daha sonraki yıllarda yıkılmıştır. Mevcut saat kulesi tipik bir 19. yüzyıl eseridir. 1898 yılında yapılmıştır. Giriş kapısı üzerinde yer alan kitâbedeki beyitlerde kulenin bu son yapılışı ile ilgili bilgi bulunmaktadır:

Şehinşah-ı cihan Abdülhamid han-ı kerem fermân
Yapıldı sâye-i lütfuna işbu sâat-i zîbâ

...

Çü zevk-ı nazma maliksin refikâ söyle tarihin
"Tamam bin üçyüz on beş gurresinde etdiler inşa"
Sene 1315. (M.1898-99)

Ön cephesi

vi - https://rantey.org

ELBASAN KALESİ

Elbasan şehir surlarına kale de denilmektedir. 1470 yılında Üsküp Beyi, İsa Bey tarafından Via Egnatia yolu üzerinde, bu yolu ve çevreyi kontrol altında tutmak maksadıyla kurulmuştur. Surlar Osmanlı askerî mimarîsinin özelliklerini yansıtır. Eserin orijinalinde, güney, batı ve orta taraflarında olmak üzere üç kapı bulunmaktaydı. 19. yüzyılda büyük ölçüde tahrip edilmiş olan kalenin bugün sadece güney tarafındaki Pazar Kapısı kısmen korunmuştur. Kale içerisinde geç dönemlerde inşa edilmiş evler bulunmaktadır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Elbasan Kalesi

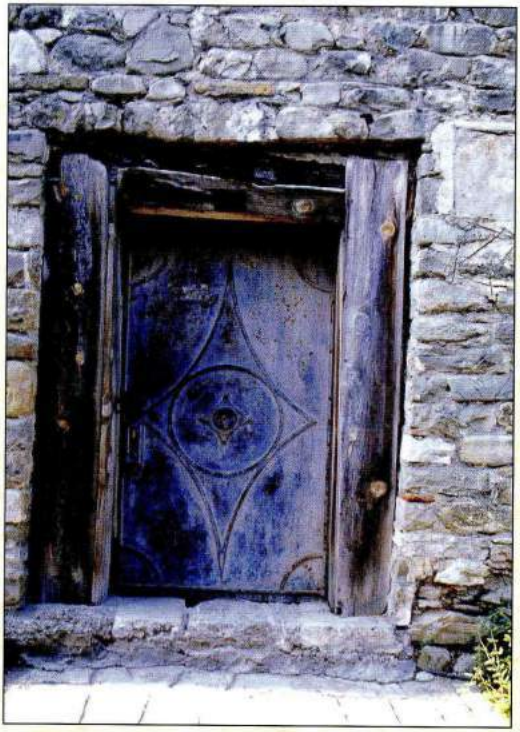

İç kaledeki bir pencere kanadı

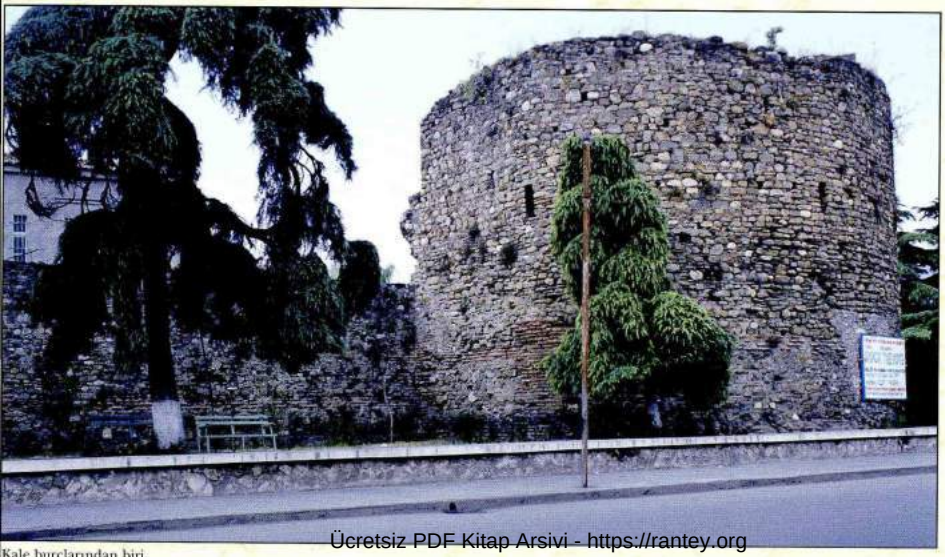

Kale burçlarından biri

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

KONAK

Konak, şehir merkezine yakın bir yerde bulunmaktadır. Yapı muhtemelen 19. yüzyılın ilk çeyreğinde inşa edilmiştir. Uzun dönem okul olarak kullanılan yapı, günümüzde müze olarak faaliyetini sürdürmektedir. Eser, Kastamonu ve Safranbolu konaklarıyla büyük ölçüde benzerlikler göstermektedir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

CEMAL BABA TÜRK TEKKESİ

Tekke, şehrin dışındaki mahallelerden birinde bulunmaktadır. Halk arasında Türk Tekkesi olarak anılmaktadır. İki katlı olan yapının birinci katı Bektaşî babalarının barındıkları mekân, ikinci katı ise meydan evi ve kahve ocağı olarak kullanılmaktadır. Yapının mevcut hâli 1993 yılında yapılan onarımların eseridir. Sekizgen plânlı türbede Horasanlı Ali Baba, Cemal Baba ve Şerif Kâni Baba'nın kabirleri bulunmaktadır.

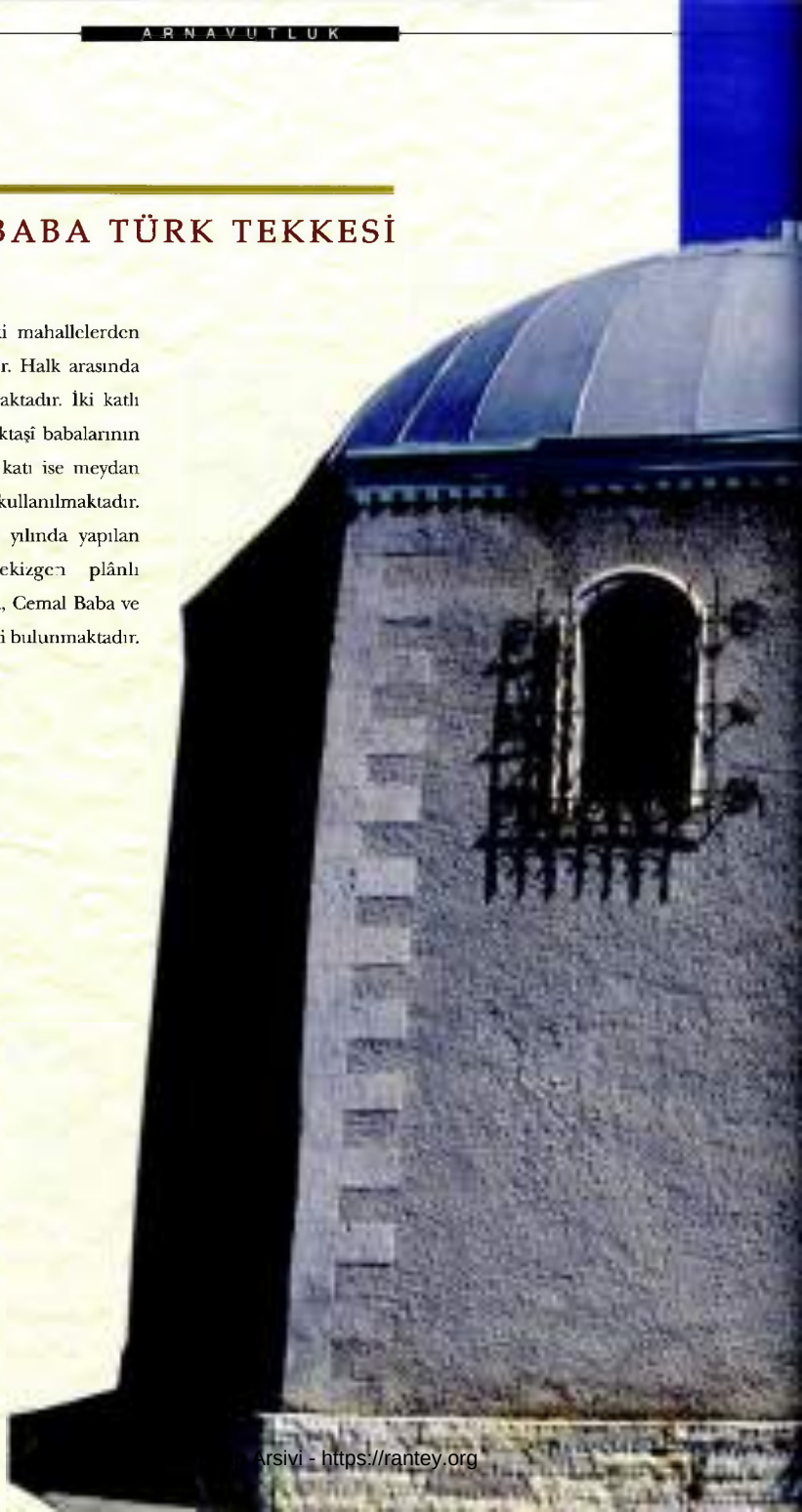

Arşivi - https://rantey.org

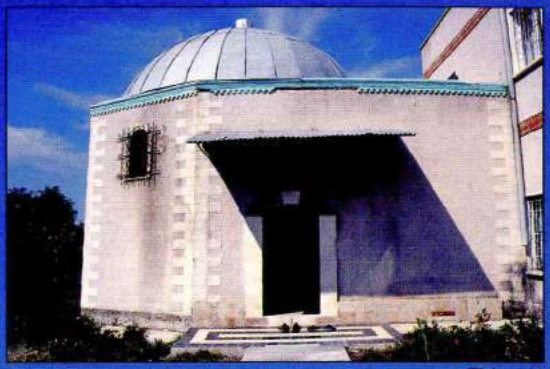

Türbe girişi

Korça (Korçë)

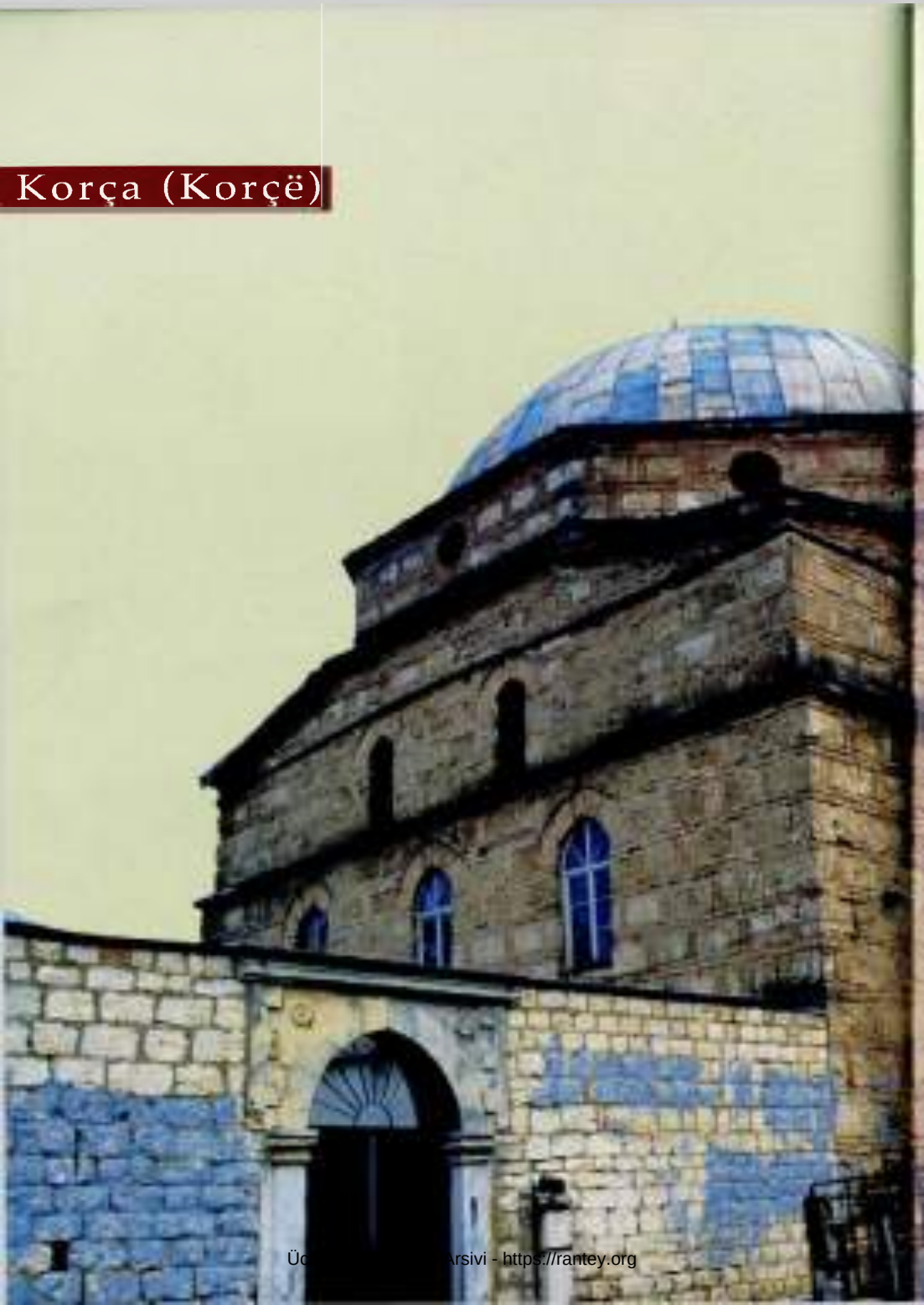

Üc Arsivi - https://rantey.org

MİRAHOR CAMİSİ VE TÜRBESİ

Eserin kurucusu Mirahor İlyas Bey bu bölgedendir, İstanbul'da ve Korça yakınlarındaki Piskopiye köyünde vakıfları bulunmaktadır. Piskopiye'deki vakıf eserleri, bir çarşı, bir imaret ve muallimhaneden oluşmaktadır. Mirahor İlyas Bey Camisi'nin giriş kısmında bulunan ve 19. yüzyılda konulduğu tahmin edilen kitâbede verilen bilgilere göre, eser H.901/M.1495-96 yılında yaptırılmıştır. H.980/M.1572-73 yılında Mehmed Bey yapının üzerini kurşun ile kaplattırmış, H.1307/M.1833-34 yılında Derviş İslâm Bey ilk tamirini, M.1868-69 yılında da Salih Bey ikinci tamirini yaptırmıştır.

Mirahor Camisi ve Türbesi

Caminin mihrap duvarının önünde 19. yüzyılda inşa edildiği anlaşılan bir türbe yer almaktadır. Mirahor İlyas Bey bu türbede medfundur. Caminin haziresinde, meşhur Koçi Bey'in oğlu Seferşah'ın kabri bulunmaktadır. Koçi Bey de bu şehirde, Manastır yolu üzerindeki mezarlıkta medfundur. Kare plânlı olan cami, tek kubbe ile örtülüdür. Üç kubbeli bir son cemaat yeri bulunmaktadır. Cami günümüzde faal durumdadır.

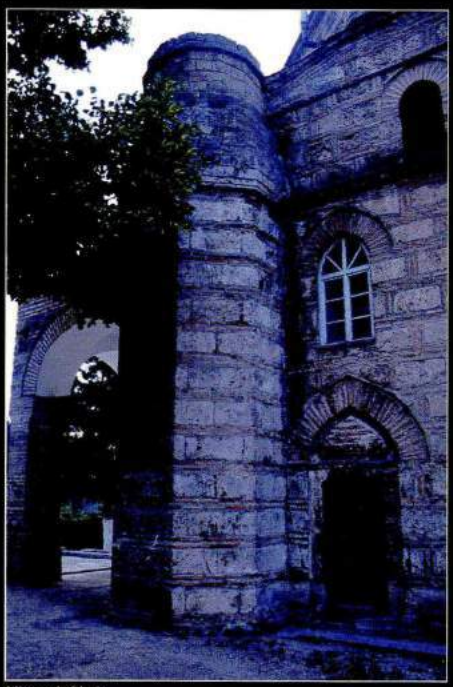

Minare kaidesi

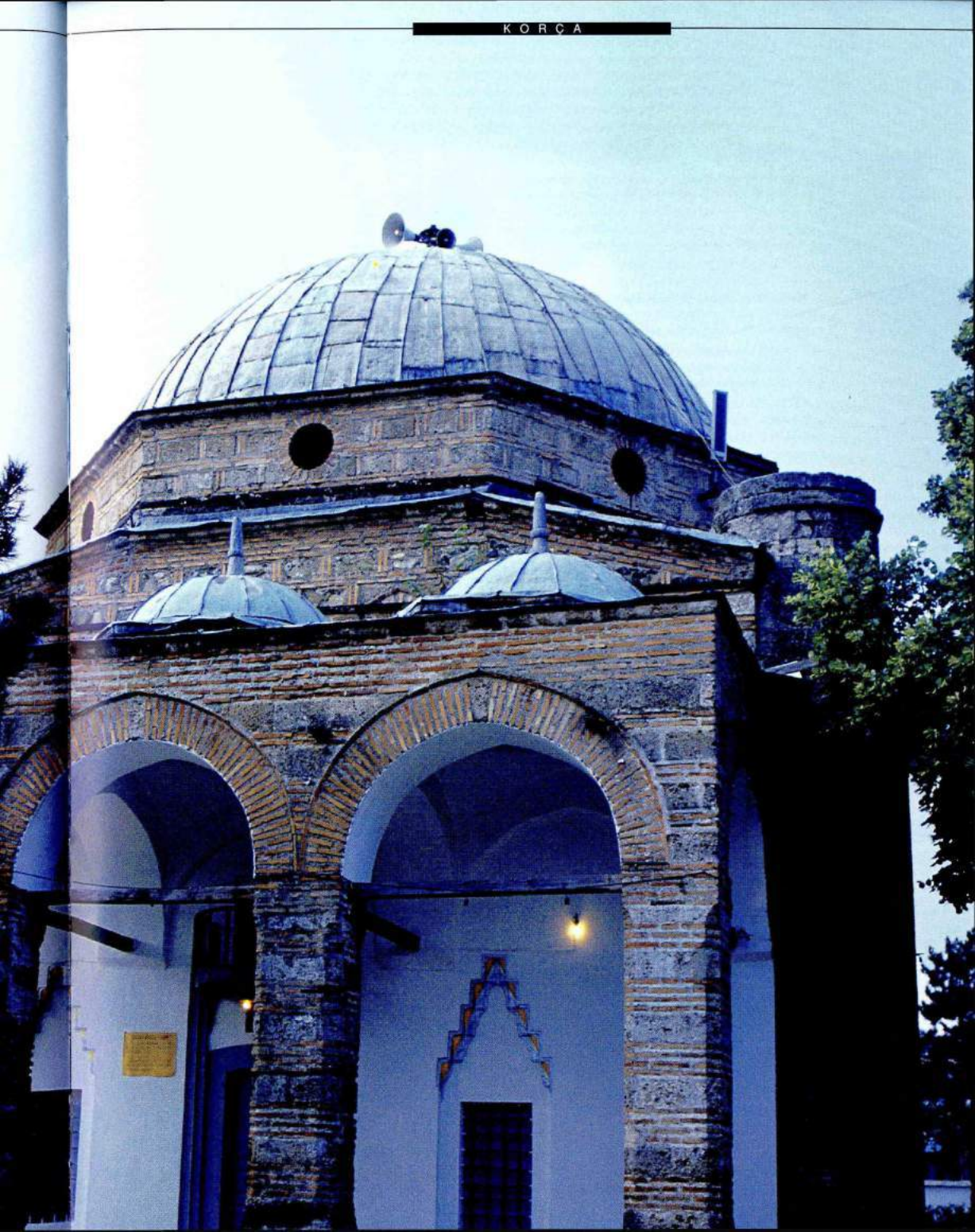

TURAN BABA TEKKESİ

Tekke, 19. yüzyıl başlarında yapılmıştır. Eser, Korça'nın 4,5 kilometre batısında geniş bir arazi üzerinde kurulmuştur. Tekke yapıları içerisinde üç türbe, meydan evi, misafir konağı, derviş evi, kiler ve ahırlar yer almaktadır. Üç türbeden ikisi birbirine bitişik dikdörtgen plânlı kapalı hazire şeklindedir. Bu iki türbede on bir kabir bulunmaktadır. Ayrı olan üçüncü türbe onikigen plânlıdır ve içerisinde üç kabir yer almaktadır. Bitişik olan iki türbenin giriş kapısı üzerinde H.1293/M.1876-77 yılına ait onarım kitâbesi bulunmaktadır. Kitâbede, türbedeki yapıların Adem Baba tarafından bu tarihte yenilendiği bildirilmektedir. Aynı türbenin Arnavutça yazılmış bir diğer kitâbesinde de, yapının 1957 yılında Baba Sabri tarafından tamir ettirildiği yazılıdır. 1967 Kültür Devrimi esnasında türbelerdeki sandukalar kaldırılmış, tekke ve türbeler tavuk çiftliği olarak kullanılmıştır. Günümüzde faal durumda olan tekkenin şeyhi Edmond Baba'dır.

Tekke kitâbesi

Tekkenin ön cephesi

Türbe girişi

HACI BABA KESARAKA TEKKESİ VE TÜRBESİ

Türbe giriş kapısı kemer alınlığı

urucusu ve inşa tarihi hakkında kesin bir bilgiye sahip olamadığımız Hacı Baba saraka Tekkesi ve Türbesi, Korça'ya 10-15 ometre mesafede Kolonya-Kesarak yolu erindedir. Mimarî özelliklerine bakarak türbenin yüzyıl yapısı olduğu tahmin edilmektedir. kkede meydan evi, derviş evi ve türbe yapıları lunmaktadır. Türbe yapısı sağlam, diğerleri abe halindedir. Türbe, 10 metre çapında daire nlı bir kubbe ile örtülüdür. Giriş kapısında on iki lu Bektaşî sikkesi yer almaktadır. Ziyaretimiz asında, 1999 yılında türbede başlayan onarım am etmekteydi.

e ve türbenin girişi

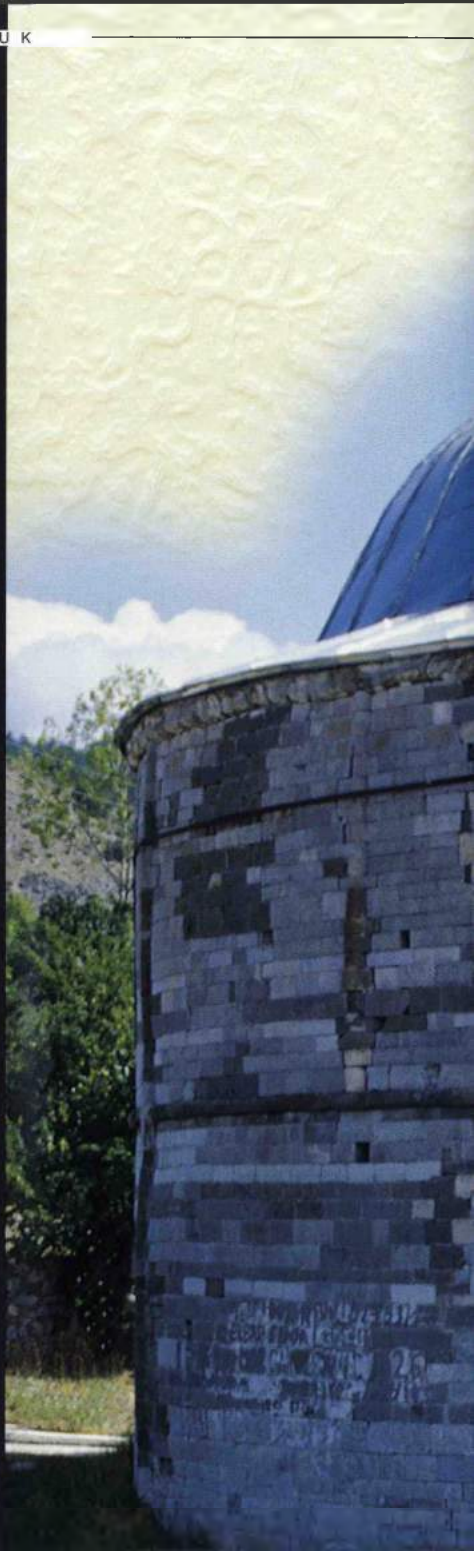

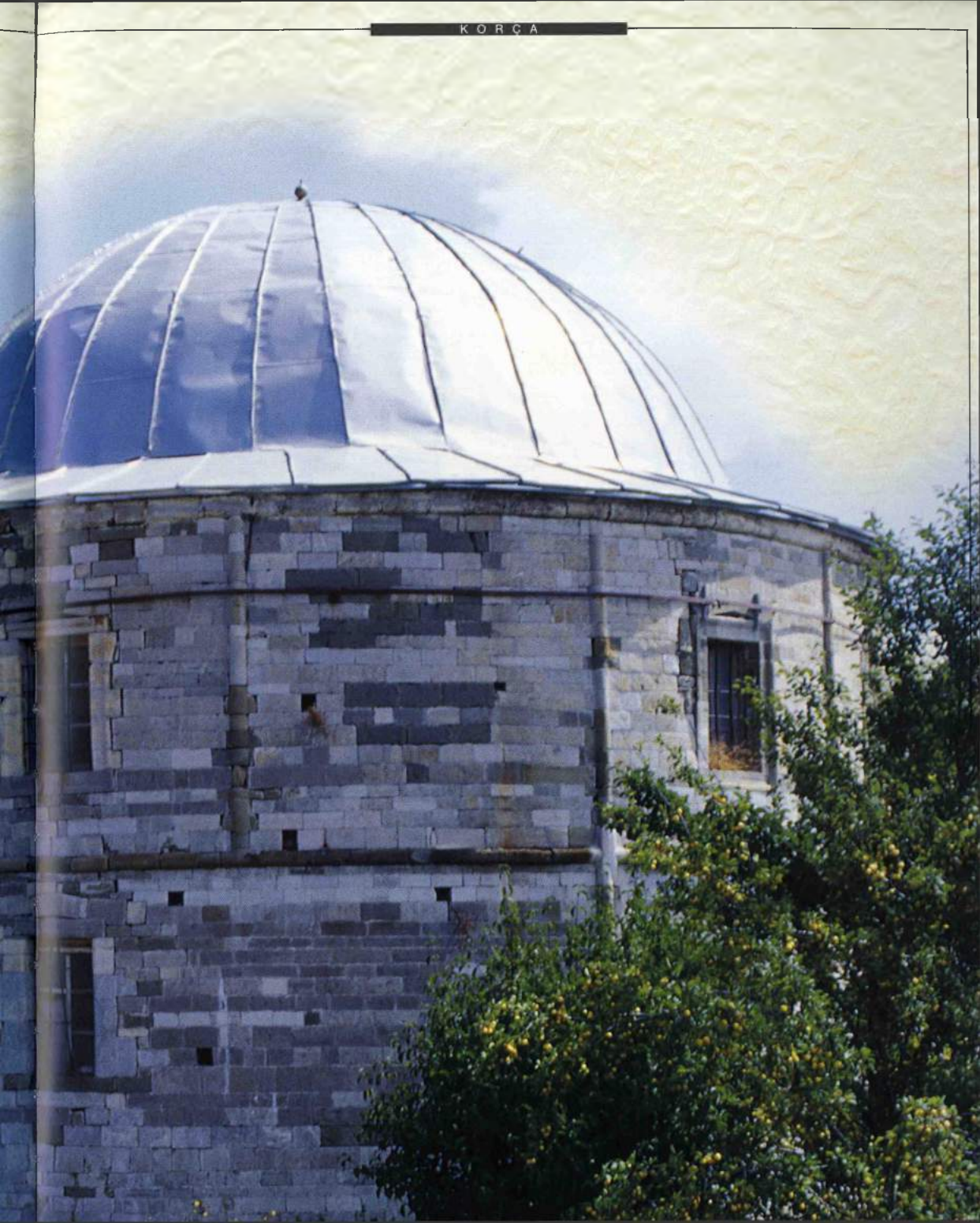

Pırmet (Përmet)

NASİBÎ SULTAN TEKKESİ

Tekke, Pırmet şehrine 30 kilometre mesafedeki Fraşeri köyündedir. Fraşeri köyü, Türk ve Arnavut kültür ve edebiyatlarına hizmetleri geçmiş Şemseddin Sami (Fraşeri), Naim Fraşeri ve Abdül Fraşeri kardeşlerin doğdukları köydür. Nasibî Sultan'ın asıl ismi Tahir İskender olup, halk arasında Nasibî ismi ile ün yapmıştır. Nasibî Sultan Tekkesi, meydan evi, imaret, derviş evi, misafir evi ve türbe yapılarından oluşmaktadır. Çok geniş bir alanda kurulmuş olan tekkedeki yapıların kimin tarafından ve ne zaman inşa edildiği bilinmemektedir. Tekkedeki yapılar, 18. yüzyıl mimarî özelliklerine sahiptirler. 1929 yılında faaliyeti durdurulan tekke, 1991 yılında yeniden faal duruma geçmiştir.

Türbe yapıları

Tekke

Girokastra (Gjirokastër)

ASIM BABA BEKTAŞÎ TEKKESİ

Şehrin güney kesiminde yer alan büyük bir Bektaşî tekkesidir. Halk arasında Zâl Tekkesi olarak da anılmaktadır. Hasluck'un topladığı bilgilere göre, 1720-30'lu yıllarda yaptırılan eser, Arnavutluk'un en eski tekkelerinden birisidir. Tekke kompleksi içerisinde yer alan binaların özellikleri de bu bilgiyi teyid etmektedir. Tekkenin etrafı kalın duvarlarla çevrilidir. Tekkede yedi Bektaşî babasının kabri bulunmaktadır. 1967 Kültür Devrimi'nden sonra akıl hastahanesi olarak kullanılan tekke, beri asıl fonksiyonunu sürdürmektedir.

Tekke girişi

Tekkenin eski hâli

MELAMÎ TEKKESİ

Tekke, Girokastra'ya 15-20 kilometre uzaklıkta Nepravişta köyünde bulunmaktadır. Selvi ağaçlarıyla çevrili çok geniş bir alanda kurulan tekkede meydan evi, derviş evi, çeşme ve türbe yapıları yer almaktadır. İki katlı olan tekke yapısı, meydan evi ve dervişlerin kaldığı mekân olarak kullanılmaktadır. Bina, İzmir'deki Melamî Tekkesi'yle mimarî açıdan benzerlikler göstermektedir. Günümüzde onarımı devam eden tekkenin idaresi Bektaşîlerin elindedir.

Vlora (Vlorë)

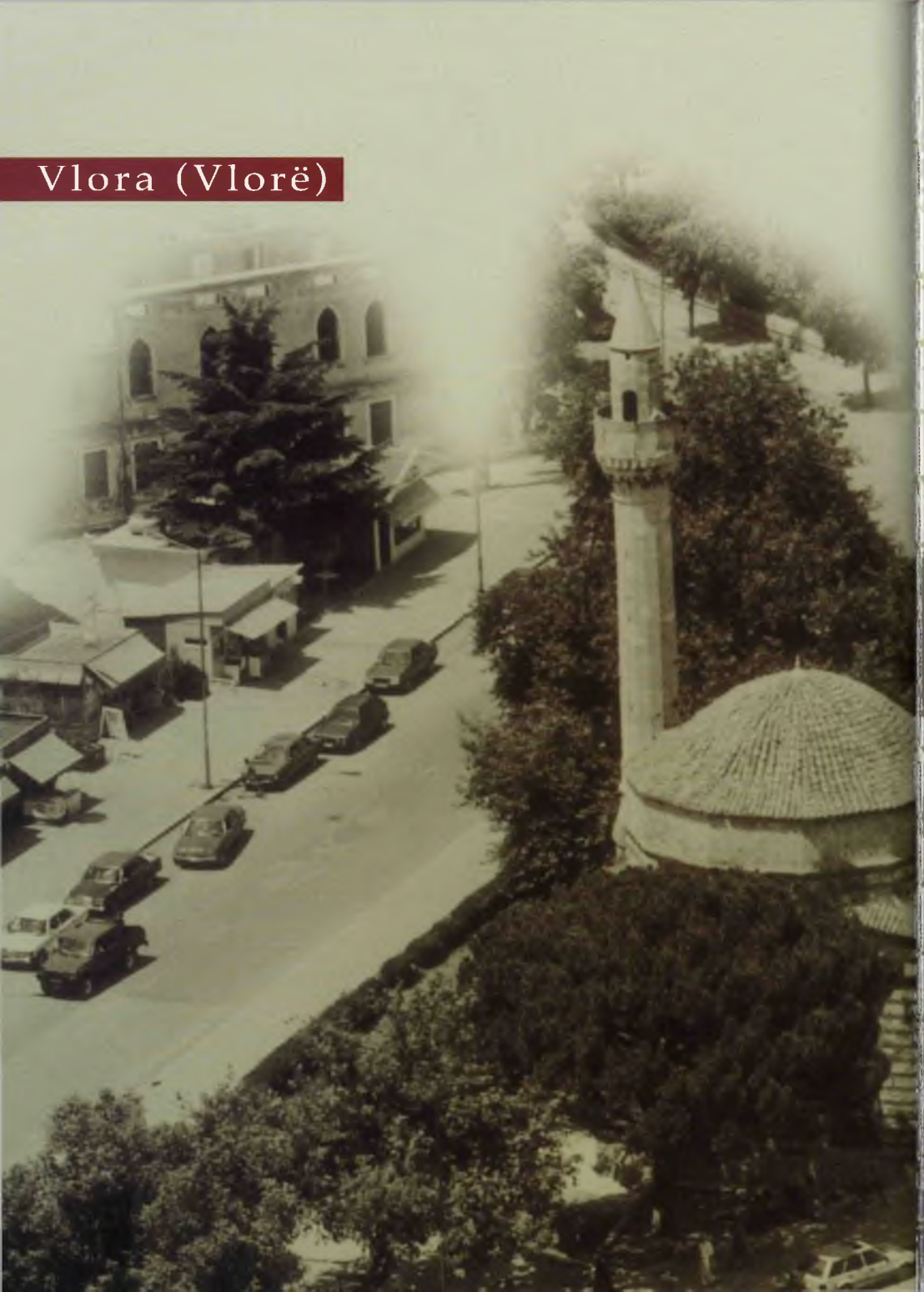

MURADİYE CAMİSİ

Vlora'da ayakta bırakılmış tek Osmanlı yapısıdır. Eski şehir merkezinin meydanında yer alan cami günümüzde Saranda yolu üzerinde bulunmaktadır. 1640'lı yıllarda yapılmış olan eser, Arnavutluk'ta bulunan Osmanlı yapılarının en güzellerinden birisidir. Eserin kurucusu ve yapılış tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte, mimarî özelliklerinden hareketle 16. yüzyılda inşa edildiği tahmin edilmektedir. Kare plânlı tek kubbeli olan caminin, Mimar Sinan'ın ilk eserlerinden olduğu da iddia edilmektedir. Eser, II. Dünya Savaşı öncesinde bir tamirat geçirmiştir. Bu tamirat esnasında caminin orijinal özellikleri önemli ölçüde değiştirilmiştir.

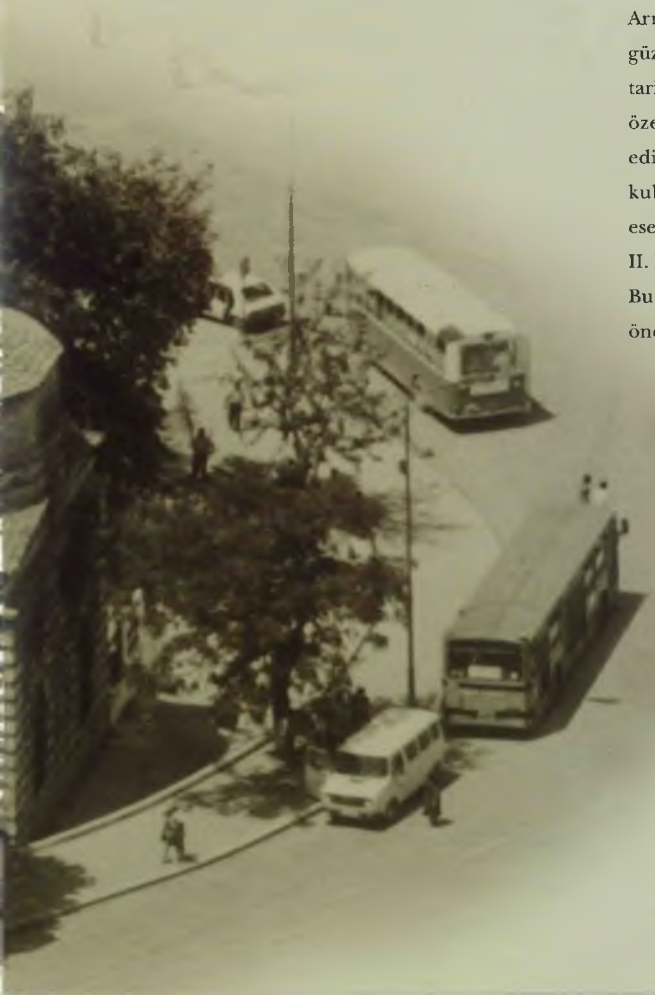

KUZUM BABA TÜRBESİ

Türbe, şehre hakim bir tepede kurulmuştur. Türbenin içerisinde yer aldığı tekkenin ilk kuruluş tarihi ve kurucusu hakkında kesin bir bilgi temin edilememiştir. Tekkedeki mevcut yapılar geç tarihlerde inşa edilmişlerdir. Kuzum Baba Türbesi, onikigen plânlıdır. Türbe, 1997 yılında onarılarak kullanıma açılmıştır.

Berat

ESKİ ŞEHİR DOKUSU VE KONAKLAR

Berat, Arnavutluk'un hem en eski hem de Osmanlı yapıları bakımından en zengin şehridir. 1417 yılında Osmanlı hakimiyetine geçmiştir. Osmanlı hakimiyetinde vakıflar bünyesinde kurulan külliyeler etrafında oluşturulan yapılarla şehirde sosyal, kültürel ve ekonomik hayat canlandırılmıştır. 1492 yılında şehri ziyaret eden II. Bayezid, kurduğu vakıflarla burasının dinî, sosyal ve eğitim yapılarıyla donatılmasını emretmiştir ki; vakıfları arasında şehir içinde bir cami, bir medrese, bir tekke, bir hamam ve kalede bir cami bulunmaktadır. II. Bayezid'in yanı sıra 15. yüzyıl sonları ve 16. yüzyıl ortalarında yaşadığı tahmin edilen Uzguroğlu Ahmed Bey de şehirde bir cami, bir medrese, bir mektep, bir imaret ve bir tekke yaptırmıştır. 17. yüzyılın ilk yarısında Berat'ta yaşamış bir Halvetî şeyhi olan Şeyh Aziz de şehirde bir mektep, bir imaret ve bir tekke inşa ettirmiştir.

Genel görünüş

Mimarî eserlerle mamur bir hâle getirilen Berat şehrini Evliya Çelebi, "kale-i irem-âbâd, Belgrad-ı hurrem-âbâd" olarak tanımlamaktadır. 17. yüzyıl itibariyle şehrin onu Hıristiyan, biri Yahudi ve on dokuzu Müslüman olmak üzere otuz mahallesi vardır. Şehrin on yedi mescit ve on üç cami olmak üzere toplam otuz mihrabı bulunmaktadır. Bu bilgiler Berat'ın büyük ve zengin bir Osmanlı şehri olduğunu göstermektedir. Mamafih, 17. yüzyılın sonlarında ve 19. yüzyılın ortalarındaki ayaklanmalar şehri tahrip etmiştir. En son olarak 1967 yılındaki Kültür Devrimi esnasında şehirdeki camilerin büyük bir kısmı yıkılmıştır. Bütün bunlara rağmen Berat, Osmanlı yapıları bakımından hâlâ Arnavutluk'un en zengin şehridir. Bu itibarla şehrin tarihî yapılarının bulunduğu Mangalem ve Kale civarı devlet koruması altına alınmıştır. Buradaki ev ve konak örneklerinin aynısını Ohri'de, Filibe'de, Kastamonu'da ve Safranbolu'da görmek mümkündür. Osmanlı şehir dokusu ve ev mimarisinin Anadolu'dan Balkanlara gidişine paralel olarak bu yapıların da Anadolu'dan giden ustalar tarafından yapılmış olabileceği üzerinde durulmaktadır. Arnavutluk, Makedonya ve Bulgaristan, bu tür ev ve konak örneklerini kendi millî mimarîleri olarak tanıtmaktadırlar.

İç duvarlardaki kalemişi süslemelerden bir detay

BEKÂRLAR CAMİSİ

Eserin bir diğer ismi de Süleyman Paşa Camisi'dir. H.1243/M.1827-28 yılında Süleyman Paşa tarafından yaptırılmıştır. Eser, şehrin Eski Kazancılar mevkiinde yer almaktadır. Cami kalemişi duvar süslemeleri ile ünlüdür. Barok tarzı duvar resimlerinde şehir manzaraları, camiler, saraylar, köşkler, natürmortlar konu edilmiştir. Dikdörtgen plânlı olan cami, 16,90x18,30 metre ölçüsünde, oldukça geniş olan son cemaat yerini de içine alacak şekilde kırma bir çatı ile örtülmüştür. Minare, caminin güneybatı köşesindedir. 1968 yılında caminin duvar resimleri üzerinde önemli çalışmalar yapılmış, 1978 yılında başlatılan restorasyon çalışmalarında eserin çatısı ve tavan kısmı yenilenmiştir.

Güney cephesi dış duvar yüzeyindeki kalemişi süslemelerden bir detay

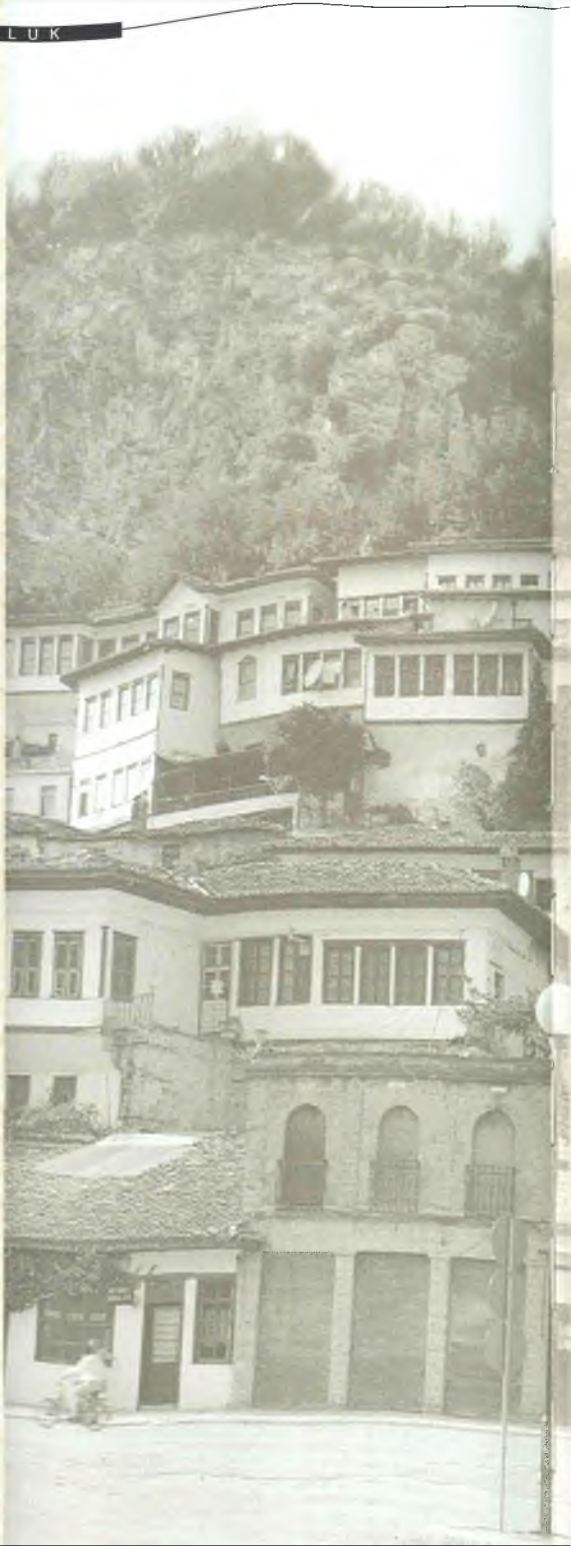

KURŞUNLU CAMİ

Cami, şehrin doğu kısmında yer alır. Şehir merkezine ve II. Bayezid Camisi'ne yaklaşık bir kilometre mesafededir. Halk arasında Plumb veya Uzguroğlu Ahmed Bey Camisi olarak da anılır. Evliya Çelebi'ye göre cami, tamamı kurşunla kaplı medrese, mektep, imaret ve hamamdan oluşan bir külliyenin merkezinde yer almaktadır. Günümüzde cami, bu külliyeden ayakta kalabilen tek yapıdır. Caminin kurucusu Uzguroğlu Ahmed Bey'dir. 1554 yılında inşa ettirildiği söylenen cami, tarihî eser statüsündedir. Plân itibariyle cami, tek kubbelidir. Kubbeye geçişler tromptur. Üç kubbeli bir son cemaat yeri bulunmaktadır. Klâsik Osmanlı Mimarîsinin en güzel örneklerinden birini teşkil eden cami, Berat'taki en iyi korunmuş Osmanlı yapısıdır. Cami, günümüzde ibadete açıktır.

Kuzey cephesi

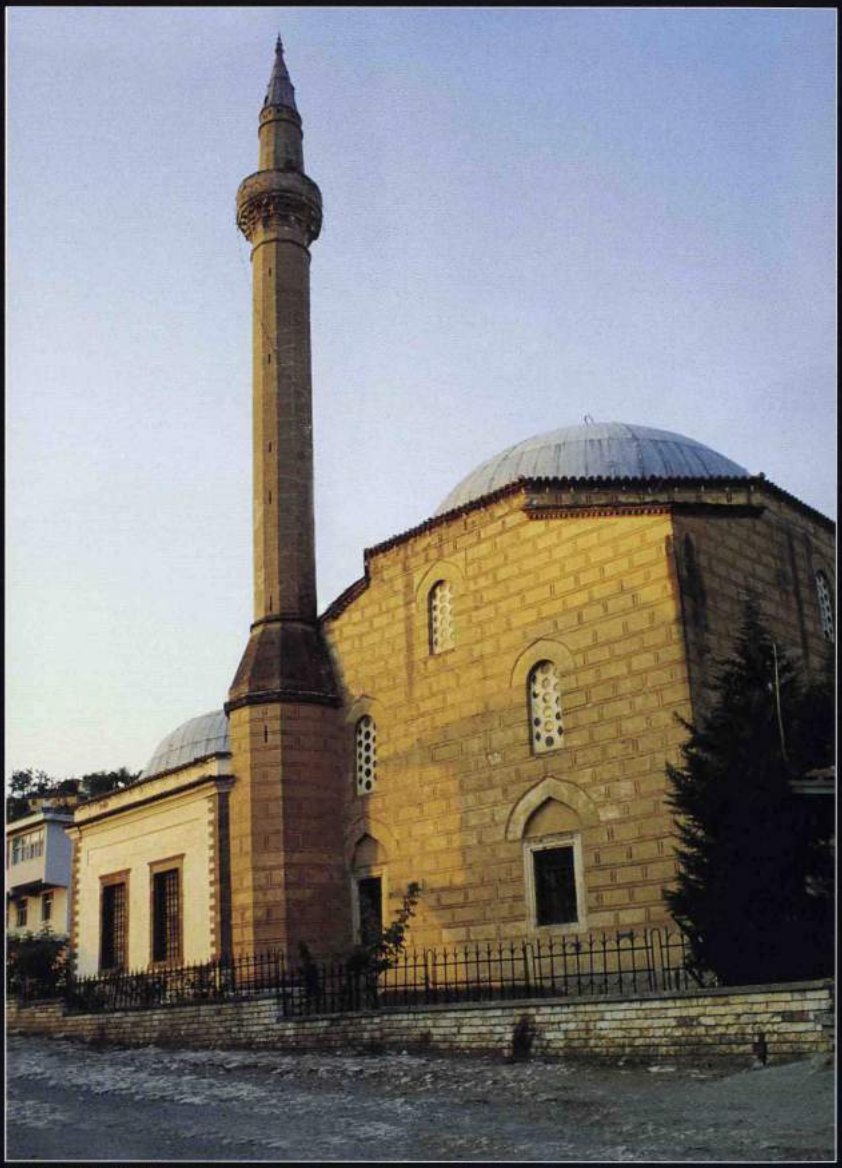

Batı cephesi ve minare

Üst mahfil

II. BAYEZİD CAMİSİ

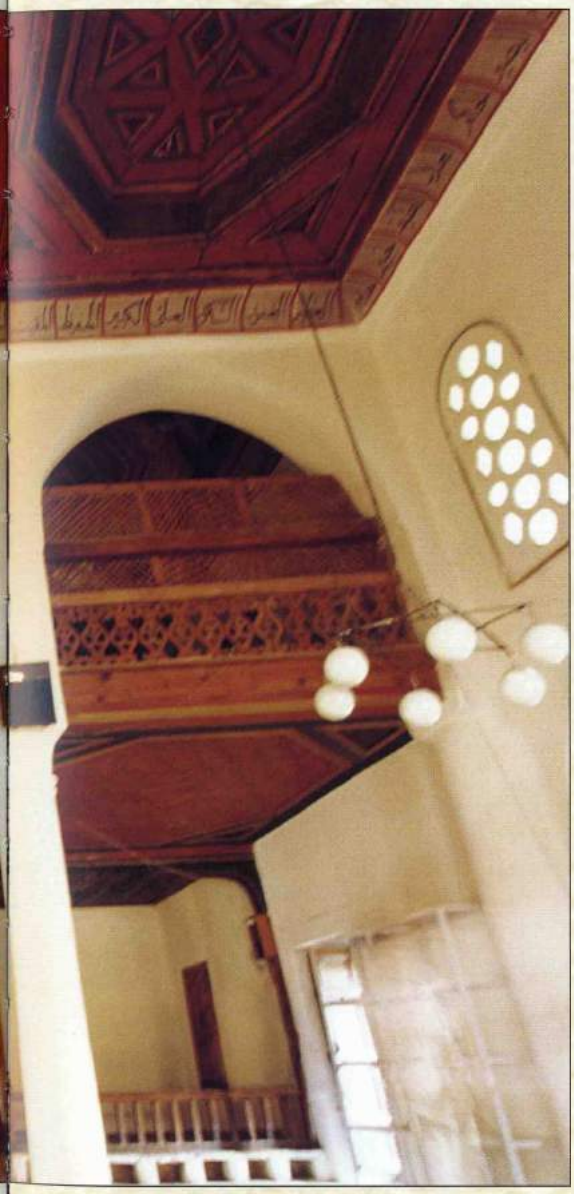

Cami, şehrin merkezindedir. Kurucusu II. Bayezid'dir. Padişahın 1492 yılında Ohri ve Elbasan'dan Vlora'ya giderken uğradığı Berat'ta bu caminin yapılmasını emrettiği tahmin edilmektedir. Evliya Çelebi eserden, Berat'ın en önemli camisi olarak söz etmektedir. Cami, kendi mimarî tarzının Arnavutluk'taki en büyük örneğidir. Orijinal yapı 1832 yılında Sadrazam Mehmed Reşit Paşa tarafından restore ettirilmiştir. 1967 yılına kadar bu hâlini koruyan yapı, Arnavutluk'ta gerçekleştirilen Kültür Devrimi'nden payını almış, takip eden yıllarda minaresi yıkılmış ve giriş kısmında bazı değişikliklere maruz kalmıştır.

Genel görünüş

Tavan süslemelerinden bir detay

HACI SİNAN MEDRESESİ VE KÜTÜPHANESİ

Girokastra'daki medrese istisna tutulursa, Hacı Sinan Medresesi'nin Arnavutluk'taki en eski Sünnî medrese olduğu söylenebilir. Medrese, mütevazi bir yapıdır. Yunanistan'ın Yanya şehrindeki Aslan Paşa Medresesi ve Bosna-Hersek'in Mostar şehrinde şimdi yıkılmış bulunan Koski Mehmed Paşa Medresesi bu tarzın diğer örnekleridir. Bu eserlerin yapılışları 17. yüzyılın başlarına dayanır. Hacı Sinan Paşa Medresesi ise onlardan daha yenidir. Medrese, II. Bayezid Camisi'nin hemen doğusunda yer alır. Cami, medrese, kütüphane ve Şeyh Hasan Halveti Tekkesi biraradadır. Bazı çalışmalarda bu eserin bir medrese değil yukarıda sözü edilen tekkenin derviş hücreleri olduğu da iddia edilmektedir. Revaklı kütüphane binası günümüzde asli fonksiyonunu kaybetmiştir.

ütüphane tavanından
r detay

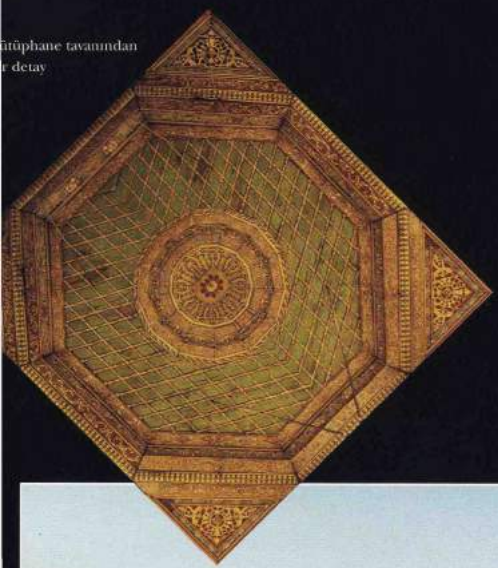

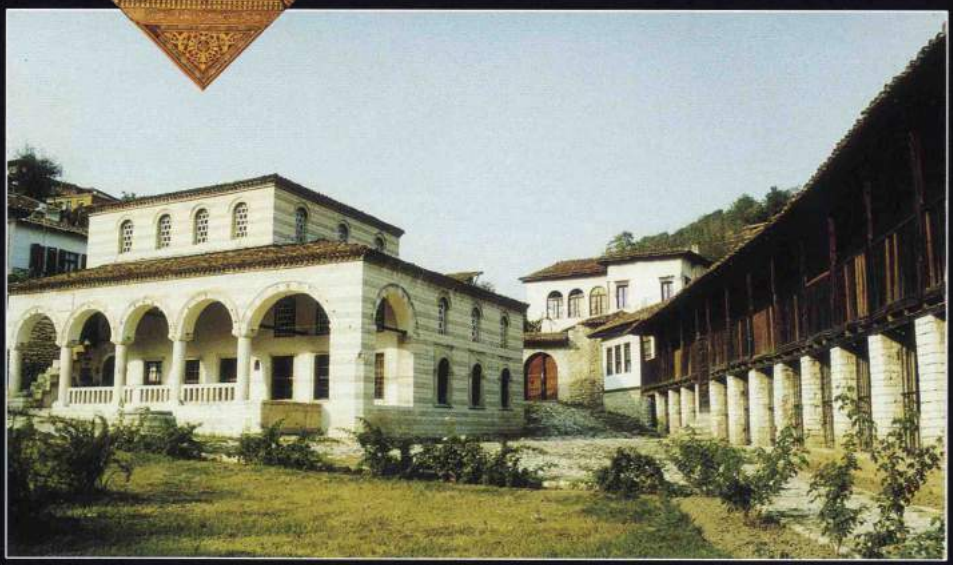

Revaklı kütüphane ve medrese

BERAT KALESİ

Eski Berat şehrini çevreleyen kale duvarlarının tarihi, İliryalılara kadar uzanır. Surların uzunluğu 1.430 metredir. Surların üzerinde değişik formlarda yirmi dört adet kule bulunmaktadır. Osmanlıların 1417 yılında şehri almalarını müteakip surlar ve ana giriş kapısı başta olmak üzere kalede bazı tamiratlar yapılmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra surlar Arnavutluk'un en önemli kültür varlıkları olarak kaydedilmiştir. Günümüzde kalede, koruma ve restorasyon çalışmaları devam etmektedir.

Kale surları

İç kale

OSUM KÖPRÜSÜ

Berat şehrinin içerisinden geçen Osum nehrinin üzerinde kurulmuş bir taş köprüdür. Evliya Çelebi, 17. yüzyılda Osum nehrinin üzerinde kurulmuş bir köprüden söz etmektedir. Ancak mevcut köprü Kurd Ahmed Paşa dönemine aittir, yani 1777-1780 yılları arasında inşa edilmiştir. Köprü, yedi sivri kemer gözlüdür. Köprü ayaklarında ortada büyük, yanlarda birer küçük tahliye kemeri yer almaktadır. Köprü korkulukları taştır. Orijinal malzemesi kesme taş olan köprünün, güney kesiminde bulunan iki gözünün 19. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleştirilen tamiratında tuğla kullanılmıştır. Köprü, günümüzde her çeşit araç trafiğine açıktır.

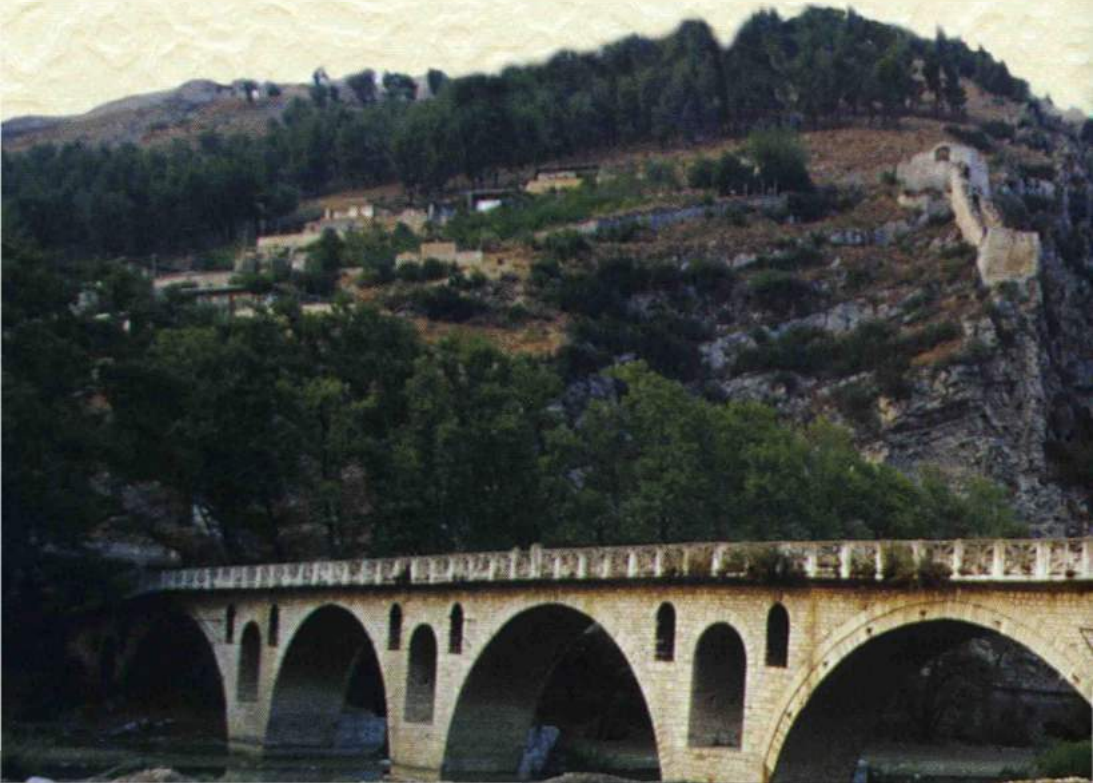

İBRAHİM PAŞA CAMİSİ

Cami, şehir girişinde, Kurşunlu Cami'ye yakın bir mesafede bulunmaktadır. 19. yüzyılın ilk çeyreğinde inşa edilen eserin kurucusu Kurd Ahmed Paşa'nın damadı olan İbrahim Paşa'dır. 1852 depreminde büyük ölçüde hasar gören cami, H.1269/M.1852-53 yılında İbrahim Paşa'nın oğlu Süleyman Paşa tarafından yeniden inşa ettirilmiştir. Caminin minaresi, 1967 Kültür Devrimi esnasında yıkılmıştır. 1993 yılında onarılan caminin, kaidesine kadar yıkılmış olan minaresinin yerine iki şerefeli bir minare yapılmıştır. Cami, günümüzde ibadete açıktır.

Kavaya (Kavaye)

KUBBELİ CAMİ

Arnavutluk'taki en önemli Osmanlı yapılarından birisidir. Cami, şehir merkezinde saat kulesinin yanında bulunmaktadır. Bu yüzden halk arasında yapı, Saat Camisi olarak da anılmaktadır. Kavaya Müzesi'nde bulunan kitâbesine göre, H.1148/M.1735-36 yılında yapılmış olan eserin kurucusu Kaplan Bey'dir. 1967 Kültür Devrimi esnasında cami yıkılmıştır. Fotoğrafta görüldüğü gibi daha sonra yerine inşa edilen yeni caminin ön kısmına, eski caminin son cemaat yeri iskelesi monte edilmiştir. Bu ilave edilen bölümde sütun başlıkları barok tarzdadır.

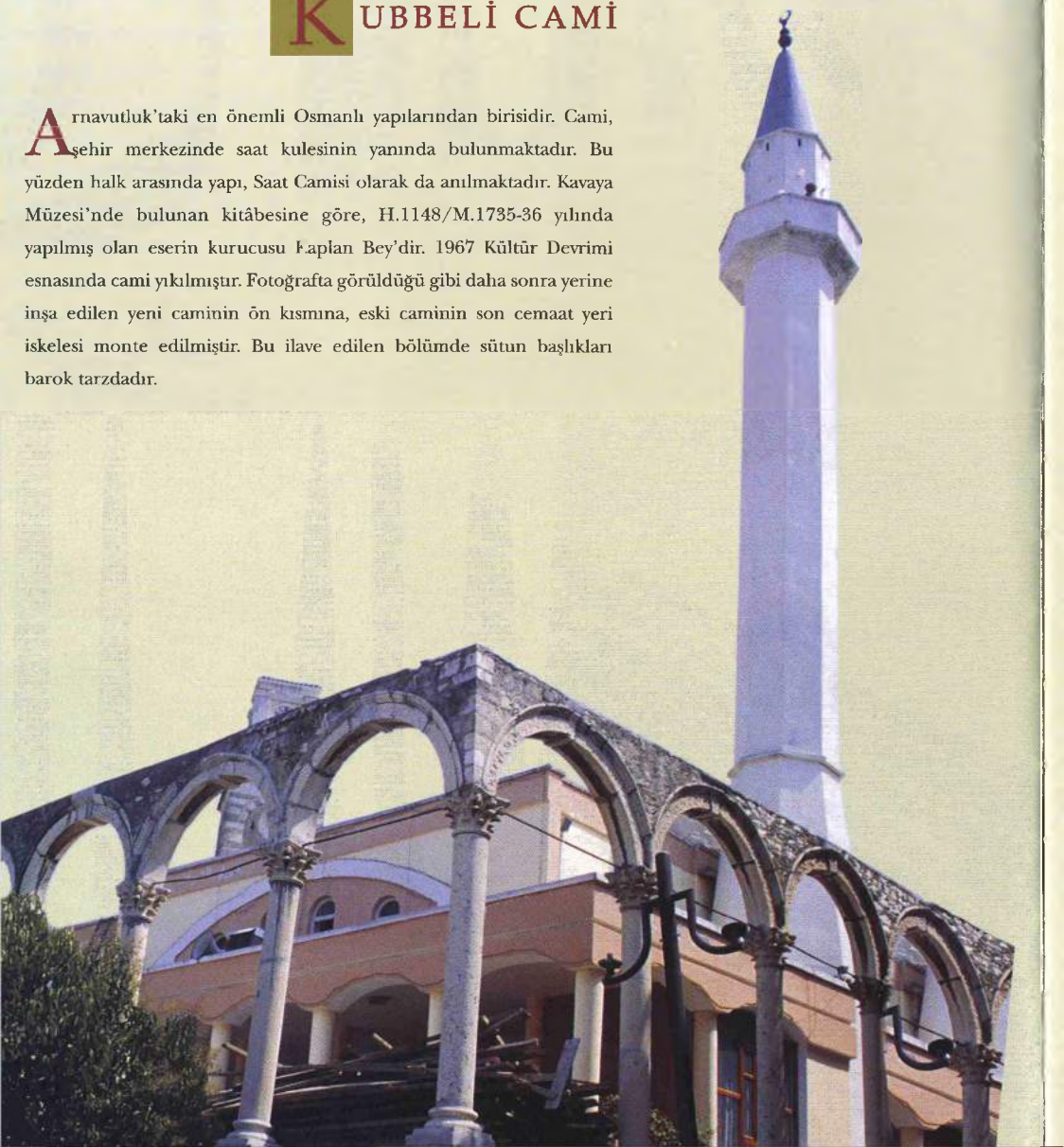

SAAT KULESİ

Saat kulesi 19. yüzyıl Osmanlı yapısıdır. Kulenin alt kısmında niş içerisinde, "Barekâllah" kelimesi ve H.1232/M.1816-17 yılı yer almaktadır. Kubbeli Cami'nin hemen yanında yer alan eser, kare plânlıdır. Kesme taştan inşa edilen kule, geç tarihlerde bir onarım geçirmiştir.

Kitâbe nişi

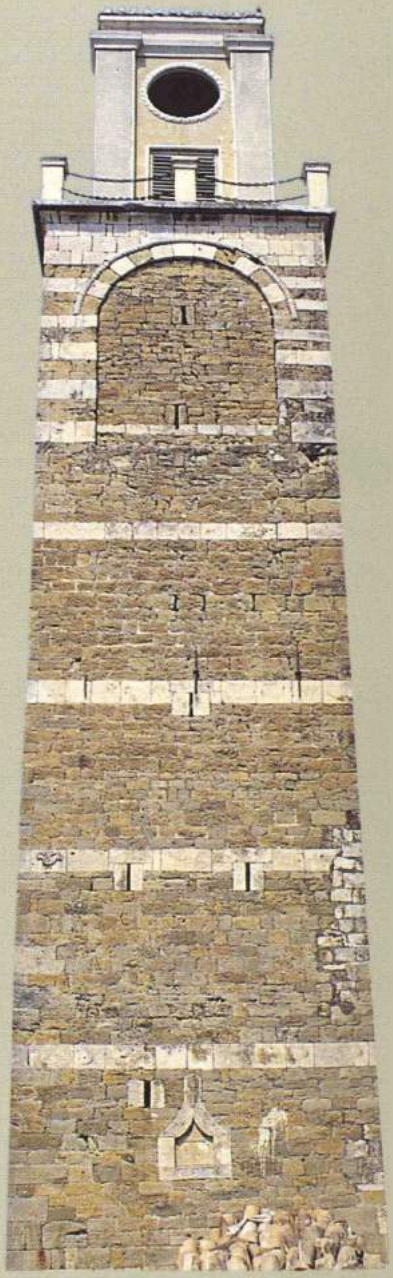

Saat kulesi

Tepedelen (Tepelenë)

Restore edilmiş olan türbe

Orijinal hâliyle duran türbe

BEKTAŞÎ TEKKESİ

Tekke, Tepedelen'e 4-5 kilometre mesafede şehire hakim bir tepede, çok geniş bir alana kurulmuştur. Tekkede meydan evi, imaret, derviş evi, türbeler, misafir konağı ve fonksiyonunu henüz bilemediğimiz birbirine geçişli müstakil yapılar yer almaktadır. Abdülhamid Albümü'nde aynı ismi taşıması ve aynı mimarî özelliklere sahip olması itibariyle yapı, Bulgaristan'da İsperih'teki Demir Baba Bektaşî Tekkesi ile karıştırılmış; yapının adı yanlışlıkla Demir Baba Tekkesi olarak kaydedilmiştir. Moloz taştan inşa edilmiş olan yapıların, 18. yüzyıl eseri olduğu tahmin edilmektedir. Günümüzde meydan evi, derviş evi ve diğer sosyal yapılar kendi hâline terkedilmiş harabe bir durumdadır. Tekke avlusunda, sekizgen plânlı iki türbe yer almaktadır. Türbe yapıları, 1990'lı yıllarda onarılmıştır. Yapılan bu onarımda türbelerden birinin dışı sıvanmış, diğeri ise eski hâliyle bırakılmıştır. Duvar örgüsünün orijinal bırakıldığı türbenin kıble yönündeki

Tekke

• Eğri (Eger)
• Estergon (Esztergom)
• Vişegrad (Visegrad)
• Budapeşte (Budapest)
MACARİSTAN
• Erd
• Zigetvar (Szekesfehervar)
• Peç (Pecs)
Voyvodina
Belgrad (Belgrade)
Sancak
• Prişt
• İpek (Pec)
KOSOVA
Dubrovnik
Podgorica
• Budva
Yakova (Gjakova)
• Prizren
Bar Starigrad (Stari Bar)
İşkodra (Shkodër)
• Kalkandelen (Tetovo)
• Gostivar
MAKED
Kruya (Kruje)
• Debre (Debar)
Tiran (Tiranë)
• Ohri (Ohrid)
• Elbasan
Kavaya (Kavaje)
Berat
Korça (Korçë)
Vlora (Vlorë)
ARNAVUTLUK
• Tepedelen (Tepelenë)
• Pirmet (Përmet)
• Girokastra (Gjirokastër)

ROMANYA
İshakça • (Isaccea)
Babadağ • (Babadag)
Hırşova • (Hirsova)
Bükreş (Bucharest)
Mecidiye • (Medgidia)
Köstence (Constanta)
Mangalya • (Mangalia)
Vidin
Razgrad (Hezargrad)
Şumnu (Shumen)
Balcık (Balcik)
Eski Cuma (Tergovishte)
Belgradcık (Belogradcik)
BULGARİSTAN
Sofya (Sofia)
Eski Zağra (Stara Zagora)
Filibe (Plovdiv)
İhtiman (İkhtiman)
Hasköv (Haskovo)
Köstendil (Küstendil)
Dupnica
Pazarcık (Tatar Pazarcık)
Samokov (Samokof)
Serez (Serrai)
İskeçe (Xanthi)
Gümülcine (Komotini)
Kavala (Kavalla)
Selanik (Thessalonica)

BOSNA-HERSEK

Bosna-Hersek, 1463 yılında Fatih Sultan Mehmed tarafından Türk idaresine katılmış[1], bölgede Türk kültürü ve hakimiyetinin yerleşmesi ise ancak 16. yüzyılın ilk yarısında, başka bir deyişle Türk-Macar savaşlarından sonra gerçekleşebilmiştir[2]. Bölgenin Türk hakimiyetine geçişini müteakip Balkanların başka bir yerinde görülmeyen bir süratle Bosna-Hersek ahalisi Müslümanlığı seçmiştir[3]. Bosna-Hersek'teki Osmanlı hakimiyetinin ilk yıllarında birer küçük yerleşim yeri olan Saraybosna, Mostar, Travnik ve Zvornik, iktisadî ve ticarî hayatın canlanmasıyla kısa sürede büyük şehir özelliği kazanmışlardır. Osmanlı Devleti askerî ve idarî bakımdan bölgede can ve mal güvenliğini sağlarken, kurulan vakıflar sayesinde halkın dinî, sosyal, kültürel ve ticarî ihtiyaçları karşılanmış, eserler inşa edilmiştir.

Ekrem Hakkı Ayverdi, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü arşivleri ve saha araştırmalarına dayanarak kaleme aldığı eserinde, Bosna-Hersek'te Osmanlı idaresi döneminde dinî, sosyal, eğitim, ticarî ve askerî amaçlı olmak üzere toplam 3.560 yapının inşa edildiğini ortaya koymuştur[4]. Bu yapıların kullanım amaçlarına göre dağılımı şu şekildedir:

Dinî	: Cami-Mescit (1.182), Tekke (75), Türbe (135)	1.392
Eğitim	: Medrese (76), Mektep (874), Darülkurrâ (2), Rüştiye (2), Kütüphane (6)	960
Ticarî	: Han (622), Bedesten (2), Arasta (4), Kervansaray (8)	636
Askerî	: Kale (64), Kule-Ocak (135)	199
Sosyal	: İmaret (9), Hamam (45), Saat Kulesi (24), Çeşme (146), Köprü (121), Su Kemeri (1), Saray-Konak (27)	373
	Toplam:	**3.560**

Bosna-Hersek'te Türk eserlerinin tahribatı, bölgenin Avusturya tarafından işgali ile başlamıştır. Avusturyalılar, 1697 yılında bölgeyi işgalleri esnasında sadece bir gecede Saraybosna'da mevcut 177 camiden 120'sini

1 Adem Hanciç, "16.Yüzyılda Bosna'da Osmanlı Şehirlerinin Oluşumuna Bir Bakış", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 1992, s.16.

2 Hazim Šabanoviç, *Postanak i Razvoj Sarajevo*, Sarajevo, 1959, s.28.

3 Colin Heywood, "Bosnia Under Ottoman Rule, 1463-1800", *The Muslims of Bosnia-Herzegovina*, Mark Pinson (ed.), Cambridge, Second Edition, 1996, s.40.

4 Ayverdi, C.2, s.247; Amir Pašiç, *İslamic Architekture in Bosnia and Hercegovina*, İstanbul, 1994, s.206; Mehmet Mujezinoviç, İslamska Epigrafika Bosne i Hercegovine, Kn. 1, Sarajevo, 1998, s. 9.

ateşe vermişlerdir[5]. Bosna-Hersek'in 1878 Berlin Antlaşması ile Avusturya yönetimine verilmesinden sonra tahribat sürdürülmüştür. Bütün bu tahribata rağmen Saraybosna, günümüze kadar Türk şehir dokusunu koruyan şehirlerden biridir. Baş Çarşı ve Gazi Hüsrev Bey Külliyesi, camisi, medresesi, hanı, hamamı ve hanikâhı ile şehir merkezinin çekirdeğini oluşturmaktadır. Bosna-Hersek'te Türk eserlerine karşı tahribat Krallık ve Komünist dönem Yugoslavyası'nda da devam etmiştir. 1992-95 yılları arasındaki iç savaşta, Sırp ve Hırvat güçleri tarafından bu ülkede mevcut 1.701 cami ve mescitten 614'ü tamamen, 307'si kısmen tahrip edilmiştir[6]. Savaştan önce mevcut 90 türbeden 37'si tamamen, 7'si kısmen; 15 tekkeden 4'ü tamamen, 5'i kısmen tahrip edilmiştir. Bu savaşta, Mostar'da şehrin simgesi Mostar Köprüsü ve Hacı Hasan Camisi, Odzak'ta Çarşı Camisi, Stolaç'ta Fahraddin Rizvan Bey Külliyesi, Balkanlarda Türk Mimarîsi örneklerinden olması itibariyle UNESCO tarafından koruma altına alınan Foça'da Alaca Camisi, Banyaluka'da Arnavudiye (Defterdar) Camisi ve Ferhad Paşa Camisi, Poçitel'de Hacı Ali Camisi, Nevesinje'de Hünkâr Camisi, Çayniçe'de Sinan Paşa Camisi, Višegrad'ta Gazanfer Bey ve Fatih Sultan Mehmed camileri tamamen yıkılan önemli eserlerimizden sadece birkaçıdır[7]. Savaşta tahrip edilmeyen Türk eserlerinin sayısı yok denecek kadar azdır. Yıkılan bu yapıların çoğu 16. ve 17. yüzyıllardaki Klasik Osmanlı Mimarîsi özelliklerini taşıyan merkezî kubbeli yapılardır[8]. Çoğu yapılarda kesme taş kullanılmıştır. Avrupa Birliği ve UNESCO'nun 25.04.1996 tarihli Viyana Toplantısı'nda restorasyonu mümkün olan yapıların onarılması için kaynak sağlanması kararlaştırılmış[9] ise de bu karar hayata geçirilememiştir.

---

5 Şabanoviç, s.28.

6 Muharem Omerdiç, *Prilozi İzuçavnju Genocida nad Boşnacima (1992- 1995)*, Sarajevo, 1999, s.461-467; Mehmet İbrahimgil, "Gazi Hüsrev Bey Külliyesi ve Bosna-Hersek'te Son Durum", *X. Vakıflar Haftası*, Ankara, 1993, s.185.

7 Omerdiç, s.461.

8 Sabira Husedzinoviç, *Kulturna Baştina*, Sarajevo, 1998, s.4.

9 Husedzinoviç, s.5.

Saraybosna (Sarajevo)

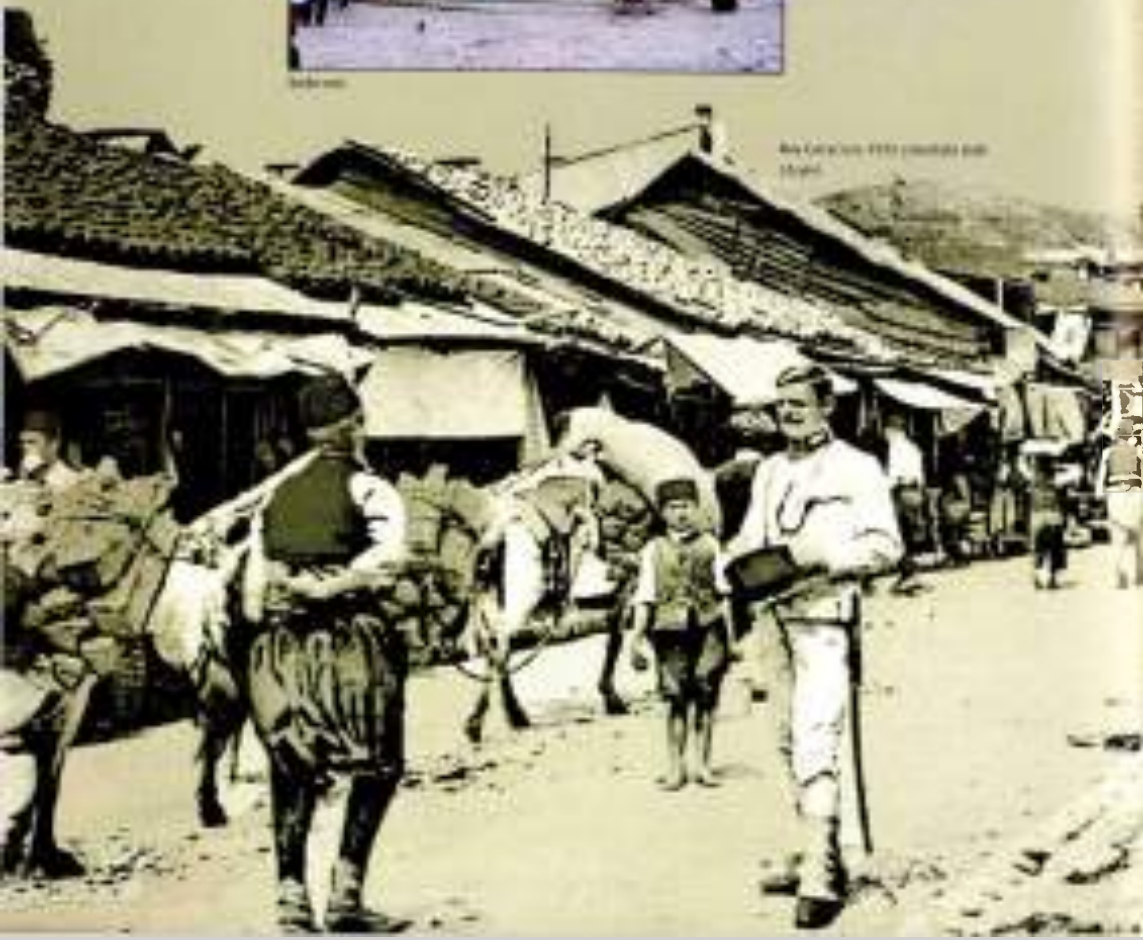

BAŞ ÇARŞI

Saraybosna veya yerel tabiriyle Sarajevo, Balkanlarda Türk şehir dokusunu koruyabilen nadir büyük şehirlerden birisidir. Şehir, Sultan II. Murad döneminde, H.840/M.1436-37 yılında Osmanlı topraklarına katılmış, 1878 yılındaki Berlin Antlaşması ile Avusturya idaresine verilmiştir. Beş asra yakın süren Türk idaresi döneminde, şehirde birçok dinî, sosyal, ticarî ve askerî yapı inşa edilmiştir. 1875 yılına ait Bosna Salnâmesi'ne göre Osmanlı hakimiyetinden çıkarken şehirde, 101 cami ve mescit, 9 tekke, 17 türbe, 7 medrese, 47 mektep, 5 hamam, 3 kervansaray, 21 han, 7 köprü, 1 rüştiye, 1 idadî, 2 hastahane, 1 kışla ile 1 saray bulunmaktadır. Şehrin nüvesini, Gazi Hüsrev Bey Külliyesi'nde yer alan, cami, medrese, kervansaray, han, bedesten, hamam, hanikâh, türbe, şadırvan, çeşme ve sebil yapıları oluşturur. Baş Çarşı da, bu külliyenin etrafındadır. Şehirdeki Türk eserlerine karşı tahribat, 1878 yılında Avusturya hakimiyetiyle başlamış, Kraliyet ve Komünizm dönemleri Yugoslavyası'nda devam etmiştir. En son olarak 1992-95 yılları arasındaki Bosna-Hersek Savaşı'nda pek çok Osmanlı eseri tahrip edilmiş, bütün insanlığın ortak kültür mirası olan Türk eserlerinin büyük bir kısmı, bu savaşta Sırp ve Hırvat nişancıların hedef tahtası hâline getirilmiştir. Savaşın sebep olduğu tahribatın düzeltilerek şehrin eski dokusuna kavuşturulması için çalışmalar sürdürülmektedir.

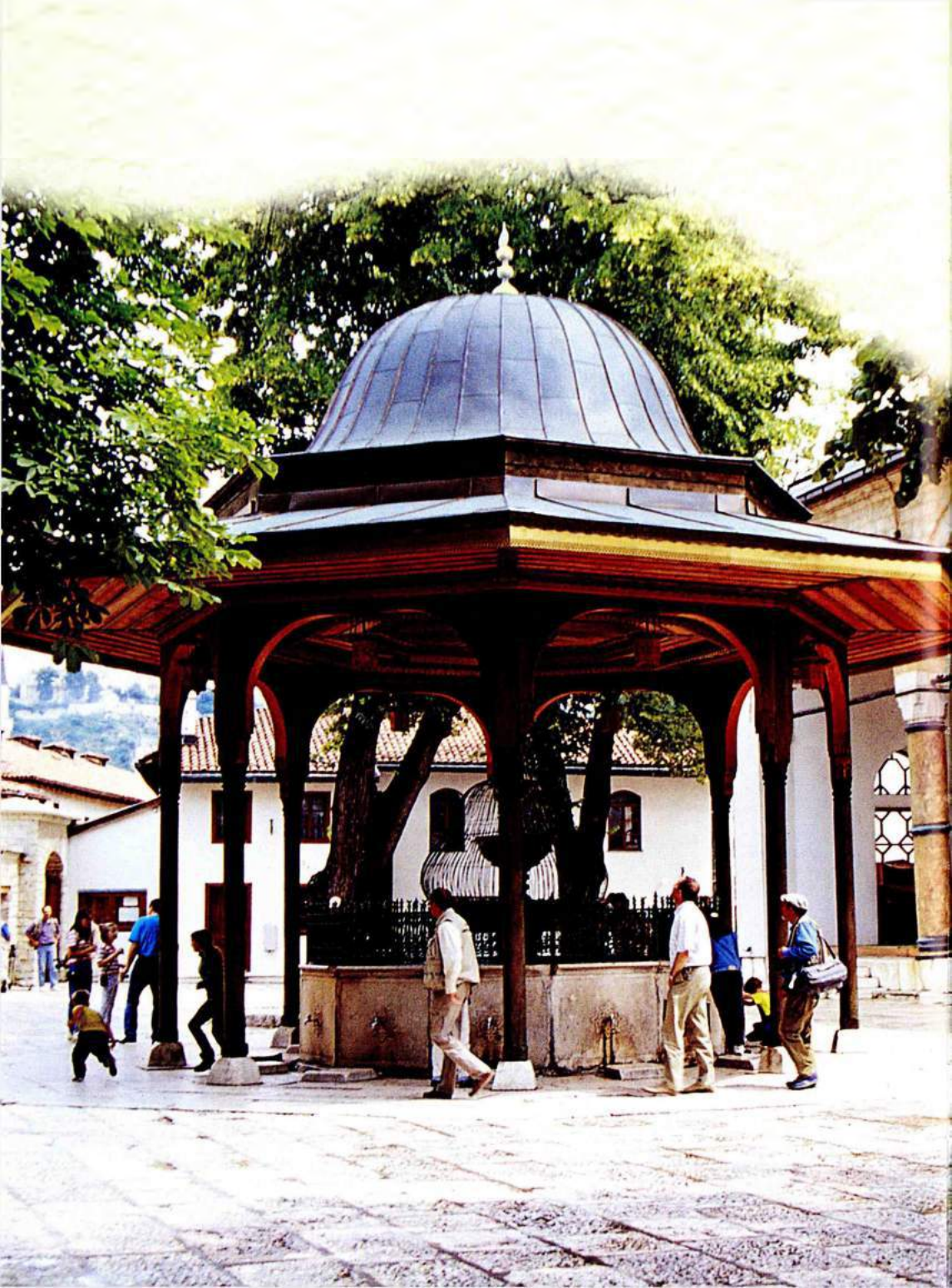

Harim

Ön cephe

Batı cephesi ve minare

GAZİ HÜSREV BEY CAMİSİ

Cami, şehir merkezinde, Baş Çarşı olarak adlandırılan yerde bulunmaktadır. Yapı, Sultan II. Bayezid'in damadı Gazi Hüsrev Bey tarafından, H.937/M.1530-31 yılında inşa ettirilmiştir. Mimarı, Acem Esir Ali Bey'dir. Cami, 1697, 1831 ve 1879 yıllarında yangın geçirmiş ve onarılmıştır. En son olarak 1992-93 yıllarında top güllelerinden hasar gören caminin onarımı hâlâ devam etmektedir. Gazi Hüsrev Bey Camisi, plân itibariyle Erken Osmanlı Mimarîsi özelliklerini taşıyan zaviye tipi veya ters "T" tipi dediğimiz camiler grubuna girmektedir. Harim mihrap önünde bir yarım kubbe ve merkezî bir kubbe ile örtülüdür. Yan kanatlarda da birer kubbe yer almaktadır. Mihrap önündeki yarım kubbenin köşelikleri mukarnaslı tromp, diğer kubbelerde pandantiflere oturmaktadır. Caminin beş kubbeli bir son cemaat yeri bulunmaktadır. Yapıda iç tezyinat olarak, 18. ve 19. yüzyıllara ait duvar süslemeleri yer almaktadır.

Avludaki şadırvan

GAZİ HÜSREV BEY TÜRBESİ

Türbe, Gazi Hüsrev Bey Camisi avlusunun güneydoğusunda yer almaktadır. Gazi Hüsrev Bey Türbesi, Murad Bey Türbesi'ne bitişik olarak inşa edilmiştir. Sekizgen plânlı, kubbe ile örtülü olan türbe, Gazi Hüsrev Bey'in H.948/M.1541-42'de ölümünden birkaç yıl sonra yapılmıştır. Kesme taştan yapılmış olan türbenin her yüzeyinde birer pencere açıklığı bulunmaktadır. Türbenin içerisinde, Gazi Hüsrev Bey'e ait sanduka yer almaktadır. Bu türbeye bitişik daha küçük olan altıgen plânlı türbe ise, H.952/M.1545-46 yılında vefat eden Gazi Hüsrev Bey'in mütevellisi Murad Bey'e aittir.

GAZİ HÜSREV BEY MEDRESESİ

Medrese, Osmanlı döneminde Bosna-Hersek'te inşa edilen açık avlulu medreselerin ayakta kalabilmiş en eski ve en önemli örneklerindendir. Kubbe örtüsünün kurşunla kaplanmış olması itibariyle, halk arasında Kurşunlu Medrese olarak adlandırılmıştır. Giriş kapısındaki H.943/M.1536-37 yılına ait kitâbede, medresenin, külliyedeki diğer yapılardan altı-yedi sene sonra inşa edildiği yazmaktadır. Diğer külliye yapılarında olduğu gibi medresenin kurucusu da Gazi Hüsrev Bey'dir. Medrese binası, camiden müstakil olarak ayrı bir avlu içerisinde bulunmaktadır. 18x23 metre ölçüsünde olan yapının, iç avlusu revaklarla çevrilidir ve ortasında bir şadırvanı vardır. Medrese on iki öğrenci odası ve bir dershaneye sahiptir. Yapı, günümüzde İslâm Sanatları Müzesi olarak kullanılmaktadır.

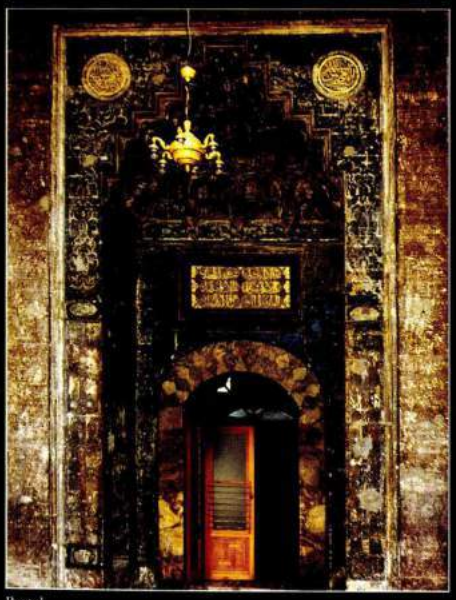

Portal

Yan cephe

Ön cephe

GAZİ HÜSREV BEY HANİKÂHI

Hanikâh, medrese ile aynı avluda bulunmaktadır. Gazi Hüsrev Bey Külliyesi'ndeki diğer yapılar gibi 1530'lu yıllarda inşa edilmiştir. Yapı, başlangıçta Halvetî, daha sonra Nakşibendî tarikatı şeyhlerinin idaresine geçmiştir. Dikdörtgen plânlı olan hanikâh, plân itibariyle açık avlulu medrese yapılarına benzemektedir. On beş oda ve bir semahaneden oluşan yapının ortasında şadırvanlı ve revaklı bir avlu bulunmaktadır. Günümüzde hanikâhta onarım çalışmaları devam etmektedir.

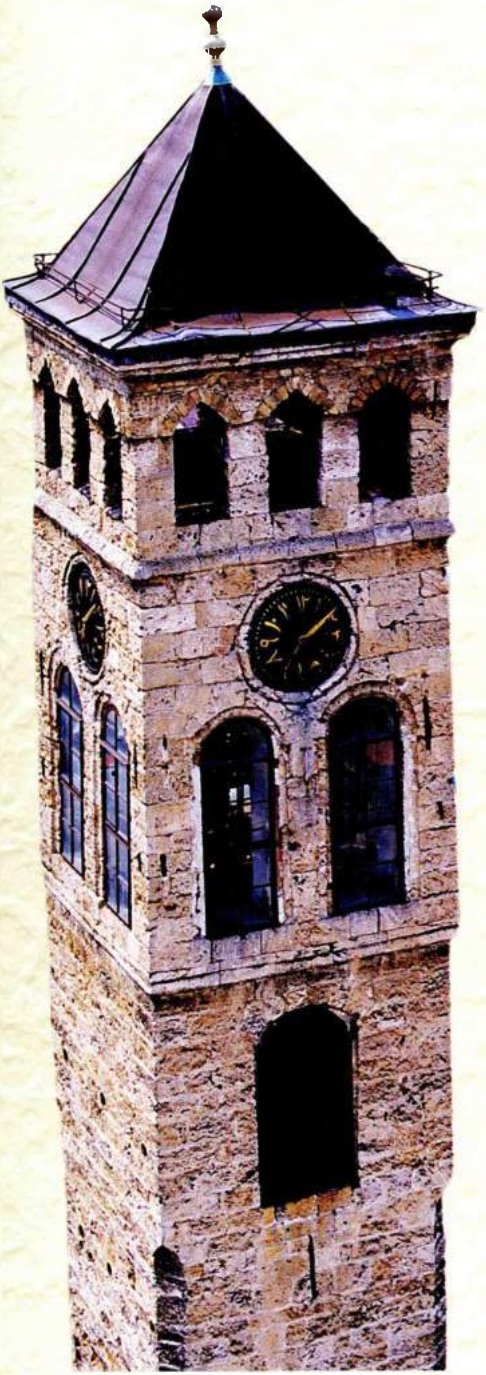

Külâh kısmı

GAZİ HÜSREV BEY SAAT KULESİ

Saat kulesi, Gazi Hüsrev Bey Camisi'nin yanındadır. Yapı, 18. yüzyılda Gazi Hüsrev Bey'in vakıf gelirleriyle inşa edilmiştir. Kare plânlı, kesme taşla inşa edilmiş saat kulesi yaklaşık olarak 30 metre yüksekliğindedir. Saat kulesinin külâh kısmı ile saçak altındaki mazgallar, geç tarihlerde yapılan onarımların ürünüdür.

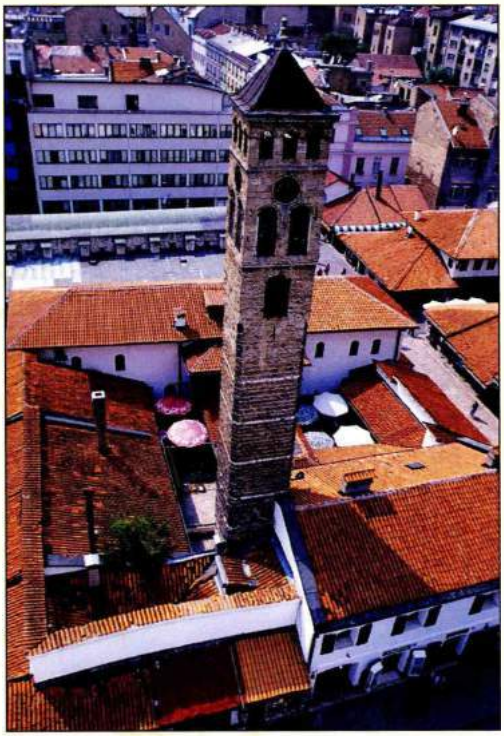

Üstten görünüş

GAZİ HÜSREV BEY BEDESTENİ

Bedesten, Gazi Hüsrev Bey Camisi ve Medresesi'nin yanındadır. Bedesten ve han birbirine bitişik olarak inşa edilmiştir. 1531 yılına ait Gazi Hüsrev Bey vakfiyesinde Taş Han'ın adı geçmektedir. Saraybosna'daki en eski han olması sebebiyle halk arasında, Han-ı Atik (Eski Han) olarak da adlandırılmaktadır. Günümüzde han yıkılmış, yerine Evropa Hotel yapılmıştır. Bedesten ise ayaktadır. Bedestenin 1530'lu yıllarda Gazi Hüsrev Bey tarafından inşa ettirildiği anlaşılmaktadır. 107 metre boyunda ve 33 metre genişliğinde olan bedestende, iç ve dış olmak üzere toplam 79 dükkân yer almaktadır. Yapının önde ve arkada birer, yanda ikişer olmak üzere toplam altı kapısı bulunmaktadır.

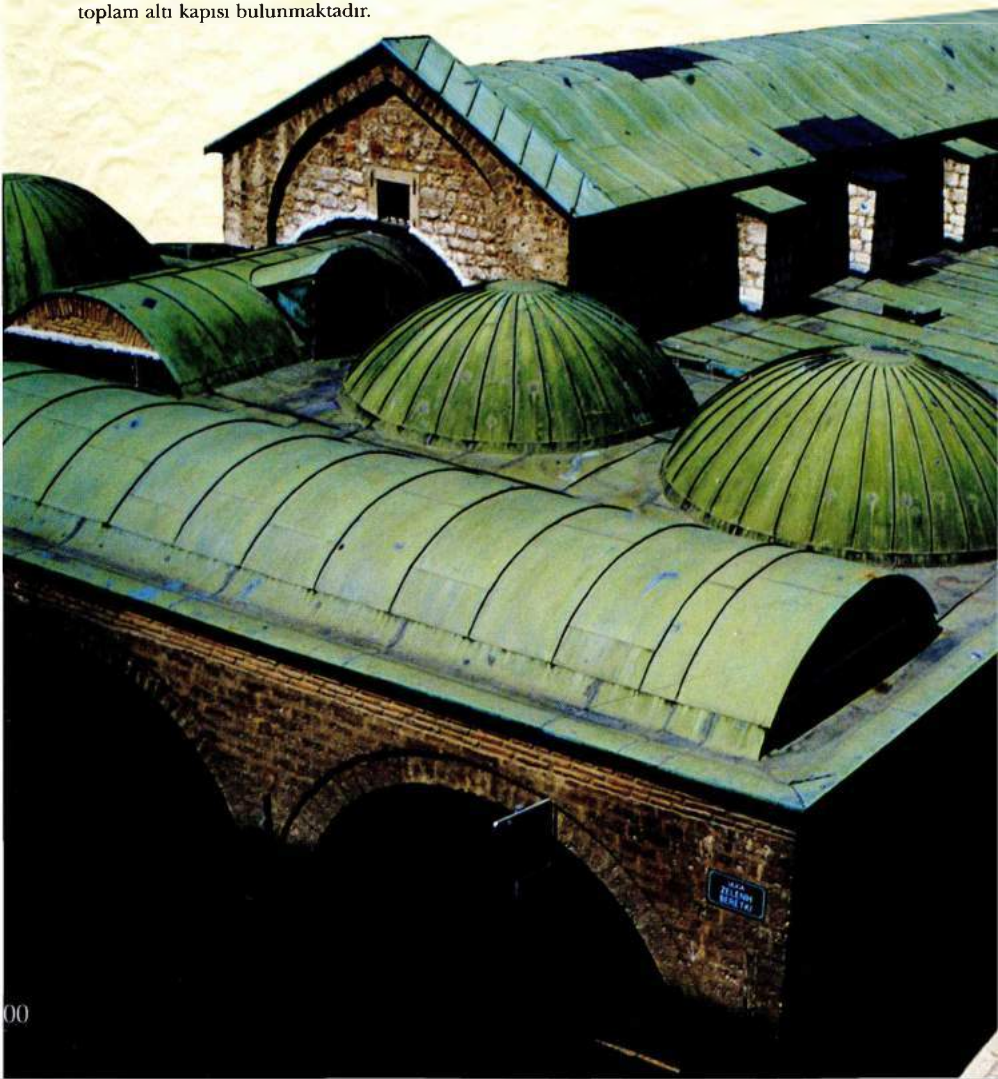

Genel görünüş

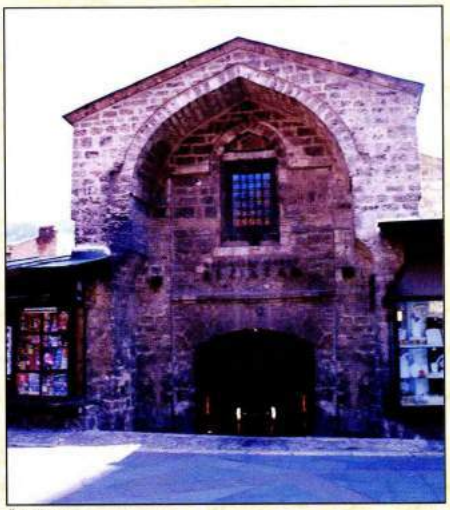

Ön cephe

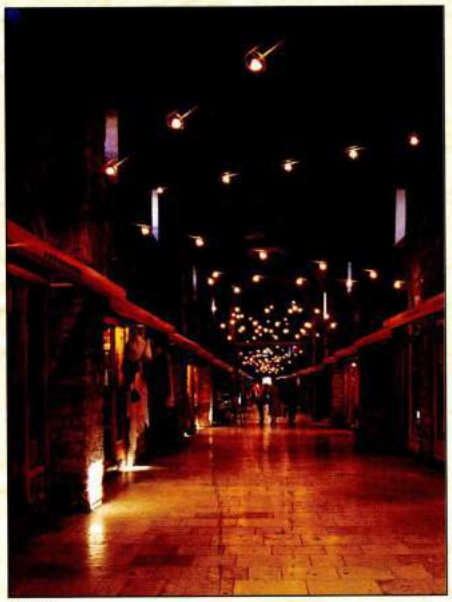

Iç kısım

BURSA BEDESTENİ

Evliya Çelebi'de ismi geçen Bursa Bedesteni veya yerel tabirle Brusa Bedestan, Baş Çarşı'da Gazi Hüsrev Bey Külliyesi'ne ait yapıların yakınındadır. Bedesten'in 1551 yılında Rüstem Paşa tarafından inşa ettirildiği, ticaretle uğraşan Rüstem Paşa'nın Bursa'da imal ettirdiği ipekleri Saraybosna'da satmak için bu hanı yaptırdığı bilinmektedir. Bursa Bedesteni isminin de buradan geldiği tahmin edilmektedir. Bedesten iki sırada sekizgen kasnaklara oturan üçer kubbe ile örtülüdür. Dört cepheden girişi olan bedesten, dikdörtgen plânlı olup, 20x30 metre ölçüsündedir. 1980'li yıllarda geniş çaplı bir onarımdan geçen bedestende, toplam 34 dükkân bulunmaktadır.

ALİ PAŞA CAMİSİ

Cami, şehrin bugünkü Kosevo semtinde, ismini verdiği Ali Paşa mahallesinde bulunmaktadır. Yapı, H.968/M.1560-61 yılında Budin Beylerbeyliği görevini yapmış (M.1551-1557), Hadım Ali Paşa tarafından inşa ettirilmiştir. Cami etrafındaki hazirede, Fatih Sultan Mehmed döneminde Bosna fethinde şehit düşenlerin mezarları bulunmaktadır. Son Bosna-Hersek Savaşı'nda bu hazireye yeni şehitlerin mezarları da ilave edilmiştir. Kare planlı 9,45x9,50 metre ölçüsünde olan cami tek kubbe ile örtülüdür. Kubbe sekizgen bir kasnak ile tromp köşeliklere oturur. Üç kubbeli bir son cemaat yeri bulunmaktadır. Bosna-Hersek Savaşı'nda hasar gören cami yeniden onarılmıştır.

Son cemaat yeri

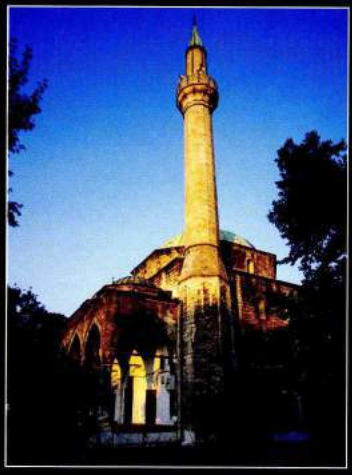

Batı cephesi

FERHAD BEY CAMİSİ

Cami, Baş Çarşı içerisinde Evropa Hotel'in arka tarafında bulunmaktadır. Giriş kapısı üzerinde yer alan H.969/M.1561-62 yılına ait inşa kitâbesinde caminin, Ferhad Bey tarafından yaptırıldığı belirtilmektedir. 1697 yılında Avusturya işgalinde yakılan cami büyük hasar görmüştür. Bu yangında cami dışındaki külliyeye ait bütün yapılar yok olmuştur. Eser, 1960'lı yıllarda onarımdan geçmiştir. Son olarak Bosna-Hersek Savaşı'nda hasar gören cami yeniden onarılmıştır. Cami, kare plânlı 11,20x11,90 metre ölçüsünde tek kubbe ile örtülüdür. Kubbeye geçişler tromptur. Üç kubbeli bir son cemaat yeri bulunmaktadır. Camide, 18. yüzyıla ait duvar süslemeleri yer almaktadır.

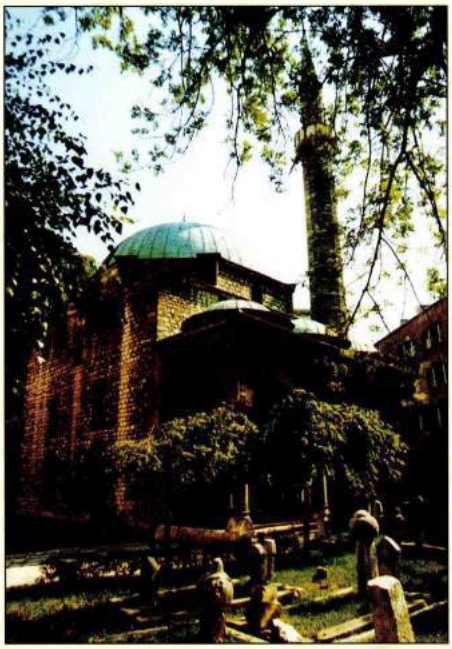

Genel görünüş

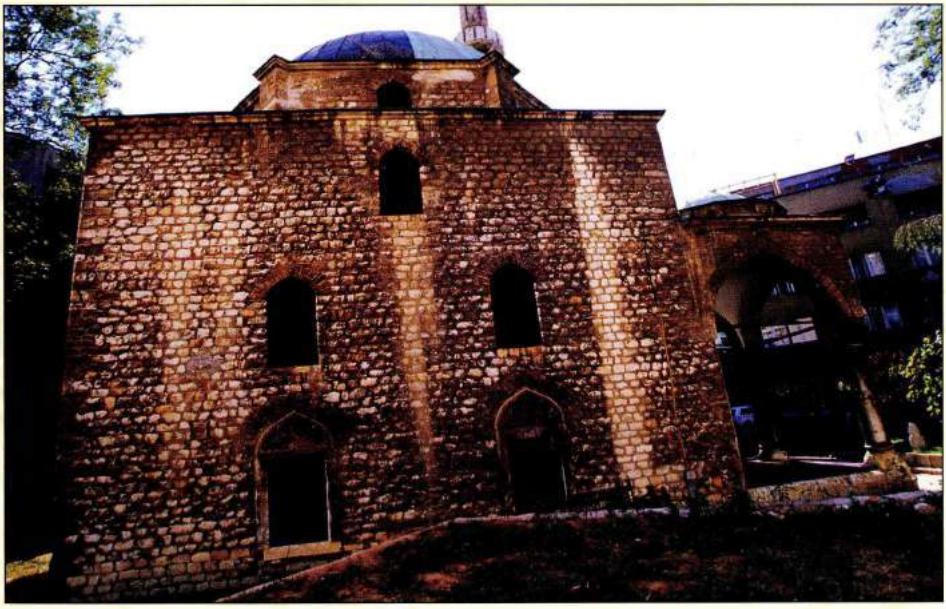

Doğu cephesi

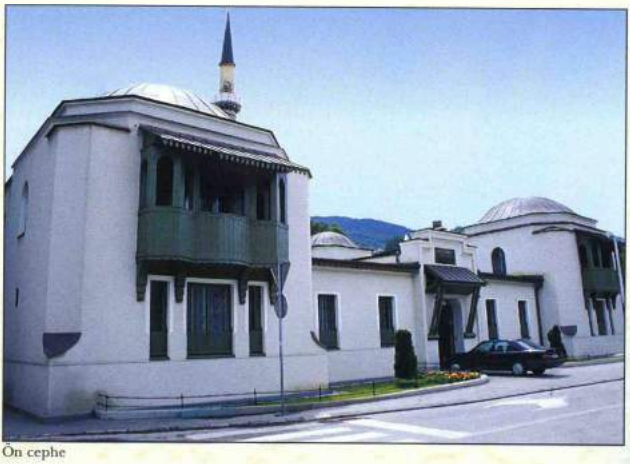

Ön cephe

HÜNKÂR CAMİSİ

Cami, şehri ikiye ayıran Milyaçka nehrinin doğu yakasında bulunmaktadır. Halk arasında Cami-i Atik, Sultan Mehmed Han veya Careva Camisi olarak da adlandırılır. İlk olarak H.862/M.1457-58 yılında, Bosna Sancak Beyi Gazi İshak Bey'in oğlu Gazi İsa Bey tarafından ahşap bir cami şeklinde inşa ettirilmiştir. H.866/M.1461-62 yılında, Fatih Sultan Mehmed'in Saraybosna'ya gelişinde bu camiyi çok beğenmesi üzerine, Gazi İsa Bey, caminin Padişahın adıyla yâd edilmesini kendilerinden ricada bulunmuş, padişahın da bu teklifi kabul etmesi üzerine halk arasında Hünkâr Camisi ismi yaygın bir şekilde kullanılır olmuştur. H.962/M.1554-55 yılında yangın geçiren cami, H.973/M.1565-66 yılında kare plânlı tek kubbeli olarak yeniden inşa edilmiştir. H.1173/M.1759-60 yılında Hekimoğlu Ali Paşa'nın divan efendisi olan Osman Efendi tarafından camiye bir kütüphane ilave ettirilmiştir. H.1264/M.1847-48 yılında Mehmed Fazıl Paşa'nın doğu ve batı duvarı hizasında camiye birer revaklı bölüm ilave ettirmesiyle, eser bugünkü hâlini almıştır. Bütün bu saydığımız onarımlar ve ilaveler sonucunda cami büyük değişikliklere uğramıştır. Günümüzdeki son şekliyle cami, kare plânlı ve tek kubbeli bir yapıdır. Her iki yanında dörder kubbeli revak ilavesi vardır. Sekiz sütuna oturan son cemaat yeri, revaklı bölümlerin hizasında tutulmuştur. Cami, günümüzde ibadete açıktır.

Ana giriş

HACI SİNAN TEKKESİ

Tekke, şehri iki yakaya ayıran Milyaçka nehrinin doğusundaki arka mahallelerden birinde bulunmaktadır. Kadirî tarikatına ait olan tekkeyi Silahtar Mustafa Paşa, 18. yüzyılda babası Sinan Bey adına yaptırmıştır. Tekkede, semahane, kahve ocağı, meydan odası, matbah, kilerler ve oturma odaları bulunmaktadır. Yapının ön cephe duvar yüzeyleri sülus, tâlik ve kûfî hattı ile yazılmış ayetler, hadisler ve Kadirî tarikatına ait şiirlerle süslenmiştir. Bunların yanı sıra tekkede, on sekiz dilimli Kadirî Gülü de bulunmaktadır. Tekke, günümüzde faaliyetini devam ettirmektedir.

Tekke ve avlusu

Semahane girişi

Dış cephe

KEÇİ KÖPRÜSÜ

Köprü, şehre 3-4 kilometre uzaklıkta Milyaçka nehri üzerinde bulunmaktadır. Dar ve dik olan keçi yolunu iki yakaya bağlaması sebebiyle Keçi Köprüsü olarak adlandırılmaktadır. Eserin, İpekçi Sinan Paşa tarafından yaptırıldığı söylenmektedir. Tek gözlü köprünün kemer açıklığı 17,60 metredir. Kemer gözünün her iki yanında 3 metre çapında tahliye gözleri bulunmaktadır.

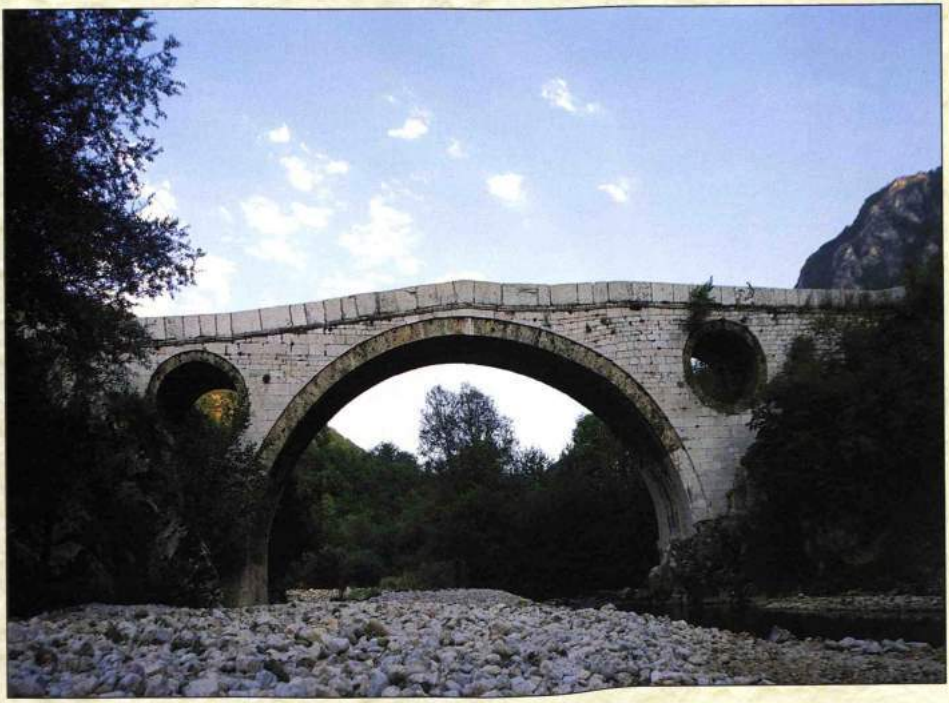

ŞARKİYAT KÜTÜPHANESİ

Oryantal Kütüphanesi olarak da bilinen yapı, Baş Çarşı'nın sonunda, Milyaçka nehri kıyısında, Hünkâr Camisi'nin karşısında bulunmaktadır. Eser, Bosna'nın Osmanlı idaresinden çıkmasından sonra, 1892 yılında, Avusturya tarafından idarî bina olarak inşa edilmiştir. Yapının inşaau Mimar Alexandar Wittek ile başlamış, daha sonra mimar Çiril İvekoviç tarafından tamamlanmıştır. Neoklâsik Dönem yapısı olan eser, Kahire'deki Memlûk yapılarından esinlenilerek inşa edilmiştir. Her ne kadar Avusturya idaresi döneminde inşa edilmişse de, Osmanlı arşivini barındırması sebebiyle kitabımızda bu yapıya yer verilmiştir. Eser sonraki yıllarda Oryantal, Millî ve Üniversite Kütüphanesi olarak kullanılmıştır. 1992-95 yılları arasındaki Bosna-Hersek Savaşı'nda hasar gören yapının onarımı tamamlanmak üzeredir.

Ön cephe

Ön cepheden bir detay

SARAYBOSNA KALESİ

Kale, şehre hakim Vırh Bosna (Bosna Tepesi) denilen tepede kurulmuştur. Bosna-Hersek'te Osmanlı hakimiyetinin ilk yıllarında, 15. yüzyılın ilk yarısında inşa edildiği tahmin edilmektedir. Saraybosna Kalesi'nden günümüze Vratnik, Višegrad ve Širokaç adlı burç kapıları ayakta kalabilmiştir. Her üç burç kapısı, müstakil yapılar gibi inşa edilmiştir.

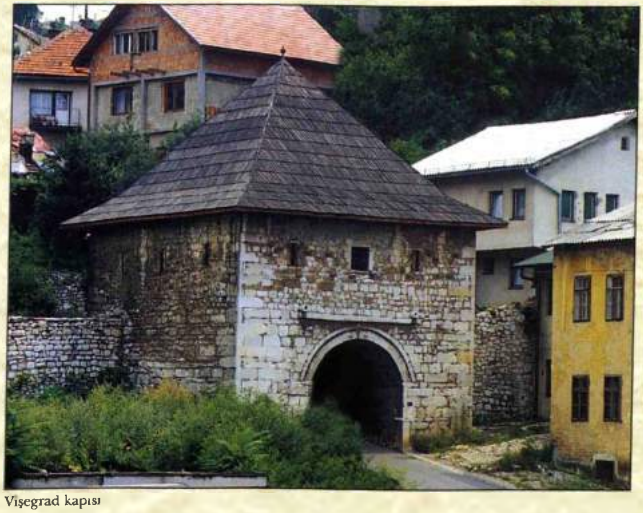

Višegrad kapısı

ALİ FAKİH CAMİSİ

Cami, şehir çıkışında, Hünkâr Camisi'ne yakın bir yerde bulunmaktadır. Kurucusu Vekilharç Mustafa Efendi olan cami, 16. yüzyılda inşa edilmiştir. Cami, avlusunda yer alan Ali Fakih'e ait bir türbeden dolayı bu ismi almıştır. Bazı kaynaklarda eserden, Vekilharc Mustafa Efendi Camisi olarak da söz edilmektedir. Ayrıca, Saraybosna'dan hacca gidenlerin bu camiden gönderilip, hacdan dönenlerin burada karşılanması sebebiyle esere Hacı Camisi de denilmektedir. Geniş bir avlu içerisinde kurulmuş olan yapı, dikdörtgen plânlı olup kırma bir çatıyla örtülüdür. 1992-95 yılları arasındaki Bosna-Hersek Savaşı'nda büyük hasar gören cami, yeniden onarılmıştır.

ŞEYH MAGRİBÎ CAMİSİ

Genel görünüş

Cami, şehir merkezine yakın Zagora mahallesinde, Şehir Hastahanesi yanındadır. Yapı, 15. yüzyılın ilk yarısında Saraybosna gazilerinden Şeyh Magribî tarafından yaptırılmıştır. Hazim Šabanoviç, caminin 1459 yılında yanmış olabileceğini ve 1538-1565 yılları arasında bugünkü şekliyle tamir edildiğini yazmaktadır. Caminin daha sonra 1697 yılında ikinci bir yangın geçirdiği ve 1766 yılında tekrar onarıldığı söylenmektedir. 11,11x11,68 metre ölçüsünde dikdörtgen plânlı olan cami, 4,65 metre derinlikte iki katlı son cemaat yerini de içine alacak şekilde kırma bir çatı ile örtülmüştür. 1992-95 yılları arasındaki Bosna-Hersek Savaşı'nda hasar gören caminin onarımı, ziyaret ettiğimiz 2000 yılında devam etmekteydi.

Harim

HÜNKÂR KÖPRÜSÜ

Köprü, Milyaçka nehri üzerinde, Hünkâr Camisi karşısında bulunmaktadır. Hünkâr Camisi'nde olduğu gibi, Fatih Sultan Mehmed'in adını yâd etmek maksadıyla esere Hünkâr Köprüsü denilmiştir. Yapı, H.1207/M.1792-93 yılında Hacı Mustafa Ağa tarafından onartılmıştır. Bu tarihten sonra da seller yüzünden tahrip olan köprü farklı tarihlerde değişik onarımlar geçirmiştir. Dört kemer gözlü olan köprü son onarımlarla büyük ölçüde değişikliklere uğramıştır.

Genel görünüş

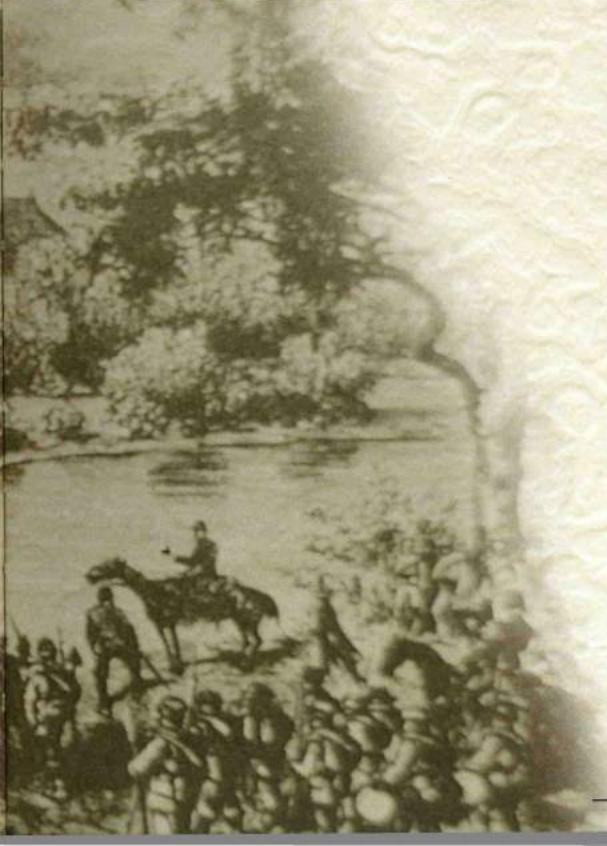

Köprü inşa edilmeden önceki durumu gösteren gravür (Arşiv)

TRAVNİK KALESİ

Travnik, 1639-1850 yılları arasında Bosna-Hersek eyaletinin merkezi olmuştur. Evliya Çelebi, şehirde on yedi cami, dört medrese, bir han, bir hamam ve Laşva nehri kenarında kesme taştan yapılmış bir kalenin varlığından söz etmektedir. Kale, şehrin batı yönünde, şehre hakim bir tepede kurulmuştur. Osmanlı hakimiyetinden önce de burada bir kalenin varlığından söz edilmektedir. Ancak, günümüzdeki mevcut kale, Osmanlı hakimiyetinin Bosna-Hersek'teki ilk yıllarında veya 15. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilmiştir. Surlarla çevrili olan kalenin kuzeybatı köşesinde tek burç vardır. Kale, yukarı ve aşağı kale olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Yukarı kalede, cephane kulesi, dizdar ve kale erlerinin ocağı ve su hazinesi bulunmaktadır. Aşağı kalede ise, giriş kapısı, gözetleme kuleleri ve II. Bayezid Camisi yer almaktadır. Onarım geçiren kale günümüzde Travnik Açık Hava Müzesi olarak kullanılmaktadır.

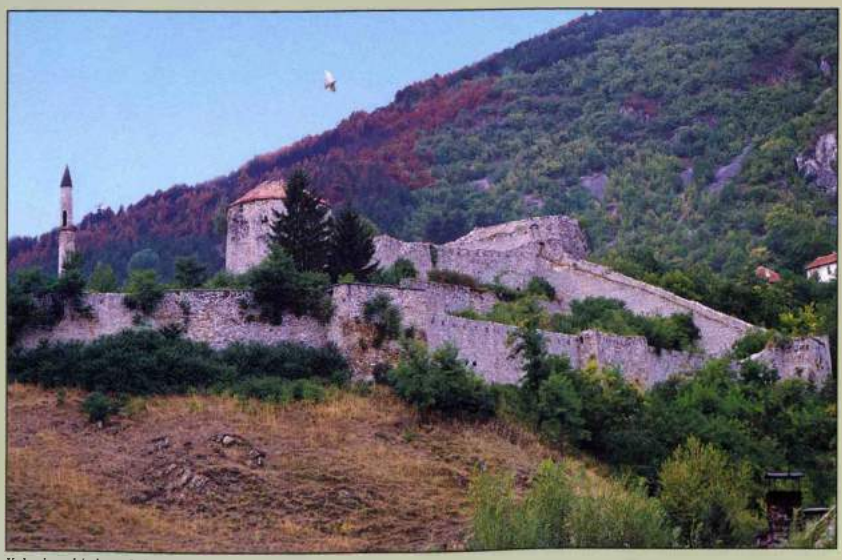

Kalenin şehirden görünüşü

Most in El Puente romano

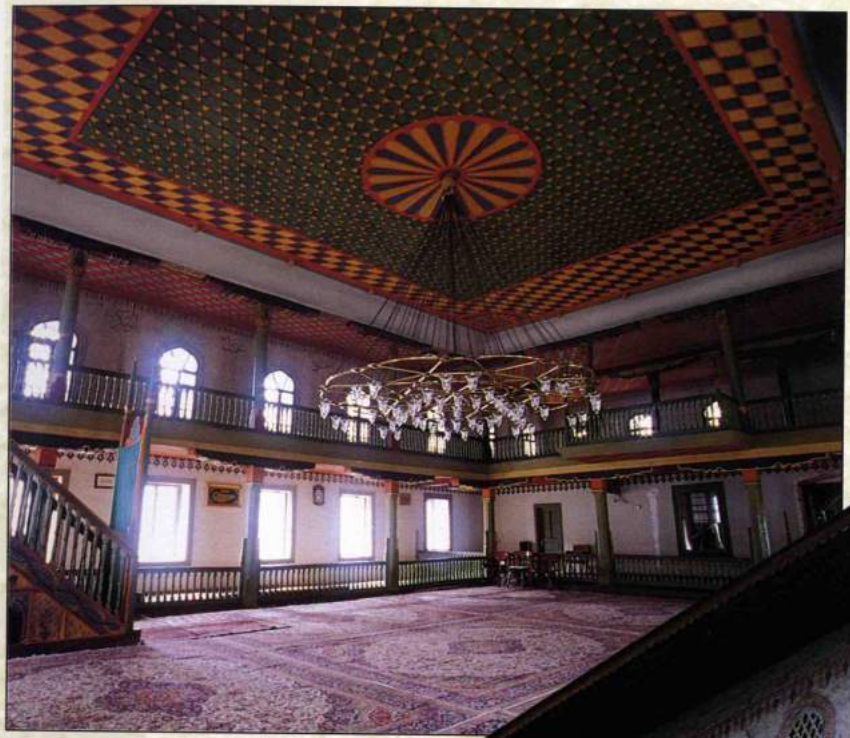

Harim

SÜLEYMAN PAŞA CAMİSİ

Dış duvar yüzeyindeki kalemişi süslemeler

Cami, şehir merkezinde bulunmaktadır. Camiye, iç ve dış duvar süslemelerinden dolayı, halk arasında Alaca Cami de denilmektedir. Mevcut kitâbesinden de anlaşılacağı üzere cami, daha önceden yıkılmış, Kâmil Ahmed Paşa Mescidi'nin yerine, H.1231/M.1815-16 yılında Süleyman Paşa tarafından inşa ettirilmiştir. Cami kuzeyden güneye doğru meyilli bir arazide kurulmuştur. Caminin kuzey tarafındaki girişi yüksek tutularak, kotta kalan güney cephesine yükseklik kazandırılmış ve burada on dükkânın yer aldığı bir çarşı yapılmıştır. Dükkânların etrafı revakla çevrilidir. Dikdörtgen plânlı cami, kapalı olan son cemaat yerini de içerisine alacak şekilde kırma bir çatıyla örtülüdür. Cami içerisinde, mihrap duvarı hariç, ahşap direklere oturan "U" şeklinde bir mahfil bulunmaktadır. İç duvar yüzeylerinde ve minberde 19. yüzyıla ait rokoko tarzında kalemişi süslemeler yer almaktadır.

Genel görünüş

İç görünüş

FEVZİYE MEDRESESİ

Medrese, şehir merkezinin dışarısında, kaleye yakın Laşva nehri kenarında bulunmaktadır. Yapı, H.1117/M.1705-06 yılında Hacı İbrahim Paşa tarafından inşa ettirilmiştir. 1699 yılında elçi olarak Avusturya'ya gönderilmiş olduğundan Elçi ünvanına sahip İbrahim Paşa, Timeşvar ve Sofya Beylerbeyliği, Rumeli ve Bosna Valiliği görevlerinde bulunmuştur. En son olarak H.1130/M.1717-18 yılında Belgrad muhafızlığına tayin edildiği sene vefat etmiş ve burada defnedilmiştir. Kurucusuna izafeten Elçi İbrahim Paşa Medresesi olarak da adlandırılan yapı, H.1195/M.1781 yılında müderris Salih Efendi tarafından onartılmıştır. 1950'li yıllarda medrese yakınından demiryolu geçmesi sebebiyle yapının büyük bir kısmı yıkılmış ve yakınında Rönesans tarzında bir medrese yapısı inşa edilmiştir. Dikdörtgen plânlı, kapalı avlulu ve iki katlı olan yapı, günümüz ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde düzenlenmiştir. Öğrenci odaları, derslikler ve mescit olarak kullanılan kubbe ile örtülü büyük bir salonu bulunmaktadır. Günümüzde medrese, İmam Hatip Lisesi olarak faaliyet göstermektedir.

Genel görünüş

Ön cephe

HACI ALİ BEY CAMİSİ

Cami, şehir merkezinde saat kulesinin yakınında, Yukarı Çarşı denilen yerde bulunmaktadır. Yapı, H.1171/M.1757-58 yılında Hacı Mehmed Kukaviç Paşa tarafından inşa ettirilmiştir. Mehmet Kukaviç Paşa, Bosna Valiliği görevinde bulunmuştur. H.1177/M.1763-64 yılında yangın geçiren caminin yerine H.1282/M.1865-66 yılında Ali Bey'in yeni bir cami inşa ettirmesi sebebiyle cami, Hacı Ali Bey Camisi olarak adlandırılmaktadır.

Harim

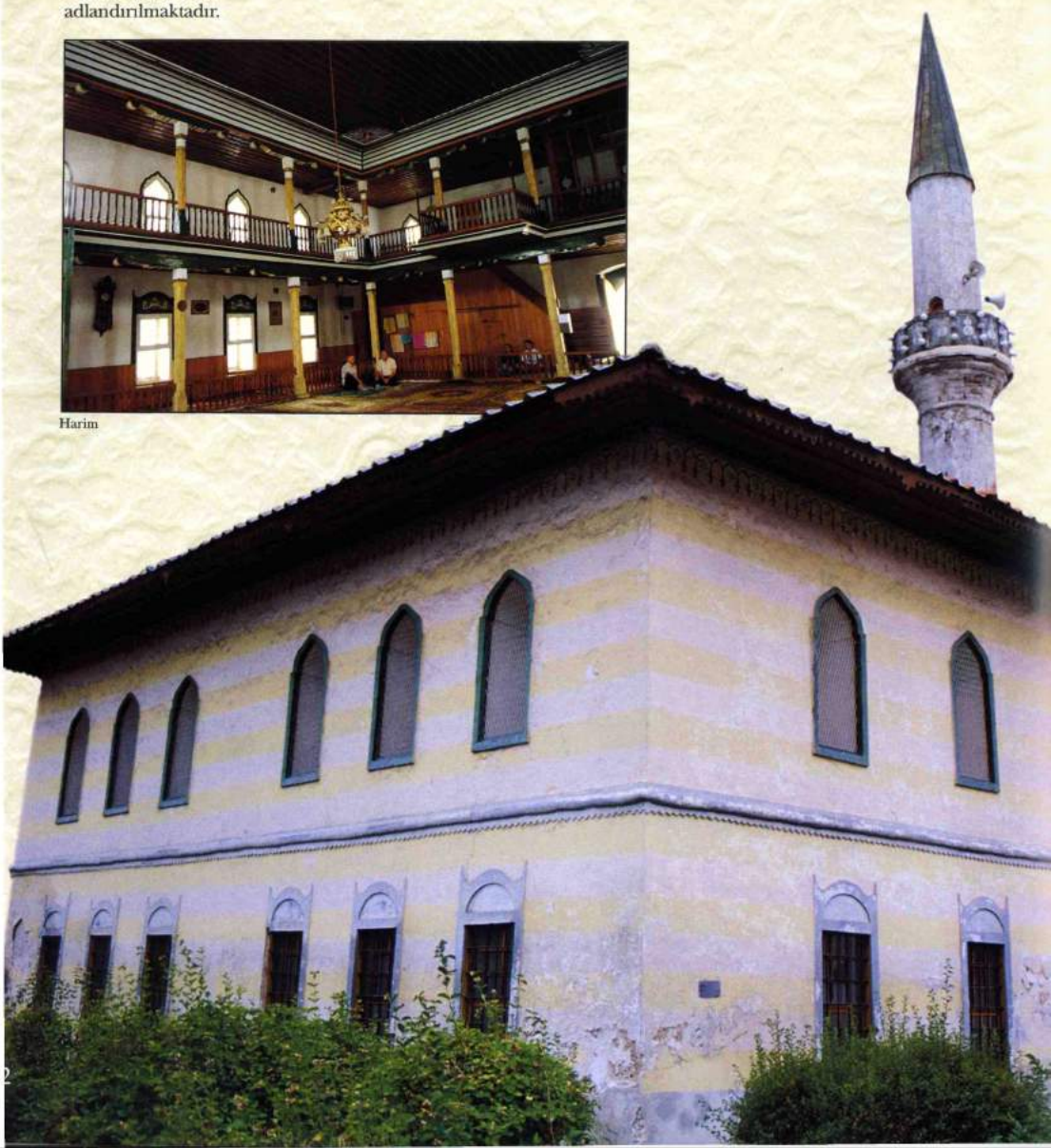

Dikdörtgen plânlı olan cami kırma bir çatı ile örtülüdür. Caminin üç duvarını çevreleyen mahfil on sütuna oturmaktadır. Son cemaat yeri ve camideki süslemeler geç dönemlere aittir.

Genel görünüş

SAAT KULESİ

Yukarı Çarşı denilen yerde, **Hacı Ali Bey** Camisi'nin yanında bulunan **kule, 18. yüzyıl** eseridir. Kulenin mevcut tamir **kitâbesinden** H.1233/M.1817-18 yılında Mustafa bin **İbrahim Paşa** tarafından onartıldığı anlaşılmaktadır. **Eser kare** plânlı olup, 4,20x4,20 metre ölçüsünde **bir gövdeye** sahiptir ve külâhı dört ahşap direğe oturur. **Kulenin** her yüzeyinde birer saat göstergesi **yer almaktadır.** Geç tarihlerde onarılan eser, **günümüzde faal** durumdadır.

Kale kapısı
ve minaresi

SULTAN II. BAYEZİD CAMİSİ

Kale içerisinde yer almasından dolayı Kale Camisi olarak da adlandırılan eser, kale girişinin sağında, alt kale olarak adlandırılan bölümde bulunmaktadır. 15. yüzyılda Sultan II. Bayezid döneminde inşa edilen cami dikdörtgen plânlıdır. Diğer bölümleri yıkılmış olan camiden günümüzde sadece minaresi ayaktadır.

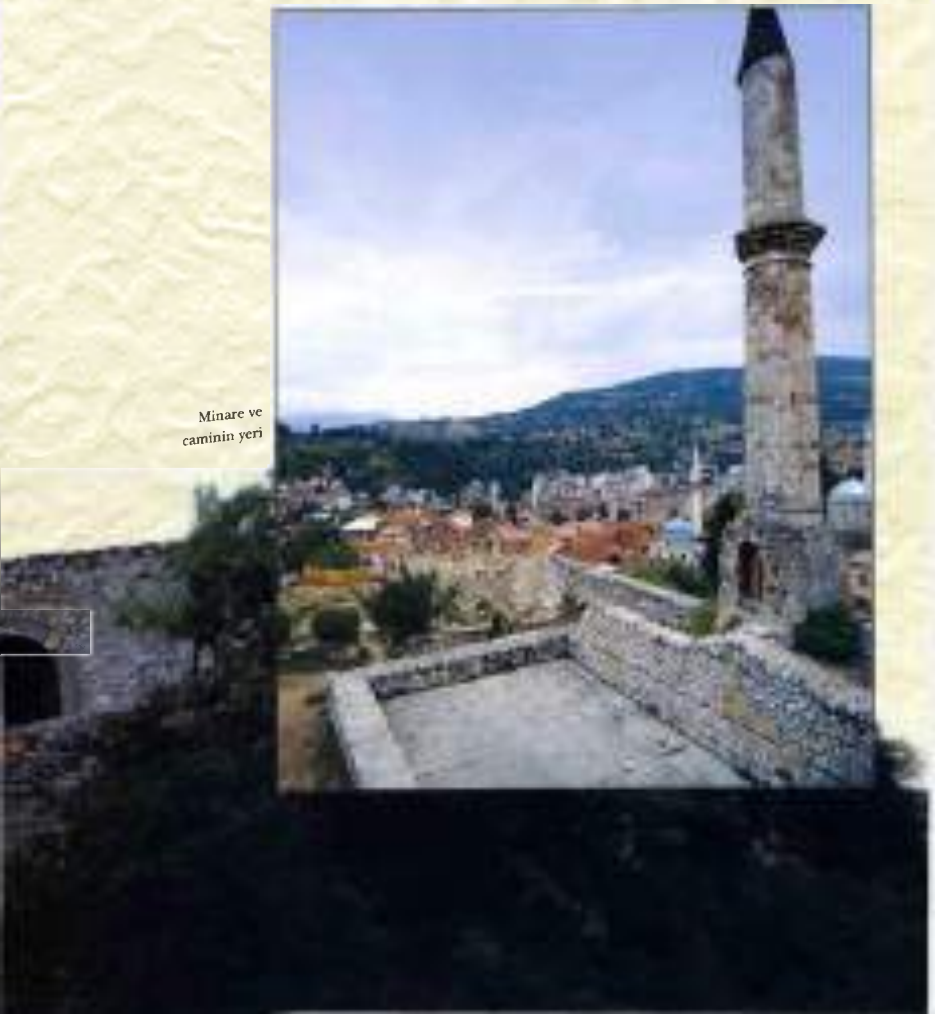

Minare ve caminin yeri

MUHSİNZÂDE ABDULLAH PAŞA TÜRBESİ

İki yüzyıldan uzun bir süre Osmanlı idaresinin Bosna Vilayet Merkezi olan Travnik'te, birçok vali, serasker ve devlet adamı defnedilmiştir. Türbe, şehir merkezinde Yukarı Çarşı olarak adlandırılan mevkide, ana cadde kenarında bulunmaktadır. 18. yüzyıl eseri olan türbenin içerisinde, Muhsinzâde Abdullah Paşa, Seyit Hafız Ali Celâleddin Paşa ve Muhsinzâde Abdullah Paşa'nın torunlarından bir çocuğa ait olmak üzere üç lahit bulunmaktadır. Muhsinzâde Abdullah Paşa, 1720-1749 yılları arasında değişik dönemlerde on üç yıldan fazla Bosna Valiliği yapmıştır. Türbenin, Muhsinzâde Abdullah Paşa'ya ait büyük kavuklu ve çok süslü şahide taşında, Paşa'nın Bosna Valiliği görevinde iken H.1162/M.1748-49 yılında vefat ettiği belirtilmektedir. Aynı türbede yer alan Seyit Hafız Ali Celâleddin Paşa'ya ait lahit ve şahide taşları da aynı ihtişam ve güzellikte yapılmıştır. 1819-1822 yılları arasında Bosna Valiliği görevinde bulunan Celâleddin Paşa'ya ait şahide taşı kitâbesinde, Bosna Valiliği görevini yaptığı sırada hastalanarak H.1138/M.1725-26 yılında öldüğü yazılıdır. Çocuğa ait lahitte ise kitâbe bulunmamaktadır. Kare plânlı, sekiz sütuna oturan kubbe, tel kafeslidir. Sütunları birbirine bağlayan kemer yüzeylerinde 18. yüzyıla ait kalemişi süslemeler yer almaktadır.

Genel görünüş

Türbedeki bir şahide taşı

VEZİR MUSTAFA PAŞA TÜRBESİ

Türbe, şehir merkezinde bulunmaktadır. 19. yüzyılın ilk çeyreğinde inşa edilmiştir. Türbede, Bosna Valiliğini yapmış Mustafa Paşa'ya ait lahitin baş ve ayak taşı vardır. Baş taşı kitâbesinde Mustafa Paşa'nın H.1213/M.1798-99 yılında öldüğü yazılıdır. Altıgen plânlı, altı sütuna oturan ve çevresi açık olan türbenin üzeri kubbe ile örtülüdür.

Vişegrad (Visegrad)

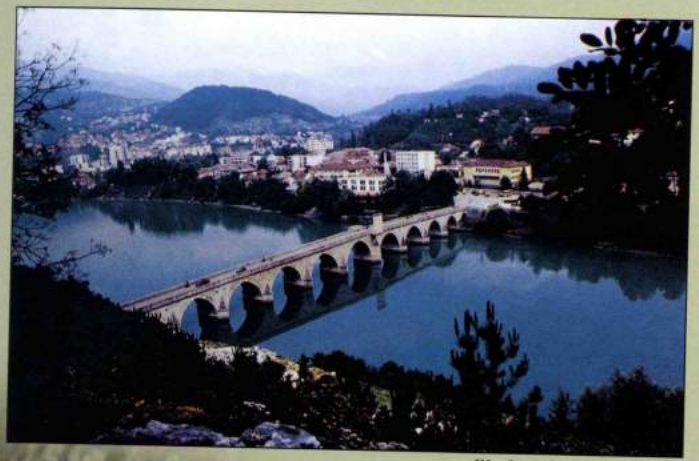

Köprü ve şehrin genel görünüşü

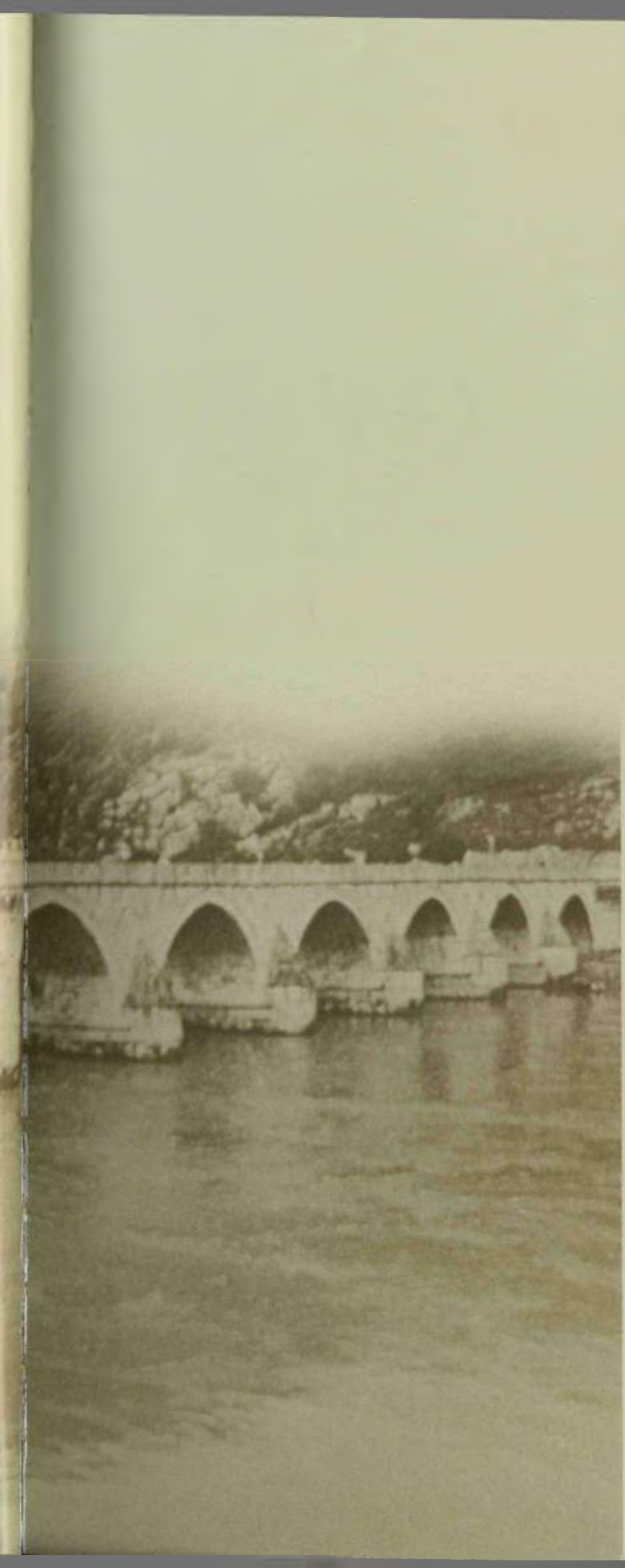

SOKULLU MEHMED PAŞA KÖPRÜSÜ

Višegrad, Osmanlı İmparatorluğu'nda üç padişaha Sadrazamlık yapan Sokullu Mehmed Paşa'nın doğduğu yerdir. Burada Sokullu Mehmed Paşa'ya ait saray, cami, medrese, köprü vb. yapılar inşa edilmiştir. Bu yapılardan günümüzde sadece köprü ayakta kalabilmiştir. Köprü, şehir çıkışında Drina nehri üzerindedir. Köprünün kitâbe sahanlığında, H.979/M.1571-72 ve H.985/M.1577-78 yıllarını gösteren iki farklı tarihli inşa kitâbesi bulunmaktadır. Her iki kitâbede de köprünün Sokullu Mehmed Paşa tarafından inşa ettirildiği yazılıdır. Ancak, köprünün daha geç tarihli olan kitâbesinde III. Sultan Murad Han'ın ismi de ilave edilmiştir. Köprü, Mimar Sinan tarafından inşa edilmiştir. Mimar Sinan'ın inşa ettiği yapıların kaleme alındığı *Tezkiret'ül-Enbiya* adlı eserde, bu köprünün de ismi geçmektedir. Yapı, 1664, 1875, 1915 ve 1940 yıllarında onarım görmüştür. Köprü, 7,20 metre genişliğinde ve 179 metre uzunluğunda olup on iki gözlüdür. Mimar Sinan'ın Balkanlarda ayakta kalabilen nadir yapılarındandır. Yapı, Klasik Osmanlı Mimarîsinin Balkanlardaki en güzel örneklerinden birini teşkil etmektedir. Dört yüzyıldan fazla olan yaşma rağmen köprüyü ağır vasıtalar bile yıpratamamıştır. İvo Andriç, *Drina Köprüsü* adlı meşhur romanında söz konusu köprüyü merkez alarak, öncesi ve sonrasıyla bölgenin Osmanlı hakimiyetindeki durumunu yazmıştır. Köprü, 1992-1995 yılları arasındaki Bosna-Hersek Savaşı'nda hasar görmeyen nadir yapılardandır.

Banyaluka (Banja Luka)

FERHAD PAŞA CAMİSİ

Cami, şehir merkezini ikiye ayıran Vırbas nehri kenarındaydı. Cami ile birlikte han, kervansaray, bedesten, hamam, mektep, medrese, şadırvan, çeşme, türbe vb. yapılar, çok büyük bir külliyeyi teşkil etmekteydi. Şehir merkezinin çekirdeğini de külliyedeki bu yapılar oluşturmaktaydı. Külliyede saydığımız bu yapılar, H.987/M.1579-80 yılında, Bosna Sancak Beyliği görevinde olduğu sırada Ferhad Paşa tarafından inşa ettirilmişti. Cami, duvarlarla çevrili, içerisinde hazire ve üç türbenin yer aldığı çok geniş bir avluda kurulmuştu. Yapı, plân itibariyle kanatlı camiler veya zaviye tipi camiler grubuna girmekteydi. Mihrap önünde bir yarım kubbe, mihrap ekseni üzerinde pandantif köşeliklere oturan tek kubbe ve tonozla örtülü yan kanatların oluşturduğu, bir iç mekâna sahipti. Caminin üç kubbeli bir son cemaat yeri bulunmaktaydı. Klâsik Osmanlı Mimarîsi özelliklerine sahip bu cami ve külliyedeki diğer yapılar, 1993 yılında, Bosna-Hersek Savaşı'nda Sırplar tarafından yıkılmıştır.

ARNAVUDİYE CAMİSİ

Cami, Banyaluka şehrinde, yerel tabirle Stari Grad (Eski şehir) olarak adlandırılan veya eskiden Aşağı mahalle denilen yerde bulunmaktaydı. Cami ve iki türbe yapısı, duvarlarla çevrili çok geniş bir avlu içerisinde kurulmuştu. Cami avlusuna üç dış portal ile girilmekteydi. Ferhad Paşa'nın defterdarı Hasan Efendi tarafından, H.1003/M.1594-95 yılında inşa ettirilen yapıya, Hasan Efendi'nin yaptığı defterdarlıktan esinlenilerek Defterdariye Camisi de denilmekteydi. Cami, 10x10 metre ölçüsünde kubbe ile örtülüydü. Kubbe köşelikleri tromp olan caminin, üç kubbeli bir son cemaat yeri bulunmaktaydı. Gerek camide gerekse minarede çok güzel bir taş işçiliği yer almaktaydı. Yapı, Bosna-Hersek'te Klâsik Osmanlı Mimarîsinin en güzel örneklerinden birini teşkil etmekteydi. Caminin iç duvar yüzeylerinde rumî ve hatayî motiflerinin yer aldığı, 18. yüzyıla ait duvar süslemeleri bulunmaktaydı. Caminin batı duvarına bitişik olarak sekizgen plânlı, Hasan Efendi'ye ait, bir türbe de yer almaktaydı. Sırplar, Bosna-Hersek Savaşı'nda, 1993 yılında, camiyi tamamen yıkarak yerine park yapmışlardır.

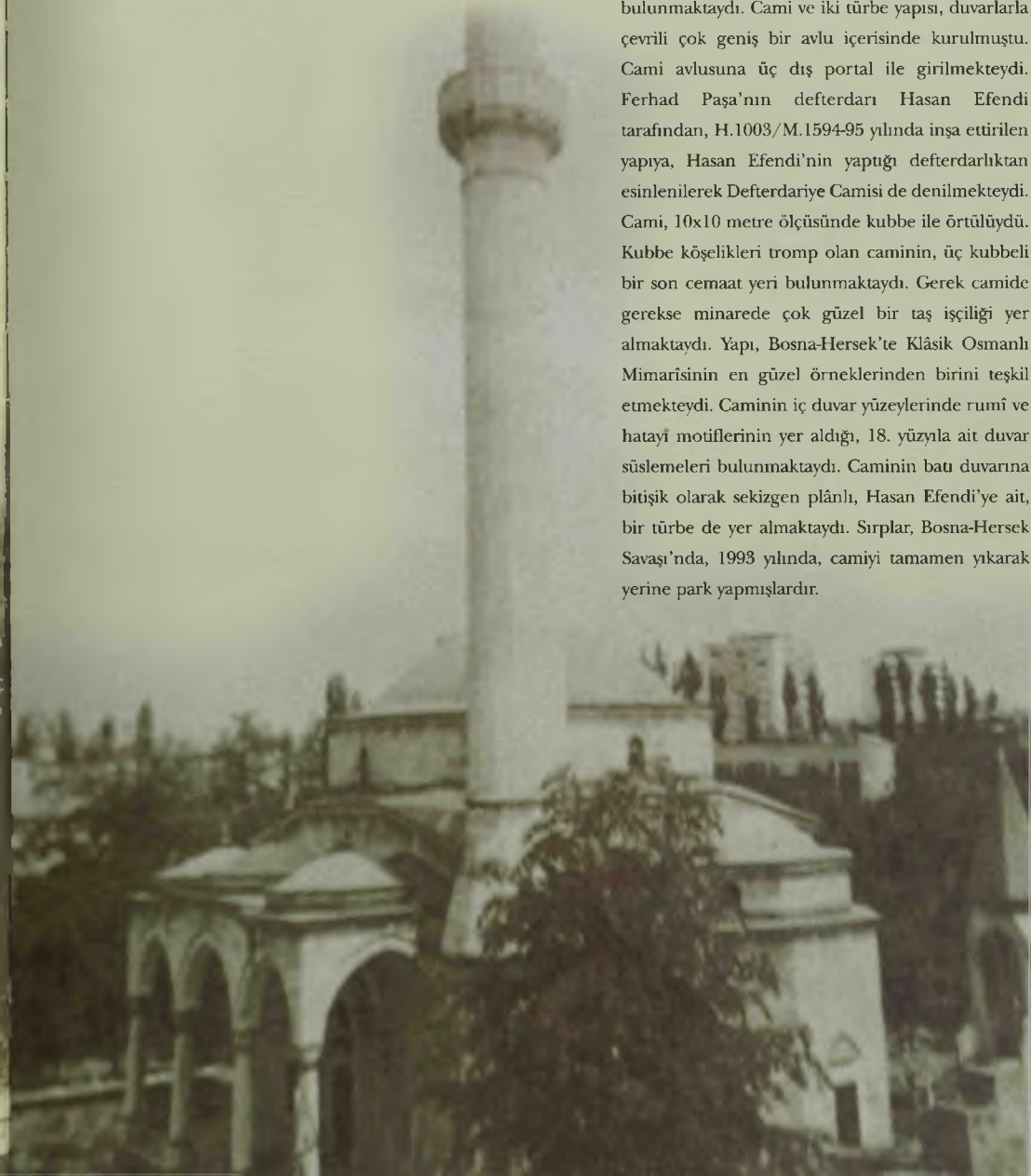

Bihaç (Bihac)

Ön cephe

Portal

FETHİYE CAMİSİ

Bihaç, Bosna-Hersek'in en kuzey ucunda Hırvatistan sınırına yakın önemli bir merkezdir. Şehir, III. Murad döneminde Hasan Paşa tarafından H.1001/M.1592-93 yılında fethedilmiştir. Cami, şehir merkezinde bulunmaktadır. Yapı, fethin ilk yıllarında, 16. yüzyılın sonunda kiliseden camiye dönüştürülmüştür. Fethiye Camisi denilmesi de bundan ileri gelmektedir. Minare kaidesinde yer alan kitâbede, caminin H.1280/M.1863-64 yılında Sultan Abdülaziz'in talimatıyla, Bihaç Kaymakamı Hilmi Bey döneminde geniş çaplı bir onarım gördüğü kaydedilmektedir. Diğer bir kitâbede caminin, H.1312/M.1894-95 yılında ikinci bir onarımdan geçtiği belirtilmektedir. Dikdörtgen plânlı, 21,90x11,50 metre ölçüsünde olan cami, kırma bir çatı ile örtülüdür. Minare, giriş kapısının sağ tarafında yer almaktadır. Günümüzde cami ibadete açıktır.

Blagay (Blagaj)

İç görünüş

Genel görünüş

Sarı Saltuk ve Açık Baş Türbesi'nin içi

Dış yüzeydeki madalyon

HALVETÎ TEKKESİ VE SARI SALTUK TÜRBESİ

Blagay, Bosna-Hersek'in güney batısında Mostar'a yakın şirin bir kasabadır. Halk arasında Sarı Saltuk ve Açık Baş olarak adlandırılan türbe ve tekke yapısı, şehrin 4-5 kilometre dışında kayaların arasında, nehir kaynağının olduğu bir mevkide kurulmuştur. Evliya Çelebi, H.1070/M.1659-60 yılında türbeyi ziyaret ettiğini, burada Sarı Saltuk ve Açık Baş'a ait kabirlerin bulunduğunu, yapının, dönemin Mostar Müftüsü tarafından yaptırıldığını ve Halvetî Tekkesi olarak kullanıldığını anlatmaktadır. Dolayısıyla yapının bu tarihten önce, 17. yüzyılın başlarında yapılmış olması gerekmektedir. Günümüzdeki yapı, tekkenin 1848 yılında şeyhi olan Açık Baş'ın ricası üzerine, 1854 yılında, Mostar Müftüsü Ömer Latası Paşa'nın maddî katkılarıyla ampir üslûbunda onartulmıştır. 1949 ve 1951 yıllarında yamaçtaki kayaların yapının üzerine düşmesi sebebiyle, ampir üslûbu bozulmadan, tekke ikinci bir onarım geçirmiştir. Tekke, yamaçtaki kayalara yaslanmış şekilde, meyilli bir arazide kurulmuştur. Yapı üç katlı olup, arazi meyilinden dolayı çok küçük bir bodrum katı, kâgir bir zemin ve ahşap bir birinci kattan oluşmaktadır. Odaların tavanları ahşap süslemelidir. Tavan göbeğindeki süslemelerin Anadolu'da pek çok örneği bulunmaktadır. Birinci katta ayrıca, kayaların oyulmasıyla elde edilen ve Sarı Saltuk ile Açık Baş'ın defnedilmiş olduğu tahmin edilen bir türbe de yer almaktadır. Türbe içerisinde, her iki zata ait birer sanduka bulunmaktadır. Tekkede Sarı Saltuk ile Açık Baş'ın kabirlerinin bulunması, başlangıçta yapının bir Bektaşî dergâhı olduğunu düşündürmektedir. Ancak bu konuda kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır. Barok ve rokoko üslûbunun hakim olduğu yapının ön cephesinde, kavisli bir alınlık ve ortasında daire şeklinde bir madalyon yer almaktadır. Tekkenin hemen yanında bir mağara ve su kaynağı bulunmaktadır. Bosna-Hersek'te tarihî eser statüsünde olan yapı, günümüzde turistik amaçlı olarak kullanılmaktadır.

Foça (Foça)

Süslemelerden bir detay

ALACA CAMİ

Foça, Drina ve Çehotina nehirlerinin birleştiği yerde kurulmuştur. Osmanlı döneminde şehir, Adriyatik Denizi'ne çıkan ticaret yolunun üzerinde olması sebebiyle Bosna-Hersek'in önemli bir ticaret merkezidir. Evliya Çelebi, şehirde on yedi cami, on dört mektep ve dokuz han olduğundan söz etmektedir. Şehir, H.870/M.1465-66 yılında Osmanlı idaresine katılmıştır. Bosna-Hersek'te 1992-95 yılları arasındaki savaştan önce, Foça'da faal durumda dokuz cami, üç türbe, iki köprü, iki çeşme, bir han, bir saat kulesi, bir kule ve bir tekke bulunmaktaydı. Bu saydığımız yapıların tamamı söz konusu savaşta yıkılmıştır. Foça Alaca Camisi de aynı akıbete maruz kalanlardandır. Cami, şehir merkezinde Çehotina nehri kenarında bulunmaktaydı. Yapı, H.957/M.1550-51 yılında Nazır Hasan Ağa tarafından inşa ettirilmişti. Caminin mimarının Acem Esir Ali veya Mimar Ramazan Usta olabileceği ileri sürülmektedir. Kare plânlı, 11,30x11,30 metre ölçüsünde olan cami, tek kubbe ile örtülüydü. Kubbe köşelikleri tromptu. Caminin üç kubbeli bir son cemaat yeri bulunmaktaydı. Eser, mimarîsinden çok duvar süslemeleriyle tanınmaktaydı. Bu cami, UNESCO tarafından koruma altına alınmıştı. Kesme taşla yapılmış caminin iç duvar yüzeylerinde, pencere alınlıklarında, kemer yüzeylerinde, son cemaat yerinin dış duvar yüzeyinde rumî ve hatayî motiflerden oluşan kalemişi süslemeler yer almaktaydı. Mermer olan mihrap ve kürsüde, ahşap olan minberde, bitkisel motiflerin ağırlıkta olduğu süslemeler bulunmaktaydı. Cami, 1992 yılında Bosna-Hersek Savaşı'nda, Sırplar tarafından tamamen yıkılmıştır.

Mostar

MOSTAR KÖPRÜSÜ

Mostar, Fatih Sultan Mehmed döneminde Osmanlı topraklarına katılmıştır. Köprü, Neretva nehrinin ikiye ayırdığı Mostar şehrini birleştirmektedir. Fatih döneminde bugünkü köprünün yerinde hafif malzemeden bir köprü inşa edilmişti. Kanunî Sultan Süleyman döneminde, Karagöz Mehmed Bey veya Hacı Zaim Mehmed Bey tarafından H.965/M.1557-58 yılında başlatılan mevcut köprünün inşası H.974/M.1566-67 yılında tamamlanmıştır. Köprü, her iki yanındaki kuleler, değirmenler, hamam, bekâr evi ve Tabhane Camisi ile şehrin siluetini oluşturmaktaydı. Bu sebepten köprü, Mostar şehrinin sembolü haline gelmiştir. Köprü birçok şiire, romana ve hikayeye konu olmuştur. Tek kemer gözlü, sivri kemerli olan köprünün uzunluğu 28,60 metre, iki ayak arasındaki mesafe 12 metredir. Kemer gözündeki kilit taşının su seviyesinden olan yüksekliği 19,70 metre, köprünün taş korkuluklar arasındaki genişliği ise 4 metredir. Kesme taştan yapılmış köprünün, kemer taşları birbirine kurşun dökümü çivilerle bağlanmıştı. Sadece yayalar tarafından kullanılan köprünün alt döşemesinde, küçüklü büyüklü taş levhaların oluşturduğu basamaklar bulunmaktaydı. 1963 yılında [illegible] tarafından onarılan köprü, Bosna-Hersek Savaşı esnasında, [illegible] dinamit konulmak suretiyle yıkılmıştır. Köprü, günümüzde [illegible]

Yıkıldıktan sonraki hâli

Yıkılmadan önceki hâli

Genel görünüş

KARAGÖZ BEY CAMİSİ

Cami, Mostar Köprüsü'ne yakın, yerel tabir ile Stari Grad veya Eski şehir de denilen çarşı merkezinde bulunmaktadır. Cami, medrese ve mektep yapıları ile birlikte bir külliyeyi teşkil etmektedir. Külliyedeki bu yapılar, H.965/M.1577-78 yılında Zaim Mehmed Bey veya Karagöz Mehmed Bey tarafından inşa ettirilmiştir. Karagöz Mehmed Bey o dönemde Sadrazam olan Rüstem Paşa'nın kardeşidir. Karagöz Mehmed Bey'in Mostar'da köprü, cami, medrese, mektep, imaret, han, hamam, debbağhane ve değirmen hayratı bulunmaktadır. Kare plânlı, 10,65x10,65 metre ölçüsünde olan cami, tek kubbe ile örtülüdür. Kubbe, sekizgen bir kasnağa oturur, kubbe köşelikleri tromptur. Caminin üç kubbeli bir son cemaat yeri bulunmaktadır. Geç dönemlerde son cemaat yerini üç taraftan kuşatan on dört mermer sütuna oturan bir sundurma ilave edilmiştir. Yapının iç duvar yüzeylerinde 18. yüzyıla ait duvar süslemeleri yer almaktadır. Cami avlusunda yer alan "L" plânlı medrese, beş hücre ve bir dershaneden oluşmaktadır. 1992-95 yılları arasındaki Bosna-Hersek Savaşı'nda cami büyük ölçüde hasar görmüştür. Top gülleleri minareyi şerefe kısmına kadar yıkmış, kubbe ve son cemaat yerini tahrip etmiştir. Caminin restorasyonu günümüzde devam etmektedir.

Ön cephe

1930'lu yıllardaki hâli (Arşiv)

KOSKİ MEHMED PAŞA CAMİSİ

Cami, Neretva nehri kıyısında, Mostar Köprüsü'ne yakın bir yerdedir. Yapı, H.1027/M.1617-18 yılında Koski Mehmed Paşa tarafından inşa ettirilmiştir. Cami, tekke, türbe, şadırvan ve medrese yapılarıyla birlikte bir külliyeyi teşkil etmektedir. Kare plânlı olan cami, tek kubbe ile örtülüdür. Kubbe köşelikleri tromptur. Caminin üç kubbeli bir son cemaat yeri bulunmaktadır. Daha geç dönemlerde son cemaat yeri önüne, ince, on dört sütûna oturan, çatıyla örtülü bir sundurma ilave edilmiştir. Cami avlusundaki medrese, günümüzde Mostar Müftülüğü'nün idare binası olarak kullanılmaktadır. Bosna-Hersek'te 1992-95 yılları arasındaki savaşta, cami minaresi kaidesine kadar yıkılmış, kubbeye ve son cemaat yerine isabet eden top gülleleri yapıya büyük hasar vermiştir. Cami ve külliyedeki diğer yapılar T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından onartılmaktadır.

Caminin Neretva nehri tarafından görünüşü

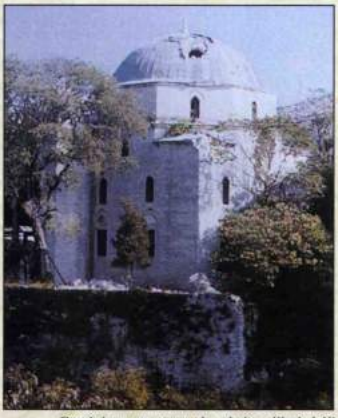

Caminin savaş sırasında tahrip edilmiş hâli

Savaş sonrası caminin onarımı

1930'lu yıllarda cami ve çevresi (Arşiv)

NASUH AĞA CAMİSİ

Cami, şehir merkezindeki ana cadde üzerindedir. Kapısındaki kitâbeden caminin, H.935/M.1528-29 yılında Ljubaşkalı Nasuh Ağa tarafından inşa ettirildiği anlaşılmaktadır. Yapı, 18. yüzyılda geniş çaplı bir onarımdan geçmiştir. Bu onarım esnasında camide önemli değişiklikler yapılmıştır. Kare plânlı, 11,25x11,25 metre ölçüsünde olan cami, tek kubbe ile örtülüdür. Üç kubbeli bir son cemaat yeri bulunmaktadır. Son cemaat yeri önüne, ahşap direklere oturan bir sundurma ilave edilmiştir. Bu cami de diğer camiler gibi Bosna-Hersek Savaşı'nda hasar görmüştür. Cami, savaştan sonra onarılarak ibadete açılmıştır.

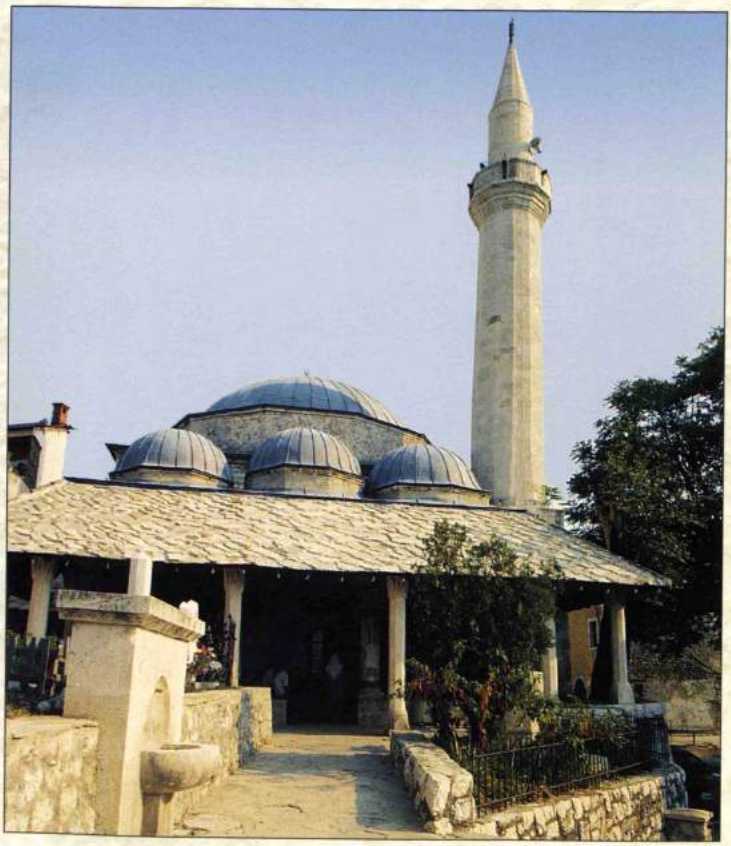

NEZİR AĞA CAMİSİ

Cami, Radobolya ve Neretva nehirlerinin birleştiği vadide, Mostar Köprüsü'ne 200 metre uzaklıkta yer almaktadır. Yapı, 16. yüzyılda Nezir Ağa tarafından inşa ettirilmiştir. II. Dünya Savaşı'nda hasar gören cami, 1996 yılına kadar kendi hâline terk edilmişti. Dikdörtgen planlı kırma bir çatı ile örtülü olan cami, 1997 yılında kısa adı IRCICA olan İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi tarafından onartılarak ibadete açılmıştır.

Ön cephe

Batı cephesi ve minare

EĞRİ KÖPRÜ

Köprü, meşhur Mostar Köprüsü'nden 150 metre uzaklıkta, Neretva'ya dökülen Radobolya nehri üzerindedir. Radobolya Köprüsü olarak da anılan eserin kimin tarafından ve ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. Ancak, Mostar Köprüsü'nden daha önceki bir tarihte inşa edilmiş olduğunu, H.935/M.1528-29 yılına ait, Nasuh Ağa'nın ve H.960/M.1552-53 yılına ait Keyvan Kethüda'nın vakfiyelerinden öğreniyoruz. Her iki vakfiyede de köprünün onarımı ile ilgili ayrılan ödenekten söz edilmektedir. Tek gözlü, sivri kemerli olan köprünün kemer gözü açıklığı 8,42 metre, sudan yüksekliği 6,65 metre ve genişliği 2,30 metre idi. Köprünün kemer gözü kesme taş, yüzeyleri moloz taştan inşa edilmişti. Bosna-Hersek Savaşı'ndan kurtulan köprü, 1999 sonbaharında bir sel felaketinde yıkılmıştır.

SARUCA İBRAHİM PAŞA CAMİSİ

Genel görünüş

Giriş kapısı

Cami, Neretva nehrinin kuzey yakasındaki kenar mahallelerden birinde bulunmaktadır. Mevcut kapı kitâbesinde caminin H.1033/M.1623-24 yılında Saruca İbrahim Paşa tarafından inşa ettirildiği yazmaktadır. Kare plânlı ve 10,20x10,20 metre ölçüsünde olan cami, kaygan taşlı bir çatıyla örtülüdür. İçeriden ahşap gömme kubbeli olan caminin, on adet ahşap direğe oturan bir son cemaat yeri bulunmaktadır. Bosna-Hersek Savaşı'nda caminin minaresi şerefe kısmına kadar yıkılmış ve çatısı hasar görmüştür. Savaştan sonra cami onarılarak ibadete açılmıştır.

Poçitel (Pocitelj)

Harim'in savaş sonrası hâli

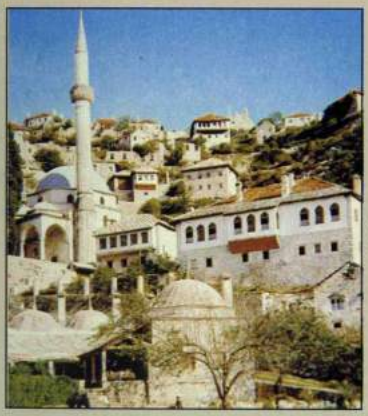

Caminin yıkılmadan
önceki hâli (Arşiv)

ŞİŞMAN İBRAHİM PAŞA CAMİSİ

Kitâbe

Dik bir yamaçta kurulmuş olan Poçitel, Bosna-Hersek'te Osmanlı şehir dokusunu günümüze kadar en iyi şekilde yansıtmış olan şehirlerden biridir. Kale surlarıyla çevrili olan şehir, Bosna-Hersek Savaşı'na kadar tarihi, yaşantısı, el sanatları ve mimarîsi ile bir kültür merkezi idi. Dünyanın değişik yerlerinden şairler ve sanatçılar yılın belirli günlerinde burada toplanıp şölenler düzenlenmekteydi. Cami, medrese, mektep, saat kulesi ve han yapıları, birlikte bir külliyeyi ve şehrin çekirdeğini oluşturmaktaydı. Şehir merkezinde olan cami, H.970/M.1562-63 yılında Ali bin Musa Ağa tarafından inşa ettirilmiştir. Ali bin Musa Ağa'nın, Fazıl Ahmed Paşa'nın Kethüdası Şişman İbrahim Paşa'nın ailesinden olması sebebiyle, cami daha çok Şişman İbrahim Paşa ismi ile anılmaktadır. Kare plânlı olan cami, kubbe ile örtülüdür. Kubbe köşelikleri tromptur. Caminin içerisinde ve son cemaat yerinin duvar yüzeylerinde 18. yüzyıla ait duvar süslemeleri bulunmaktadır. 1992-95 Bosna-Hersek Savaşı esnasında caminin kubbesi, son cemaat yeri ve minaresi tamamen yıkılmıştır.

Savaş sonrası caminin dış görünüşü

Revakh avlu

ŞİŞMAN İBRAHİM PAŞA MEDRESESİ

Medrese, Şişman İbrahim Paşa Külliyesi içerisinde bulunan yapılardan biridir. Yapı, caminin çok yakınında bulunmaktadır. Medrese de aynı cami gibi, H.970/M.1562-63 yılında Ali bin Musa Ağa tarafından inşa ettirilmiştir. Medrese, beş talebe hücresi ve bir dershaneden oluşmaktadır. Önünde revakı olan yapı, "L" plânlıdır. Medrese, 1992-95 Bosna-Hersek Savaşı esnasında hasar görmüş ve savaştan sonra onarılmıştır. 2000 yılında yapuğımız inceleme sırasında yapıda, Boşnak mülteciler konaklıyorlardı.

Trebinye (Trebinje)

ASLAN AĞA KÖPRÜSÜ

Trebinye, Dubrovnik ticaret yolu üzerinde kurulmuştur. Köprü, şehir merkezine 5 kilometre uzaklıkta Trebisnica nehri üzerindedir. Yapı, 1570-1574 yılları arasında Aslan Ağa tarafından inşa ettirilmiştir. Aslan Ağa'nın, Sokullu Mehmed Paşa'nın yakın akrabası olduğu söylenmektedir. Uzunluğu 62,30 metre, genişliği 5 metre olan köprü, ortada iki büyük, yanlarda iki küçük olmak üzere toplam dört kemer gözlüdür. Yanlardaki küçük kemer gözleri üzerinde yarım daire şeklinde tahliye gözleri bulunmaktadır. Günümüzde ağır vasıta ve yayaların kullandığı köprü, 1950'li yıllarda onarılmıştır.

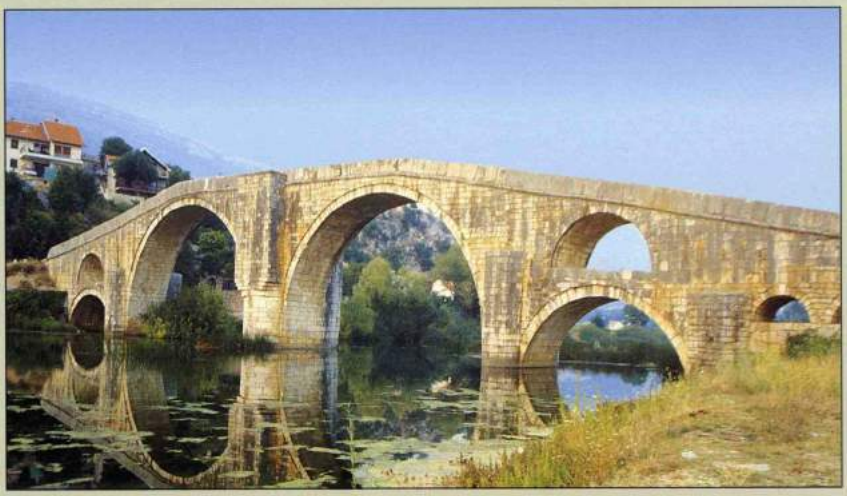

Köprünün iki farklı görünüşü

Eğri (Eger)
Estergon (Esztergom)
Višegrad (Visegrad)
Budapeşte (Budapest)
MACARİSTAN
Erd
Zigetvar (Szekesfehervar)
Peç (Pecs)
Mohaç (Mohacs)
Siklos
HIRVATİSTAN
Osiyek (Osijek)
Voyvodina
Novisad
İlok
Karlofça (Sremski Karlovci)
YUGOSLAVYA
Bihaç (Bihac)
Banyaluka (Banja Luka)
BOSNA
Travnik
HERSEK
Saraybosna (Sarajevo)
Višegrad (Visegrad)
Foça (Foca)
Sancak
Split
Mostar
Blagay (Blagaj)
Poçitel (Pocitelj)
Nikşiç (Niksic)
Karadağ
Trebinye (Trebinje)
İpek (Pec)
KOSOVA
Dubrovnik
Podgorica
Yakova (Gjakova)
Prizren
Budva
ARNAVUTLUK
Bar Starigrad (Stari Bar)
İşkodra (Shkoder)
Kalkandelen (Tetovo)
Gostivar
Kruya (Kruje)
Debre (Debar)
Tiran (Tirane)
Ohri (Ohrid)
Elbasan
Kavava (Kavaye)
Korça (Korçë)
Berat
Vlora (Vlorë)
Tepedelen
Pirmet (Permet)
Girokastra (Gjirokaster)

• Lipova
R O M A N Y A
İshakça •
(Isaccea)
Babadağ •
(Babadag)
Hırşova •
(Hirsova)
• Bükreş
(Bucharest)
Mecidiye •
(Medgidia)
• Köstence
(Constanta)
Serez
(Serrai) •
İskeçe
(Xanthi) •
• Gümülcine
(Komotini)
Kavala
(Kavalla)
Selanik
(Thessalonica)

BULGARİSTAN

Bugünkü Bulgaristan toprakları 14. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı yönetimine katılmıştır. Türk hakimiyetine girişi müteakip Anadolu'dan Türkmen ve Yörük aşiretlerinin Bulgaristan'ın çeşitli bölgelerine yerleştirilmesi sonucunda, kısa bir süre içerisinde bölgede Müslüman-Türk nüfus çoğunluk durumuna geçmiştir. Bulgaristan, Balkanlarda Türk hakimiyetine ilk önce giren ve Türk hakimiyetinde en çok kalan bir bölgedir. Bu sebeplerle Balkanlarda en fazla Türk eseri Bulgaristan'da inşa edilmiştir. Ekrem Hakkı Ayverdi'ye göre Bulgaristan'da beş asırdan fazla süren Türk hakimiyeti döneminde 3.339 Türk eseri inşa edilmiştir[1]. Bulgaristan'da Osmanlı hakimiyeti döneminde inşa edilen Türk eserlerinin kullanım amaçlarına göre dağılımı şu şekildedir:

Dinî	: Cami-Mescit (2.356), Tekke (174), Türbe (27)	2.557
Eğitim	: Medrese (142), Mektep (273), Darülkurra (2), Kütüphane (6)	419
Ticarî	: Han (116), Kervansaray (16), Bedesten (3), Arasta (1)	136
Askerî	: Kale (5), Kule-Ocak (1)	6
Sosyal	: İmaret (42), Hamam (113), Saat Kulesi (2), Çeşme (36), Köprü (24), Hastahane (1), Saray (3)	221
	Toplam:	**3.339**

Bulgaristan, hafızalarımıza 93 felaketi olarak da kazınan 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın sonunda imzalanan Berlin Antlaşması ile Osmanlı hakimiyetinden çıkarak otonomi kazanmış, 1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilânını takip eden günlerde de bağımsızlığını ilân etmiştir. Panslavist Ruslar tarafından bir "ırklar ve yok etme savaşı" olarak tanımlanan 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı esnasında, Rus ordularının girdiği yerlerde Türk nüfusu ortadan kaldırılmak, Türk varlığı ve mimarî eserleri bu topraklardan yok edilmek istenmiştir. Bu tutumun bir sonucu olarak savaştan önce bugünkü Bulgaristan topraklarında 1.600.000 civarında olan Türk nüfusu savaştan sonra 800.000'e düşmüştür[2]. Bulgaristan'da Türk varlığına ve kültürüne ait

[1] Ayverdi, C.4, s.143; Maria Stainova, *Osmanski İskustva na Balkanite 15-18.Vek*, Sofya, 1995, s.35; Machiel Kiel, "Some Early Ottoman Monuments in Bulgarian Thrace", *Belleten*, S.33, 1974, s.636.

[2] Ömer Turan, *The Turkish Minority in Bulgaria, 1878-1908*, Ankara, 1998, s.80-118.

ne varsa yok etmek amacına yönelik olarak Türk eserleri amansız bir şekilde tahrip edilmiştir. Bu savaşta Eski Zağra'nın Ruslar tarafından işgal edilmesini takip eden ilk on gün içerisinde şehirde on dört cami yıkılmıştır[3]. Rus işgali esnasında Filibe'de bulunan otuz üç cami, bir kısmı yerle bir edilmek suretiyle değişik ölçülerde tahrip edilmiş veya depoya çevrilmiş, ibadet edebilmeleri için Müslümanlara küçük bir mescit bırakılmıştır[4]. Diğer şehirlerdeki durum da bunlardan farksızdır.

Savaş esnasında her nasılsa yıkılamayan veya Rus ordularının giremediği şehirlerde bulunan eserler yeni şehir plânları bahane edilerek ortadan kaldırılmıştır. Örneğin savaştan önce Rusçuk şehrinde bulunan camilerin sayısı 29'dur. 1897 yılı itibariyle bunlardan yedi tanesi harabe haline getirilmiş, şehir plânı gereğince 16 tanesinin yıkılması kararlaştırılmış, kalanlar ise tamamen yıkılmıştır[5]. Bulgaristan'da Balkan Savaşları ve daha sonraki yıllarda bu ülkedeki faşist ve komünist rejimlerde de Türk varlığına ve eserlerine yönelik imha siyaseti devam etmiştir. Bu sebeple Bulgaristan'da inşa edilmiş Türk eserlerinden günümüze kadar ayakta kalabilenlerin sayısı 150 civarındadır. Bu eserler bilhassa Filibe, Şumnu, Vidin, Eski Zağra, Pazarcık, Sofya, Razgrad ve Köstendil şehirlerinde bulunmaktadırlar. Önemli yapılar arasında, Filibe'de Hüdavendigâr Camisi, Şehabüddin Paşa Camisi ve Hacı Hasanzâde Hamamı; Sofya'da Banya Başı Camisi; Köstendil'de Fatih-Kanunî Camisi ve İshak Paşa Köprüsü; Şumnu'da Şerif Halil Paşa Camisi, Medresesi, Kütüphanesi ve Bedesteni; Yanbolu'da Bedesten; Svilengrad'da Cisr-i Mustafa Paşa Köprüsü; Razgrad'da Demir Baba Türbesi; Balçık'ta Akyazılı Tekke ve Türbesi sayılabilir. Bu yapılardan Şumnu'da Şerif Halil Paşa Külliyesi hariç, hepsi Erken Dönem Osmanlı Mimarîsi özelliklerine sahiptir. Bunların çoğunda almaşık tarzı duvar örgüsü ve tonoz örtü sistemi kullanılmıştır. Balkanlarda merkezî kubbeli cami örneklerinin en büyüğü sayılan Şerif Halil Paşa Camisi'nde ise malzeme olarak kesme taş kullanılmıştır.

---

3 Osman Keskioğlu, *Bulgaristan'da Müslümanlar ve İslâm Eserleri*, İstanbul, s.27.

4 Ömer Turan, "1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Filibe'de Yıkılan Türk Eserlerine Dair Bir İngiliz Belgesi", *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Y.25, S.4, Ekim 1996, s.241-251.

5 Eşref Eşrefoğlu, "Bulgaristan Türklerine ve Ruscuk'taki Türk Eserlerine Dair 1897 Tarihli Bir Rapor", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S.1, 1972, s.19-46.

Sofya (Sofia)

İç kubbe ve kubbe taşıyıcı elemanları

BANYA BAŞI CAMİSİ

Cami, Sofya şehir merkezinde, Georgi Dimitrov Bulvarı üzerinde bulunmaktadır. Yapı, Seyfullah Efendi tarafından H.974/M.1566-67 yılında inşa ettirilmiştir. Kare plânlı, tek kubbeli olan yapının, üç kubbeli bir son cemaat yeri bulunmaktadır. Camide, kubbeye geçişler tromptur. Kubbe ağırlığı, payandalarla duvarlara taşınmaktadır. Yapı, merkezî kubbeli Klâsik Osmanlı Mimarîsinin Bulgaristan'daki en güzel örneğini teşkil etmektedir. Sofya'da komünist dönemde dahi asıl fonksiyonunu devam ettiren tek camidir.

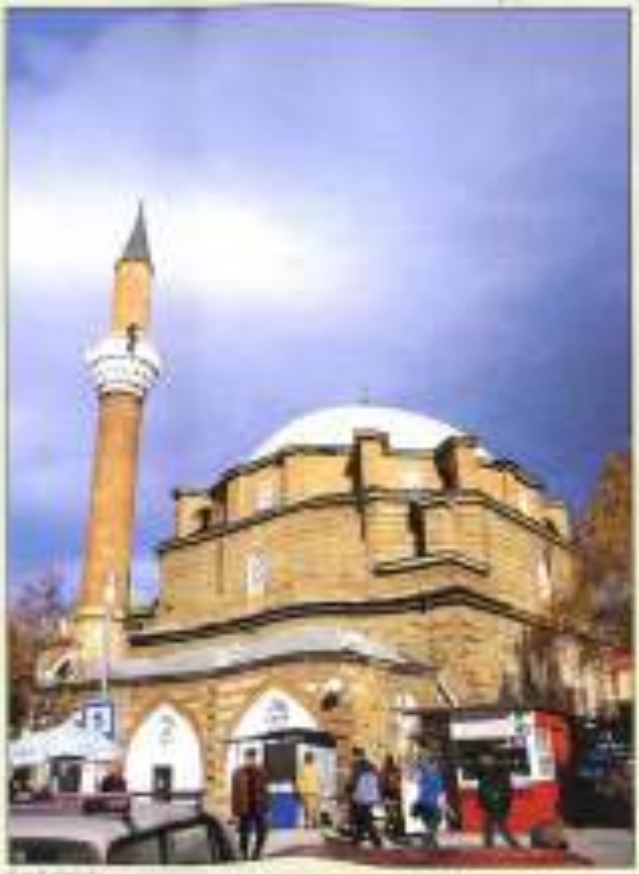

MAHMUD PAŞA CAMİSİ

Günümüzde Sofya Arkeoloji Müzesi olarak kullanılan cami, şehir merkezinde bulunmaktadır. Ulu Cami, Büyük Cami veya Cuma Camisi olarak da adlandırılan yapı, M.1474 yılında inşa edilmiştir. Caminin kurucusu Koca Mahmud Paşa'dır. Çok kubbeli ve çok ayaklı olan cami, Erken Osmanlı Mimarîsi özelliklerini taşımaktadır. Harim, dôrt ayağa oturan dokuz kubbe ile örtülüdür. Camide, kubbelere geçiş pandantiflerle sağlanmıştır. Yapıda, son cemaat yeri bulunmamaktadır.

NAMAZGÂH

Yapı, Sofya şehir merkezinde pazar yeri olarak kullanılan meydanda bulunmaktadır. Namazgâh, halk arasında Kırmık Sıena ve Kırma Duvarı olarak adlandırılmaktadır. Namazgâhın, Fatih Sultan Mehmed zamanında inşa edildiği söylenmektedir. Gerek mihrap duvarında kullanılan malzeme, gerekse mimarî özellikleri itibariyle yapının, 15. yüzyıl eseri olduğu anlaşılmaktadır. Açık ve geniş bir meydanda mihrap duvarı ve minberden oluşan bu namazgâh, Cuma namazlarının toplu kılınması için inşa edilmiştir. Günümüzde minberi yıkılan namazgâhın, sadece mihrap duvarı ayaktadır.

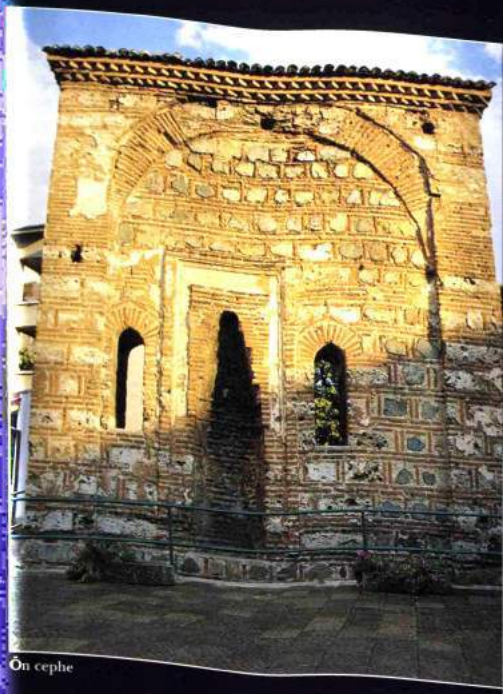

Ön cephe

Arka cephe

SOFU MEHMED PAŞA CAMİSİ

Cami, Sofya şehir merkezinde, M.1528 yılında Sofu Mehmed Paşa tarafından inşa ettirilmiştir. Yapı, Kara Cami olarak da bilinmektedir. Caminin plânının Mimar Sinan tarafından tasarlandığı tahmin edilmektedir. Kare plânlı, tek kubbeli olan cami, bölgede Osmanlı hakimiyetinin sona ermesinden sonra kiliseye dönüştürülmüştür. Camiden kiliseye dönüştürülürken yapıda bazı mimarî değişiklikler yapılmıştır. Sofu Mehmed Paşa Camisi günümüzde, Aziz Sedmoçistlenici Kilisesi olarak kullanılmaktadır.

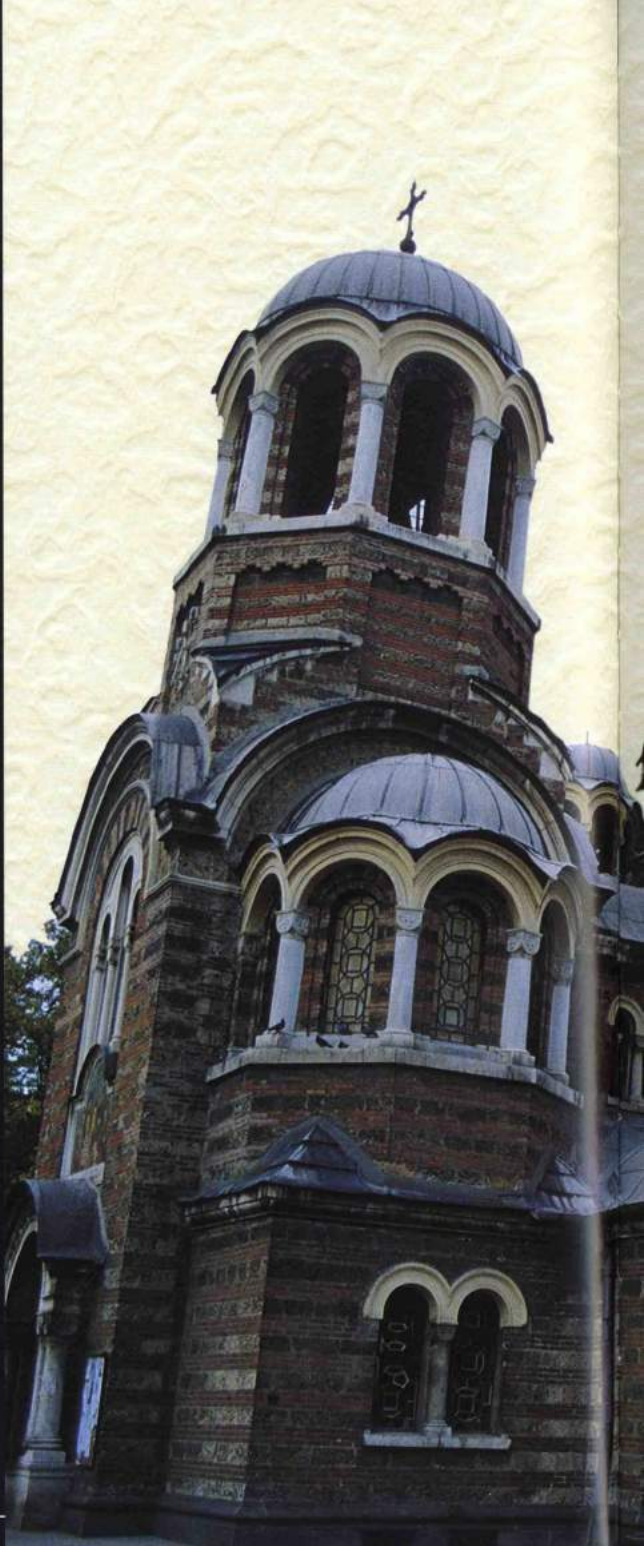

Hasköy (Haskovo)

OTMAN BABA TEKKESİ

Türbe, Hasköy'e 30-40 kilometre uzaklıktaki Tekke Köy'dedir. Köye ismini veren bu tekke ve türbe, Bulgaristan'da mevcut en eski tarihli Bektaşî tekkelerinden biridir. M.1507-08 yıllarında inşa edilen yapı, Otman (Osman) Baba'nın makam türbesi olarak kayıtlarda geçmektedir. Türbenin içerisinde sembolik bir lahit bulunmaktadır. Kesme taştan inşa edilmiş olan türbe, yedigen plânlıdır. Portal üzerindeki basık kemer, yedi kemer taşıyla inşa edilmiştir. Türbe girişindeki medhalde, duvar süslemesi olarak yedi yapraklı bir rozet yer almaktadır. Gerek türbe, gerekse medhal bölümü, kubbe ile örtülüdür. Duvar yüzeylerinde, dörtgen ve zülfikar kılıcı gibi Bektaşîlere ait sembolik motifler bulunmaktadır. 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılıp bütün Bektaşî tekkelerinin yıkılması esnasında, bu tekkeye bir zarar verilmemiştir. Tekkenin diğer Bektaşî tekkelerinden ayrıcalıklı olduğu, bu olaydan açıkça anlaşılmaktadır. Yapının, 19. yüzyılda Derviş Sinan tarafından onartıldığını gösteren bir kitâbesi bulunmaktadır. En son olarak 1976 yılında onarılan tekke, günümüzde faal durumdadır.

İmaret

Türbenin girişi

HIZIR BABA TEKKESİ

Tekke, Hasköy'e 20-30 kilometre uzaklıkta bulunan Gorni Krepac köyüne 5-6 kilometre mesafededir. Menkıbelere göre, Hızır Baba, Horasan'dan Rumeli'ye gelen erenlerdendir. Tekkenin kuruluş tarihi, 13. yüzyıla dayanmaktadır. Günümüzde mevcut türbe, cem evi ve diğer yapılar 1939 yılında inşa edilmiştir. Hızır Baba'ya ait kabir 5,25x1,85 metre ölçüsüyle Bulgaristan'da görülen en büyük kabirlerden biridir. Sekizgen olarak inşa edilen türbenin başlangıçta yedigen olarak tasarlandığı (Otman Baba Türbesi gibi), ancak ustalar tarafından bunun başarılamayarak sekizgen yapıldığı köy halkı tarafından söylenmektedir.

Türbedeki şahide taşı

İhtiman(İkhtiman)

İMARET CAMİSİ

İhtiman kasabası, Filibe'den Sofya'ya giden yol üzerinde, Sofya'ya 50-55 kilometre uzaklıkta bulunmaktadır. Almaşık tekniği ile inşa edilen cami, Gazi Mihaloğullarından Mahmud Bey tarafından, 15. yüzyılın ilk yarısında veya ortalarına doğru yaptırılmıştır. İmaret Camisi, ters "T" planlı veya zaviye planlı olarak adlandırdığımız gruba girmektedir. Eserin, mihrap önü mekânı tonozlu, orta sofa ile yan mekânları kubbeliydi. Yan mekânları orta sofadan ayıran kemerli duvarlar bulunmaktaydı. Orta sofadaki büyük kubbe, sekiz köşeli bir kasnak üzerinde, yan mekânlardaki kubbeler ise, üçgen tromplar üzerinde yükseliyordu. Cami, ilk inşa edildiğinde giriş kısmında muhtemelen, üç veya beş bölümlü bir son cemaat yeri bulunmaktaydı. Bu son cemaat yeri ise, daha sonra yıkılarak, yerine ahşap çatılı, sundurma biçiminde bir yenisi yapılmıştı. Günümüzde, bu bölümün kiriş deliklerinin izleri, rahatlıkla ön cepheden görülebilmektedir. Bugün, hiçbir izi kalmayan minare ise, yapının batı duvarına bitişikti. Zaviye planlı camilerin, bilinen en küçük boyutlu temsilcisi olan yapı, günümüzde restore edilmeyi beklemektedir.

Ön cephe

İç kubbe ve kubbe geçişleri

Harim

Eski Cuma (Tergovishte)

KIZ ANA TÜRBESİ

Türbe

Türbe, Eski Cuma kasabasına bağlı Kız Ana (Momino) köyünde bulunmaktadır. Tekke ve türbe yapıları, 16. yüzyıla ait bir zaviye yapısının yerinde, M.1855-56 yılında inşa edilmiştir. Kız Ana'nın asıl adının Zühre olduğu söylenmektedir. Türbe içerisindeki sembolik sanduka, Kız Ana'ya aittir. İmaret günümüzde harap durumdadır. Faal durumda olan türbe, herkes tarafından ziyaret edilebilmektedir.

Genel görünüş

Balçık (Balcık)

AKYAZILI TEKKESİ

Tekke, Obroçişte kasabasına bağlı Batovo köyünde bulunmaktadır. Köy, günümüzde kasabanın bir kenar mahallesi durumuna gelmiştir. Evliya Çelebi'ye göre Akyazılı Sultan, Buhara ve Horasan'dan gelen alperenlerdendir. Ahmet Yesevi'nin felsefesini yaymak için Hacı Bektaş-ı Velî'yle birlikte, Dobruca bölgesinin fethedilmesiyle burada dergâhını kurmuştur. Tekkenin geniş avlusu içerisinde, âsitane, meydan evi, imaret, medrese, türbe, şadırvan gibi dinî ve sosyal yapılar yer almaktadır. Külliyedeki yapıların çoğu 15. yüzyılda, Sultan II. Murad döneminde inşa edilmiştir. Ayakta kalan türbe ve âsitanenin yedigen plânı, yapının bir Bektaşî dergâhı olduğunu göstermektedir. Tekkenin postnişinliği, 1826 yılında kaldırılmıştır. 1828 ve 1878 yıllarında yangın geçiren yapı, 1912 yılında kiliseye çevrilmiş, 1914 yılında tekrar türbeye dönüştürülmüştür. Günümüzde tekke, kendi hâline terkedilmiştir.

İmaret

Türbenin iç kubbesi

İmaretin ön cephesi

Türbenin genel görünüşü

Filibe (Plovdiv)

HÜDAVENDİGÂR CAMİSİ

Cami, Filibe şehir merkezinde bulunmaktadır. Balkanlarda Erken Osmanlı Mimarîsi özelliklerini en iyi şekilde yansıtan tek örnektir. Halk arasında Cuma Camisi, Ulu Cami veya Büyük Cami olarak da adlandırılır. Yapı, Sultan I. Murad döneminde, 14. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilmiştir. Dikdörtgen plânlı, 30x40 metre ölçüsünde olan cami, Balkanlarda en büyük cami örneklerindendir. Yapı, 1785 ve 1818 yıllarında onarım geçirmiştir. Dört ayak üzerine oturmakta olan camide, orta sahın üç kubbeyle, yan sahınlar da üçer çapraz tonozla örtülüdür. Harimde, ortadaki büyük kubbenin altında, şadırvan bulunmaktadır. Bu bakımdan yapı, Bursa'daki Ulu Cami ile büyük bir benzerlik arz eder. Minaresinde çok güzel bir tuğla tezyinatı bulunmaktadır. Cami içerisindeki duvar süslemeleri, Nakşî Çelebi tarafından yapılmıştır. Yapının dış cephesinde dükkânlar yer almaktadır. Günümüzde ibadete açık olan cami, onarıma muhtaç bir hâldedir.

Genel görünüş

Minare ve üst örtü

Harimdeki şadırvan

ŞEHABÜDDİN PAŞA CAMİSİ

Filibe'nin aşağı mahallelerinden birinde yer alan cami, şehri ikiye ayıran Meriç nehri kıyısındadır. İmaret Camisi olarak da anılan eser, külliye yapıları içerisinde inşa edilmiştir. Külliyedeki yapıların tamamı, Sultan II. Murad döneminde, H.848/M.1444-45 yılında, Şehabüddin Paşa tarafından yaptırılmıştır. Külliye yapıları içerisinde cami, türbe, imaret ve mektep bulunmaktadır. Cami, ters "T" veya zaviye tipi camiler plânına sahiptir. Harim, orta sahında iki, yan kanatlarda birer kubbe ile örtülüdür. Orta sahınlardaki kubbelere geçişler mukarnaslı tromp, yan kanatlardaki kubbelere geçişler ise pandantiflerle sağlanmıştır. Minaresinde çok güzel bir tuğla işçiliği bulunmaktadır. M.1634 yılında Mustafa Ağa tarafından onartılan cami, günümüzde ibadete açıktır.

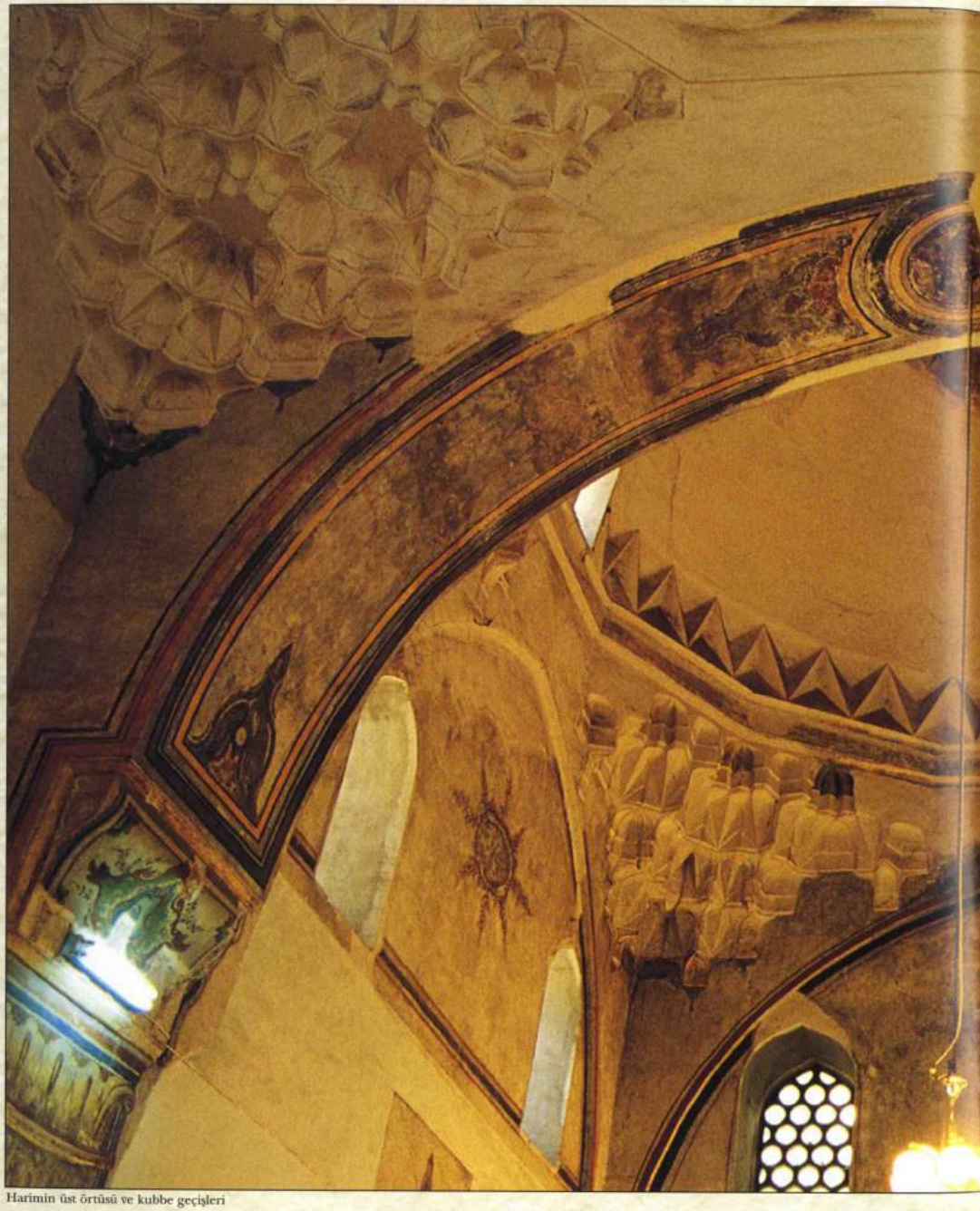

Harimin üst örtüsü ve kubbe geçişleri

ŞEHABÜDDİN PAŞA TÜRBESİ

Türbe, Filibe'de Şehabüddin Paşa Camisi'nin güneydoğusunda bulunmaktadır. Şehabüddin Paşa adına yaptırılan türbe, 15. yüzyılda inşa edilmiştir. Sekizgen plânlı olan türbenin içerisinde, mermer bir lahit bulunmaktadır. 2000 yazındaki incelememizde türbe, tamir edilmekteydi.

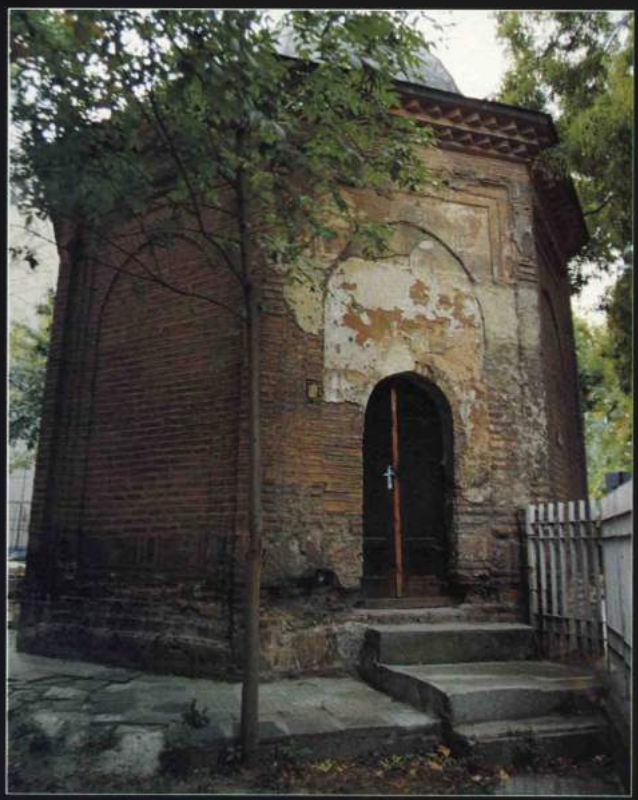

Beden duvarı üzerindeki kitâbe

SAAT KULESİ

Filibe şehri tepeler üzerine inşa edilmiştir. Bu tepelerin her biri farklı bir isimle anılmaktadır. Saat kulesi, Saat Tepesi denilen yerde bulunmaktadır. Yapının beden duvarı üzerinde bulunan yedi satırlık kitâbeye göre kule, 1808 yılında inşa edilmiştir. Kaidesi kare, gövdesi ise sekizgen plânlıdır. Moloz taşla yapılmış gövdenin üst kısmında, sekiz ayağa oturan sivri külâhlı bir çan köşkü bulunmaktadır.

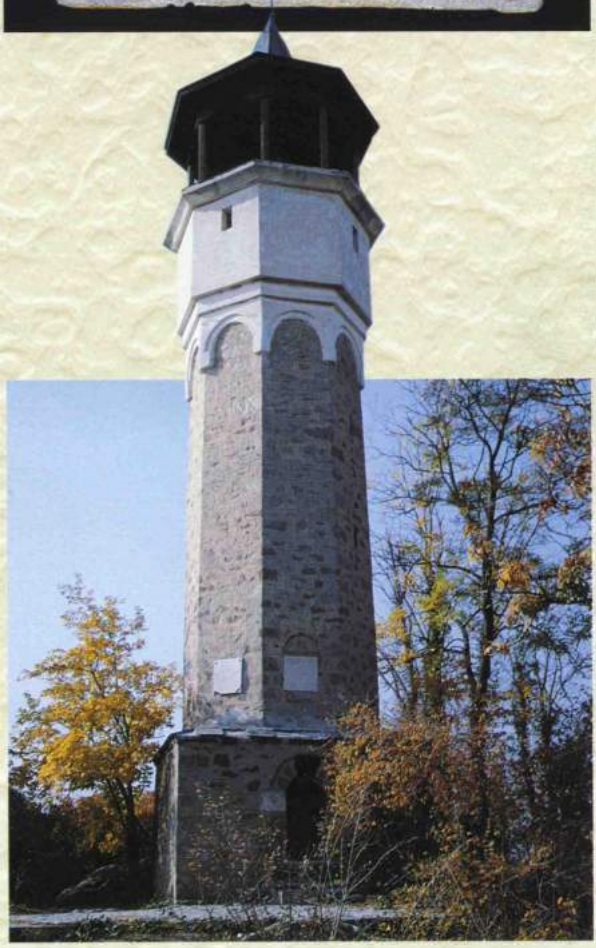

Genel görünüş

ÇİFTE HAMAM

Hamam, Filibe'de, Meriç nehrine yakın bir yerde, eski adıyla Hacı Hasan Bey mahallesinde bulunmaktadır. 16. yüzyıl ortalarında Kazasker Hacı Hasanzâde Mustafa Efendi tarafından inşa ettirilmiştir. Yapı, erkekler ve kadınlar bölümü olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Bu bakımdan hamam çifte hamamlar grubuna girmektedir. 2000 yazındaki incelememiz esnasında geniş çaplı bir onarım yapılmaktaydı.

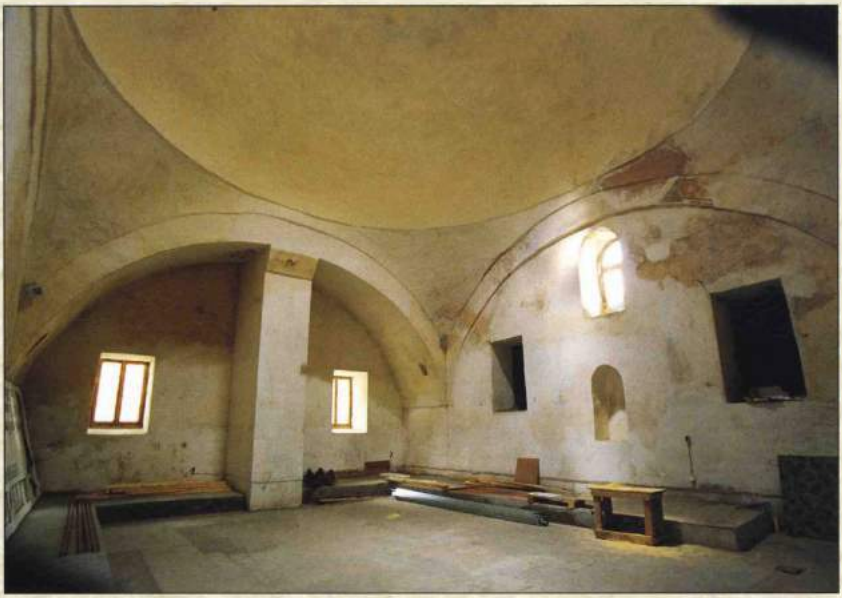

Sıcaklık bölümü

Ön cephe

KONAKLAR

Filibe'de, Stari Grad veya Eski şehir adıyla anılan bölgede bulunan ev ve konakların çoğu 18. ve 19. yüzyıl Türk evleridir. Konakların hepsi, şehir içi evleridir. Bulgarlar bu evleri, kendi sivil mimarî örnekleri olarak takdim etmektedirler. Evlerde haremlik ve selamlık bölümlerinin bulunması, her odanın bir aileyi barındıracak şekilde inşa edilmesi, bu evlerin Türk ailesinin yaşama düzenine göre yapıldığını göstermektedir.

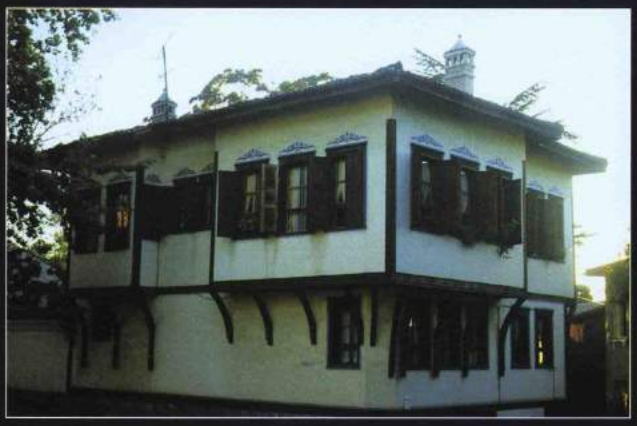

İki ayrı konak

PERŞEMBE PAZARI CAMİSİ

Cami, şehirde Perşembe Pazarı'nın kurulduğu yerde bulunmaktadır. Tek kubbeli olan cami 17. yüzyıl yapısıdır. Yapı, farklı dönemlerde değişik amaçlarla kullanılmıştır. Cami, 2000 yazındaki incelememizde lokanta olarak kullanılmak üzere onarılmaktaydı.

Kıble duvarı

Genel görünüş

Razgrad (Hezargrad)

AHMED BEY CAMİSİ

Şehrin kenar mahallelerinden birinde bulunan cami, M.1498 yılında Ahmed Bey tarafından inşa ettirilmiştir. Kare plânlı ve tek kubbeli olan yapının, kubbe köşelikleri pandantiftir. Kubbe, sekizgen bir kasnağa ve bunun üzerindeki yuvarlak ikinci bir kasnağa oturur. Caminin son cemaat yeri yıkılmış, yerine düz çatıyla örtülü, kapalı bir mekân yapılmıştır. Cami, günümüzde ibadete açıktır.

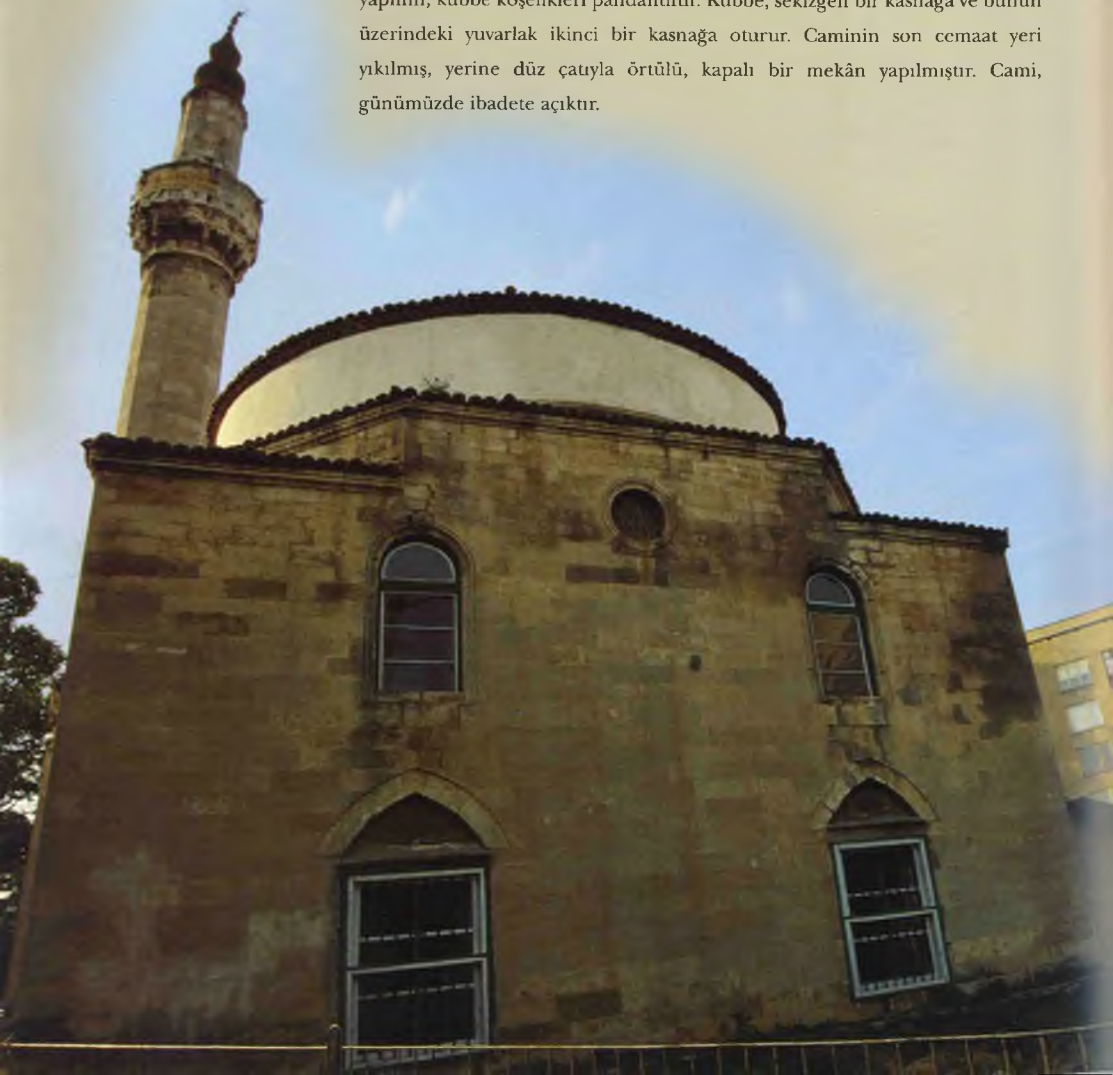

SAAT KULESİ

Saat kulesi, şehir merkezinde İbrahim Paşa Camisi ile Ahmed Bey Camisi arasında yer almaktadır. Kule, 18. yüzyılda inşa edilmiştir. Kare plânlı olan gövdesinin üzerine, ahşap bir çan kulesi yerleştirilmiştir. Saat kulesinin 1990'lı yıllarda geniş çaplı bir onarımdan geçtiği anlaşılmaktadır.

Doğu cephesi

Güney cephesi

İBRAHİM PAŞA CAMİSİ

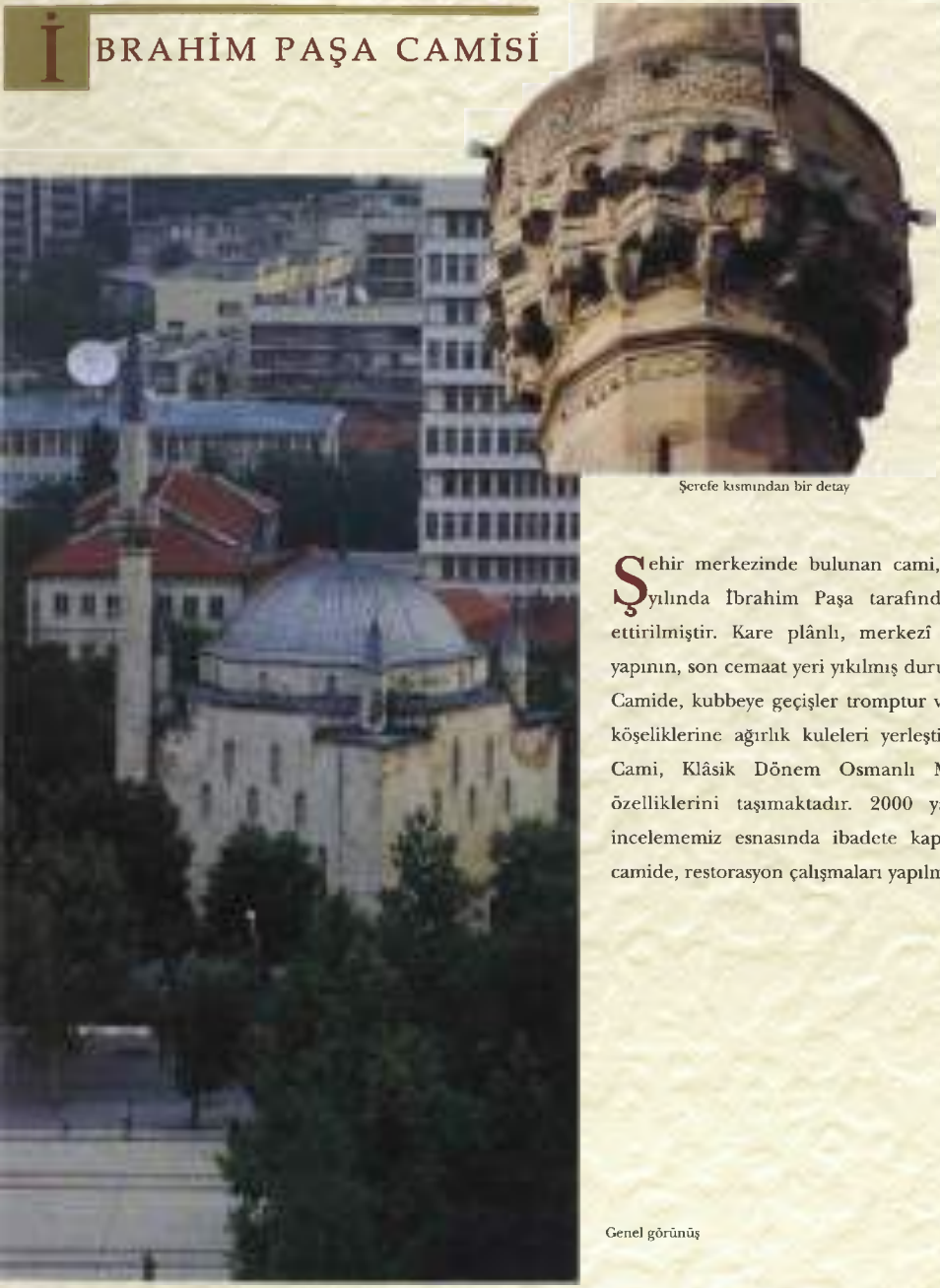

Şerefe kısmından bir detay

Şehir merkezinde bulunan cami, M.1615 yılında İbrahim Paşa tarafından inşa ettirilmiştir. Kare plânlı, merkezî kubbeli yapının, son cemaat yeri yıkılmış durumdadır. Camide, kubbeye geçişler tromptur ve tromp köşeliklerine ağırlık kuleleri yerleştirilmiştir. Cami, Klâsik Dönem Osmanlı Mimarîsi özelliklerini taşımaktadır. 2000 yazındaki incelememiz esnasında ibadete kapalı olan camide, restorasyon çalışmaları yapılmaktaydı.

Genel görünüş

DEMİR BABA TÜRBESİ

Türbe, yerleşim yerinin dışında Kemaller'e bağlı Sveşteri köyüne yakın bir yerdedir. Dağların eteklerindeki bir vadide bulunan yapı, antik döneme ait bir kült yeri üzerine, 16. yüzyılda inşa edilmiştir. Tekke yapıları, duvarlarla çevrili bir avlu içerisinde bulunmaktadır. Tekke yapıları arasında, türbe, imaret, meydan evi, misafirhane ve Beş Parmak su kaynağı yer almaktadır. Kesme taştan yapılmış olan yedigen plânlı türbenin üzeri, sivri bir külâhla örtülmüştür. Türbenin her iki yanında antik döneme ait bir yapının merdiven kalıntıları bulunmaktadır. Her yıl 21 Mayıs tarihinde burada şenlikler düzenlenmektedir.

Türbenin ön cephesi

Tekkenin genel görünüşü

Avlu duvarında yer alan taş süslemelerden bir detay

Derviş evi ve su kaynağı

FERİDUN AHMED BEY CAMİSİ

Cami, şehir merkezinde Çifte Hamam'ın yanında yer almaktadır. Yapı, M. 1575 yılında Feridun Ahmed Bey tarafından yaptırılmıştır. Dikdörtgen plânlı harim, bir tam kubbe ve giriş önündeki bir yarım kubbe ile örtülüdür. Eserin kuzey yönünde yarım kubbe kullanılmıştır. Bu bakımdan cami Balkanlarda tek örnektir. Üç kubbeli son cemaat yeri olan yapının minaresi, kaidesine kadar yıkılmıştır. Feridun Ahmed Bey Camisi, günümüzde Köstendil Şehir Müzesi olarak kullanılmaktadır.

Giriş cephesi

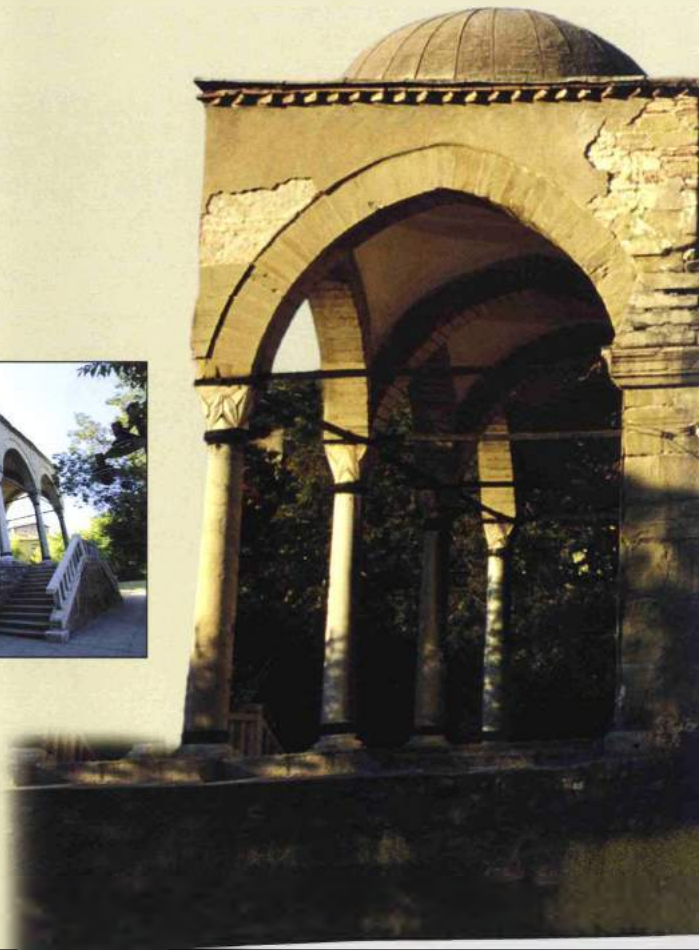

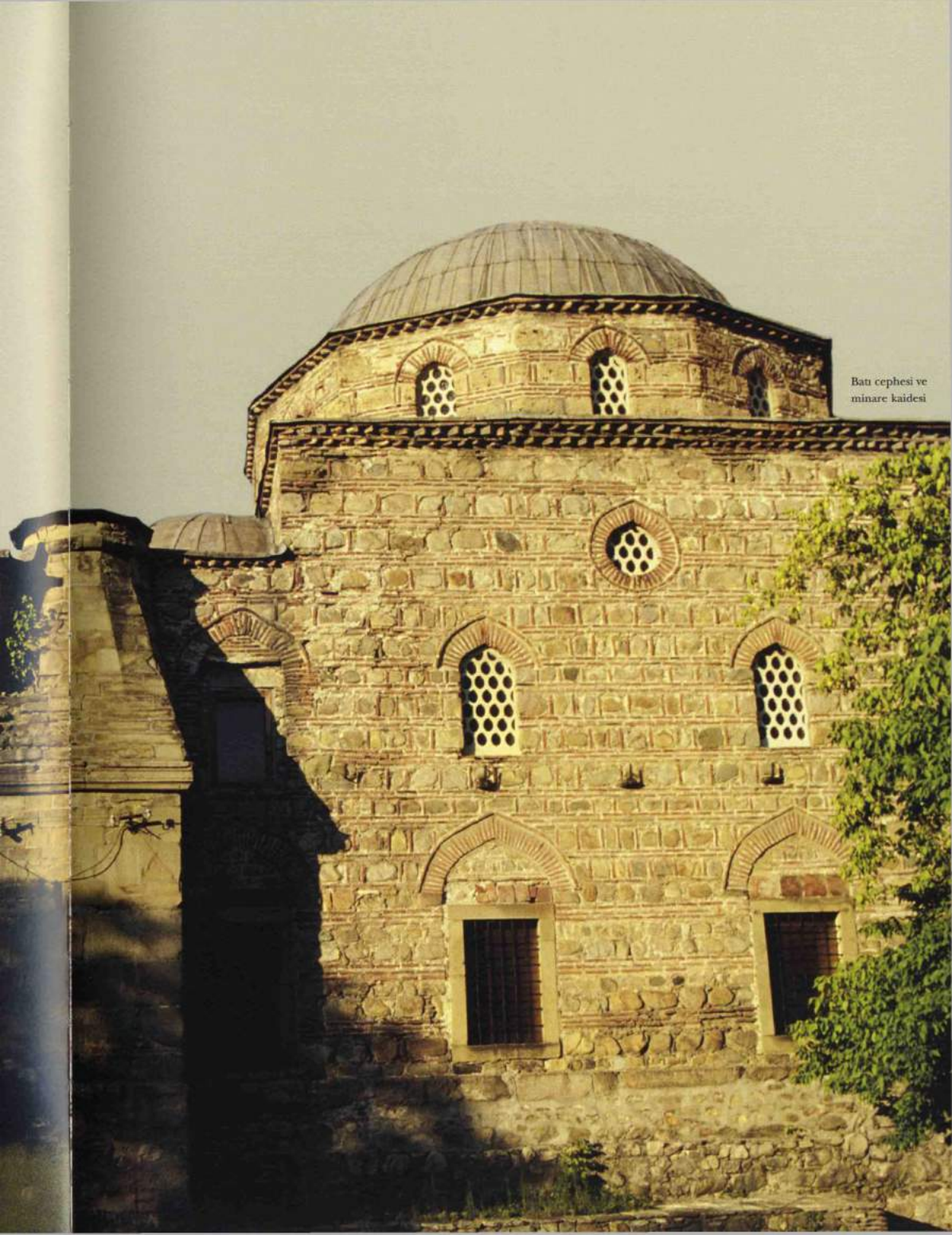

Batı cephesi ve minare kaidesi

FATİH-KANUNÎ CAMİSİ

Cami, Köstendil şehir merkezinde bulunmaktadır. Fatih Sultan Mehmed döneminde inşa edilen ahşap caminin yerine, Kanunî Sultan Süleyman döneminde bugünkü cami inşa edilmiştir. Bu sebeple eser bazen Fatih bazen de Kanunî Camisi olarak adlandırılmaktadır. Kitâbesine göre cami, H.937/M.1530-31 yılında inşa edilmiştir. 1960'lı yıllarda restorasyon amacıyla ibadete kapatılan caminin sözde restorasyon çalışmaları, hâlâ devam etmektedir. Kare plânlı, tek kubbe ile örtülü caminin, üç kubbeli bir son cemaat yeri bulunmaktadır. Minaresindeki, taş ve tuğla örgü sisteminden oluşan altıgen geometrik süsleme bakımından, Bulgaristan'da tek örnektir.

Minare gövdesindeki tuğla süslemelerinden bir detay

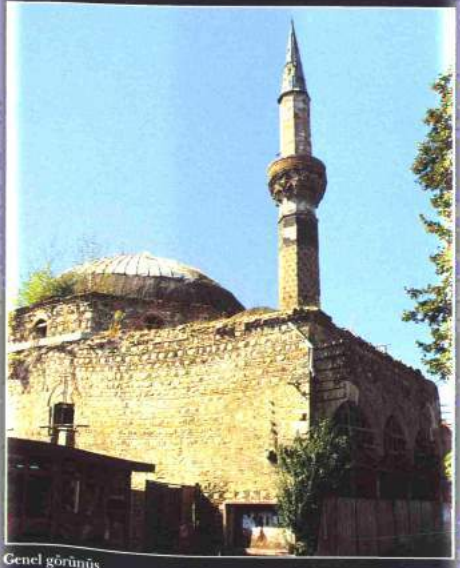

Genel görünüş

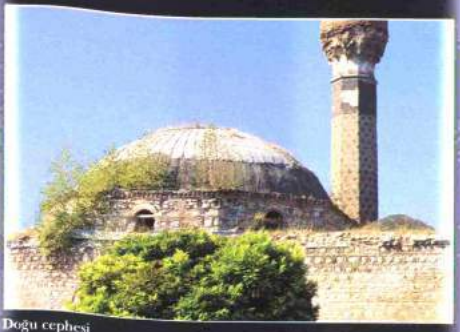

Doğu cephesi

ÇİFTE HAMAM

Köstendil'e menba suları ve kaplıcalar şehri denilse yeridir. Kösten kelimesinin bölge halkı ve yörükler arasında kaplıca anlamına geldiğini ve şehrin isminin de buradan doğduğunu belirten Evliya Çelebi, şehirde on iki kaplıcanın mevcudiyetini bildirmektedir. H. Minetti ise 1920'li yıllarda şehirde beş kaplıcanın varlığından söz etmektedir. Bugün şehirdeki en önemli hamam yapısı olan Çifte Hamam, Feridun Ahmed Bey Camisi'nin yanında yer almaktadır. Erkekler ve kadınlar bölümleri olan yapı, bu özelliği ile çifte hamamlar grubuna girmektedir. Kadınlar ve erkekler bölümleri aynı büyüklükte olup, enlemesine bir plâna sahiptir. Her iki kısımda da soğukluk, ılıklık ve sıcaklık bölümleri vardır. Günümüz ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için hamamın iç düzenlemesinde bazı değişikliklere gidilmiştir. Hamam, hâlen faal durumdadır.

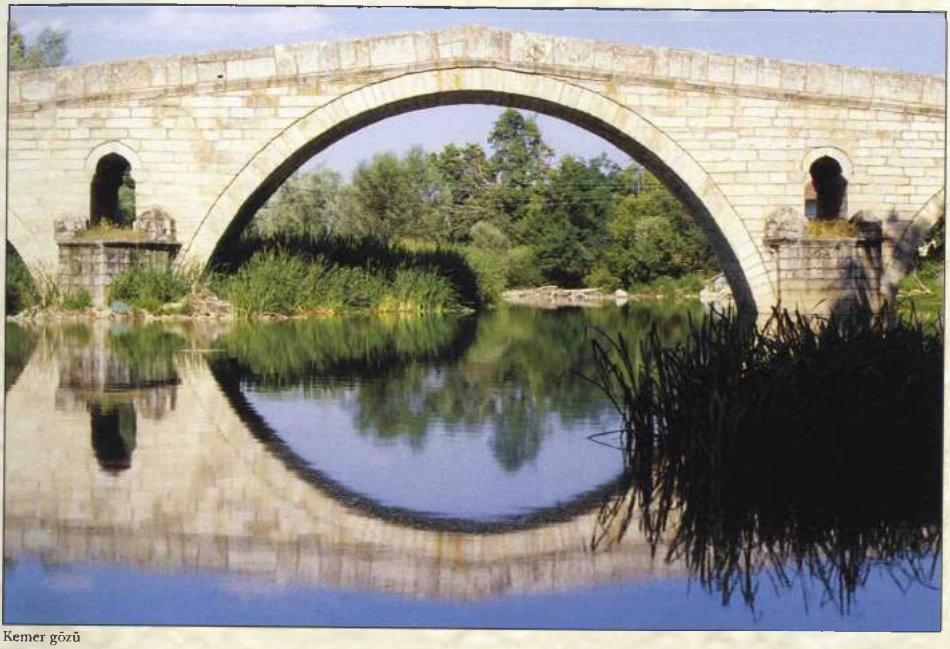

Kemer gözü

Genel görünüş

İSHAK PAŞA KÖPRÜSÜ

Köprü, Köstendil-Dupnica yolu üzerinde, Köstendil'e 15 kilometre uzaklıktaki Nevestino köyünde bulunmaktadır. Kadın Köprüsü olarak da anılan yapının Köstendil tarafında yer alan üç satırlık Arapça bir kitâbesi bulunmaktadır. Bu kitâbeye göre yapı H.874/M.1469-70 yılında İshak Paşa tarafından inşa ettirilmiştir. Köprüyü yaptırdığı yıllarda vezir olan İshak Paşa daha sonra Selanik Valisi de olmuştur. Beş basık kemer gözü olan köprünün her ayağına suyun basıncına yön verecek mahmuzlar yerleştirilmiştir. Ortadaki kemer gözünün yandakilere göre daha yüksek ve geniş olması, köprüye her iki yönde meyil kazandırmaktadır. Kesme taştan yapılmış olan köprü günümüzde her türlü araç trafiğine açık olarak kullanılmaktadır.

Şumnu (Shumen)

Cami süslemelerinden bir detay

ŞERİF HALİL PAŞA KÜLLİYESİ

Külliye, şehir merkezinin dışında, H.1157/M.1744-45 yılında, Şerif Halil Yusuf Paşa tarafından yaptırılmıştır. Külliye, cami, kütüphane, medrese, mektep ve imaret yapılarından oluşmaktadır. Cami, Balkanlarda Klâsik Osmanlı Mimarîsi özelliklerini en güzel şekilde yansıtan önemli bir örnektir. Kare plânlı yapıda, merkezî kubbeye geçişler dilimli tromptur. Caminin kuzeyinde, dört sütuna oturan, beş kubbeli bir son cemaat yeri bulunmaktadır. Caminin batı duvarı hizasında, dokuz hücreli, revaklı avlulu bir medrese yapısı yer almaktadır. Revaklı avlunun ortasına şadırvan yerleştirilmiştir. Medresenin kuzeyinde iki katlı bir kütüphane binası yer almaktadır. Caminin güneyinde hazire, doğu duvarı hizasında da imaret ve müftülük idarî yapıları bulunmaktadır. Cami, günümüzde ibadete açıktır.

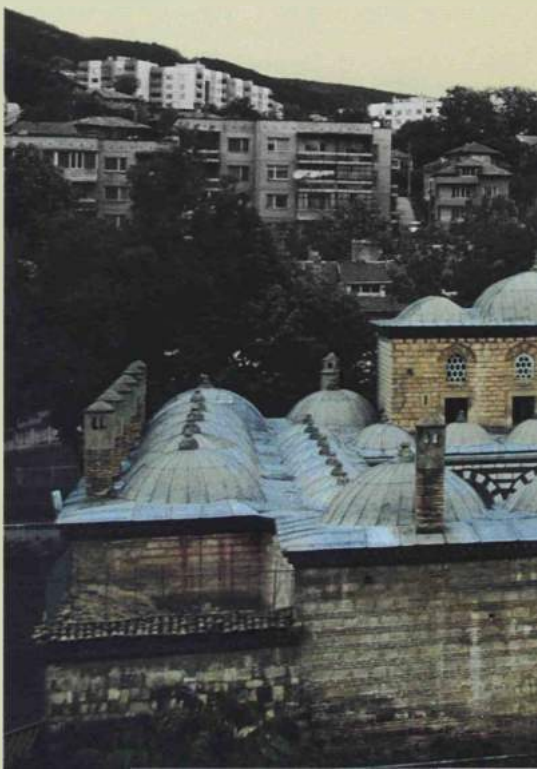

Minare ve kubbe örtüsü

Külliyenin genel görünüşü

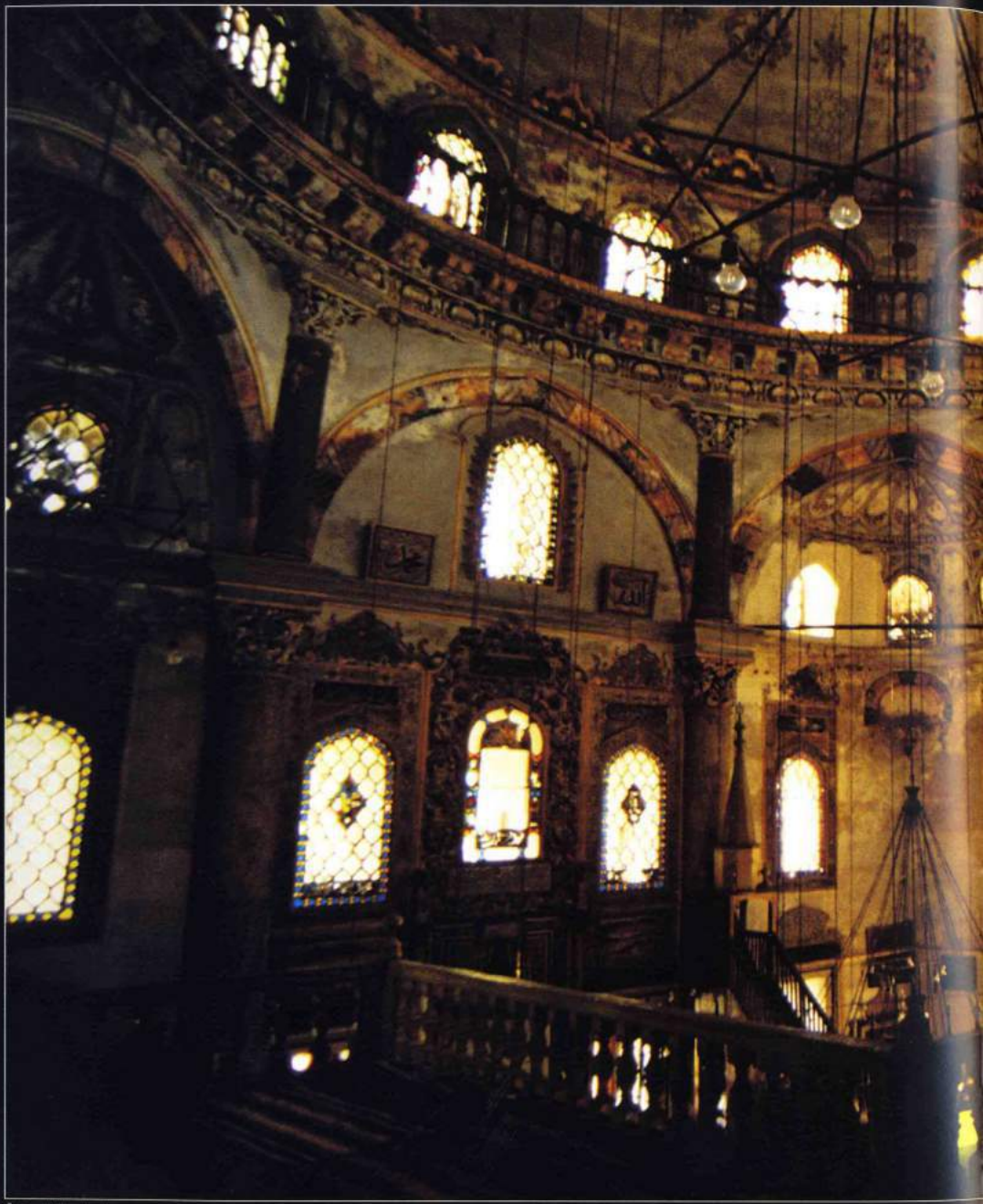

Üst mahfil ve harim

Medresenin revaklı avlusu ve şadırvan

Dış cephe süslemesinden bir detay

Arka cephe

TAŞ HAN

Yapı, Şerif Halil Paşa Camii'nin hemen yanında, 17. yüzyılda inşa edilmiştir. Tamamen kesme taştan yapılmış olan han, tek katlıdır. Şehir içi han özelliklerini taşıyan yapı, dikdörtgen bir plâna sahiptir. Batı ve doğu cephesinde iki girişi vardır. Ana koridorun her iki yanında han odaları yer almaktadır.

Ön cephe

Genel görünüş

Eski Zağra (Stara Zagora)

HAMZA BEY CAMİSİ

Cami, şehir merkezinde H.811/M.1408-09 yılında, Hamza Bey tarafından inşa ettirilmiştir. Eser, kare plânlı, tek kubbeli bir yapıdır. Sekizgen bir kasnağa oturan kubbenin, köşelikleri pandantiftir. Tamamen moloz taş ile yapılmış olan eserin altı sütuna oturan bir son cemaat yeri bulunmaktadır. Ekrem Hakkı Ayverdi'nin duvar üzerine oturduğunu ve kapısının içeride olduğunu belirttiği minaresi artık bulunmamaktadır. Caminin hariminde, 18. yüzyıla ait kalemişi süslemeler bulunmaktadır. Yapı, H.1276/M.1859-60 yılında onarılmıştır. Cami, günümüzde kendi hâline terkedilmiş bir durumdadır.

Genel görünüş

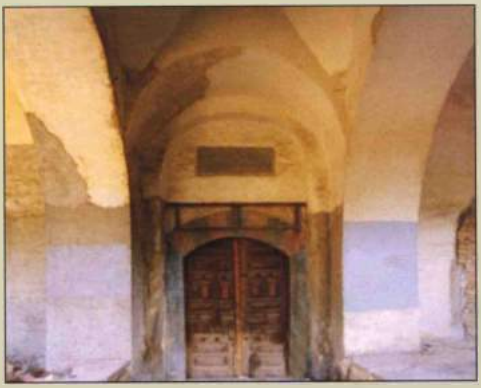

Giriş kapısı

Pazarcık (Tatar Pazarcık)

ESKİ CAMİ

Cami şehir merkezinde, H.1078/M.1667-68 yılında inşa edilmiştir. Kurucusu, Hacı Mehmed oğlu Hacı Hüseyin'dir. Yapı, H.1202/M.1787-88 yılında onarılmıştır. Kare plânlı, tek kubbeli bir eserdir. Kubbe sekizgen bir kasnağa oturmaktadır. Yapının son cemaat yeri yıkılmış, yerine kapalı bir mekân yerleştirilmiştir. Cami içerisinde, barok tarzında bitkisel süslemeler ve manzara tasvirlerinden oluşan kalemişi duvar süslemeleri yer almaktadır. Duvar resimleri 19. yüzyıla aittir.

Duvar süslemelerinden bir detay

İç kubbe

Duvar süslemelerinden bir detay

Onarım kitâbesi

İnşa kitâbesi

Genel görünüş

Samokov (Samokof)

BAYRAKLI CAMİ

Cami, Samokov şehir merkezinde bulunmaktadır. Caminin ilk inşa tarihi ve kurucusu bilinmemektedir. Bugünkü barok, ampir ve rokoko tarzındaki hâli, 19. yüzyılın başlarında yapılmıştır. Dikdörtgen plânlı harimin ortasında bir kubbe bulunmaktadır. İki katlı bir son cemaat yeri bulunan cami, çapraz bir çatıyla örtülmüştür. Yapı, mimarîsinden çok barok tarzındaki kalemişi süslemeleriyle tanınmıştır. Eser, Bulgaristan'da en güzel duvar resimlerine sahip olan camidir. Son cemaat yeri ve harimin iç duvar yüzeylerinin tamamı manzara tasvirleri, natürmort, vazo, akantus yaprakları, "C" ve "S" kıvrımlı bitkisel motiflerle kaplıdır. Duvar resimlerindeki perspektif ve derinlik mükemmeldir. Cami, günümüzde müze olarak

Harimdeki kalemişi süslemeler

KÜPELİ ÇEŞME

Çeşme, Rodop dağlarının kuzey eteklerinde kurulmuş olan Samokov'un şehir meydanında bulunmaktadır. Yapı, bir yüzeyinde bulunan küpe gibi demir bir halka sebebiyle, Küpeli Çeşme olarak adlandırılmıştır. 18. yüzyıl eseri olduğu tahmin edilen çeşme, kesme taştan inşa edilmiştir. Kare plânlı yapının üzeri, geniş saçaklı bir çatıyla örtülüdür. Çeşmenin dört yönünde kemer aynalığı ve su yalağı vardır. Dört yönden su akan çeşmenin bir tarafı, kuşların su içebileceği şekilde düzenlenmiştir. Çeşmenin bir yüzeyinde kuş evi bulunmaktadır.

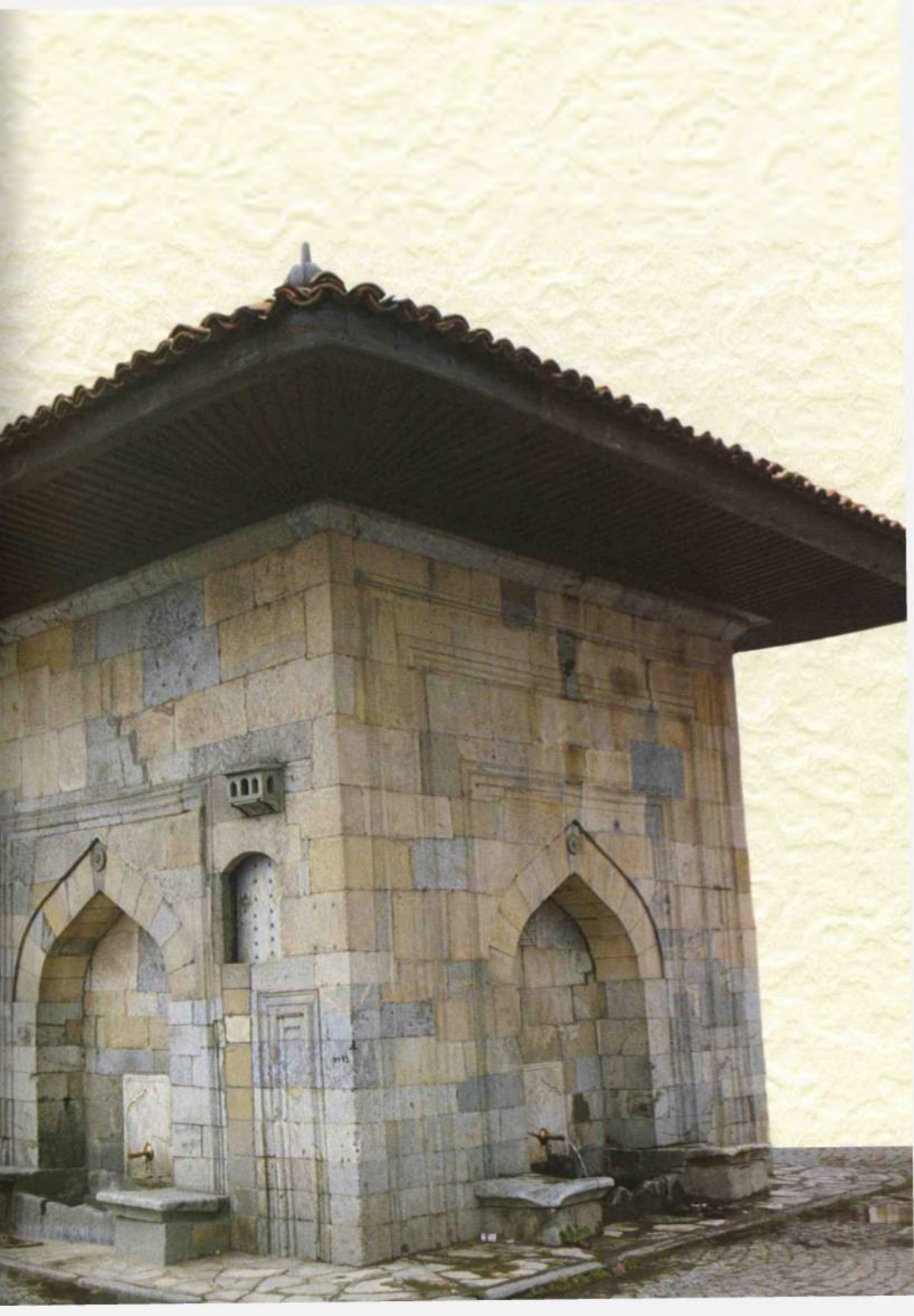

Vidin

Tuna nehrinden görünüş

Kitâbe

VİDİN KALESİ

Vidin Kalesi, Tuna nehri kıyısında çok geniş bir alanda kurulmuştur. Kale, Tuna nehrine ve Vidin şehrine hakim bir tepededir. Kalenin tarihi çok eski dönemlere dayanmakla beraber, günümüzdeki mevcut kale yapısı M.1704-1718 yılları arasında inşa edilmiştir. Kaledeki bu değişikliklerin mimarı Mustafa Ağa'dır. Kaledeki büyük gözetleme kulesi, "Baba Vida" olarak tarih kitaplarında geçmektedir. Kalenin beşi nehire açılan (Top Kapı, Telgraf Kapı, Sürgün Kapı, Su Kapısı, Aralık Kapı), dördü karaya açılan (İstanbul Kapı, Pazar Kapı, Yeniçeri Kapısı, Saray Kapı) toplam dokuz kapısı bulunmaktadır. Bunlardan İstanbul Kapı, Pazar Kapı, Yeniçeri Kapısı ve Telgraf Kapı ihtişamlı bir görünüşe sahiptirler.

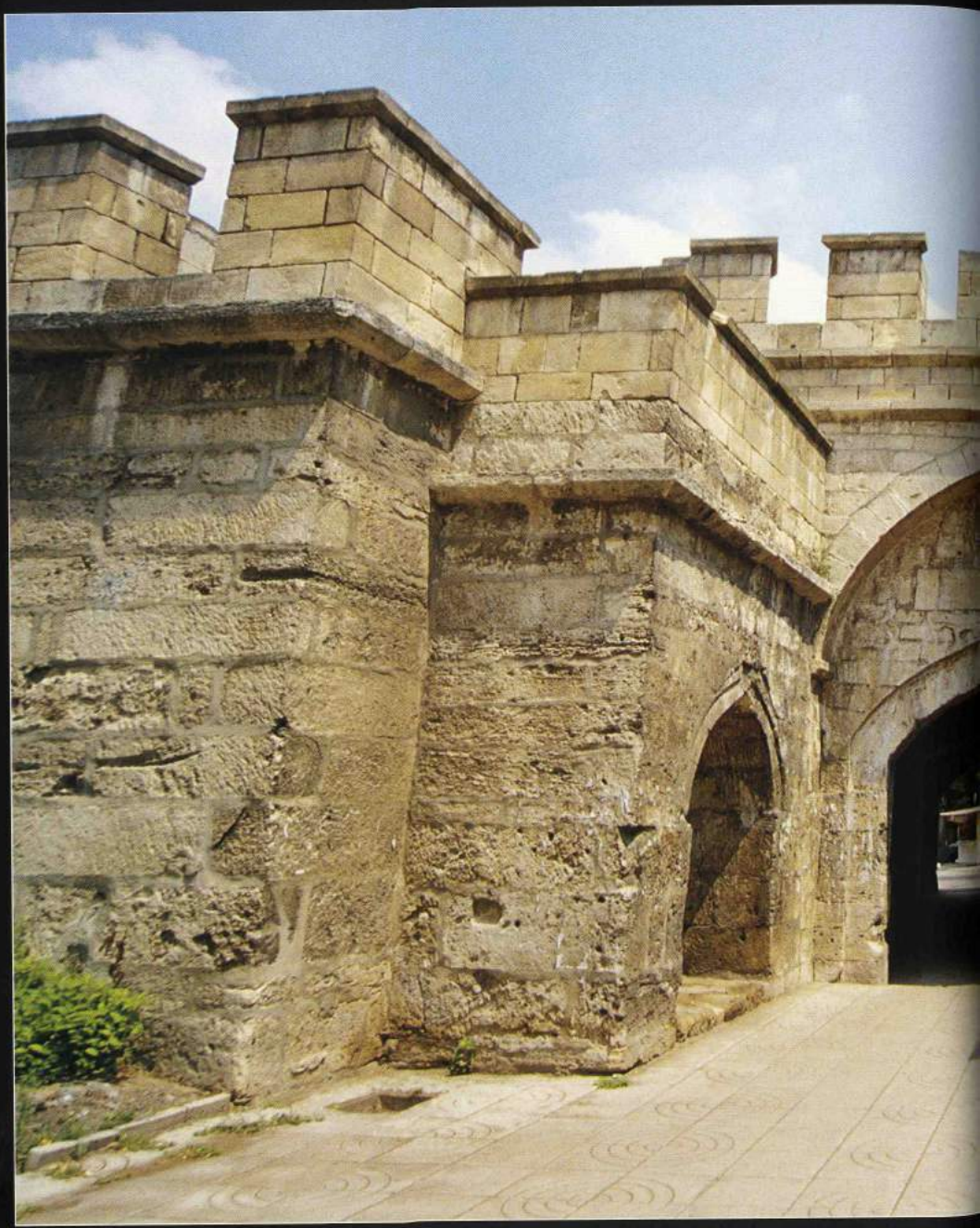

Yeniçeri kapısı

Genel görünüş

OSMAN PAZVANTOĞLU KÜTÜPHANESİ

İç görünüş

Kütüphane, Osman Pazvantoğlu Camisi'nin kuzeydoğusunda bulunmaktadır. Her iki yapı da, Tuna nehri kıyısında, Vidin Kalesi yakınındadır. Kütüphane, cami ve medrese yapıları ile birlikte, 18. yüzyılın başlarında, Osman Pazvantoğlu'nun Vidin ayânı olduğu yıllarda inşa edilmiştir. Kare plânlı olan kütüphane, kubbe ile örtülüdür. Kubbeye geçişler tromptur. Kesme taştan yapılmış kütüphanenin girişinde, iki sütuna oturan bir medhal bulunmaktadır. Yapı, Bulgaristan'da müstakil bir kütüphane olarak inşa edilip ayakta kalan tek örnektir. Kütüphane, günümüzde kendi hâline terkedilmiştir.

VİDİN KIŞLASI

Kışla, Vidin Kalesi'nin yakınında bulunmaktadır. 1801 yılında inşa edilen yapı haç şeklinde bir plâna sahiptir. Kışla, bir ana merkezden koridorlarla dôrt ayrı kola ayrılmaktadır. Koridorların her iki yanında, koğuşların olduğu odalar bulunmaktadır. İki katlı olan kışla, günümüzde Vidin Etnografya Müzesi olarak faaliyet gôstermektedir.

Genel görünüş

İç görünüş

Belgradçık (Belogradcık)

BELGRADÇIK KALESİ

Kale, şehre hakim bir tepede bulunmaktadır. Yapılış tarihi çok eski devirlere dayanan kale, 1805-1837 yılları arasında Osmanlılar tarafından genişletilmiştir. Yapı meyilli bir arazide kademeli olarak inşa edilmiştir. Kalenin kuzey ve güney yönlerinden olmak üzere iki girişi bulunmaktadır. Kale surları 4 metre kalınlıkta ve 12 metre yüksekliktedir. Kalede on beş hastahane odası, yedi zindan odası ve askerlerin kaldığı yapılar yer almaktadır. Yapı, Balkanlarda bütün ihtişamı ile günümüze kadar gelebilen nadir Osmanlı kalelerindendir.

Kaleden iki görünüş

Giriş kapısı

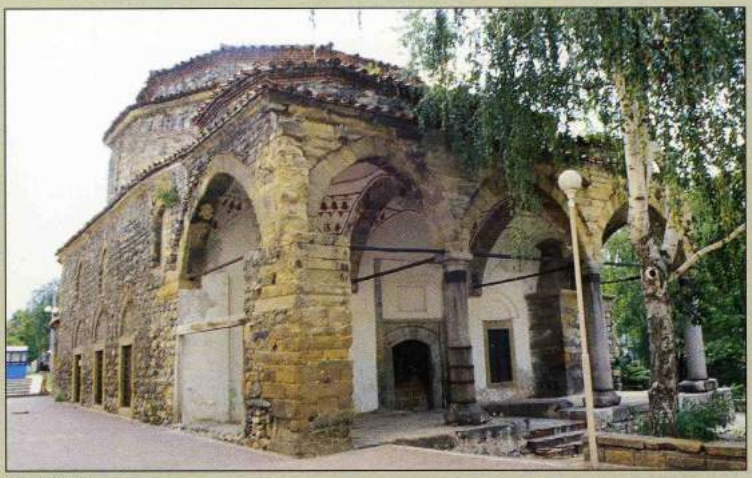

Giriş cephesi

DUPNİCA CAMİSİ

Cami, türbe yapısı ile birlikte şehir merkezinde bulunmaktadır. Kurucusu hakkında kesin bir bilgiye sahip olamadığımız cami, 16. yüzyılın ilk yarısında inşa edilmiştir. Yapı, kare plânlı olup, tek kubbelidir. Kubbe, sekizgen bir çift kasnağa oturmaktadır. Caminin, üç kubbeli bir son cemaat yeri bulunmaktadır. Caminin güneydoğu köşesinde, cami duvarına bitişik sekizgen plânlı bir türbe yer almaktadır. Günümüzde minaresi yıkılmış olan cami, resim galerisi olarak kullanılmaktadır.

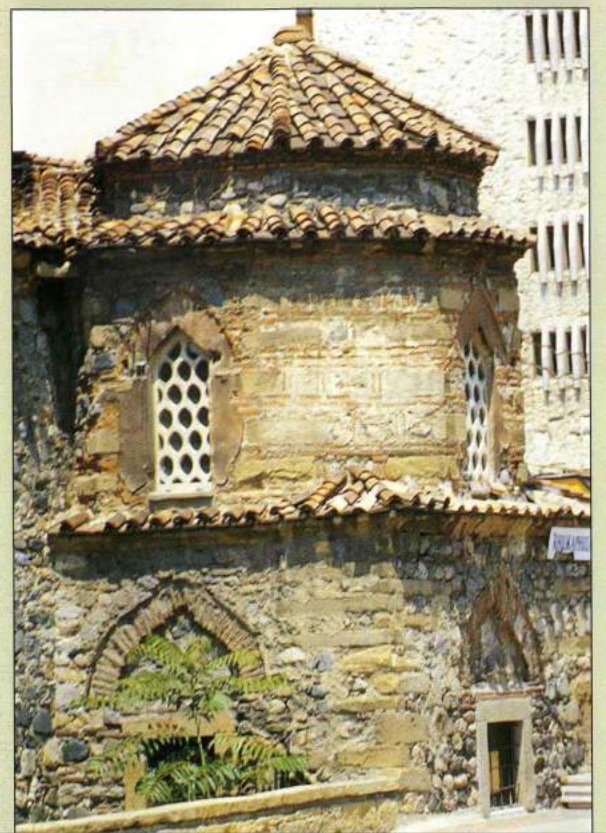

• Eğri (Eger)
• Estergon (Esztergom)
• Vişegrad (Visegrad)
• Budapeşte (Budapest)
MACARİSTAN
• Erd
• Zigetvar
(Szekesfehervar)
• Peç (Pecs)
• Mohaç (Mohacs)
• Siklos
Voyvodina
• Novisad
• Karlofça
(Sremski Karlovci)
• Banyaluka
(Banja Luka)
BOSNA
• Travnik
• Saraybosna
(Sarajevo)
• Foça
(Foca)
Sancak
• Mostar
• Blagav
(Blagaj)
• Poçitel
(Pocitelj)
• Nikşiç (Niksic)
Karadağ
• Trebinye
(Trebinje)
• İpek (Pec)
KOSOVA
Podgorica
• Budva
Bar Starigrad
(Stari Bar)
İşkodra
(Shkoder)
• Kalkandelen
(Tetovo)
• Gostivar
MAKED
• Debre
(Debar)
• Ohri
(Ohrid)
Tiran
(Tirane)
• Elbasan
Kavaya
(Kavaye)
Berat
Korça
(Korçë)
Vlora
(Vlorë)
ARNAVUTLUK
• Pirmet
(Permet)
• Girokastra
(Gjirokastër)

• Lipova
R O M A N Y A
İshakça •
(Isaccea)
Babadağ •
(Babadag)
Hırşova •
(Hirsova)
• Bükreş
(Bucharest)
Mecidiye •
(Medgidia)
• Köstence
(Constanta)
Mangalya •
(Mangalia)
Vidin
• Razgrad
(Hezargrad)
• Şumnu
(Shumen)
• Balçık
(Balcık)
• Eski Cuma
(Tergovishte)
• Belgradcık
(Belogradcık)
B U L G A R İ S T A N
• Sofya
(Sofia)
• Filibe
(Plovdiv)
• Eski Zağra
(Stara Zagora)
• İhtiman
(İkhtiman)
• Köstendil
(Küstendil)
• Hasköy
(Haskovo)
• Dupnica
• Pazarcık
(Tatar Pazarcık)
• Samokov
(Samokof)
• İştip
(Stip)
Serez
(Serrai)
• İskeçe
(Xanthi)
• Gümülcine
(Komotini)
Kavala
(Kavalla)
• Selanik
(Thessalonica)

HIRVATİSTAN

Hırvatistan'ın büyük bir bölümü 1526 yılından 1699 yılına kadar Slovenya ile birlikte Osmanlı hakimiyetinde kaldı. Bu müddet zarfında Ivo Goldstein'in eserinde de belirttiği gibi bölge iyi yönetildi. İyi yönetim ve güvenliğin sağlanmasına bağlı olarak bölgede ekonomi ve ticaret canlandı. Osmanlı hakimiyeti altında uzun yıllar boyunca işlenmeyen topraklara iç bölgelerden getirilen Hristiyanlar iskân edildi. Osiyek başta olmak üzere bazı şehirler yönetim ve ticaret merkezi oldu, nüfusları arttı[1]. Hırvatistan topraklarındaki Osmanlı hakimiyeti döneminde pek çok cami, hamam, mektep ve köprü inşa edildi. Bu ülkedeki Türk eserleri genellikle Osiyek, Varadin, Vinkovçi, Slavonski Brod ve Vukovar şehirlerindedir. Ekrem Hakkı Ayverdi, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü arşivleri ve saha araştırmalarına dayanarak kaleme aldığı eserinde Hırvatistan'da toplam 187 vakıf eserinin inşa edildiğini ortaya koymuştur[2]. Bu eserlerin kullanım amaçlarına göre dağılımı şu şekildedir:

Dinî	: Cami-Mescit (96), Tekke (12), Türbe (3)	111
Eğitim	: Medrese (6), Mektep (19)	25
Ticarî	: Han (16), Kervansaray (1)	17
Askerî	: Kale (12), Kule (2)	14
Sosyal	: Hamam (6), Çeşme (12), Köprü (2),	20
	Toplam:	**187**

Hırvatistan'ın Türk hakimiyetinden çıkıp Avusturya idaresine geçmesiyle buradaki Türk eserlerine karşı amansız bir tahribat siyaseti uygulanmıştır. Günümüzde sadece altı ya da yedi eser kalmıştır. Bu yapılar arasında Zagreb-Varadin yolu üzerinde Hasanovo (Hasan Ağa köyü)'da bir cami izi, Slavonski Brod'da cami, Osiyek'te cami ve hamam, Split-Knin yolu üzerinde bir cami ve hamam izi sayılabilir. Bunların önemli bir kesimi, yarı yıkık durumdadır ve hemen hepsi onarıma muhtaçtır.

1 Ivo Goldstein, *Croatia, A History*, London, 1999, s.32-38.
2 Ayverdi, C.2, s.420.

Avusturya'nın işgalinde Türk eserlerinin en acımasız bir şekilde yok edildiği yerlerden biri de Hırvatistan'dır. Bu ülkede ayakta kalan bazı Türk yapıları da, büyük ölçüde değişikliklere tâbi tutularak başka maksatlarla kullanılmaktadırlar. Örneğin Gorjani'de 16. yüzyılda bir savunma kulesi olarak inşa edilen Jaic Beg Kulesi, 1837 yılında kiliseye dönüştürülmüştür. Aynı şekilde Dzakova'nın Osmanlı hakimiyetinde bulunduğu 1536-1687 yılları arasında inşa edilen Hacı Paşa Camisi, bölgenin Türk hakimiyetinden çıkışından sonra Katolik kilisesine dönüştürülmüştür.

Hırvatistan'da, İlok'ta Şehir Müzesi'nde, Knin'de Kninski Krajina Müzesi'nde, Osiyek'te Slavonija Müzesi'nde, Senj'de Tvrdava Nehaj Müzesi'nde, Sisak Müzesi'nde, Slavonski Brod'da Brodskog Posavlya Müzesi'nde, Vinkovçi'de Şehir Müzesi'nde, Visovak'ta Zbirna Franjevaçkog Müzesi'nde, Vukovar'da Şehir Müzesi'nde ve Zagrep'te Hırvatski Povijesni Müzesi'nde Osmanlı kültür ve sanatına ait malzemeler muhafaza ve teşhir edilmektedir. Bunların arasında Zagrep Tarih Müzesi, bilhassa Osmanlı ordusuna ait malzemeler bakımından oldukça zengindir.

Dubrovnik

DUBROVNİK KALESİ

Dubrovnik, gerek Osmanlılardan önce gerekse Osmanlı döneminde, Balkanlar ile başta İtalya olmak üzere, diğer Avrupa limanları arasında ticaretin yapıldığı bir liman şehridir. 1667 yılındaki deprem, şehrin nüfusunun yarısının yok olmasına sebep olmuştur. Ticaret şehri karakterini korumakla birlikte Dubrovnik, daha sonraki yıllarda önceki canlılığını ve üstünlüğünü yakalayamamıştır.

Genel görünüş

İç Kale

DUBROVNİK KALESİ KARANTİNA BİNASI

Karantina yapısı, kale içerisinde iskeleye yakın bir yerde bulunmaktadır. 16. ve 17. yüzyıllarda Dubrovnik'e gelen tacirler, Osmanlı idaresi tarafından burada karantina altında tutulmuşlardır. Eser, tarihteki ilk karantina yapısı olarak bilinmektedir. Burada bir taraftan gümrük işlemleri yapılırken diğer taraftan tacirler sağlık kontrolünden geçmekteydiler. Bina, derinlemesine dikdörtgen plânlı, tek katlı bir yapıdır.

Denizden görünüş

DUBROVNİK KALESİ EMİN BEY KONAĞI

Emin Bey Konağı, kale içerisinde, karantina yapısının yanında, iskeleye yakın bir yerde bulunmaktadır. Dubrovnik'te, 17. yüzyılda gümrük memurluğu yapan Emin Bey tarafından inşa ettirilmiştir. Dikdörtgen plânlı olan yapı, iki katlıdır. Konak, kaygan taşlarla kaplı kırma bir çatıyla örtülüdür.

DUBROVNİK ARŞİV BİNASI

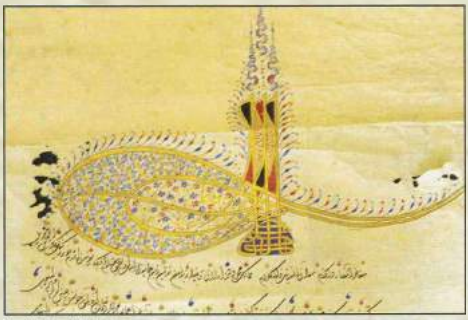

Arşiv'den bir belge

Dubrovnik Arşivi'nde bölgenin Osmanlı hakimiyetinde kaldığı yıllara ait bir çok tarihî belge bulunmaktadır. Ferman, berat ve ticarî anlaşma şeklindeki belgelerin sayısı üç binden fazladır. Arşiv, kale içerisinde, tarihî bir binada bulunmaktadır.

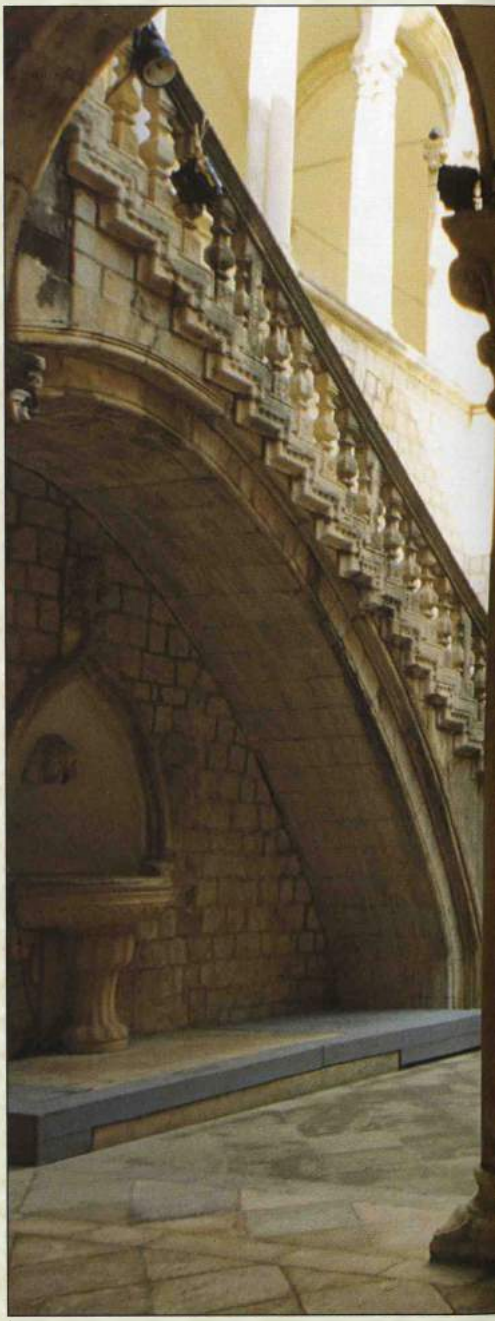

İç kısım

Split

Kale kapılarından biri

KLİS KALESİ

Dalmaçya bölgesi, 1537-1648 yılları arasında, 111 yıl Osmanlı idaresinde kalmıştır. Split, bölgenin en önemli şehirlerinden birisidir. Kale, Adriyatik sahilinde Split'e 10 kilometre uzaklıkta, Şibenik yolu üzerinde, Klis kasabasındadır. Şehri ve limanı kontrol etmek üzere Klis'e hakim yüksek bir tepe üzerinde kurulan kalenin içerisinde, Osmanlı yapısı olarak cami, hamam ve çeşme bulunmaktadır.

Ön cephe

KLİS KALE İÇİ CAMİSİ

Cami, Klis Kalesi'nin üçüncü duvarı üzerine inşa edilmiştir. 16. yüzyıl eseri olan caminin kurucusu bilinmemektedir. Küçük ve basit bir yapı olan cami, 8x8 metre ölçüsünde, kare plânlıdır. Kubbe ile örtülü olan caminin kubbe köşelikleri tromptur. Minaresi, kaidesine kadar yıkılmıştır. Cami, Dalmaçya bölgesinde çok az olan Osmanlı eserlerinden bir tanesidir. Camiye merdivenlerle çıkılmaktadır. Yapı, 1648 yılında Klis'in Venedikliler tarafından alınması üzerine kiliseye, Avusturya hakimiyeti döneminde ise silah deposuna çevrilmiştir. Şu an boş olan camide, restorasyon çalışmaları devam etmektedir.

Doğu cephesi

Harim

KLİS KALE İÇİ HAMAMI

Hamam, kale içerisinde yer almaktadır. Yapı, 16. yüzyıl eseridir. Hamamın sadece bir bölümü ayakta kalabilmiştir. Restorasyon çalışmaları camide olduğu gibi, hamam içerisinde de devam etmektedir. Hamamın yanında yağmur ve kar sularının toplandığı bir sarnıç, bunun hemen yanında da çeşme izleri bulunmaktadır.

Ön cephe

Genel görünüş

Osiyek (Osijek)

OSİYEK KALESİ

Kale içi

Kale, şehir merkezine yakın bir yerde bulunmaktadır. Kalenin üç cephesini Morava nehri çevrelemektedir. Osiyek Kalesi, H.932/M.1526-27 yılında, Kanunî Sultan Süleyman döneminde, İbrahim Paşa tarafından fethedilmiştir. Vakıf kayıtlarında, kale içerisinde Kanunî Sultan Süleyman ve Mustafa Paşa camilerinin inşa edildiği yer almaktadır. Mustafa Paşa Camisi, M.1563 yılında, Podzega Sancak Beyi olan Mustafa Paşa tarafından yaptırılmıştır. Eser, Slavonya-Baranja bölgesindeki tek Türk yapısıdır. Kalenin batı kısmında, parkın içerisinde yer alan camiden günümüze sadece bazı izler kalmıştır. Kale surları kısmen tuğladan inşa edilmiştir. Kale, kültürel varlık olarak Hırvatistan Anıtlar Kurulu'nda kayıtlıdır.

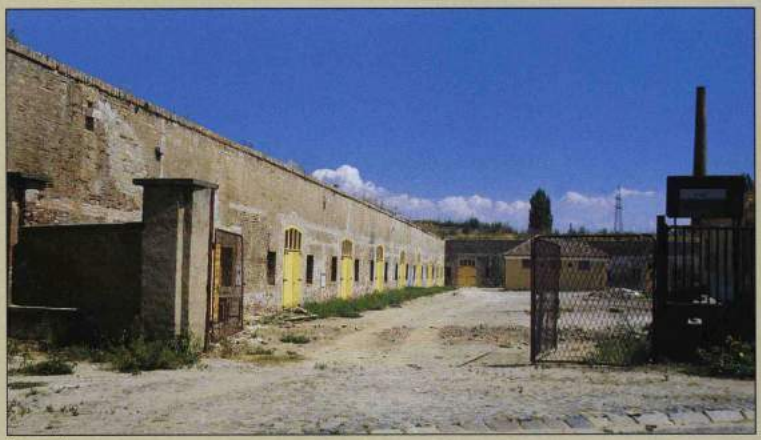

Kale surları

Kale girişi ve surlar

İlok

İLOK KALESİ

İlok, Hırvatistan'ın Slavonya–Baranja bölgesinde, Sırbistan'la sınır şehridir. Surlarla çevrili olan İlok Kalesi, Tuna nehri kıyısındadır. Kale, Kanunî Sultan Süleyman döneminde, İbrahim Paşa tarafından, H.932/M.1526-27 yılında fethedilmiştir. Evliya Çelebi şehirde, Şeştekoğlu Mehmed Bey Camisi, bir han ve bir hamamdan söz etmektedir. Günümüzde sadece bir türbe ve bir hamam yapısı bulunmaktadır.

İLOK HAMAMI

Yapı, İlok'a bağlı Vukovar-Srijem'dedir. 16. yüzyıl mimarî özelliklerine sahip olan hamamın kesin inşa tarihi ve kurucusu bilinmemektedir. Hamam, İlok şehrini çevreleyen surların yakınında inşa edilmiştir. Dörtgen bir plâna sahip olan hamamın üzeri kubbe ile örtülüdür. Yapının, erkekler hamamı olarak kullanıldığı tahmin edilmektedir. Duvarlarda arabesk süslemelerin kalıntıları hâlâ görülmektedir. Yarı yıkık bir durumdaki hamam, kültürel varlık olarak tescil edilmiştir.

TÜRBE

İlok'a bağlı Vukovar-Srijem'de bulunan türbe 16. yüzyıl yapısıdır. Yukarıda sözü edilen hamama yaklaşık 100 metre mesafededir. Tam olarak inşa tarihi, kurucusu ve bu türbede yatan zat bilinmemektedir. Kare plânlı ve baldaken tarzında inşa edilmiş olan türbe, kubbe ile örtülüdür. Duvar örgüsü almaşık olan yapının içerisinde sanduka veya lahit bulunmamaktadır. Türbe, kültürel varlık olarak tescil edilmiştir.

MACARISTAN
Vojvodina
HERSEK
Sancak
Kosova
(Tetovo)
Gostivar
MAKEDON
Debre
(Debar)
Ohri
(Ohrid)
Elbasan
Kavaya
(Kavaje)
Berat
Korça
(Korçë)
Vlona
(Vlorë)
Tepedelen

ROMANYA
İshakça •
(Isaccea)
Babadag •
(Babadag)
Hırsova •
(Hirsova)
• Bükreş
(Bucharest)
Mecidiye •
(Medgidia)
• Köstence
(Constanta)
Mangalya •
(Mangalia)
Vidin
• Razgrad
(Hezargrad)
• Şumnu
(Shumen)
• Balcık
(Balcik)
• Eski Cuma
(Tergovishte)
• Belgradcık
(Belogradcik)
BULGARİSTAN
• Sofya
(Sofia)
• Eski Zağra
(Stara Zagora)
• Filibe
(Plovdiv)
• İhtiman
(Ikhtiman)
• Köstendil
(Küstendil)
• Haskôy
(Haskovo)
• Dupnica
• Pazarcık
(Tatar Pazarcik)
• İslip
(Slip)
• Samokov
(Samokof)
YA
Serez
(Serrai)
• İskeçe
(Xanthi)
• Gümülcine
(Komotini)
İSTAN
ANİ
Kavala
(Kavalla)
• Selanik
(Thessalonica)

Kosova, 1389 yılındaki Kosova Savaşı ile Türk idaresine katılmıştır. Beş asırdan daha fazla Türk hakimiyetinde kalan Kosova'da fethin ilk yıllarından itibaren hayat canlandırılmış, buna bağlı olarak Osmanlıların hakimiyetine geçmemiş yerlerdeki köylüler de buralara göçmüşlerdir. Türkmen aşiretlerinin iskânı ve Hristiyan köylüler arasındaki İslâmlaşma[1] sebebiyle bölgede Müslüman ve Türk nüfus büyük çoğunluğu oluşturmuşlardır. Kosova, Balkan Savaşları'nın sonunda Sırbistan'ın hakimiyetine geçmiştir. Bugün Arnavut ve Türk nüfusun çoğunlukta yaşadığı Kosova'nın hemen her şehir ve kasabasında Türk eserleri bulunmaktadır. Prizren, İpek ve Yakova şehir merkezlerinde Türk şehir dokusunun kısmen de olsa hâlen korunduğunu görmek mümkündür. Kosova'da bulunan en önemli yapılar arasında Priştine yakınındaki Hüdavendigâr Türbesi; Priştine'de Fatih Camisi ve Çarşı Camisi; Prizren'de Sinan Paşa Camisi, Mehmed Paşa Camisi ve Hamamı, Kukli Mehmed Bey Camisi ve Emin Paşa Camisi; Yakova'da Hadım Camisi ve Mahmud Paşa Camisi sayılabilir. Ekrem Hakkı Ayverdi, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü arşivleri ve saha araştırmalarına dayanarak kaleme aldığı eserinde Kosova'da toplam olarak 361 Türk eseri tespit etmiştir[2]. Kullanım amaçlarına göre eserlerin dağılımı şu şekildedir:

---

1 Noel Malcolm, *Kosova, A Short History*, New York, 1998, s.138-139.

2 Ayverdi, C.2, s.420; Aydın Yüksel, "Kosova'da Türk Eserleri", *I.Kosova Zaferi'nin 600. Yıldönümü Sempozyumu*, Ankara, 1990. s.44-54.

Dinî	: Cami (215), Tekke (24), Türbe (9)	248
Eğitim	: Medrese (15), Mektep (26)	41
Ticarî	: Han (42)	42
Askerî	: Kale (2), Kule-Ocak (1)	3
Sosyal	: İmaret (2), Hamam (9), Saat Kulesi (4), Çeşme (1), Köprü (11)	27
	Toplam:	**361**

Kosova'da günümüzde ayakta kalan Osmanlı yapılarının sayısı yaklaşık olarak 200'dür. Kosova'nın 1999 yılında Sırplar tarafından işgali esnasında otuz kadar yapı değişik ölçülerde tahrip edilmiştir. Bu savaşta en fazla İpek, Yakova, Gilan ve Mitrovica'daki yapılar hasar görmüşlerdir. Bu yapılar arasında Yakova'da Hadım Camisi, Bektaşî Tekkesi; İpek'te Defterdar Camisi, Kurşunlu Cami, Fatih Camisi ve Bulazâde Camisi sayılabilir. Savaştan sonra bu eserlerin onarımlarına başlanmıştır.

Priştine (Pristina)

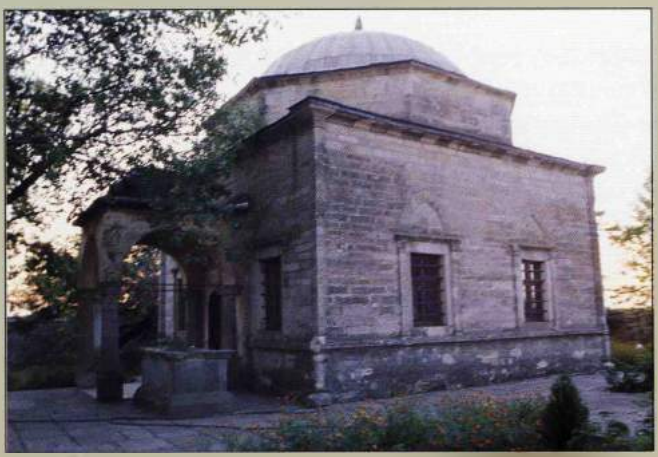

Genel görünüş

1921'de yapılmış tabloya göre türbe

Kitâbe

Arka cephe

İç görünüş

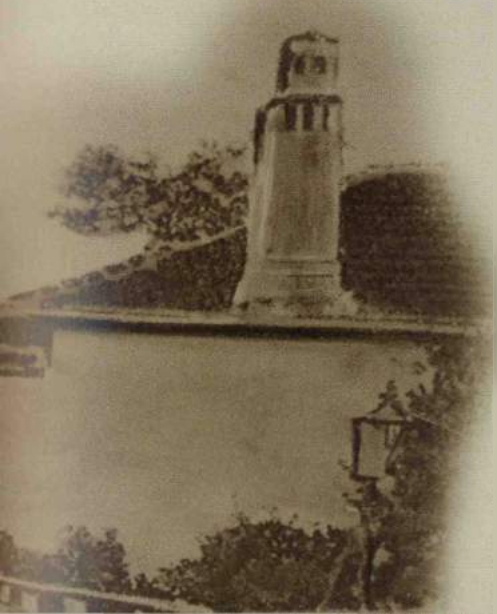

HÜDAVENDİGÂR MAKAM TÜRBESİ

Sultan I. Murad, 1389 Kosova Savaşı'nı kazandıktan sonra, savaş alanını gezerken, bir şey söylemek ister gibi kendisine yaklaşan Miloş isimli bir Sırp asilzâdesi tarafından hançerlendi. Sultan Murad Hüdavendigâr'ın Kosova ovasında şehit olduğu yerde makam türbesi inşa edildi. Türbe, Priştine'ye 10 kilometre uzaklıktadır. Türbenin, Yıldırım Bayezid döneminde, 14. yüzyılın sonlarına doğru inşa edildiği tahmin edilmektedir. Farklı dönemlerde değişik onarımlardan geçen türbenin orijinal hâli bilinmemektedir. Türbe ilk olarak 16. yüzyılın ikinci yarısında geniş çaplı bir onarımdan geçmiştir. Evliya Çelebi ile birlikte türbeyi ziyaret eden Sadrazam Melek Ahmed Paşa, türbenin bakımsız ve harap hâline üzülmüş, türbenin önüne bir duvarın inşa edilmesi ve bir ailenin türbenin bakımını üstlenmesi talimatını vermiştir. Kitâbesine göre türbe, Sultan Reşad'ın 1911 yılında Kosova'yı ziyareti sırasında da onarımdan geçmiştir. Kare plânlı, kubbe ile örtülü olan türbenin girişinde, iki sütuna oturan bir medhal vardır. Türbe içerisinde sanduka ve şamdanlar yer alır. Türbenin günümüzdeki iç düzenlemesi 1990'lı yıllarda T.C. Kültür Bakanlığı tarafından yaptırılmıştır. Buharalı Hacı Ali ailesi, Sultan Abdülaziz'in beratıyla almış oldukları türbedarlık vazifesini, günümüzde de sürdürmektedirler.

GAZİ MESTAN TÜRBESİ

Türbe, Priştine'ye 5 kilometre uzaklıkta, Mitrovica'ya giden yolun üzerinde, Sırpların kahramanı Miloş Obilic Anıtı'nın yakınındadır. Türbenin, 1389 Kosova Savaşı'nda şehit olan isimleri meçhul iki bayraktara ait olduğu tahmin edilmektedir. Bu sebeple, halk arasında Bayraktarlar Türbesi olarak da anılmaktadır. 16. yüzyıl eseri olan yapı, sekizgen plânlıdır. Kubbe ile örtülü olan türbenin içerisinde iki sanduka bulunmaktadır. Yapı, 1999 yılındaki Kosova Savaşı'nda Sırp ve Arnavut askerleri tarafından sığınak olarak kullanılmıştır.

İç kısım

Genel görünüş

YAŞAR MEHMED PAŞA CAMİSİ

Cami, şehir merkezinde ana cadde üzerinde bulunmaktadır. Kitâbesinden caminin H.1250/M.1834-35 yılında Yaşar Mehmed Paşa tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Yaşar Mehmed Paşa, aslen Priştineli olup 1842 yılında Üsküp mutasarrıfı olmuştur. Kare plânlı olan yapı, 10,50x10,50 metre ölçüsünde sekizgen bir kasnağa oturan tek kubbe ile örtülüdür. Cami önündeki yolun genişlemesi sırasında son cemaat yeri yıkılmış, yerine ahşap direklere oturan bir sundurma ilave edilmiştir.

Giriş kısmından bir detay

İçten

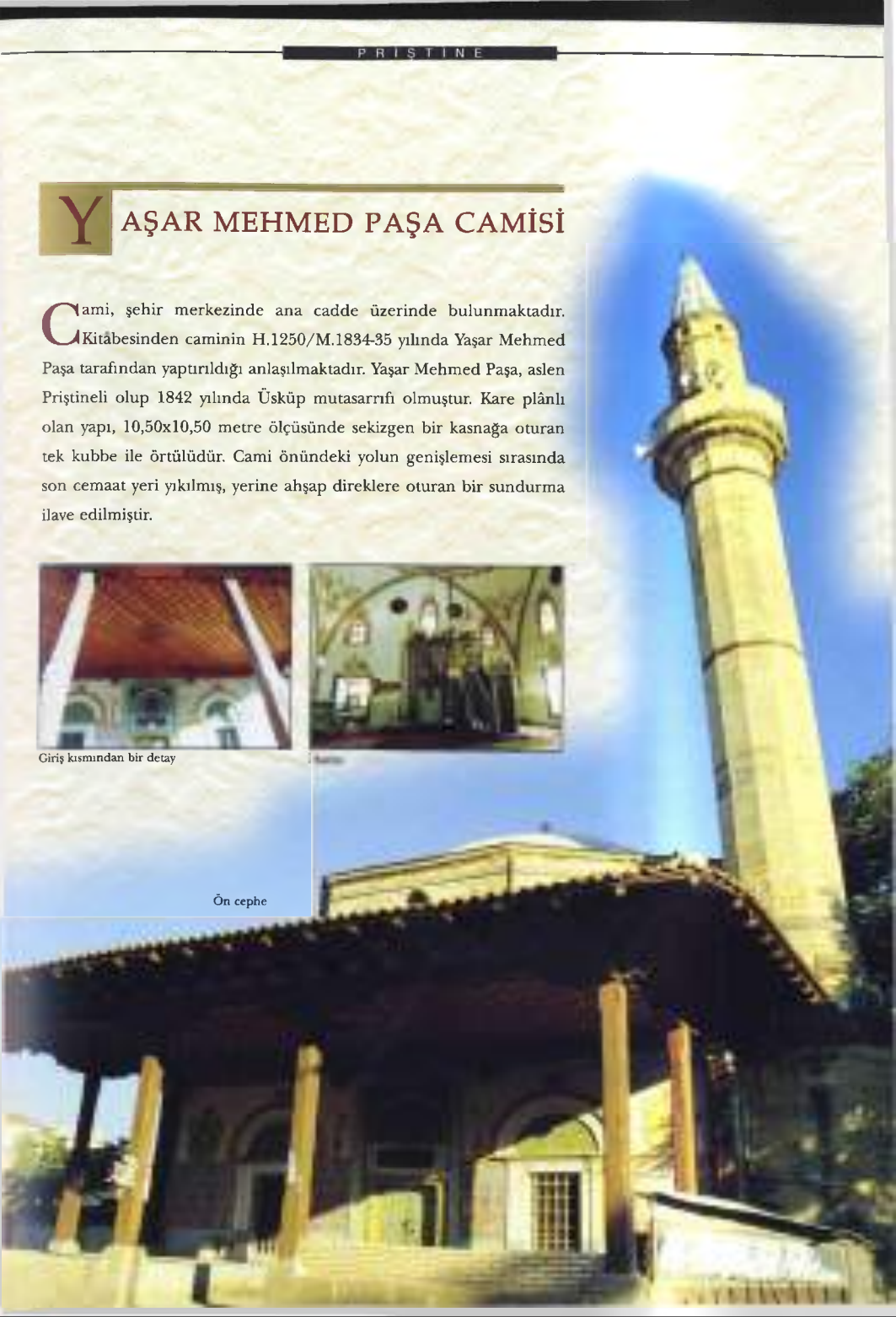

Ön cephe

Şadırvan

SULTAN MURAD CAMİSİ

Cami, şehir merkezinde, Fatih Camisi yakınında yer almaktadır. Yıldırım Bayezid tarafından başlatılan cami inşaatı, II. Sultan Murad döneminde devam etmiş ve Fatih döneminde tamamlanmıştır. Bu sebeple cami, Sultan Murad, Küçük Fatih veya Çarşı Camisi olarak anılmaktadır. Cami, 15. yüzyıl eseridir. Kare plânlı, 10,45x10,30 metre ölçüsünde olan cami, kubbe ile örtülüdür. Onarım kitâbesine göre, 1909 yılında üç kubbeli son cemaat yeri yıkılmış, bunun yerine iki katlı kapalı bir son cemaat yeri inşa edilmiştir. Cami içerisinde geç dönemlere ait kalemişi duvar süslemeleri bulunmaktadır. Cami avlusunda, şadırvana ait, sekizgen bir mermer fıskiye yer almaktadır. Mermer fıskiyenin dış yüzeylerinde gülbezek motifi bulunmaktadır. Cami, günümüzde asıl fonksiyonunu sürdürmektedir.

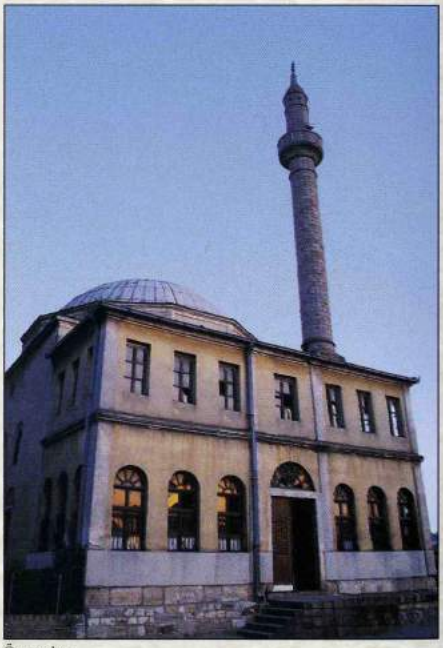

Ön cephe

Genel görünüş

FATİH CAMİSİ

Cami, şehir merkezinde saat kulesinin yanında bulunmaktadır. Yapı, H.865/M.1461-62 yılında Fatih Sultan Mehmed tarafından inşa ettirilmiştir. H.1093/M.1682-83 yılına ait onarım kitâbesinde, yapının IV. Sultan Mehmed tarafından onartıldığı belirtilmektedir. Caminin 18. ve 19. yüzyıllarda da bazı onarımlardan geçtiği anlaşılmaktadır. Kare plânlı, 17,66x17,70 metre ölçüsünde olan cami, onikigen kasnağa oturan tek kubbe ile örtülüdür. Kubbe köşelikleri pandantiftir. Caminin, üç kubbeli bir son cemaat yeri bulunmaktadır. Minarenin yıkılmış olan petek kısmı 1955 yılında onarılmıştır. Minber ve mahfili ahşaptandır. Camide, son cemaat yerinin ön cephe duvar yüzeyinde ve harimin iç duvar yüzeylerinde 18. yüzyıla ait kalemişi duvar süslemeleri bulunmaktadır. Priştine'nin 1999 yılında Sırplar tarafından işgali esnasında yakılmak istenen cami günümüzde ibadete açıktır.

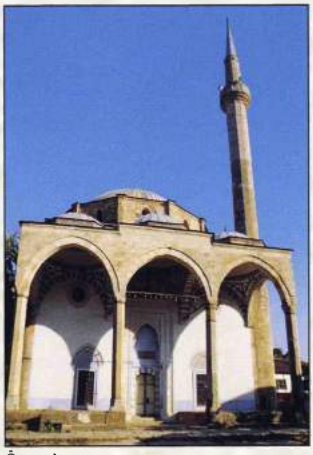

Ön cephe

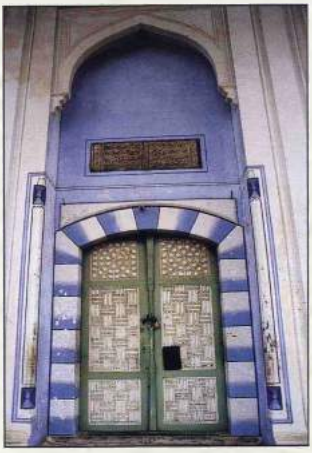

Giriş kapısı

Son cemaat yeri revak kubbelerinden birinin içi

EMİNCİKLER KONAĞI

Priştine şehir merkezinde bulunan konak, 19. yüzyılda Emin Ağa tarafından yaptırılmıştır. Yapı, ahşap karkas olup, konak ve mutfak olarak iki ayrı birimden oluşmaktadır. Ayrıca, avlusunda basit bir samanlık ve çeşme bulunmaktadır. İki katlı olarak inşa edilen ev, orta sofalı plân şeması göstermektedir. Her kattaki sofaların etrafında, oda, baş oda ve tuvalet gibi birimler sıralanmışlardır. Odaların ahşap dolapları içerisinde hamamcıklar ve ocaklar yer almaktadır. Odalardan birinin içerisinde, ocağın üzerinde yer alan mihrap nişi, manzara tasvirleri ile bezenmiştir. Odaların ahşap olan tavanları düzdür. Odalardaki dolapların üzerlerinde bezemeli küçük nişler bulunmaktadır. Konağın mutfak binası iki katlıdır. Konağın sahipleri, 1950'li yıllarda Türkiye'ye göç etmişlerdir. Bir ara Zooloji Müzesi olarak kullanılan yapı, günümüzde herhangi bir amaçla kullanılmamaktadır.

Genel görünüş

Giriş kısmı

Mutfak

SAAT KULESİ

Saat kulesi, çarşı içerisinde Fatih Camisi'nin 15-20 metre güneyinde bulunmaktadır. Kulenin, 18. yüzyıl eseri olduğu tahmin edilmektedir. Moloz taştan yapılmış olan gövde, altıgen plânlıdır. Altıgenin her yüzeyinde bir saat göstergesi vardır. Saat mekanizmasının ve çanın olduğu bölüm tuğladandır. Saat kulesi, 1955 yılında Fatih Camisi ile birlikte onarılmıştır.

KONAK

Konak, şehir merkezinde Fatih Camisi'nin karşısında, Kadiri Tekkesi'nin hemen yanında yer almaktadır. Ön cephesinde bindirmeliği olan konak, 19. yüzyıl yapısıdır. Yapının geniş tutulan saçakları, payandalarla desteklenmektedir. Avlu cephesinde çardak kısmı yer almaktadır. Konak, günümüzde Etnoloji Müzesi olarak kullanılmaktadır.

Ön cephe

Sofa

SİNAN PAŞA CAMİSİ

Cami, Prizren'in en gösterişli camilerindendir. Yapı, şehir merkezinde, yol seviyesinden yüksek bir arazide kurulmuştur. Caminin kurucusu Sufi Sinan Paşa'dır. Sufi Sinan Paşa, başlangıçta İmrahor, daha sonra sırasıyla Budin, Kars, Erzurum, Eğri ve Bosna Valiliği görevlerinde bulunmuştur. Daha sonra Sadaret Kaymakamlığı yapan Sinan Paşa, tekrar Bosna Valisi ve akabinde Şam Valisi olmuştur. Cami, muhtemelen Sinan Paşa'nın Bosna Valiliği yaptığı dönemlerde H.1009/M.1600-01 veya H.1016/M.1607-08 yılında inşa edilmiştir. Kare plânlı olan cami, tek kubbe ile örtülüdür. Kubbe köşelikleri tromptur. Mihrap duvarının dışa doğru çıkıntısı vardır. Bu bölüm, yarım kubbe ile örtülüdür. Harimin kuzeybatı cephesinde, yedi sütuna oturan bir hünkâr mahfili bulunmaktadır. Caminin tek şerefeli olan minaresi, 43,50 metre yüksekliktedir. Civardaki bir kiliseye ait inşaat malzemelerinin bu camide kullanılmış olabileceği gerekçesi ile, 1939 yılında, yapıda başlatılan arkeolojik çalışmalar esnasında, caminin üç kubbeli son cemaat yeri yıkılmıştır. Bu bahaneyle caminin yıkılacağını düşünen şehirdeki Türk ve Müslüman halkın galeyana gelmesiyle, sözde arkeolojik çalışmalar durdurulmuştur. Balkan ülkelerinde bu gibi gerekçelerle pek çok caminin yıkıldığı bilinmektedir. Caminin hariminde, 19. yüzyıla ait kalemişi duvar süslemeleri bulunmaktadır. Duvar resimlerinde manzara tasvirleri, natürmortlar, akantus yaprakları ve bitkisel motifler işlenmiştir. Günümüzde cami, ibadete açıktır.

Genel görünüş

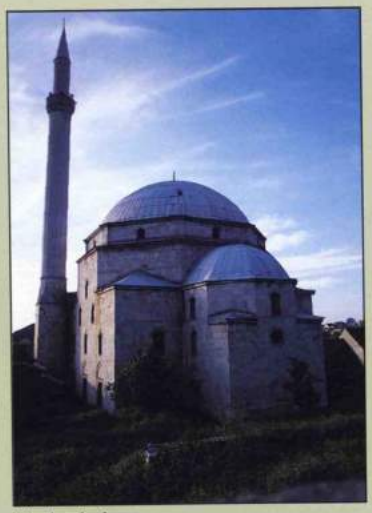

Mihrabın dış duvarı

Hünkâr mahfili

İç kubbe ve kubbe geçişleri

Harimdeki kalemişi süslemelerinden bir detay

Harimdeki mihrap cephesi

EMİN PAŞA CAMİSİ

Prizren'in en güzel camilerinden biri olan eser, şehir merkezine yakın bir yerde bulunmaktadır. H.1247/M.1831-32 yılına ait kitâbesinde caminin Mehmed Emin Paşa tarafından yaptırıldığı belirtilmektedir. Cami, medrese, mektep, çeşme ve hamam yapıları ile bir külliyeyi teşkil etmektedir. Kare plânlı olan caminin gövdesi, sekizgen kaideye oturan tek kubbe ile, mihrap önündeki çıkıntı ise yarım kubbe ile örtülüdür. Yapının, üç kubbeli bir son cemaat yeri bulunmaktadır. Caminin içerisinde, 19. yüzyıla ait duvar süslemeleri yer almaktadır. Yapı günümüzde ibadete açıktır.

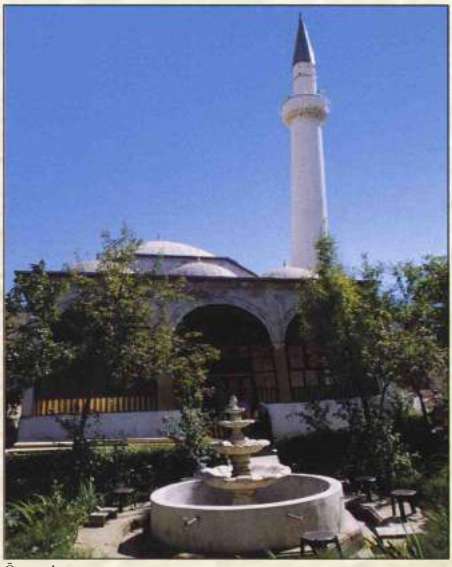

Ön cephe

Batı cephesi

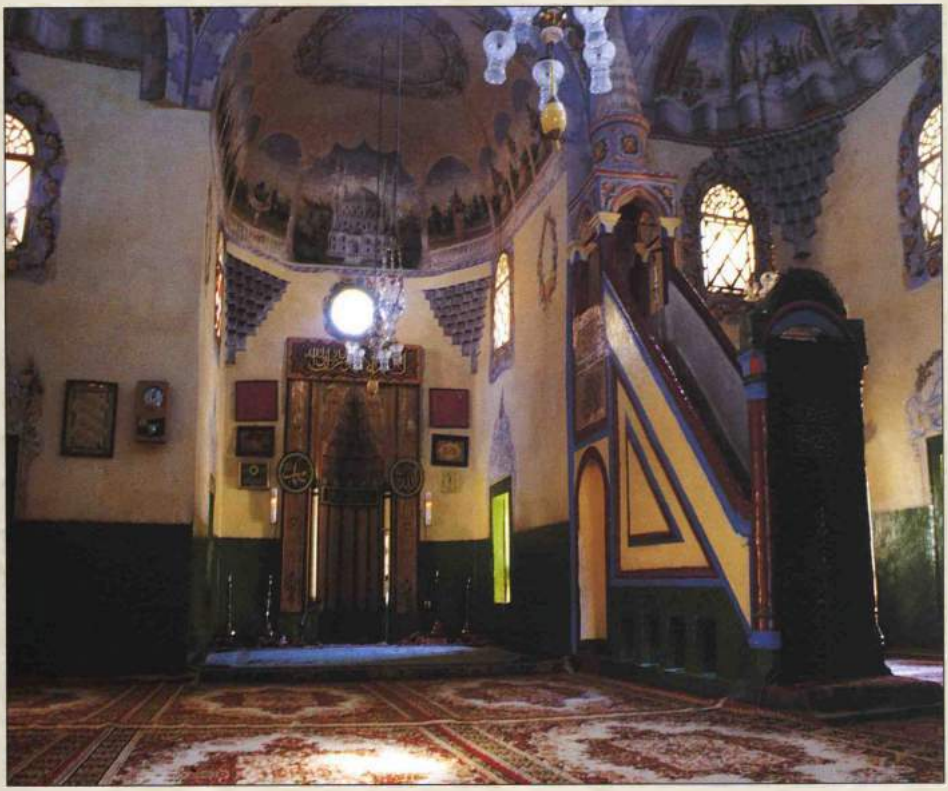

Mihrap ve minber

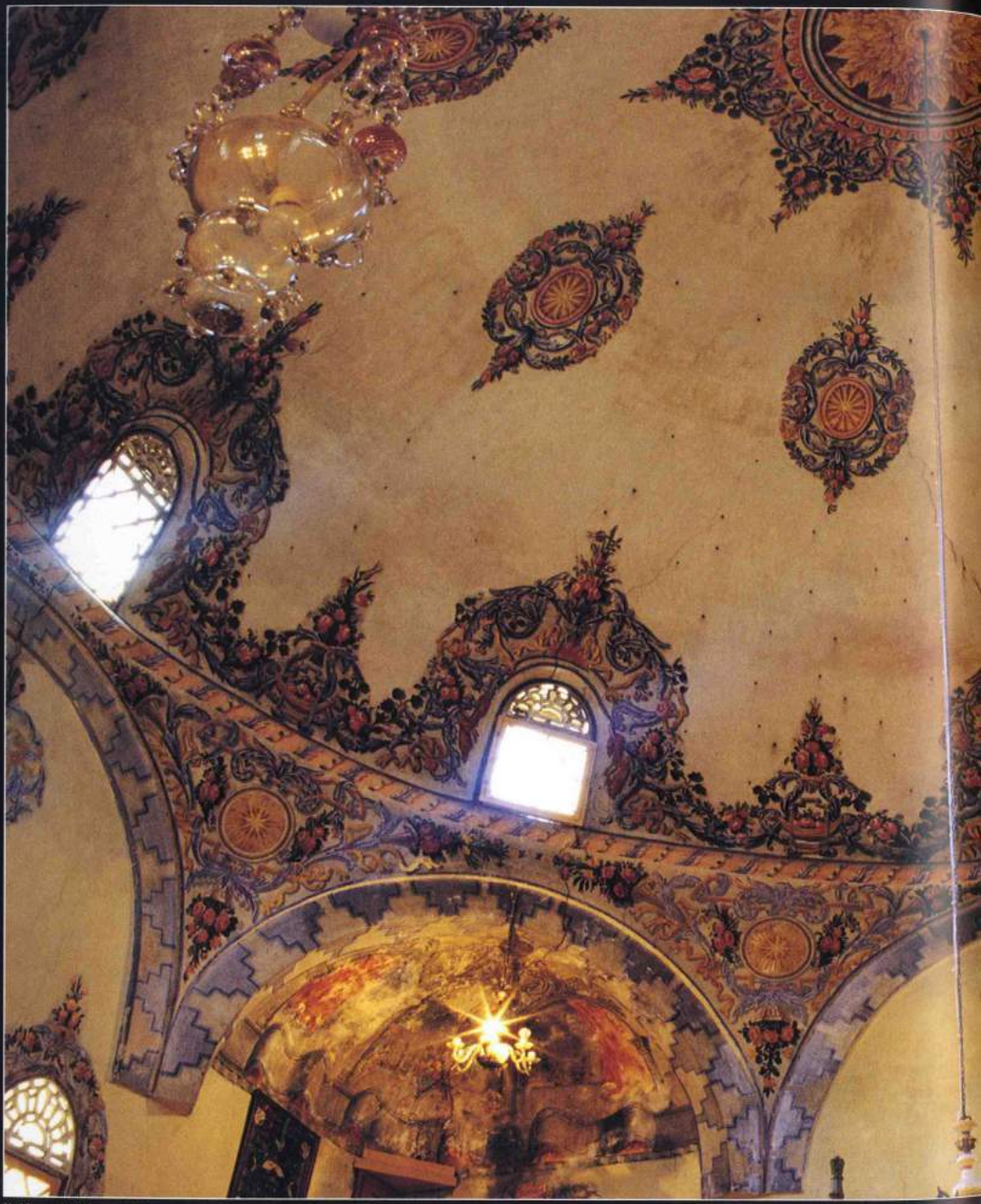

Kubbe ve kubbe geçişleri

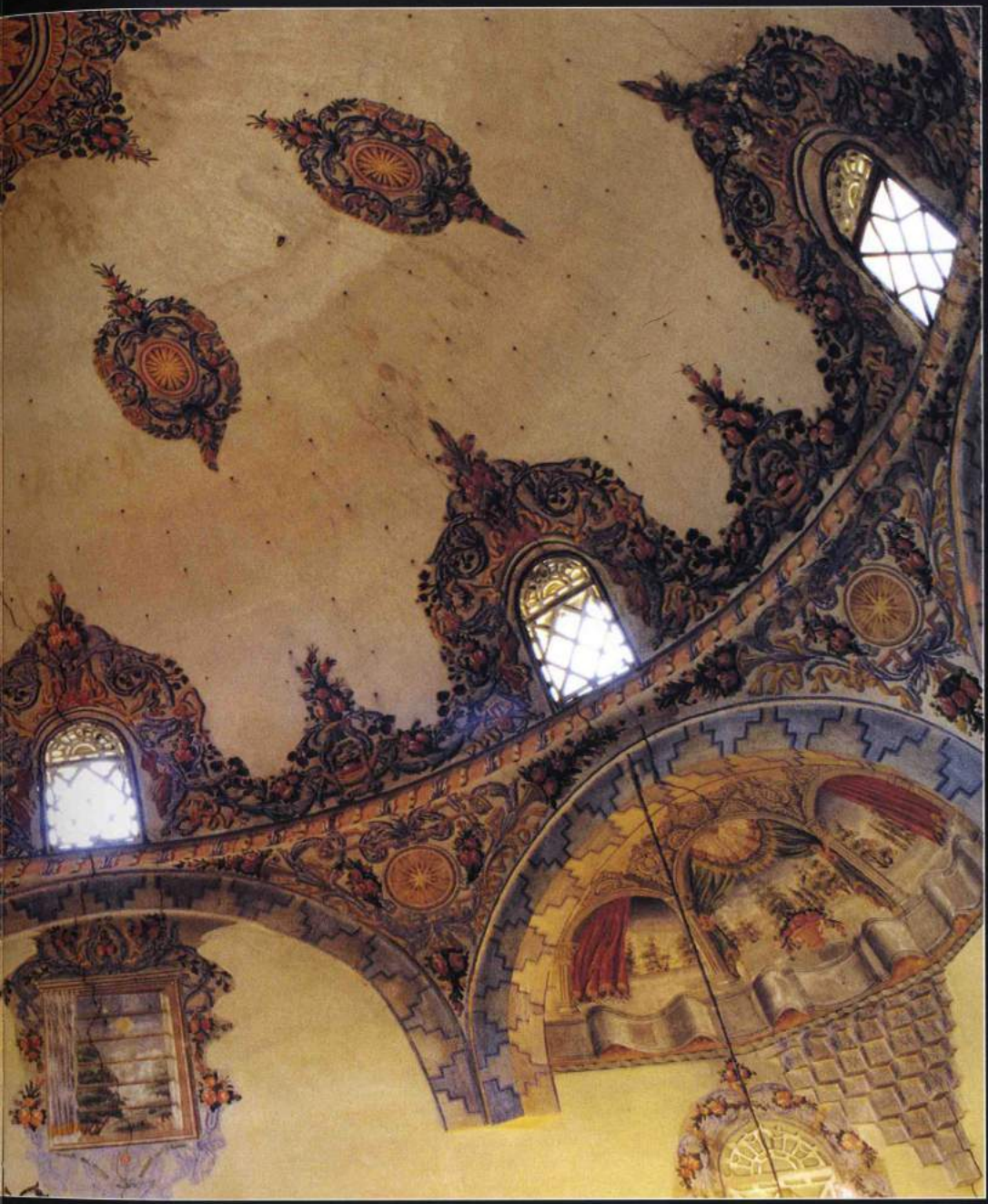

Genel görünüş

MEHMED PAŞA CAMİSİ

Cami, şehir merkezinin doğu yakasında bulunmaktadır. Caminin ait olduğu Mehmed Paşa Külliyesi'nden, günümüzde cami, medrese, türbe, köprü ve hamam yapıları ayakta kalmış; han, mektep, kütüphane ve imaret yapıları ise yıkılmıştır. H.971/M.1573-74 yılına ait inşa kitâbesinden caminin Mehmed Paşa tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Mehmed Paşa, Erzurum, Niğbolu, Köstendil ve Bosna Valiliği görevlerinde bulunmuştur. Kare plânlı olan cami, tek kubbe ile örtülüdür. Kubbe köşelikleri tromptur. Caminin kuzey cephesinde ahşap direklere oturan geniş revakın, doğu ve batı cephesini aynı şekilde boydan boya dolaşması, camiye ayrı bir güzellik ve ihtişam kazandırmıştır. Caminin içerisinde, 19. yüzyıla ait duvar süslemeleri bulunmaktadır.

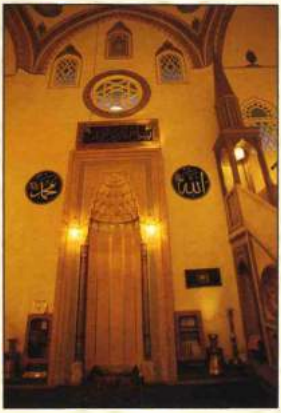

Mihrap ve minber

İç kubbe ve kubbe geçişleri

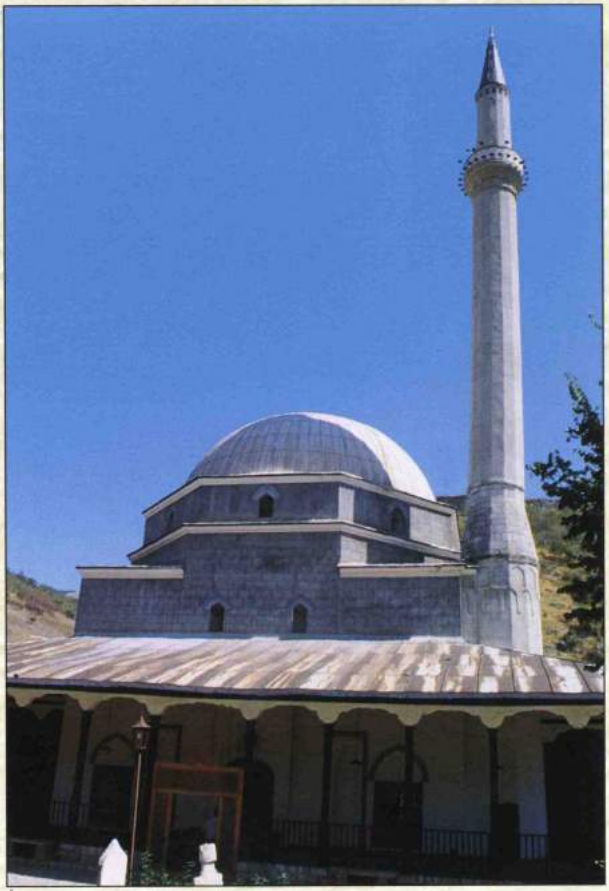

Ön cephe

MEHMED PAŞA HAMAMI

Hamamı, Mehmed Paşa Camisi'ne 150 metre uzaklıktadır. Mehmed Paşa'nın diğer vakıf yapıları gibi, hamamın da H.971/M.1573-74 yılında inşa edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Yapının H.1249/M.1832-33 yılında Emin Paşa tarafından onartıldığını gösteren tamir kitâbesi bulunmaktadır. Hamamın bu tarihten sonra da onarıldığı görülmektedir. Erkekler ve kadınlar bölümleri olması itibariyle yapı, çifte hamamlar grubuna girmektedir. Her iki bölümün de soğukluk, ılıklık ve sıcaklık kısımları bulunmaktadır. Ilıklık bölümleri tonozla, diğer bölümleri ise kubbe ile örtülüdür. Günümüzde hamam, sergi salonu olarak kullanılmaktadır.

MEHMED PAŞA TÜRBESİ

Mehmed Paşa'nın türbesi, kendi adına inşa ettirdiği caminin avlusunda yer almaktadır. Altıgen plânlı kapalı türbe, altı dilimli sivri çatıyla örtülüdür. Her duvar yüzeyinde iki sıra pencere açıklığı bulunmaktadır. Türbede, Mehmed Paşa'ya ait bir sanduka yer almaktadır. Türbenin kitâbesinde Mehmed Paşa'nın H.971/M.1573-74 yılında vefat ettiği yazılıdır.

Genel görünüş

Saat mekanizması

MAMUŞA SAAT KULESİ

Mamuşa köyü, Prizren'e 15 kilometre uzaklıkta bulunmaktadır. Nüfusu on bini aşan köyün, tamamı Türk'tür. Kosova'daki Türk askeri burada görev yapmaktadır. Köyde, Mir Bey'e ait bir cami ve saat kulesi bulunmaktadır. 19. yüzyılın ilk yarısında inşa edilmiş saat kulesinin gövdesi kare plânlıdır. Üzeri ahşap bir çatıyla örtülmüş bulunan saat kulesinin içerisinde, 19. yüzyıla ait bir saat mekanizması bulunmaktadır.

ŞEYH OSMAN HALVETÎ TEKKESİ

Kukli Bey Camisi'ne bitişik olan yapının 17. yüzyılda inşa edildiği tahmin edilmektedir. Tekke şeyhinin verdiği bilgiye göre, tekkenin kurucusu Halveti tarikatının Karabaşî kolundan olup Manisa'nın Ezgeren'e gelen Şeyh Osman Efendi'dir. Tekke, sekizgen bir semahane, meyhane odası, kahve ocağı ve halvet bölümlerinden oluşmaktadır. İki bölüm hâlinde olan türbenin birinde yedi, diğerinde beş kabir olmak üzere, on iki kabir yer almaktadır. Tekke avlusunda duvara yaslanmış mermer bir çeşme bulunmaktadır. Çeşmenin ayağında ise taş bir süsleme yer almaktadır. Tekke, günümüzde de faaliyetini sürdürmektedir.

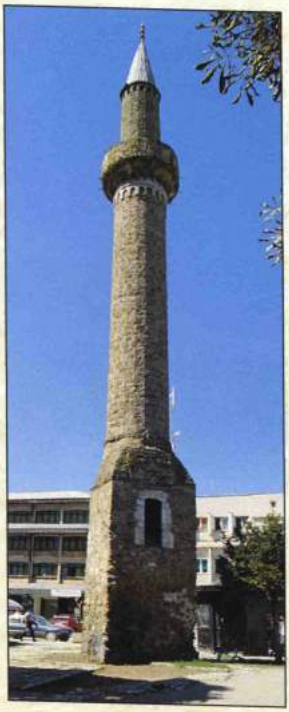

ARASTA CAMİSİ MİNARESİ

Cami, şehir merkezinde Mehmed Paşa Hamamı'nın tam karşısındadır. Caminin Yakup Evrenos Bey tarafından 16. yüzyılda inşa ettirildiği bilinmektedir. 1963 yılında şehir imar plânı bahanesiyle cami yıkılmış, yerine yol yapılmıştır. Camiden günümüze sadece minare ayakta kalabilmiştir.

ALİ BEY KÖPRÜSÜ

Köprü, şehir merkezinde Bistriça nehri üzerinde bulunmaktadır. Eser, H.940/M.1533-34 yılında Yemen Fatihi Sinan Paşa'nın babası Ali Bey tarafından inşa ettirilmiştir. Üç kemer gözlü olan köprünün, ortadaki kemer gözü açıklığı 10 metre, yandakiler ise 4'er metredir. Köprünün iki kemer ayağında, birer tahliye gözü bulunmaktadır.

İpek (Pec)

Genel görünüş

FATİH CAMİSİ

Cami, çarşı içerisinde bulunmaktadır. Halk arasında Fetih veya Bayraklı Camisi olarak da anılmaktadır. Yapının, 15. yüzyılın ikinci yarısında Fatih Sultan Mehmed tarafından inşa ettirildiği tahmin edilmektedir. Kare plânlı, 12x12 metre ölçüsünde olan cami, sekizgen kasnağa oturan tek kubbe ile örtülüdür. Üç kubbeli bir son cemaat yeri bulunmaktadır. Caminin iç duvar yüzeylerinde, geç dönemlere ait duvar süslemeleri yer almaktadır. 1999 yılında, Sırp güçleri tarafından tahrip edilen caminin, restorasyon çalışmaları devam etmektedir. Caminin onarımım İtalya Devleti üstlenmiştir.

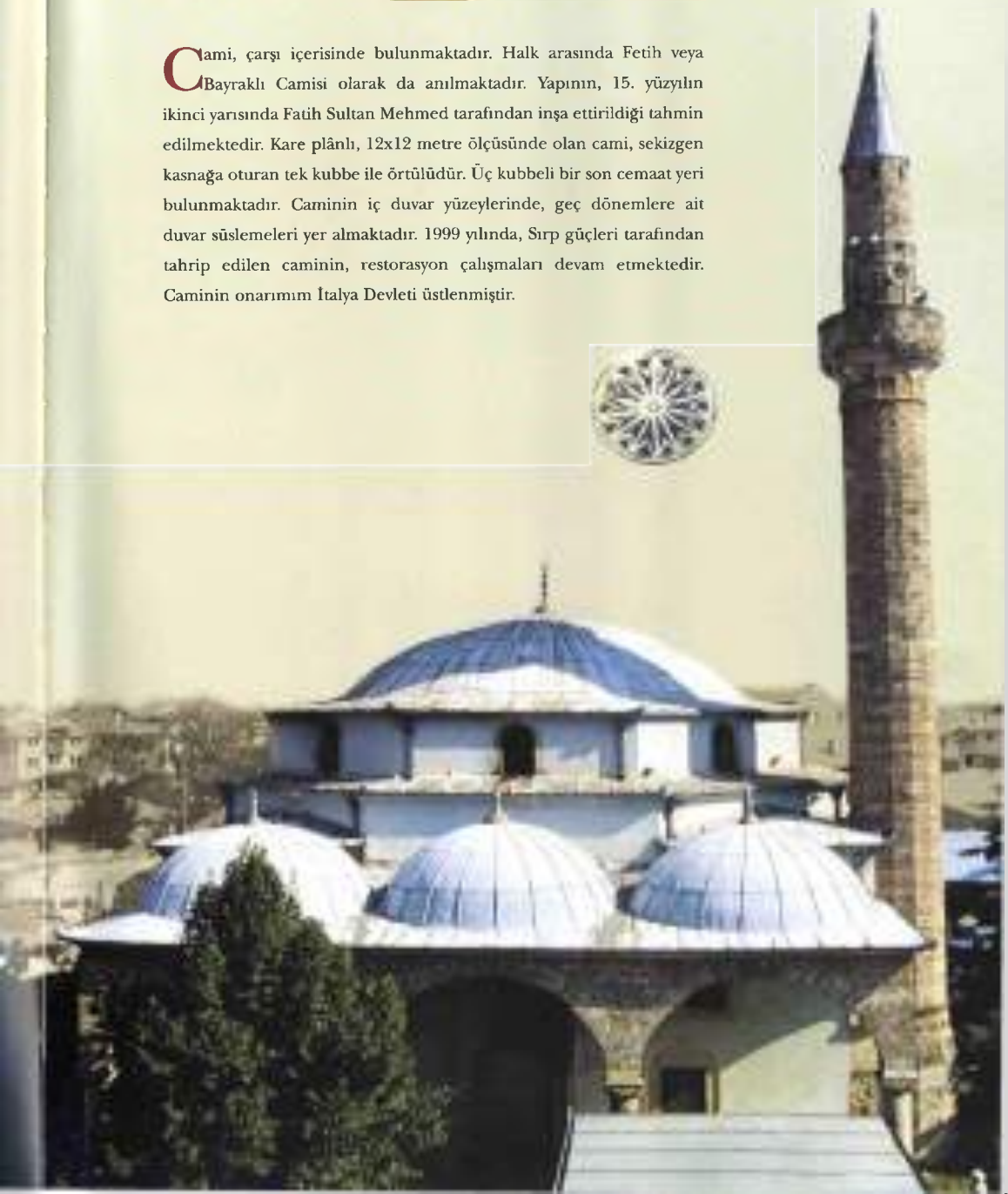

YAŞAR PAŞA ÇEŞMESİ

Fatih Camisi önünde bulunan çeşme, H.1326/M.1908-09 yılında Yaşar Paşa tarafından inşa ettirilmiştir. Çeşmenin ön aynalığındaki rozetin iki yanında, ay yıldızlı taş süslemesi motifler yer almaktadır.

Genel görünüş

KURŞUNLU CAMİ

Cami, şehir merkezine yakın bir yerde bulunmaktadır. Yapı, H.1023/M.1624-25 yılında vefat eden Merre Hüseyin Paşa tarafından inşa ettirilmiştir. 17. yüzyıl yapısı olan cami, kareye yakın bir plâna sahiptir. Yapı, çatı ile örtülüdür. Caminin, geç dönemlere ait, kapalı bir son cemaat yeri bulunmaktadır. 1999 yılında, Sırp askerleri tarafından ateşe verilen cami, günümüzde harap durumdadır. Kesme taştan inşa edilen minare ayakta kalabilmiştir.

Mihrap duvarı

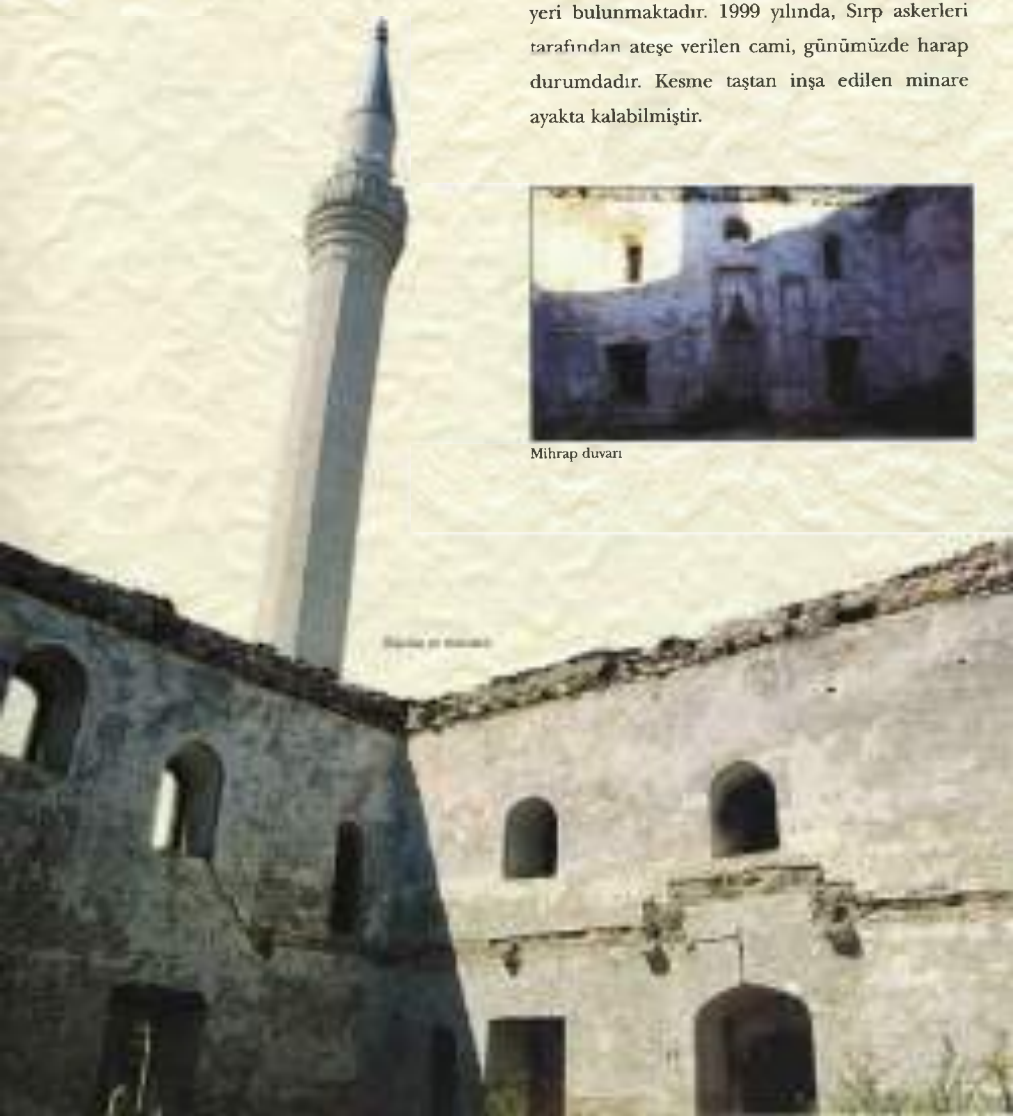

HASAN BEY CAMİSİ

Cami, şehir merkezindeki hamam yakınında bulunmaktadır. 18. yüzyılda Abdürrezzak Efendi tarafından inşa ettirilmiştir. Dikdörtgen plânlı yapı, kırma bir çatı ile örtülüdür. Cami, 19. yüzyılda geniş çaplı bir onarımdan geçmiştir. Son Kosova Savaşı'nda hasar gören caminin, yıkılmış olan son cemaat yeri yerine, ahşap direklere oturan bir sundurma ilave edilmiştir. Cami, günümüzde ibadete açıktır.

Batı cephesi ve minare

Genel görünüş

HASAN BEY HAMAMI

Hamam, çarşı içerisinde Hasan Bey Camisi'nin karşısında bulunmaktadır. Abdürrezzak Efendi vakıfları içerisinde yer alması itibariyle, külliyedeki diğer yapılar gibi, bu yapının da 18. yüzyılda inşa edilmiş olduğu düşünülmektedir. Erkekler ve kadınlar bölümleri bulunan yapı, günümüzde kendi hâline terkedilmiş bir durumdadır.

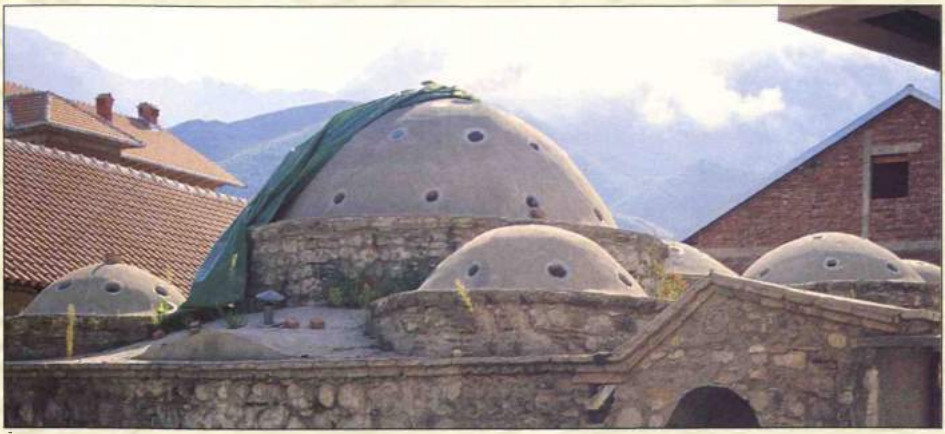

Üst örtü

Sıcaklık bölümü

Genel görünüş

GÜLFEM HATUN CAMİSİ VE TÜRBESİ

Cami, şehrin kenar mahallelerinden birinde yer almaktadır. Halk arasında Zülfü Hatun ismiyle de anılmaktadır. Caminin Gülfem Hatun tarafından yaptırıldığı vakıf kayıtlarından anlaşılmaktadır. Caminin mimarî özelliklerine bakarak, 18. yüzyıl eseri olduğunu söyleyebiliriz. Dikdörtgen plânlı olan cami, son cemaat yerini de içine alan bir çatı ile örtülmüştür. Caminin batı duvarına bitişik, Gülfem Hatun Türbesi yer almaktadır. Türbenin mimarîsi geç tarihlidir. Cami, günümüzde ibadete açık durumdadır.

Harim

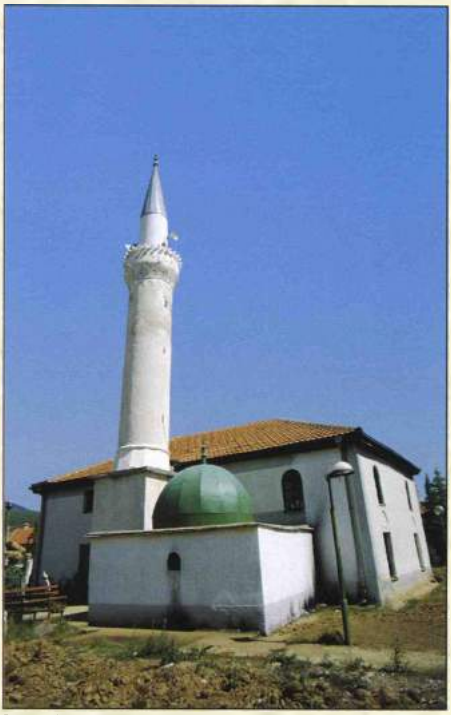

Batı cephesi ve türbe

TAFTALI CAMİ

Şehir merkezine yakın bir yerde bulunan cami, Kara Muço Camisi adıyla da anılmaktadır. Kare plânlı olan cami, son cemaat yerini de içine alacak şekilde, kırma bir çatı ile örtülmüştür. Değişik dönemlerde onarımlardan geçen caminin, sadece minaresi orijinal hâliyle günümüze kadar gelebilmiştir. Caminin içerisinde, sekizgen, ahşap süslemeli, gömme bir kubbe yer almaktadır. Cami, günümüzde ibadete açıktır.

Üst mahfil ve ahşap kubbe

BULAZÂDE HASAN BEY CAMİSİ

Şehir merkezinde yer alan cami, Bulazâde Hasan Bey tarafından 18. yüzyılda inşa ettirilmiştir. Caminin kapı kemeri üzerinde, H.1278/M.1862-63 yılına ait onarım kitâbesi bulunmaktadır. Kare plânlı olan cami, ahşap kırma bir çatıyla örtülüydü. Caminin, geç dönemlerde ilave edilen kapalı bir son cemaat yeri bulunmaktaydı. 1999 Kosova Savaşı'nda, Sırplar tarafından ateşe verilen caminin, sadece duvarları ve kesme taştan yapılmış olan minaresi ayakta kalabilmiştir. Cami, günümüzde harabe hâlindedir.

Güney ve doğu cephesi

Harim ve mihrap duvarı

Harim ve minare

Ön cephe

Ön cephe

TAHİR BEY KONAĞI

Konak, şehir merkezinde bulunmaktadır. Yapı, 19. yüzyılda Prizren mutasarrıfı Tahir Paşa tarafından inşa ettirilmiştir. Alt kat kâgir, üst kat ahşap direklere oturur. Üst kat, dört odalıdır. Yapı, çatı ile örtülüdür. Konak günümüzde, Etnografya Müzesi olarak kullanılmaktadır.

Odalardan birinin içi

KARAMAN AĞA KULESİ

İpek şehir merkezinde, Fatih Mescidi karşısında bulunan kule, Karaman Ağa tarafından H.1315/M.1896-97 yılında yaptırılmıştır. Kosova'da yaygın olarak inşa edilmiş bu tür yapılar, hem savunma hem de mesken amaçlı olarak kullanılmıştır. Düzensiz kesme taştan inşa edilmiş olan yapı iki katlı ve kırma bir çatı ile örtülüdür. Yapının ön cephesi caddeye, yan cephesi ise ara sokağa bakmaktadır. Cadde tarafında, kulenin yanında basık kemerli bir kapı ile avluya geçilmektedir. Kulenin ön cephesinde, alt katta bulunan iki pencere, düz lentolu ve kesme taş çerçevelidir. Üst kattaki üç pencereden ikisi yuvarlak kemerli, biri düz lentoludur. Kemer yüzeylerinde taş üzerine işlenmiş kuş ve hayvan figürleri bulunmaktadır. Düz lentolu olan pencere, ahşap bir balkona açılmaktadır. Üst kat pencereleri arasında topuz ve taş işçilikli, on iki dilimli rozetler bulunmaktadır. Rozetlerin birinin orta yüzeyinde, "Maşaallah sene 1315" yazılıdır. Yan cephelerdeki pencereler, düz lentolu ve kesme taş çerçevelidir. Yapının iç düzeni, üst kata çıkan merdiven boşluğu ve üç odaya açılan bir koridordan oluşmaktadır. Kule, 1999 yılında Sırplar tarafından yakılmış, 2001 yılında ev sakinleri tarafından yeniden onarılmıştır. Asıl fonksiyonunu kaybetmiş olan kule, günümüzde konut olarak kullanılmaktadır.

Arka cephe

Yakova (Gjakova)

Giriş ve son cemaat yeri

HADIM AĞA CAMİSİ

Eser, Yakova'da kubbeli olan tek camidir. Cami, medrese, mektep ve kütüphane yapılarından oluşan külliye, şehrin arka mahallelerinden birinde bulunmaktadır. Halk arasında Hadum Camisi olarak da anılan eserin ne zaman ve kimin tarafından yapıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Ancak camide kullanılan malzeme ve mimarî özelliklere bakarak 16. yüzyıl eseri olduğu tahmin edilmektedir. Camide, H.1220/M.1805-06 yılına ait onarım kitâbesi bulunmaktadır. Kare plânlı, 12,30x12,30 metre ölçüsünde olan cami, tek kubbe ile örtülüdür. Kubbe köşelikleri tromptur. Üç kubbeli bir son cemaat yeri bulunmaktadır. Caminin son cemaat yeri ve iç mekândaki duvarlarında, 1805 yılında yapılmış kalemişi duvar süslemeleri yer almaktadır. Duvar resimlerinde İstanbul ve cami tasvirleri, manzara resimleri, natürmortlar ve bitkisel motiflerin ağırlıkta olduğu bir tezyinat bulunmaktadır. Cami, 1999 yılındaki Kosova Savaşı'nda, Sırplar tarafından ateşe verilerek önemli ölçüde tahrip edilmiştir. Minare, şerefe kısmına kadar yıkılmış, kubbe hasar görmüş, ahşap olan kapı kanatları ve mahfil tamamen yanmıştır. Caminin yanındaki medrese, mektep ve kütüphane yapıları tamamen yıkılmıştır. Yapı, günümüzde onarılmayı beklemektedir.

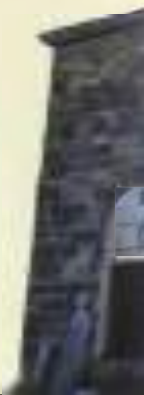

Genel görünüş

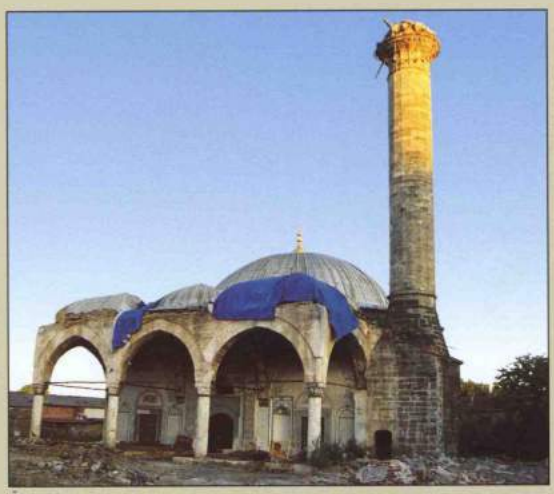

Ön cephe

Harim

Kubbe kasnağındaki kalemişi süslemelerinden bir detay

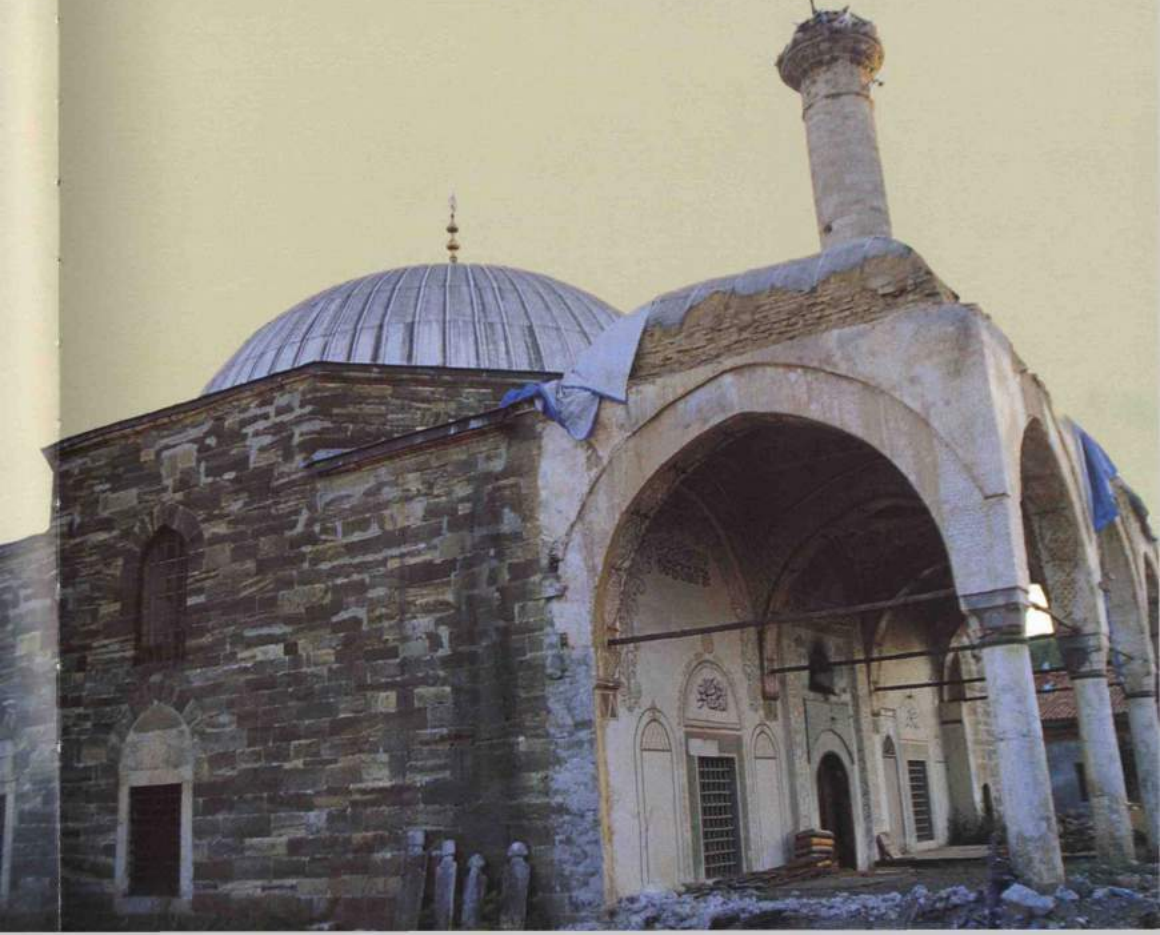

Harimdeki kalemişi süslemeler

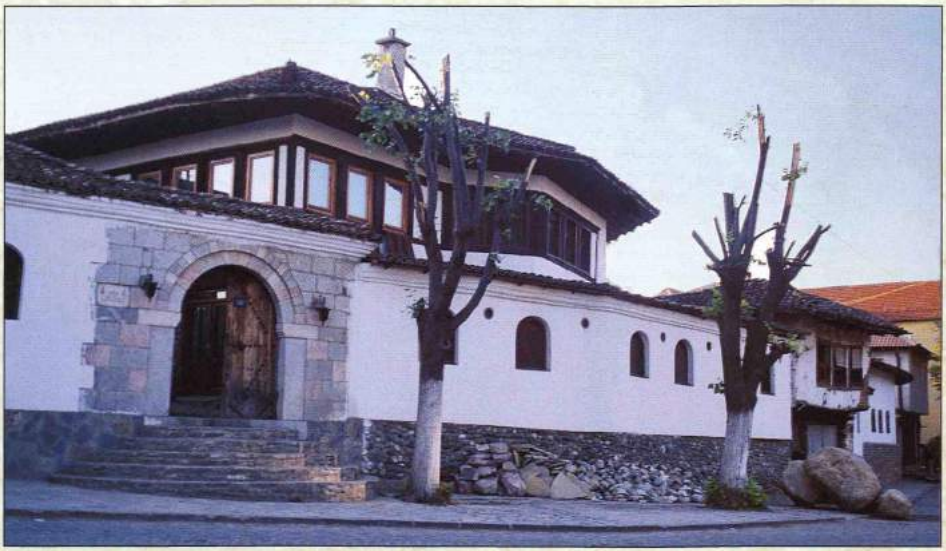

ŞEYH EMİN TEKKESİ

Şehir merkezine yakın bir yerde bulunan tekke, H.1110/M.1699-1700 yılında, Acize Baba tarafından kurulmuştur. Halk arasında Büyük Tekke adıyla da anılmaktadır. Avlu duvarı girişindeki kitâbede, H.1306/M.1888-89 yılında geniş çaplı bir onarımdan geçtiği yazılıdır. Tekkede semahane, kahve ocağı, derviş evi, konaklama yerleri ve türbeler bulunmaktadır. Büyük Tekke denilmesinin bir sebebi de buranın bir âsitane olarak faaliyet göstermesidir. Tekke, günümüzde de faaliyetini devam ettirmektedir.

MAHMUD PAŞA CAMİSİ

Cami, çarşı içerisinde bulunmaktadır. Yapı, 1825-1830 yılları arasında Prizren mutasarrıfı Mahmud Paşa tarafından inşa ettirilmiştir. H.1322/M.1904-05 yılında, caminin onarıldığını gösteren bir kitâbesi bulunmaktadır. Kare plânlı cami, kapalı olan son cemaat yerini de içine alacak şekilde, geniş saçaklı bir çatı ile örtülüdür. Yapının içerisinde, sekiz köşeli bir ahşap kubbe bulunmaktadır. Minarenin orijinal hâli tek şerefelidir, ancak son dönemlerde yapılan onarımlarda şerefe sayısı ikiye çıkarılmıştır. 19. yüzyıla ait duvar süslemelerinin yer aldığı cami, günümüzde ibadete açıktır.

TERZİ KÖPRÜSÜ

Köprü, Yakova-Prizren yolunda, 10. kilometrededir. Yakova terzi esnafının maddî katkılarıyla, H.1211/M.1796-97 yılında inşa ettirildiği için Terzi Köprüsü olarak anılmaktadır. Kesme taştan yapılmış, on bir kemer gözlü olan köprünün, boyu 221 metre, genişliği ise 5 metredir. Köprü, 1931 yılında onarımdan geçmiştir. Eser, günümüzde ağır taşıtlar tarafından da kullanılmaktadır.

BEKTAŞÎ TEKKESİ

Tekke, şehir merkezinden uzakta, kenar mahallelerden birinde bulunmaktadır. Yapı, Kosova ve Makedonya'daki Bektaşî tekkelerinin merkezi olarak bilinmektedir. Bektaşî kurultayları her yıl bu tekkede yapılmaktadır. Tekkenin ilk kurucusu, Hacı Adem Baba'dır. Tekke, çok geniş bir alanda kurulmuştur. Giriş kapısında, Bektaşî sikkesi olan bir kitâbe yer alan tekkede, geç dönemlere ait meydan evi, kahve ocağı, derviş evi, misafir konağı, kütüphane, toplantı salonları ve türbe yapıları bulunmaktadır. Türbede yedi Bektaşî babasına ait kabir de bulunmaktadır. 1999 yılındaki Kosova Savaşı'nda, Sırp askerleri tarafından ateşe verilen tekkedeki yapılar, kısa bir süre içerisinde yeniden onarılmıştır. Tekke, günümüzde asıl faaliyetini devam ettirmektedir.

Kitâbe

Genel görünüş

Ön cephe

Arka cephe

HARAÇÎ HAN

Yapı, Bektaşî Tekkesi'ne 30-40 metre uzaklıktadır. İki katlı olan yapı, han yapısından çok bir konağa benzemektedir. Geniş saçaklı olan yapının ön cephesinde, giriş kapısının üzerinde, bir çıkma bulunmaktadır. Avlu tarafında ise ahşap direklere oturan çardak yer alır. Üst katta dört, alt katta üç oda vardır. Han, günümüzde lokanta olarak kullanılmaktadır.

ROMANYA
Isakça • (Isaccea)
Babadağ • (Babadag)
Hırsova • (Hirsova)
Bükreş (Bucharest)
Medgidia • (Medgidia)
Köstence (Constanta)
Mangalya • (Mangalia)
Razgrad (Hezargrad)
Şumnu (Shumen)
Balçık (Balcik)
Eski Cuma (Tergovishte)
Belgradcık (Belogradcik)
BULGARİSTAN
Sofya (Sofia)
Eski Zağra (Stara Zagora)
Filibe (Plovdiv)
Ihtiman (Ikhtiman)
Köstendil (Küstendil)
Dupnica
Haskön (Haskovo)
Pazarcık (Tatar Pazarcik)
Samokov (Samokod)
Serez (Serrai)
İskeçe (Xanthi)
Gümülcine (Komotini)
Kavala (Kavalla)
Selanik (Thessaloniki)
BOSNA HERSEK
SANCAK
KOSOVA
ARNAVUTLUK

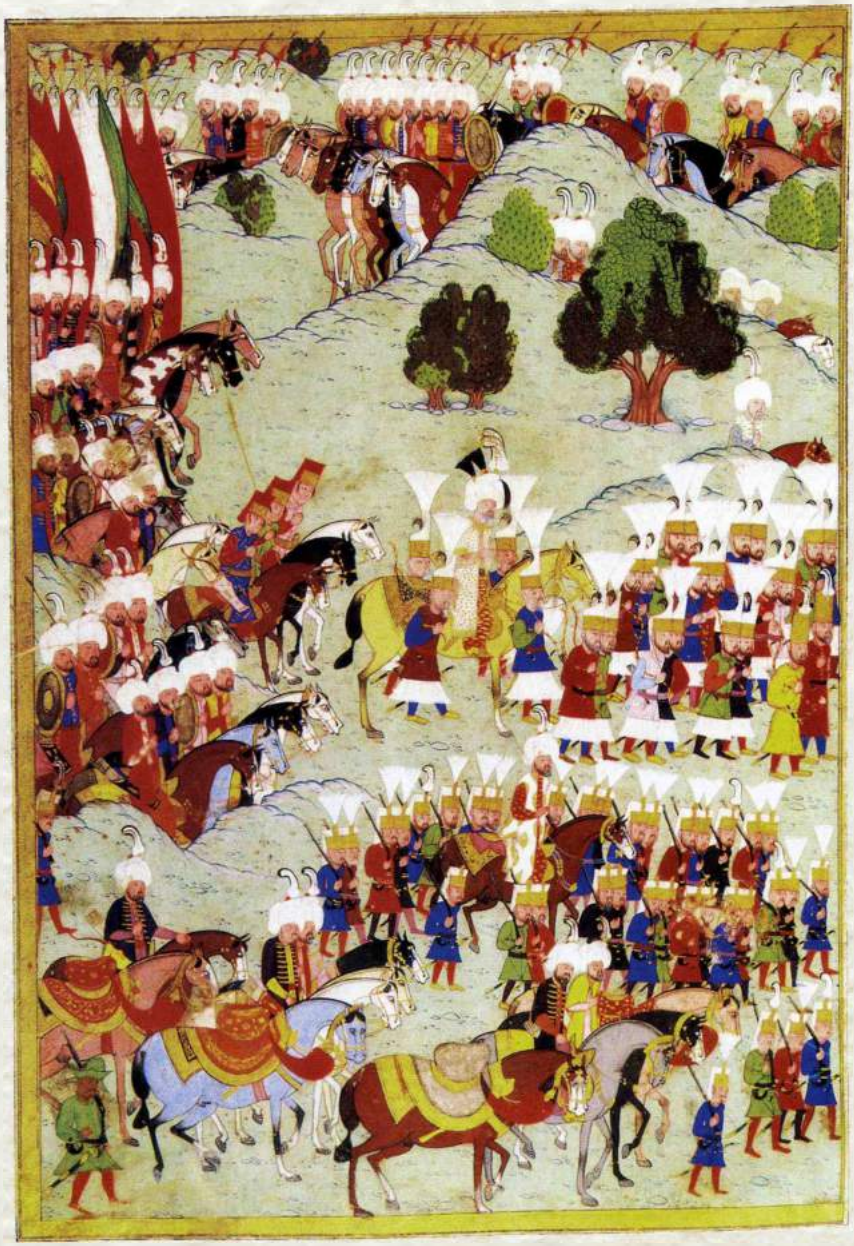

Zigetvar Önlerinde Kanunî Komutasındaki Osmanlı Ordusu *(Traditional Turkish Arts)*

Macaristan, 1526 yılında Kanunî Sultan Süleyman tarafından fethedildi. 1541 yılında doğrudan Osmanlı yönetimine giren bölge, 1686 yılına kadar 150 yıla yakın bir süre Osmanlı hakimiyetinde kaldı. Burada Türk eserlerinin yoğun olduğu şehirler; Budapeşte, Peç, Zigetvar, Eğri, Siklos, Estergon ve Mohaç'dır. Osmanlı döneminde sadece Budin'de 24 cami, 46 mescit ve türbe, 5 medrese, 16 okul, 10 tekke, 8 kaplıca, 5 hamam, 1 baruthane ve 75 çeşme yapısı olduğu belirtilmektedir[1]. Ekrem Hakkı Ayverdi ve Geza Feher'in yaptıkları araştırmalara göre Osmanlı hakimiyeti döneminde Macaristan'da 724 Türk eseri inşa edilmiştir[2]. Bu eserlerin kullanım amaçlarına göre dağılımı şu şekildedir:

Dinî	: Cami (200), Tekke (39), Türbe (23)	352
Eğitim	: Medrese (40), Mektep (85), Darülkurra (1),	126
Ticarî	: Han (39), Kervansaray (1)	31
Askerî	: Kale (31), Kule-Ocak (2)	35
Sosyal	: İmaret (2), Hamam (32), Saat Kulesi (1), Çeşme (135), Köprü (1), Su Kemeri (1), Saray-Konak (8) Darüşşifa (1)	180
	Toplam:	**.....724**

Macaristan'ın Türk hakimiyetinden çıkıp Avusturya'nın idaresine girmesiyle, Türk eserlerinin çoğu yıkılmıştır. Günümüzde tamamen veya kısmen ayakta olan yapı sayısı 13'tür. Ayakta olan cami örneklerinden bir kısmı müze, birkaçı kiliseye dönüştürülmüş olup, geriye kalanları da farklı amaçlar için kullanılmaktadır. Macaristan'da ayakta kalabilen önemli Türk yapıları arasında, Budapeşte'de kiliseye dönüştürülen Toygun Paşa Camisi duvar izleri, Gül Baba Türbesi, üç hamam; Peç'te Kasım Paşa ve Yakovalı Hasan Paşa camileri ile İdris Baba Türbesi; Zigetvar'da Kanunî Camisi, şehir merkezinde kiliseye dönüştürülen Ali Paşa Camisi ve Eğri'de minare bulunmaktadır.

Budapeşte (Budapest)

TARİH MÜZESİ

Budapeşte'nin merkezinde yer alan müzede, Macaristan'da Türklerin hakimiyeti yıllarına ait çeşitli gravürler, resimler ve çizimler sergilenmektedir. Müzede, 1273 Budin yangınını gösteren bir gravür, 1685 Budin-Osmanlı Savaşı'nı gösteren bir gravür, Mohaç Savaşı'nın haritası, Mohaç Savaşı'nın gravürü, şu anda ayakta olmayan Osman Bey Camisi'nin resmi, Fethiye Camisi'nin minberi (16.yy.), Peç'te cami gravürü (Fischer von Erlach-1721), Veli Bey Hamamı (Fischer von Erlach-1721) vb. eserler bulunmaktadır. Burada, adı geçen müzede bulunan 1684 yılında Budin Kalesi'nin işgali ile Budin şehri gravürüne yer verdik.

Osmanlı hakimiyeti döneminde Budin şehrini gösteren bir gravür

Budin kale sarayı gravürü

GÜL BABA TÜRBESİ

Türbe, Budapeşte'nin yüksek bir tepesinde, Török ve Gül Baba sokaklarının kavşağında yer almaktadır. Gül Baba, Kanunî Sultan Süleyman ile birlikte Budin'in fethinde bulunmuş, burada kılınan ilk Cuma namazı esnasında vefat etmiştir (2 Eylül 1541). Bugünkü türbe, 1543-1548 yılları arasında, Budin Beylerbeyliği yapan Mehmed Paşa tarafından yaptırılmıştır. Sekizgen gövdeli ve kubbe ile örtülü türbe, 1996 yılında kapsamlı bir onarım ve restorasyon geçirmiştir.

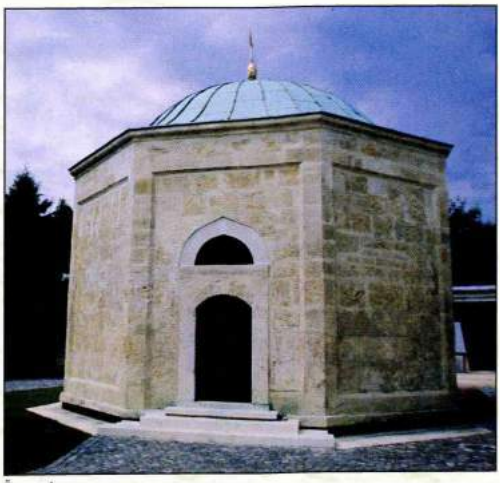

Ön cephe

İç kısım

Gül Baba'nın
Türbe girişindeki heykeli

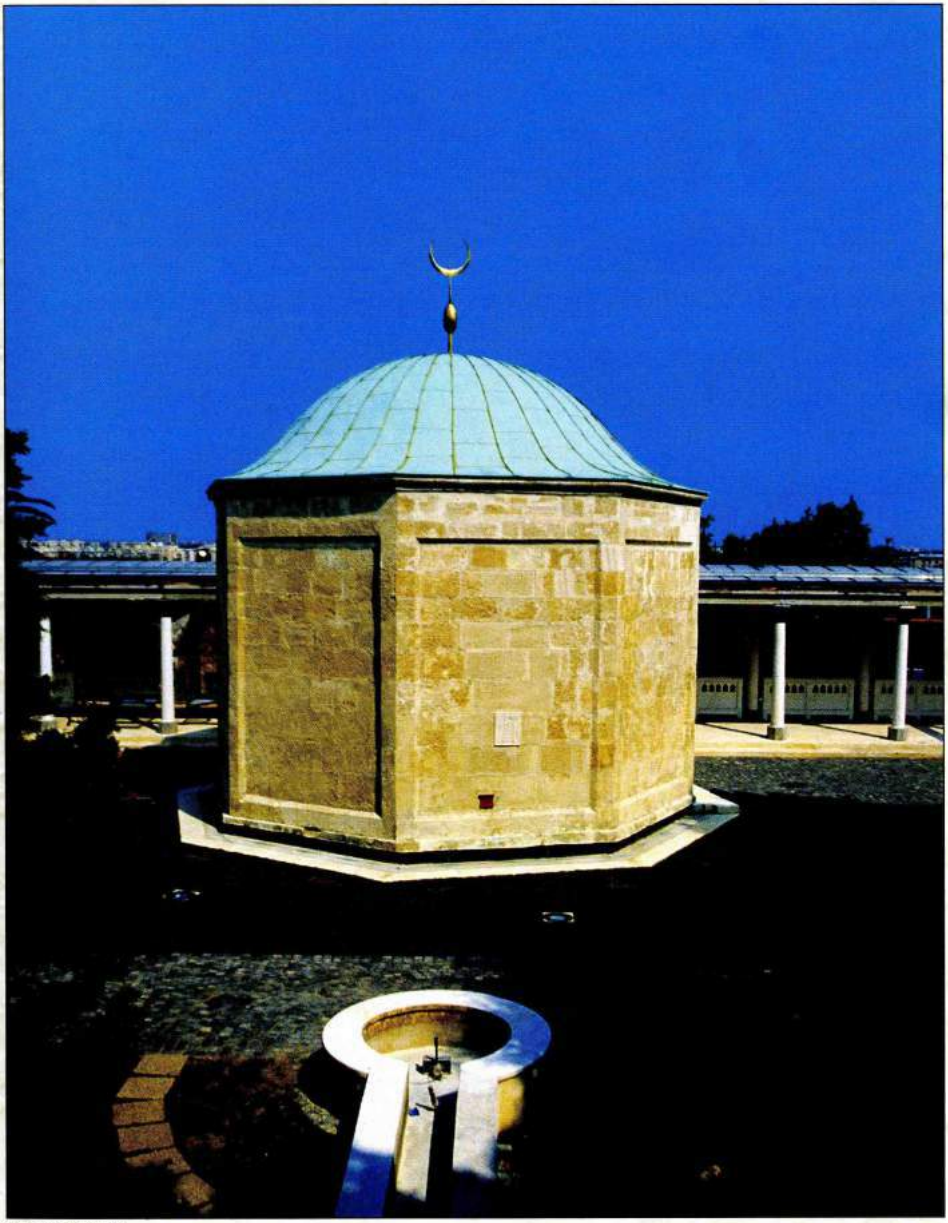

Arka cephe ve avlu

SOKULLU MUSTAFA PAŞA HAMAMI

Hamam, Budin'in en tanınmış Türk valilerinden Sokullu Mustafa Paşa tarafından, şehrin merkezinde, Tuna nehrinin kıyısında, 1566 yılında yaptırılmıştır. Evliya Çelebi bu hamama, içerisinde bulunan bir sütundan dolayı "yeşil direkli ılıca" ismini vermektedir. Yapı, 17,5x17,5 metre boyutlarında, tam bir kare olup, üzerinde sekiz sütuna oturan bir kubbe bulunmaktadır. Hamamın ortasında, beş basamakla inilen, sekizgen bir havuz ile iç köşelerde farklı derecede sıcaklıkları bulunan dört havuz yer almaktadır. Yapı, günümüzde de işlevini sürdürmektedir.

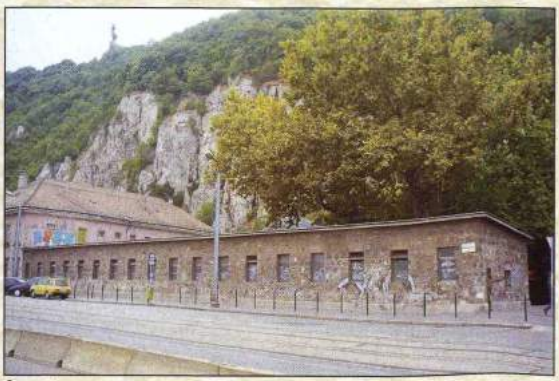

Ön cephe

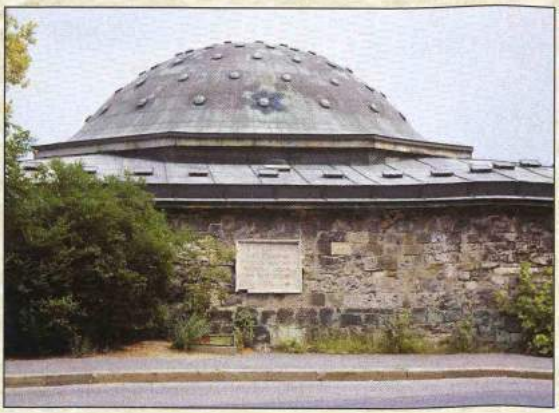

Arka cephe

Genel görünüş

Müze avlusunda bulunan Osmanlı dönemine ait iki top

ASKERÎ MÜZE

Müzede, Macaristan'da Türklerin hakimiyeti dönemine ait çeşitli toplar, silahlar ve diğer askerî eşyalar sergilenmektedir.

TÜRK ŞEHİTLİĞİ

Budapeşte'de bulunan bu şehitlikte, İmparatorluğun çeşitli bölgelerinden I. Dünya Savaşı'na katılıp, Galiçya Cephesi'nde (1916-1917) şehit düşen, Osmanlı askerleri koyun koyuna yatmaktadırlar. Şehitlikte, on sıra hâlinde, 470 kabir bulunmaktadır.

HOROZ KAPI HAMAMI

Arslan Paşa tarafından 1566 yılında yapımına başlanmış olan hamamın inşası, 1578 yılında Sokullu Mehmed Paşa tarafından tamamlandırılmıştır. Yapı, Budapeşte'nin o dönemdeki şehir kuruluşu içerisinde, kale duvarlarının arkasında inşa edilmiştir. Hamam, Türk döneminde Horoz Kapı Ilıcası adıyla anılmaktadır. Hamamın, sıcaklık kısmının sekiz kemeri vardır ve üzeri kubbelidir. Soğukluk kısmında, çok büyük değişiklikler yapıldığından, orijinal hâli hakkında kesin bir bilgiye sahip değiliz. Yapının kuzey cephesinde, üzerleri kubbeyle örtülü iki halvet ve halvetlerin ortasında üzeri çapraz tonozla örtülü bir eyvan yer almaktadır. 1796 yılında Alman König (Macarcası Kiraly) ailesine geçen hamam, ailenin ismiyle de anılmaktadır. Binanın içerisindeki küçük müzede, Türk döneminden kalma ahşap su borusu ve kazan kapağı sergilenmektedir.

Genel görünüş

Arka cephe

ABDURRAHMAN ABDİ ARNAVUT PAŞA KABRİ

Budin'in son valisi Abdurrahman Paşa'nın mezarı, Budin Kalesi'nin içerisinde, Beç (Viyana) Kapısı yakınlarında, düzlük bir yerde bulunmaktadır. Macarlar tarafından sonradan yapılan ve dört köşesinde gülleler bulunan kabrin mezar taşında, Macarca ve Türkçe, şu metin yer almaktadır: "145 yıllık Türk egemenliğinin son Buda Valisi Abdurrahman Abdi Arnavut Paşa bu yerin yakınında 1686 Eylül ayının 2. günü öğleden sonra yaşamının 70. yılında maktûl düştü. Kahraman düşmandı. Rahat uyusun."

RACZ HAMAMI

Yapının kurucusunun, Sokullu Mustafa Paşa olduğu söylenmektedir. Hamam, son derece büyük hasarlar görmüş ve tamiratlar geçirmiştir. Günümüzde iki katlı ve düz çatılı bir binadır. Hamamın, gömme ayaklar üzerinde yükselen 10,30 metre ölçüsündeki kubbesi, çatı nedeniyle dışarıdan görülmemektedir. Havuzu sekizgendir ve etrafında büyük hücreler bulunmaktadır.

İç kısım

Genel görünüş

Arka cephe

Osmanlı döneminden kalan iç kısım

Eğri (Eger)

Genel görünüş

Surlar

EĞRİ KALESİ

İlk defa Kanunî Sultan Süleyman tarafından kuşatılmış ve şiddetli kış sebebiyle fethedilemeden bırakılmış olan kale, 1596 yılında III. Mehmed tarafından fethedilmiştir. Türklerin kaleyi kuşattıkları anı gösteren bir rölyef, kale kapısında yer almaktadır. Osmanlılar döneminde kalenin güneyinde ve güney köşesinde ilaveler, tadilatlar ve Osmanlı Burcu da denilen bir burç yapılmıştır. 1687 yılında Habsburglar'ın işgali esnasında tahrip edilen Eğri Kalesi'nden, günümüze en az bozulmayla gelebilen bölümler, Osmanlı Burcu ve Hisarpeçe'dir.

Giriş kapısı rölyefi

Giriş

ALİDE SULTAN HAMAMI

üsvon plânı

Genel görünüş

Kubbenin iç kısmı

ARNAVUT PAŞA HAMAMI

Hamam, Arnavut Paşa tarafından Eğri Kalesi dışında yaptırılmıştır. Yapı, 1742 yılında Barkoczy Ferenc, 1828-1840 yıllarında da Pyrker Laszle tarafından tamir edilerek bugünkü şeklini almıştır. Dört halvetli olan hamam, günümüzde gayet modern bir hâle getirilmiş olup, temel plânında Türk devrinin özelliklerini korumaktadır.

Minarenin üst kısmı

KETHÜDA HAMZA BEY CAMİSİ MİNARESİ

Eğri'de inşa edilen pek çok camiden günümüze gelebilen tek iz, Kethüda Hamza Bey Camisi'nin minaresidir. 1841 yılında Misericorde tarikatı tarafından, ölüm tehlikesi taşıdığı sebebiyle mescit kısmı yıktırılan caminin minaresi, 35 metre yüksekliğinde ve 95 basamaklıdır. Eğri'nin sembollerinden biri olan minareye, günümüzde ücret karşılığında çıkılabilmektedir. Macaristan'da günümüzde hâlen var olan Türk eserleri kültürel zenginlik olarak özenle korunmakta ve bu yapıda olduğu gibi turistik amaçla kullanılmaktadır.

Genel görünüş

Estergon (Esztergom)

Estergon Kal'ası bre dilber aman subaşı durak
Kemirir gönlümü bre dilber aman sinsi bir firak

Genel görünüş

ESTERGON KALESİ

Gazâ türkülerinin en içtenlerinin yakıldığı ve Macarların uzun yıllar başkentliğini yapan Estergon şehrindeki kale, Tuna nehrine hakim bir tepede yer alır. 1822-1869 yılları arasında kalenin içerisine, bir katedral inşa edilmiştir. İç kalede Osmanlı dönemine ait kısımları ayırmak oldukça zordur. Bununla birlikte Hisarpeçe'nin bütünüyle Türk yapısı olduğu görülmektedir. 1543-1595 ve 1605-1683 yılları arasında, toplam yüz otuz yıl Osmanlı egemenliğinde kalan Estergon'dan günümüze, eski günlerin ihtişamını gösteren pek fazla iz kalmamıştır.

Tuna nehri ve burçlar

Esztergom Kalesi

Barrclar

Peç (Pecs)

KÂSIM PAŞA CAMİSİ

Yapı, Peç şehrinin merkezinde, Budin Valisi Gazi Kâsım Paşa tarafından yaptırılmıştır. Macaristan'da ayakta kalan camilerin en büyüğü olan bina, kare plânlı ve üzeri tromp geçişli bir kubbeyle örtülüdür. Cami daha sonraları kiliseye dönüştürülmüştür. Bu dönüşüm esnasında Osmanlı mimarî üslûbu büyük ölçüde bozulan yapının ön tarafına basık, yuvarlak kemerli bir revak ilave edilmiştir

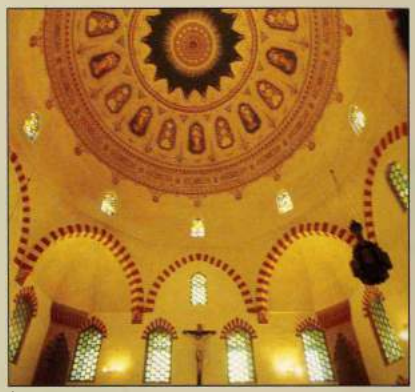

İç kubbeden detay

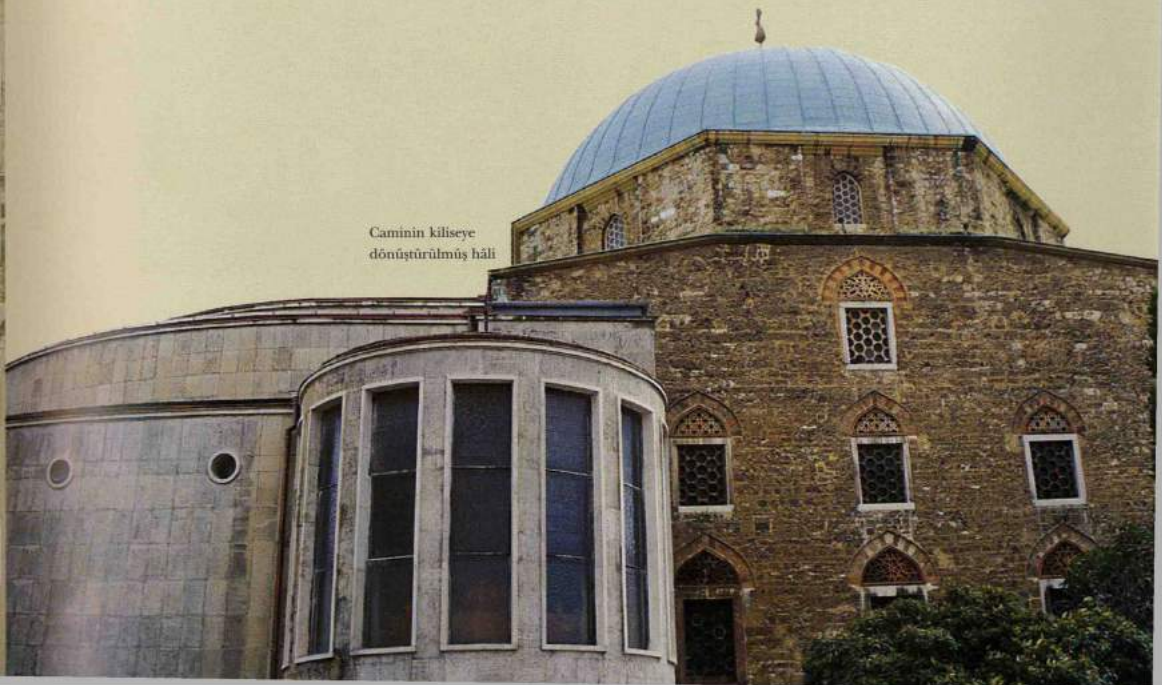

Caminin kiliseye dönüştürülmüş hâli

Minarenin üst kısmı

YAKOVALI HASAN PAŞA CAMİSİ

Eser, Macaristan'da inşa edilen Osmanlı camilerinden şeklini ve minaresini muhafaza ederek, günümüze gelebilen tek yapıdır. Cami, kare plânlı ve tromplar üzerine oturan bir kubbe ile örtülüdür. Yapının minaresi 25 metre yüksekliğindedir. Caminin yanında, Hasan Paşa tarafından yaptırılan ve günümüze gelememiş bir Mevlevî tekkesi de bulunmaktaydı. Bir müddet kadınlar manastırı olarak kullanılan cami, bugün müzedir.

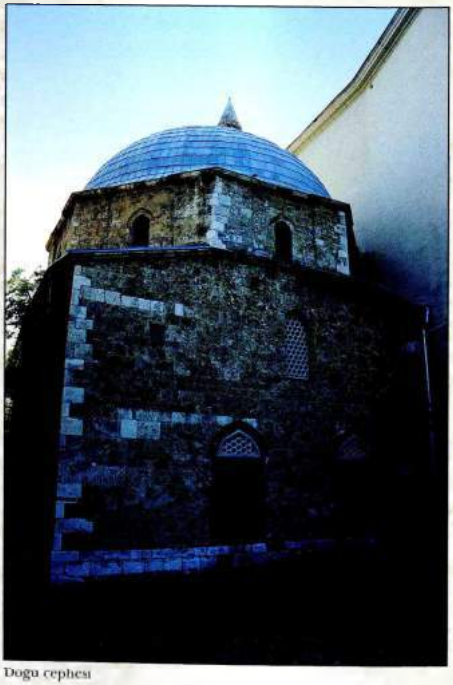

Doğu cephesi

Müze

Harim

Genel görünüş

İDRİS BABA TÜRBESİ

Türbe Peç'te, Çocuk Hastahanesi'nin avlusunda bulunmaktadır. Moloz taştan inşa edilen yapı, sekizgen gövdeli ve kubbe ile örtülüdür. Türbe, Avusturyalılar tarafından baruthane, mahzen ve sonraları şapel olarak kullanılmıştır. Türbenin cephelerinde, sivri kemerli ve fil gözlü pencereler bulunmaktadır. Günümüzde türbenin içerisinde, tahminen Türkiye'den gönderilen bir sanduka yer almaktadır.

İç kısım

Erd

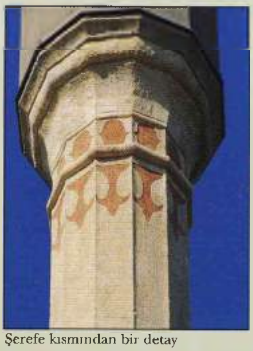

Şerefe kısmından bir detay

HAMZA BEY CAMİSİ MİNARESİ

Budapeşte'nin 20 kilometre güneyinde, Erd'de inşa edilen Hamza Bey Camisi, tamamen yıkılmış, yalnız minaresi günümüze gelebilmiştir. 16. ve 17. yüzyıllara ait belgelerde bu yer, "Hamza Bey Sarayı" veya "Hamza Bey Palankası" olarak geçmektedir. Minare, Macaristan'da ayakta kalan minarelerin en kısasıdır.

Genel görünüş

Siklos

MALKOÇ BEY CAMİSİ

Cami, Siklos Kalesi dışında, şehrin mahallelerinden birinde yer almaktadır. Eser, Split-Klis Sancak Beyi Malkoç Bey tarafından yaptırılmıştır. Orijinal hâli, kare plânlı, tek kubbeli bir yapıdır. Farklı dönemlerde değişik onarımlar geçirmiştir. Caminin 1901 yılına ait gravüründen, kubbe ve bazı duvarların değişikliklere uğradığı görülmektedir. Cami, günümüzde lokanta olarak kullanılmaktadır.

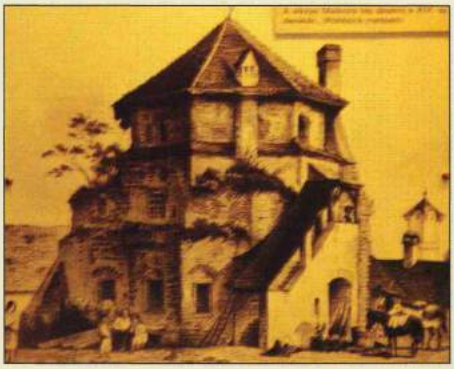

Vişegrad (Visegrad)

VİŞEGRAD KALESİ

Tuna'nın sağ kıyısında yer alan kale, dik bir tepe üzerinde kurulmuştur. Budin'in fethinden iki yıl sonra alınmış olan Vişegrad Kalesi günümüzde müze olarak kullanılmaktadır.

Mohaç

MOHAÇ MEYDAN SAVAŞI AÇIK HAVA MÜZESİ

Müzede sergilenen bir parça

Macar Kralı II. Lajos'un yönetimindeki Macar ordusu ile Kanunî Sultan Süleyman'ın yönetimindeki Osmanlı ordusu arasında, 29 Ağustos 1526 tarihinde gerçekleştirilen Mohaç Savaşı'nda, hayatını kaybeden Macarlar anısına, aynı yerde tanzim edilmiş bir mekândır. Bilindiği gibi bir buçuk saat kadar süren bu savaşta kral ve asilleri başta olmak üzere Macar ordusunun hemen tamamı hayatını kaybetmiştir. Osmanlıların kesin zaferiyle sonuçlanan bu savaş, Macaristan'daki Türk hakimiyetinin başlangıcını teşkil eder. Bu zaferin ardından Kanunî Sultan Süleyman ilk defa Budin'e girmiştir.

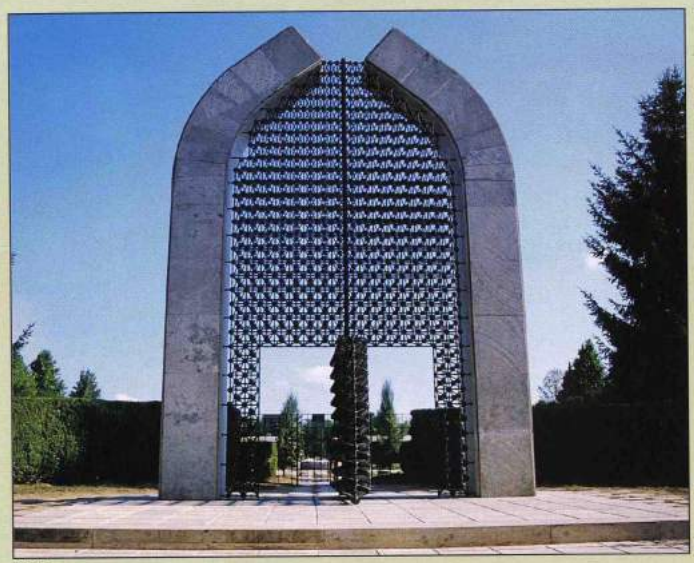

Giriş kapısı

Açık hava müzesi

Zigetvar (Szekesfehevar)

MACAR-TÜRK DOSTLUK ANITI

Zigetvar şehrinin girişinde, Türk-Macar dostluğunu pekiştirmek üzere 1994 yılında inşa edilmiştir. Kanunî Sultan Süleyman tarafından kuşatılan Zigetvar şehri, komutan Zrinyi Miklos'un bir süre direnmesine rağmen, 7 Eylül 1566 tarihinde fethedilmiştir. Fetihden bir gün sonra ölen Kanunî Sultan Süleyman'ın, iç organları burada yapılan mezara, vücudu ise İstanbul'a getirilerek, Süleymaniye Camisi avlusundaki türbesine defnedilmiştir. Etrafı duvarlarla çevrili bu anıtın içerisinde, her iki ülkenin hükümdarlarının büstleri ve büstlerin tam arkasında Kanunî'nin mezarı bulunmaktadır.

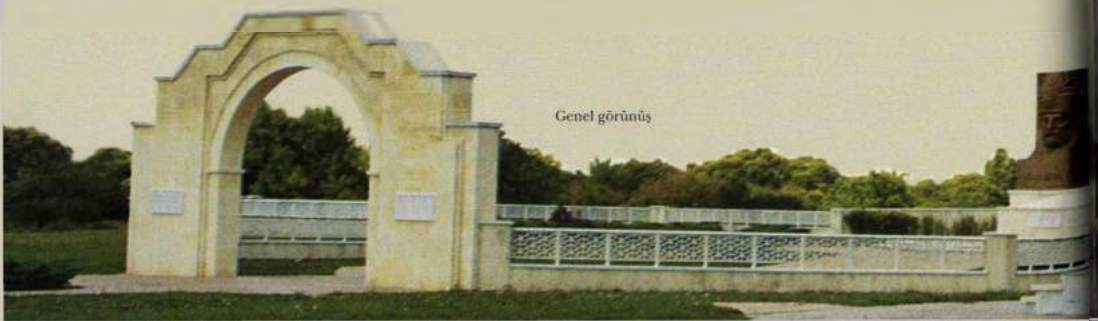

Genel görünüş

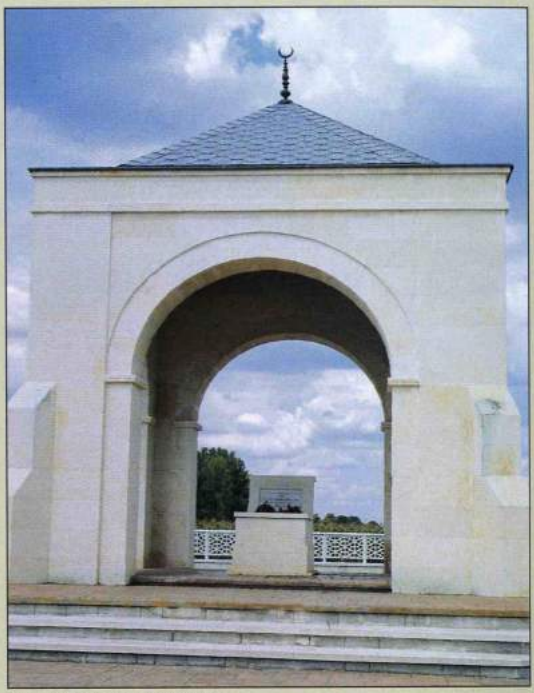

Kanunî Sultan Süleyman Türbesi

Giriş kapısı ve Dostluk Anıtı

MACAR - TÜRK
DOSTLUK PARKI
1994

Genel görünüş

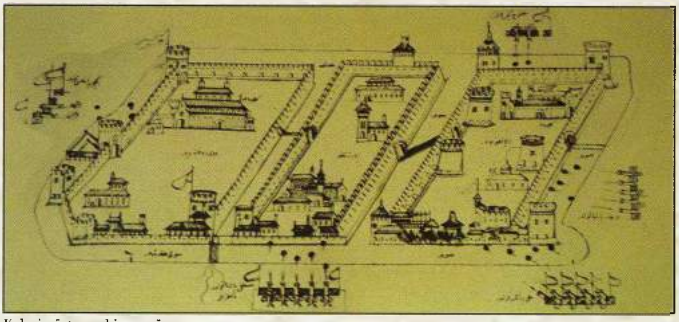

Kaleyi gösteren bir gravür

İç kale

ZİGETVAR KALESİ

Zigetvar Kalesi, dümdüz bir arazide, surlarla aynı yükseklikte dört burçtan oluşmaktadır. Kale surlarının etrafı su kanalları ile çevrilidir. Kalenin tek kapısı, şehir merkezindeki Ali Paşa Camisi'nden gelen yolun tam karşısına düşer. Günümüzde kalenin en büyük burcunun bedeni kısmen, mazgalları ise tamamen Osmanlı yapısıdır. Kale içerisinde, Kanunî Sultan Süleyman Camisi de yer almaktadır.

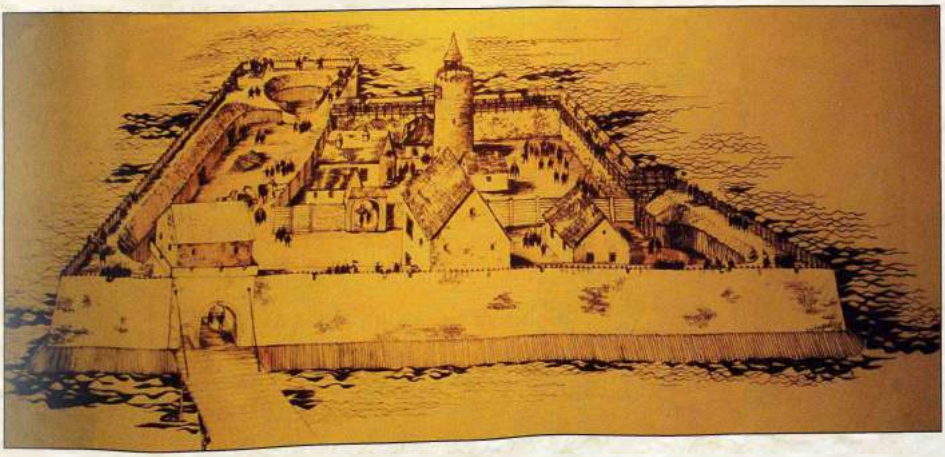

Kaleyi gösteren bir gravür

KANUNÎ CAMİSİ

Eser, Zigetvar Kalesi içerisinde, 9,62x13,61 metre ölçülerinde dikdörtgen plânlı ve çatılı bir camidir. Muhtemelen orijinal yapının kuzey ve güney cephelerinde, dışarıdan ahşap direkli bir revak bulunmaktaydı. Minaresi yıkık durumda olan cami, günümüzde müze olarak faaliyet göstermektedir.

Batı cephesi ve minare

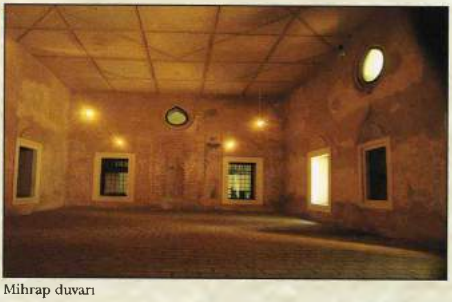

Mihrap duvarı

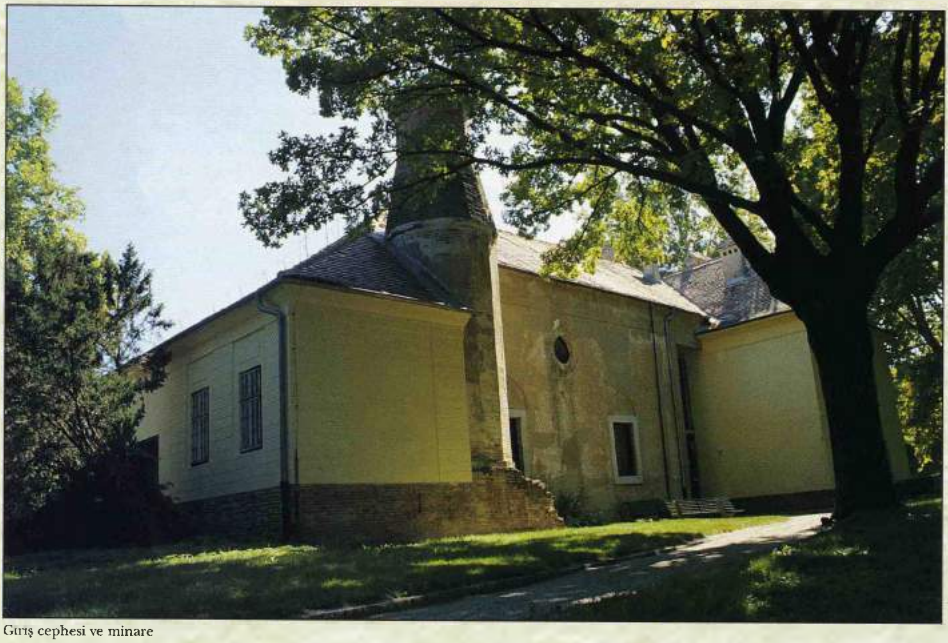

Giriş cephesi ve minare

ALİ PAŞA CAMİSİ

Zigetvar şehrinin merkezinde, Ali Paşa tarafından inşa ettirilen cami, kare plânlı ve kubbe ile örtülüdür. Yapının önünde, üç bölümlü revakı bulunmaktaydı. Cami, 1712 yılında kilise hâline getirilmiştir. 1719 yılında bir yıldırım çarpması sonucu minaresi yıkılmış, kilisenin 1789 yılında yeniden inşası sırasında da bugünkü çan kulesi yaptırılmıştır. Revaklı bölüm daha sonraları yıkılarak, buraya bir bölüm ilave edilmiş ve batı tarafına da bir kapı açılmıştır. Cami, günümüzde kilise olarak kullanılmaktadır.

Ön cephe

İç kısım

Eğri (Eger)
Estergon (Esztergom)
Vişegrad (Visegrad)
Budapeşte (Budapest)
MACARİSTAN
Erd
Zigetvar (Szekesfehervar)
Peç (Pecs)
Mohac (Mohacs)
Siklos
Voyvodina
TİSTAN
Osiyek (Osijek)
Novisad
İlok
Karlofça (Sremski Karlovci)
HIRVA
Bihaç (Bihac)
Banyaluka (Banja Luka)
Belgrad (Belgrade)
BOSNA
Travnik
HERSEK
Saraybosna (Sarajevo)
Vişegrad (Visegrad)
Foça (Foca)
Sancak
Split
Mostar
Blagay (Blagaj)
Poçitel (Pocitelj)
Nikşiç (Niksic)
Karadağ
Trebinye (Trebinje)
İpek (Pec)
KOSOVA
Dubrovnik
Podgorica
Yakova (Gjakova)
Prizren
Budva
Bar Stariğrad (Stari Bar)
İşkodra (Shkodër)
Kalkandere (Tetovo)
Debre (Debar)
Kruya (Krujë)
Ohri (Ohrid)
Tiran (Tiranë)
Kavaya (Kavaye)
Berat
Korça (Korcë)
Vlora (Vlorë)
ARNAVUTLUK

Lipova
ROMANYA
İshakça
(Isaccea)
Babadağ
(Babadag)
Hırşova
(Hirsova)
Bükreş
(Bucharest)
Mecidiye
(Medgidia)
Köstence
(Constanta)
Mangalya
(Mangalia)
Vidin
Razgrad
(Hezargrad)
Şumnu
(Shumen)
Balcık
(Balcik)
Eski Cuma
(Tergovishte)
Belgradçık
(Belogradcik)
BULGARİSTAN
Sofya
(Sofia)
Filibe
(Plovdiv)
Eski Zağra
(Stara Zagora)
İhtiman
(Ikhtiman)
Haskov
(Haskovo)
Köstendil
(Küstendil)
Dupnica
Pazarcık
(Tatar Pazarcik)
Samokov
(Samokof)
Serez
(Serrai)
İskeçe
(Xanthi)
Gümülcine
(Komotini)
Kavala
(Kavalla)
Selanik
(Thessalonica)

MAKEDONYA

Makedonya bölgesi, 1392 yılında Paşa Yiğit Bey tarafından Osmanlı topraklarına katılmıştır. Fethi müteakip bölgeye Anadolu'dan getirilen Türkmen aşiretleri iskân edilmiştir. Bu iskânlar sonucunda bilhassa şehir merkezlerinde Müslüman-Türk nüfusu çoğunluğu teşkil eder bir duruma gelmiştir. Buralarda kalıcı olunduğunun en açık örneği, fetihten daha otuz yıl geçmeden kurulan vakıflardır. 1419 yılında Üsküp'te kurulan Hacı Kasım Vakfı, 1434 yılında Manastır'da kurulan Sungur Çavuş Vakfı, Üsküp'te 1436 yılında kurulan II. Sultan Murad Vakfı bölgenin yeni bir anlayışla imar ve ihya girişiminin ilk habercileridir. Bu tür vakıflar marifetiyle bir yandan yeni iskân edilen Türk nüfusunun bölgeye intibakı hızlandırılmış, öte yandan Müslüman olan ve olmayan ayrımı yapılmadan şefkat ve adaletle bölge insanı korunmuştur. Beş asırdan uzun bir süre Osmanlı hakimiyetinde kalan ve sahip olmak için Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan'ın uzun bir süre mücadele ettikleri bölge, Balkan Savaşları'ndan sonra 1913 yılında imzalanan Bükreş Antlaşması ile Sırbistan'a verilmiştir. Üsküp, Manastır, Ohri, Kalkandelen, Pirlepe ve İştip'te belirli bir ölçüde Türk şehir dokusunun varlığını görmek mümkündür.

Ekrem Hakkı Ayverdi'nin araştırmalarına göre, Osmanlı döneminde Makedonya'da mimarî değeri olan 1.411 yapı inşa edilmiştir[1]. Bu yapıların kullanım amaçlarına göre dağılımı şu şekildedir:

Dinî	: Cami (765), Tekke (77), Türbe (42)	884
Eğitim	: Medrese (67), Mektep (132), Darülkurra (4), Kütüphane (5)	208
Ticarî	: Han (65), Bedesten (3), Arasta (1), Kervansaray (6)	75
Askerî	: Kale (6), Kule (8), Kışla (6), Darphane (3)	23
Sosyal	: İmaret (13), Hamam (40), Saat Kulesi (10), Çeşme (123), Köprü (20), Su Kemeri (1), Şifahane (9), Matbaa (1), Postahane (1), Konak (9)	221
	Toplam:	**1.411**

[1] Ayverdi, C.3, s.349.

Makedonya Cumhuriyeti Tabiat ve Kültür Varlıklarını Koruma Enstitüsü'nde, 225 Türk eseri kayıtlıdır. Bunların 107 tanesi, eski eser statüsündedir. Bu statüye alınmış eserler koruma altında olup, bunlar üzerinde her türlü tasarrufta bulunma hakkı sadece bu kuruma aittir. Bu eserlerin 43'ü dinî, 64'ü sosyal amaçlı yapılardır. Bu kurumda, 118 Türk eseri de kültür varlığı olarak kayıtlıdır. Kültür varlığı olarak kaydedilmiş bu eserler, eski eser statüsüne sahip olanlar gibi Makedonya Cumhuriyeti Tabiat ve Kültür Varlıklarını Koruma Enstitüsü'nün tasarrufu ve koruması altında değillerdir. Bu eserlerin 93'ü dinî, 25'i ise sosyal amaçlıdır.

20 civarında Türk eseri, Makedonya Cumhuriyeti Tabiat ve Kültür Varlıklarını Koruma Enstitüsü tarafından kısmen veya tamamen restore edilmiştir. Restorasyon ve konservasyona tâbi tutulan yapıların çoğunluğu Üsküp'tedir. Bu şehirde 1963 depreminde hasar gören yapıların önemli bir kısmı, UNESCO'nun maddî desteğiyle adı geçen Enstitü tarafından restore edilmiştir. Eski eser statüsünde kaydı devam etmesine rağmen yıkılmış olan Köprülü'de Kumsal Camisi ve Üsküp'te Faik Paşa Camisi gibi yapı örnekleri de bulunmaktadır.

Makedonya'da Osmanlı idaresinin çekilmesinden sonra özellikle şehir varoşları ile köylerde eski vakıf eserlerinin yerine yenileri inşa edilmiştir. Günümüzde bunlardan ayakta kalabilen Türk eserlerinin sayısı 468'dir. Bu rakamlar, Makedonya'nın, Balkanlarda Türk vakıf eserlerinin en iyi korunduğu ülkelerden birisi olduğunu göstermektedir.

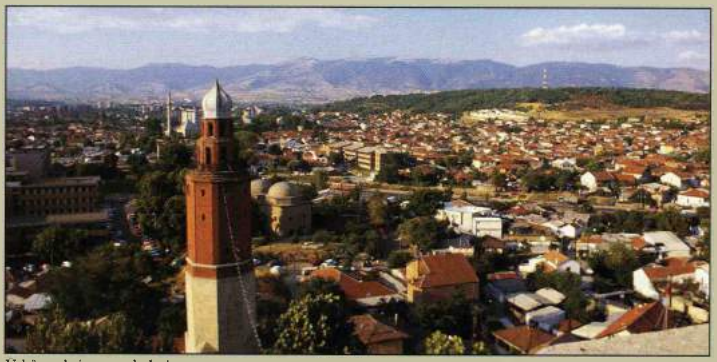

Usküp şehri ve saat kulesi

Usküp şehri ve Sultan Murad Camisi

Üsküp

Üsküp ki Yıldırım Beyazıd Han diyârıdır,
Evlâd-ı Fatihân'a onun yâdigârıdır

Vardar nehrinin kıyısında yer alan şehrin kuruluşu, İliryalılara dayanır. Üsküp, Osmanlıların 1392 yılında Makedonya'yı fethini müteakip kısa bir süre içerisinde canlandı, eyalet merkezi ve önemli bir ticaret şehri oldu. Osmanlı tahrir kayıtlarına göre Üsküp'te, 1455 yılında, Müslüman Türkler, toplam nüfusun %63'ünü, 1544 yılında ise %79,5'ini oluşturmaktadırlar[1]. Şehirde pek çok vakıf eseri, cami, han, hamam, bedesten, çeşme ve imaret yapıldı. Şehrin 1689 yılında, Avusturyalılar tarafından işgali esnasında, bu eserlerin büyük bir kısmı kolera salgınını kökünden temizlemek bahanesiyle yakıldı. Üsküp, Balkan Savaşları ile 1913 yılında Osmanlı hakimiyetinden çıkarak Sırbistan topraklarına katıldı. 1963 yılında şehrin %80'inin yıkılmasına yol açan büyük bir deprem geçirdi. Bu depremde bir hayli Osmanlı yapısı da yıkıldı. Bunların bir kısmı sonraki yıllarda tamir edildi. Her şeye rağmen Üsküp, Türk şehir dokusunun hâlen yaşadığı, pek çok Osmanlı yapısını ihtiva eden bir kaç Balkan şehrinden biridir.

[1] Mehmet [redacted] *(1455-1569)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), Erzurum, 1995; [redacted] *1554 Nüfus ve Arazi Tahrir Defterine Göre Üsküp Nahiyesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul [redacted] 1998.

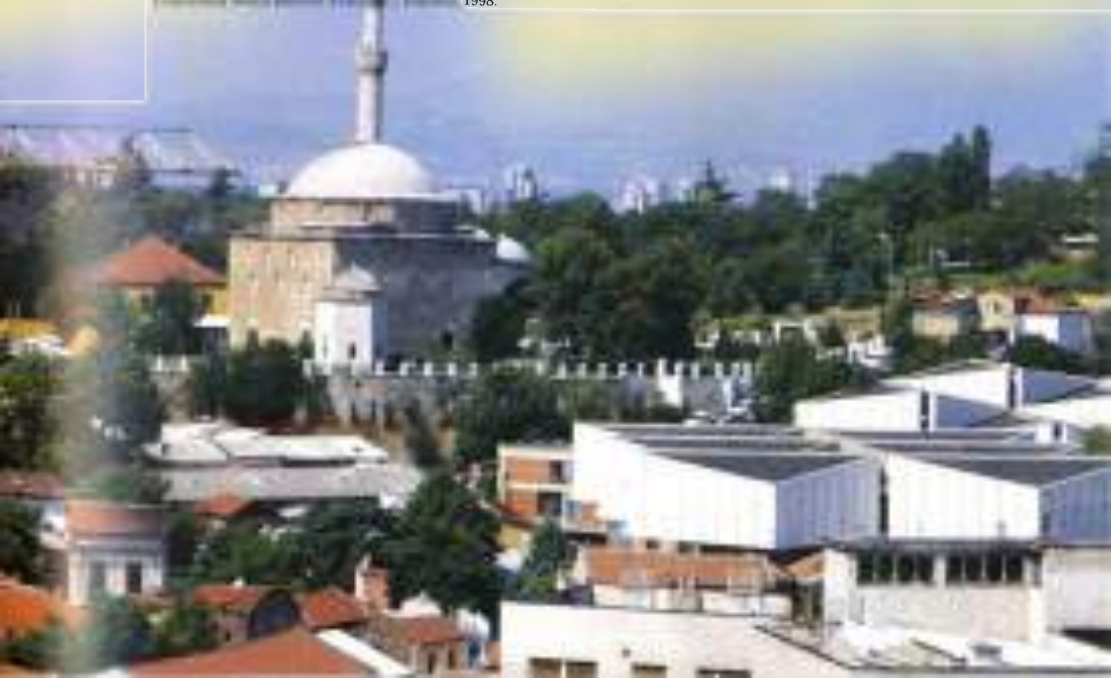

Üsküp (Skopje)

SULTAN MURAD CAMİSİ

Cami, Üsküp şehir merkezine hakim bir tepede, saat kulesinin yanında bulunmaktadır. H.840/M.1436-37 yılında Sultan II. Murad tarafından yaptırılmıştır. 1689 yılında, Üsküp'ün Avusturya işgali esnasında yangın gören cami, 1712 yılında Sultan III. Ahmed döneminde geniş çaplı bir onarımdan geçmiştir. En son olarak 1963 yılında, Üsküp'teki şiddetli depremden hasar gören cami, 1969 yılında, Makedonya Cumhuriyeti Eski Eserleri Koruma Kurulu tarafından onarılmıştır. Cami, dikdörtgen plânlı, içten düz ahşap tavanla, dıştan ise kırma bir çatıyla örtülüdür. Harimi örten kırma çatı, son cemaat yerini de içine almaktadır. İç mekânda, mihrap eksenine dik, iki sıra hâlinde birbirine kemerlerle bağlanmış üçer ayak bulunmaktadır. Bu da caminin orijinalde kırma çatı ile değil tonozla örtülü olduğunu göstermektedir. Makedonya'nın en büyük camilerinden olan yapı, mimarî özellikleri bakımından, Erken Osmanlı Mimarîsinin Balkanlardaki en önemli örneğidir.

Genel görünüş

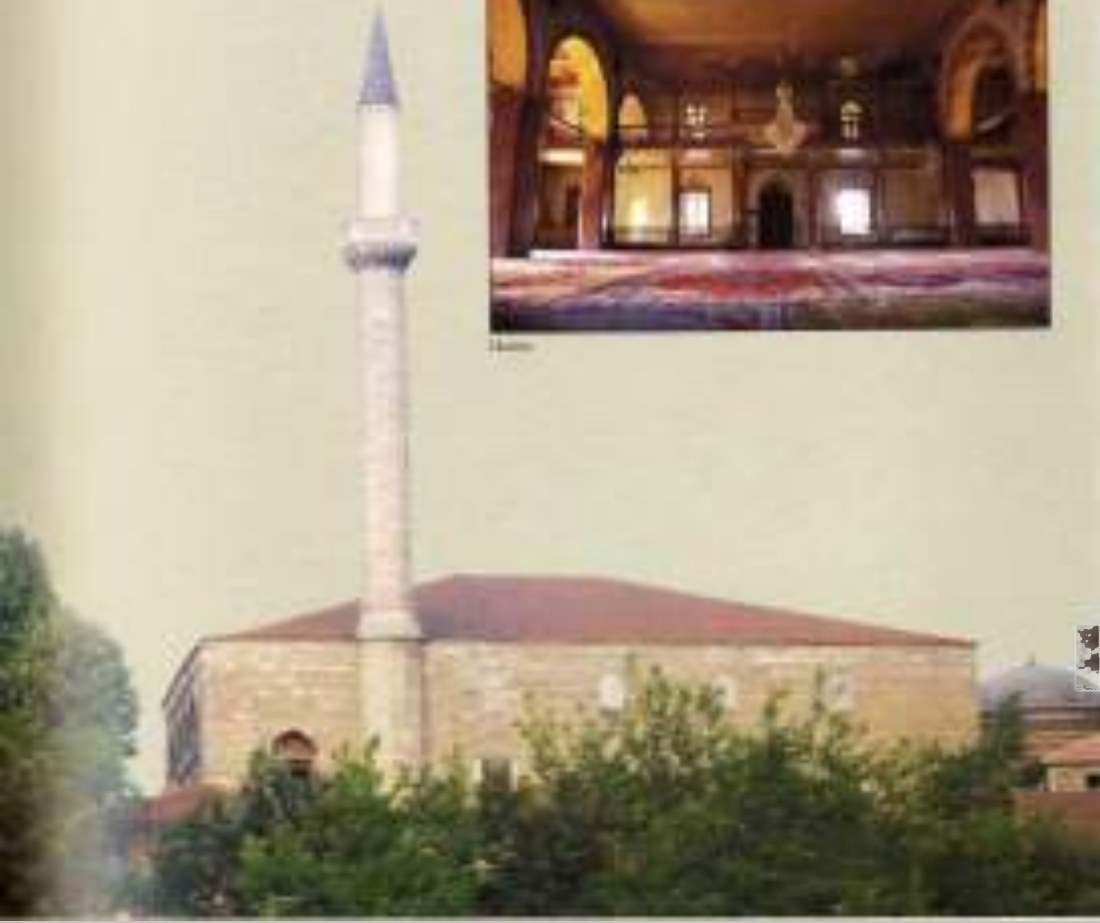

BEYHAN SULTAN TÜRBESİ

Türbe, Sultan Murad Camisi'nin güneydoğu cephesinde bulunmaktadır. Kitâbesine göre türbe, H.964/M.1556-57 yılında inşa edilmiştir. 1963 depreminde hasar gören türbe, 1966 yılında onarılmıştır. Yapı, kare plânlı, kübik, içeriden ve dışarıdan sekizgen kasnak üzerine oturan kubbeli bir kuruluşa sahiptir. Kubbe köşelikleri tromptur. Yapının giriş kapısı, basık kemerlidir. Türbenin içerisinde, üçü sandukalı olmak üzere, beş kabir yer almaktadır.

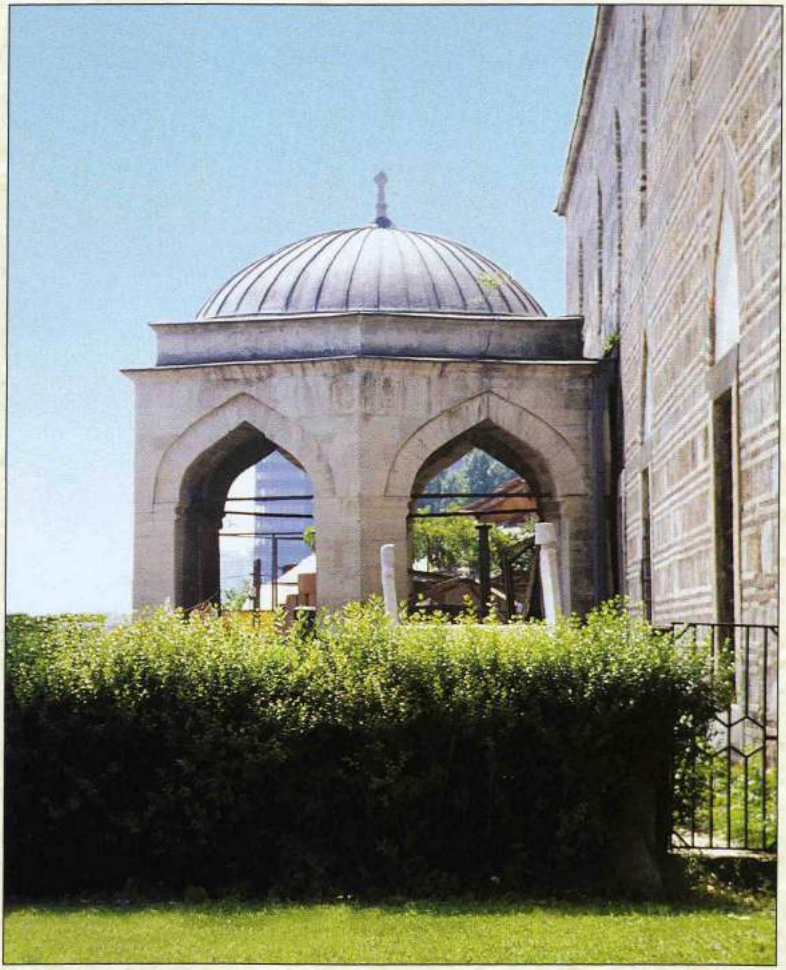

ALİ PAŞA TÜRBESİ

Türbe, Sultan Murad Camisi'nin doğu duvarına bitişiktir. Yapı, Dağıstanlı Ali Paşa'nın aile mezarlığıdır. Türbe içerisinde, Dağıstanlı'nın hanımı ve kızına ait iki sanduka yer almaktadır. Dikdörtgen sandukalardan birinin baş taşındaki kitâbede, Ali Paşa'nın H.1188/M.1774-75 yılında ölen hanımı Ayşe Hanıma, diğer sandukanın baş taşındaki kitâbede ise Ali Paşa'nın H.1188/M.1774-75 yılında ölen kızı Zeynep Hanıma ait olduğu bilgisi yer alır. Dağıstanlı Ali Paşa ise H.1194/M.1780-81 yılında, Sivas Valiliği esnasında vefat etmiştir. Bu sebeple türbenin 1774-1780 yılları arasında yapılmış olması gerekir. Türbe, altıgen plânlıdır. Açık prizmal gövdenin üzerine, altıgen bir kasnak gelmekte ve bunun üzerinde de kubbe oturmaktadır. 1963 yılındaki depremde hasar gören yapı, daha sonra onarılmıştır.

ALACA CAMİ

Üsküp'ün en eski camilerinden biri olan eser Bitpazarı'nın yanında yer almaktadır. Kitâbesinde, caminin H.842/M.1438-39 yılında, Üsküp fatihi Yiğit Paşa'nın oğlu İshak Bey tarafından inşa ettirildiği yazmaktadır. Yapı, H.925/M.1519-20 yılında, İshak Bey'in torunu Hasan Bey'in katkılarıyla onarılmıştır. 1963 depreminde hasar gören cami, 1968 yılında Makedonya Cumhuriyeti Eski Eserleri Koruma Kurulu tarafından onarılmıştır. Cami plân itibariyle, zaviyeli camiler grubuna girmektedir. Girişten hemen sonraki mekân yatay eksende kubbeyle, bunun iki yanı aynalı tonozla, mihrap önü ise çapraz tonozla örtülüdür. Yan kanatlar ile ortadaki kubbeli kısım arasındaki perde duvarlarının açılması suretiyle, geniş bir ibadet alanı elde edilmiştir. Bu değişikliğin, Hasan Bey tarafından yaptırılan tamir sırasında yapılmış olması mümkündür. Yapı, günümüzde ibadete açıktır.

Genel görünüş

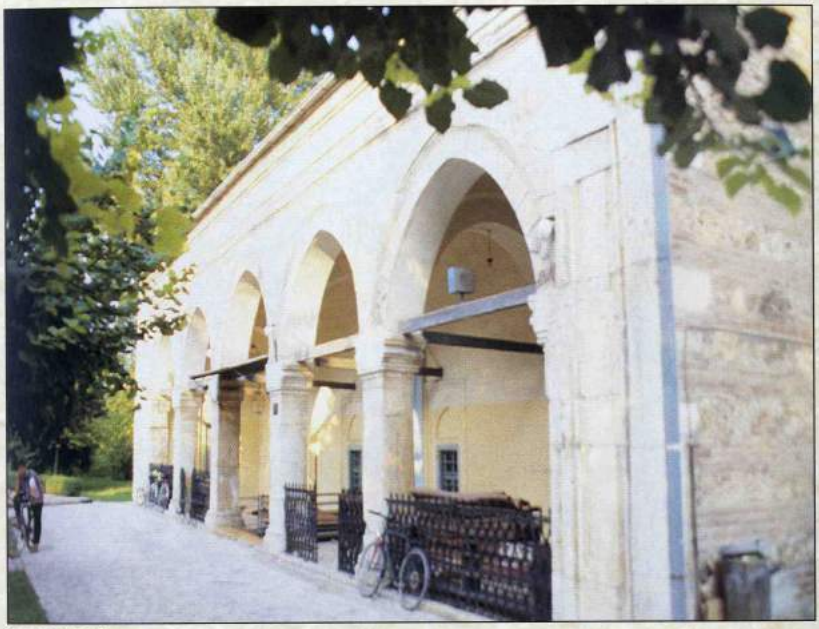

Son cemaat yeri

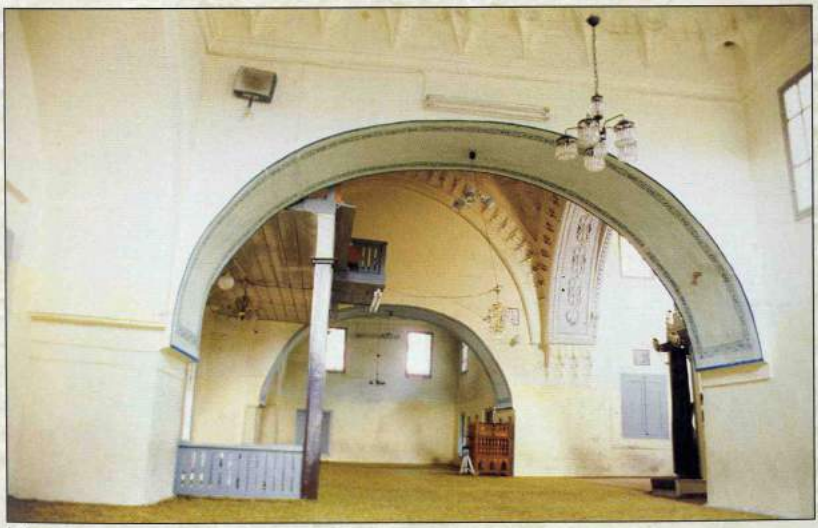

İç kısım

PAŞA BEY TÜRBESİ

Türbe, Alaca Cami avlusunun güneydoğusunda bulunmaktadır. 15. yüzyıla ait türbenin, İshak Bey'in Paşa Bey veya Deli Paşa lakaplı, genç yaşta ölen küçük oğluna ait olduğu bilinmektedir. Kapalı tipte, altıgen prizmal gövdeli yapı, sekizgen bir kasnak üzerine oturan kubbe ile örtülmüştür. Oturtmalığı ve kriptası bulunmayan türbenin beden duvarı, açık ve koyu renkli düzgün küfeki kesme taşların, alternatif olarak istiflenmesiyle yapılmıştır. Türbe içerisinde tek bir kabir bulunmaktadır. Eserin süsleme programı, dış yüzeylerde kemer köşelikleri ve kasnakta yoğunlaşmıştır. Cephenin üst bölümündeki sivri kemerlerin köşeliklerinde, bir cephede altı kollu yıldız, diğerinde gülbezek etkisi veren geometrik bir kompozisyon uygulanmıştır. Türkuaz ve koyu mavi renkli mozaik çinilerin taşa kakılmasıyla elde edilen bu süsleme programı, Türk Sanatında çok az rastlanan bir tarzdır.

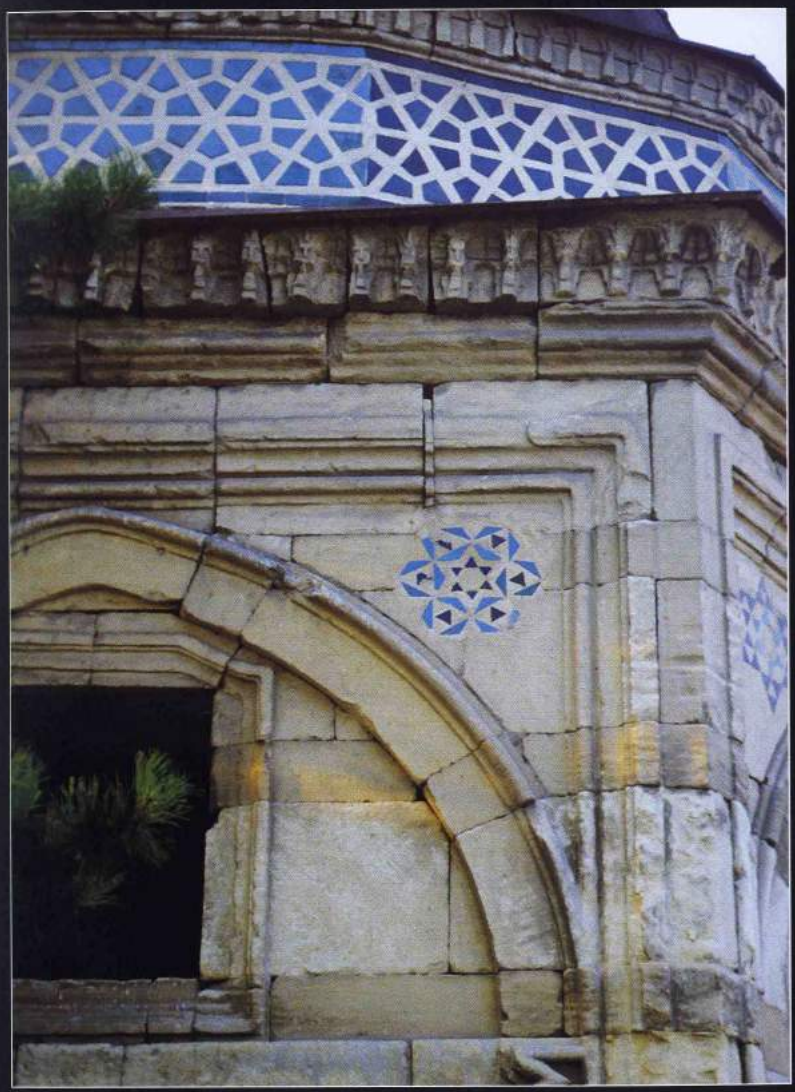

Kubbe kasnağı ve kemer köşeliğindeki çini süslemelerden bir detay

İSA BEY CAMİSİ

Cami, Üsküp şehir merkezinde, Sultan Murad Camisi'nin kuzeyinde bulunmaktadır. Yapı, Fatih Sultan Mehmed döneminde, H.880/M.1475-76 yılında, İshak Bey'in oğlu İsa Bey tarafından inşa ettirilmiştir. 1963 yılındaki depremde hasar gören cami, 1969 yılında onarılmıştır. Cami, eş büyüklükte ard arda iki kare ünite ile ilk mekânın doğu ve batı kanatlarındaki zaviye hücreleri ve kuzeyindeki beş bölümlü son cemaat yerinden oluşmaktadır. Bu bakımdan Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde çok yaygın olarak görülen, zaviyeli camilerin önemli bir temsilcisidir. Yapı, genel görünüş itibarı ile ters "T" tipi plânlıdır. Caminin kuzeybatı köşesinde, tek şerefeli minaresi vardır. Camide süsleme olarak, portal üzerinde dikdörtgen panolar içerisinde manzara tasvirleri; iç mekânda sağır pencere alınlıklarında, pencere ve kemer bordürlerinde bitkisel süslemeler bulunmaktadır. 1969 yılındaki onarım esnasında orijinaline sadık kalınarak mevcut kalemişi süslemelerin üzerinden yağlı boya ile geçilmiştir.

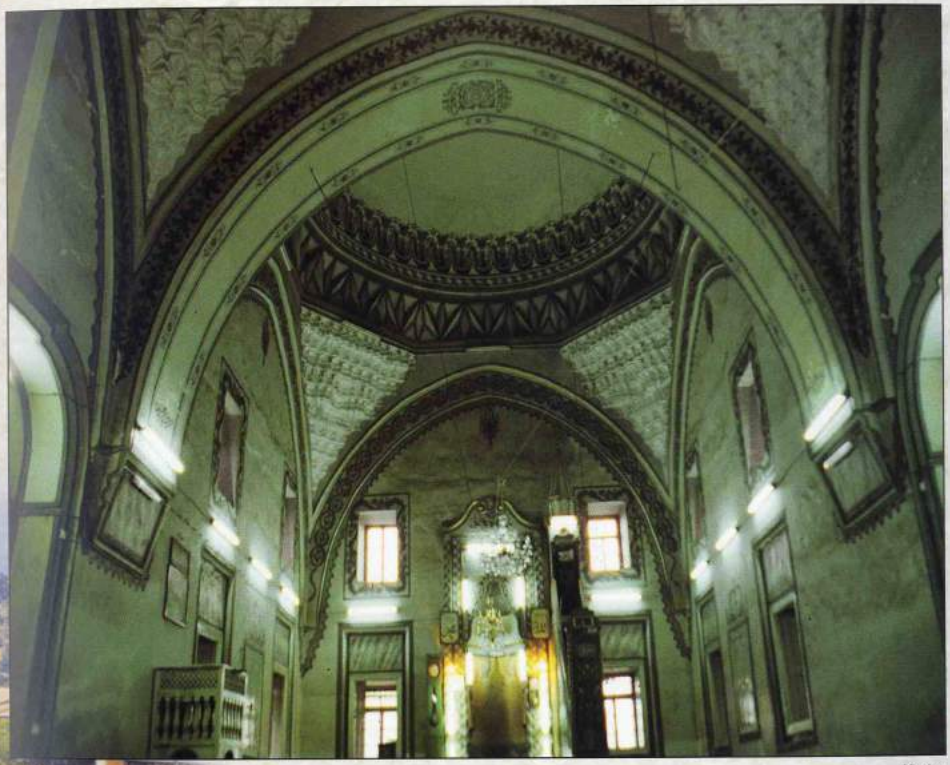

Harim

MUSTAFA PAŞA CAMİSİ

Cami, Üsküp Kale mahallesi içerisinde, şehre hakim bir tepede bulunmaktadır. Kitâbesine göre, H.898/M.1492-93 yılında, Abdullah oğlu Mustafa Bey tarafından inşa ettirilmiştir. Yapı, 1933 ve 1967-68 yıllarında onarılmıştır. Eser, kare plânlı, tek kubbe ile örtülü bir camidir. Kubbeye pandantiflerle geçilmiştir. Kubbe onikigen bir kasnak üzerine oturur. Son cemaat yeri üç kubbelidir. Caminin pandantif yüzeylerinde malakarî tekniğinde yapılmış, kıvrım dal ve rumîlerden oluşan bir kompozisyon görülür. Kuzey ve doğu köşelerindeki pandantif süslemeleri orijinaldir. Batı ve güney köşelerindeki süslemeler ise üzerlerinden boya geçilmesi sebebiyle, orijinal hâllerini kaybetmişlerdir.

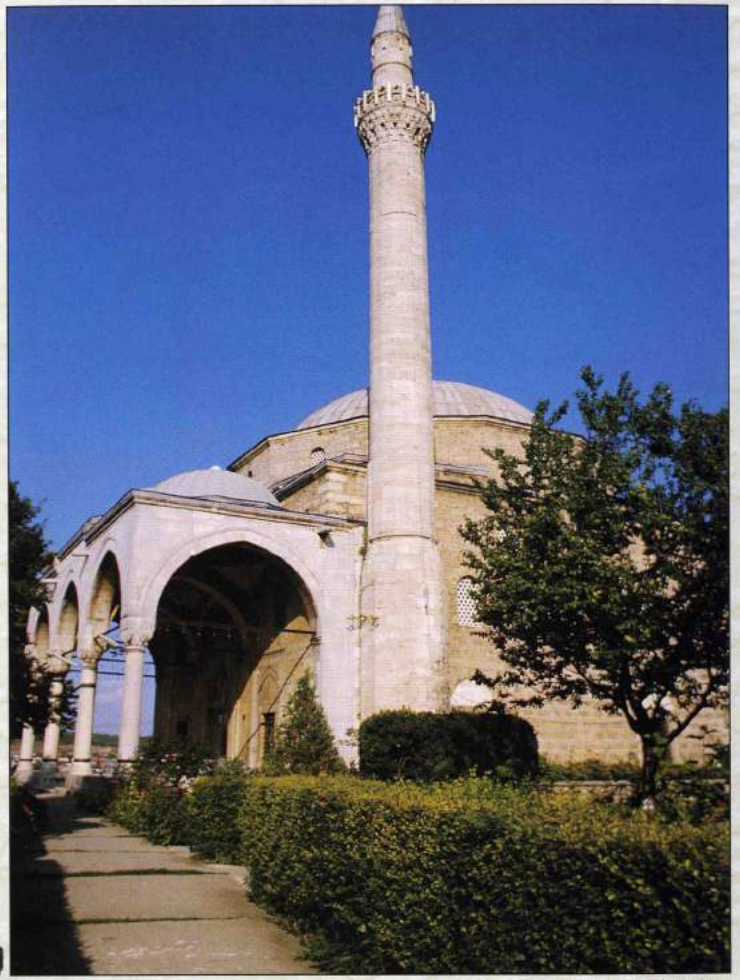

Son cemaat yeri ve minare

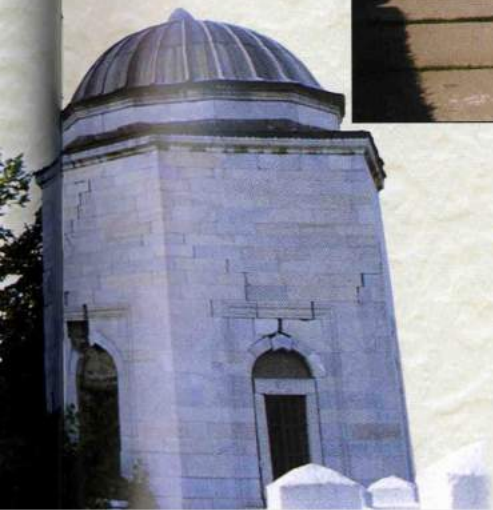

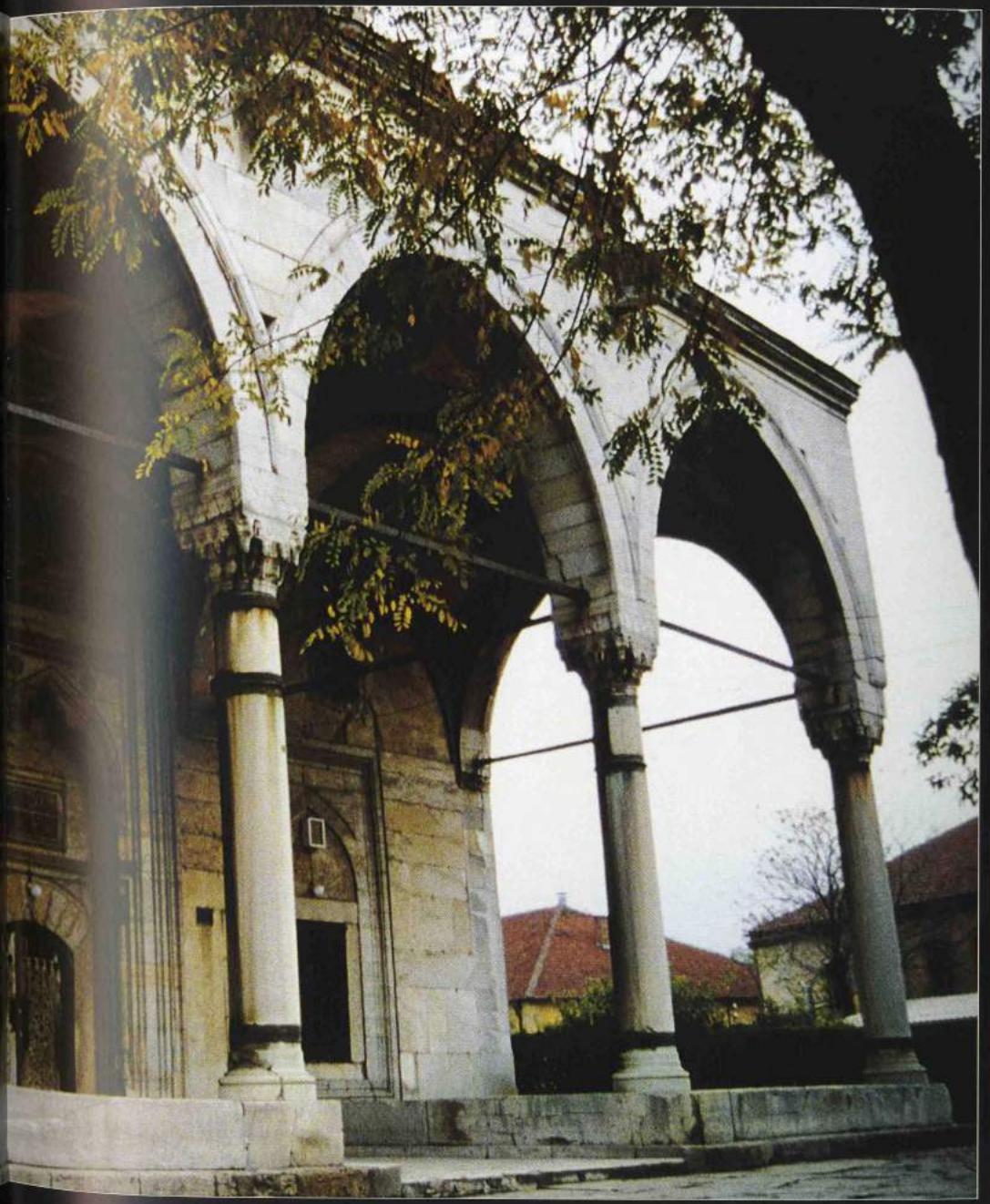

Son cemaat yeri ve giriş

Harim

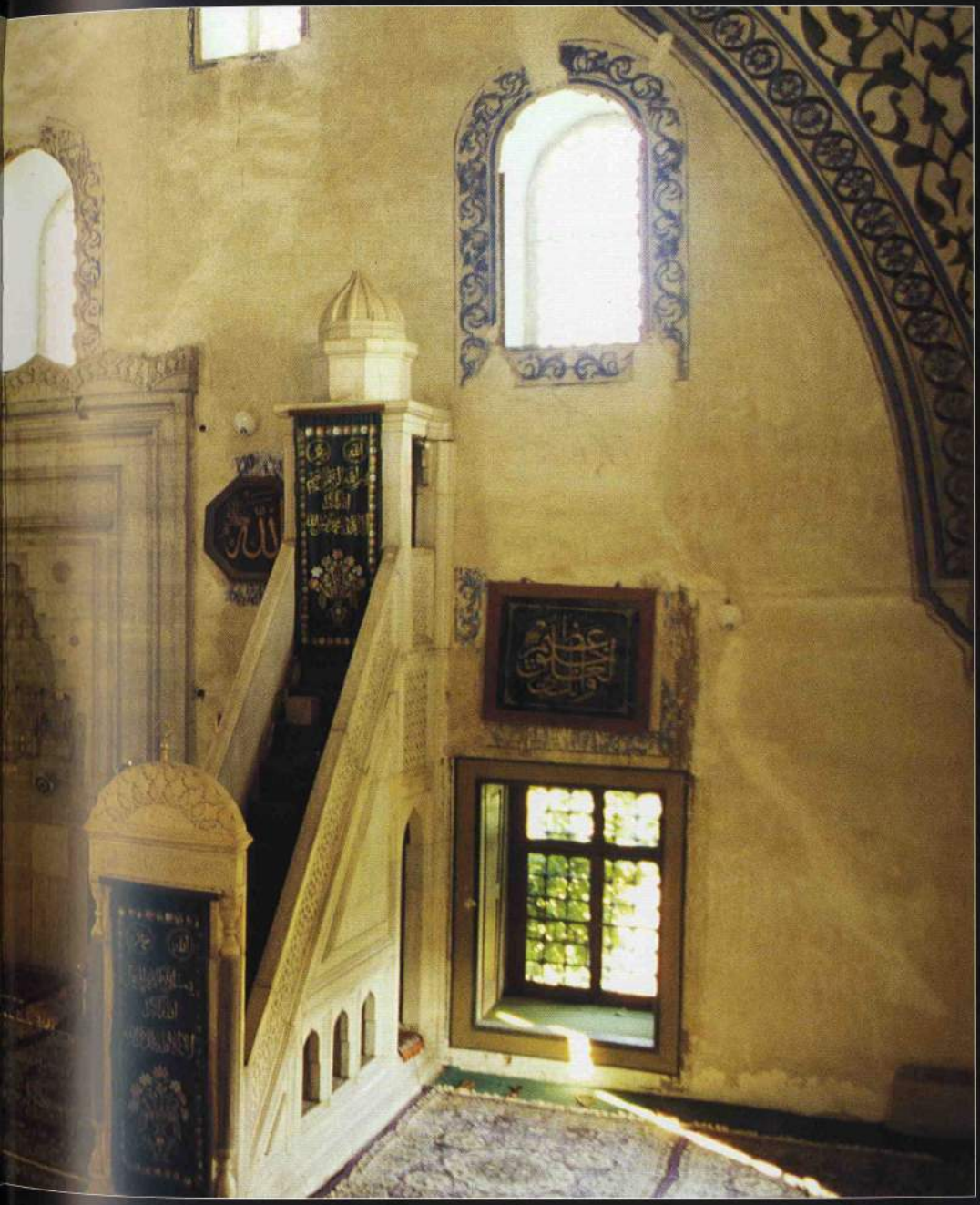

YAHYA PAŞA CAMİSİ

Cami, Üsküp'ün Çayır semtinde bulunmaktadır. Cami kitâbesinden, H.909/M.1503-04 yılında, Sultan II. Bayezid'in damadı Yahya Paşa tarafından inşa ettirildiği anlaşılmaktadır. Üsküp'ün 1689 yılında Avusturyalılar tarafından işgali sırasında, cami büyük hasar görmüştür. Caminin orijinalinde harim ve son cemaat yeri kubbe ile örtülü iken, 1689 yılındaki tahribat sonucu bu kısım yıkılmıştır. Yapı, 1720'li yıllarda geniş çaplı bir onarımdan geçmiş, harim içeriden aynalı tonoz, dışarıdan prizma şeklinde çatı, son cemaat yeri ise içeriden düz ahşap tavanla, dışarıdan tonozla örtülmüştür. Yapı kare plânlı, tek kubbeli kübik harimi, kuzeyinde beş bölmeli son cemaat yeri, kuzeybatı köşesinde minaresi, yan kanatlarda zaviye hücreleri ve kuzeyindeki şadırvanıyla, zaviyeli veya tabhaneli camiler grubuna girmektedir. Portalde mermer ve ağaç işçiliğinin en güzel örnekleri sergilenmektedir. Kapı kanatları, sedef kakma ve kündekâri tekniğinde bir

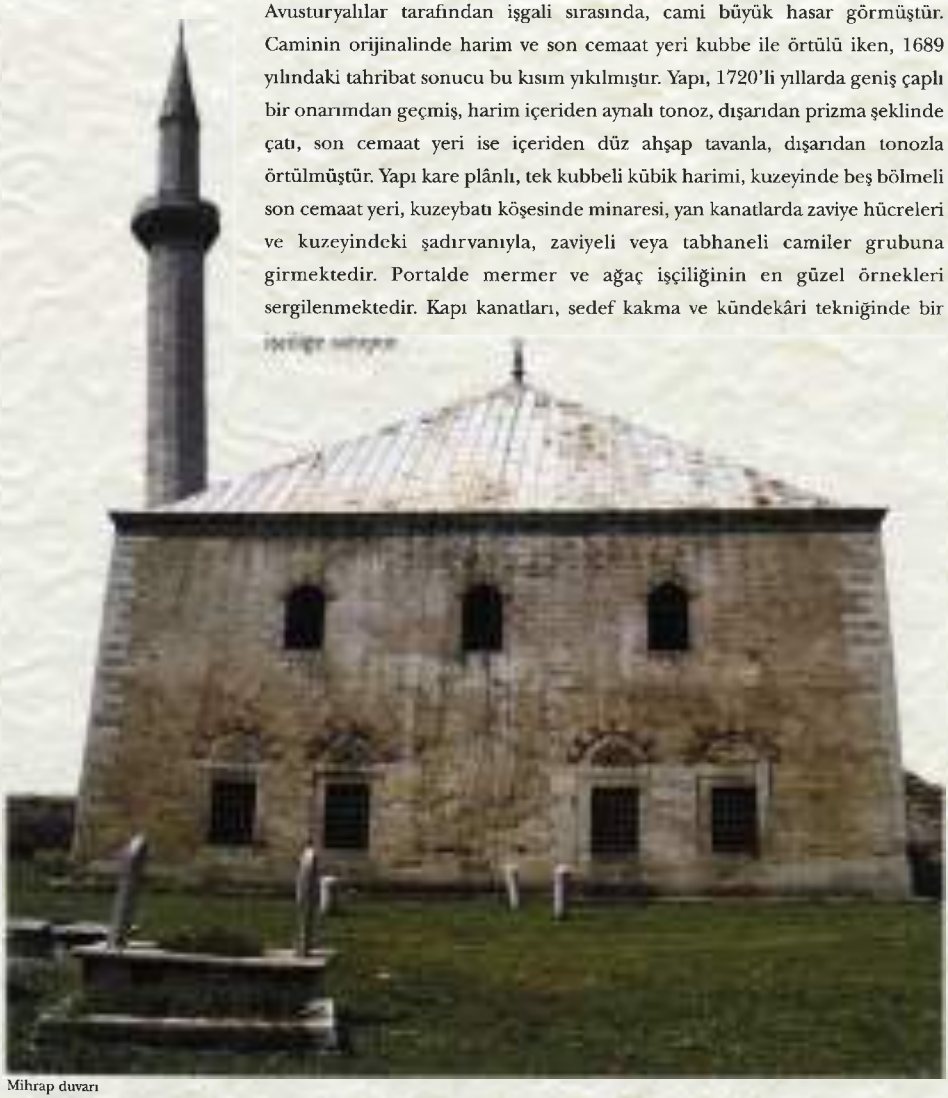

Mihrap duvarı

Son cemaat yeri

Harim

SULU HAN

Han, Üsküp şehir merkezindeki, Eski Çarşı içerisinde bulunmaktadır. H.848/M.1444-45 yılına ait vakfiyesine göre yapı, Üsküp fatihi Yiğit Paşa'nın oğlu İshak Bey tarafından yaptırılmıştır. Batı ve doğu yönünde, hafif eğimli bir arazi üzerine inşa edilen han, avlulu, iki katlı, kareye yakın bir plâna sahiptir. Yapının iki katında da revak kısımları yer almaktadır. Hanın doğu ve batı cephelerinin ortasında iki girişi bulunmaktadır. Günümüzde, hanın batı kapısı kapalıdır. Yapının birinci katı, 1963 yılından sonra yapılan onarımlar sırasında tamamen yenilenmiş, bu katın revak ve odalarının mimarîsi değişmiştir. Yalnızca zemin katı, orijinalliğini muhafaza etmektedir. Hanın güney cephesinde, altta iki sıra hâlinde, altı dükkân yer almaktadır. Han, günümüzde Üsküp Güzel Sanatlar Fakültesi olarak kullanılmaktadır.

Genel görünüş

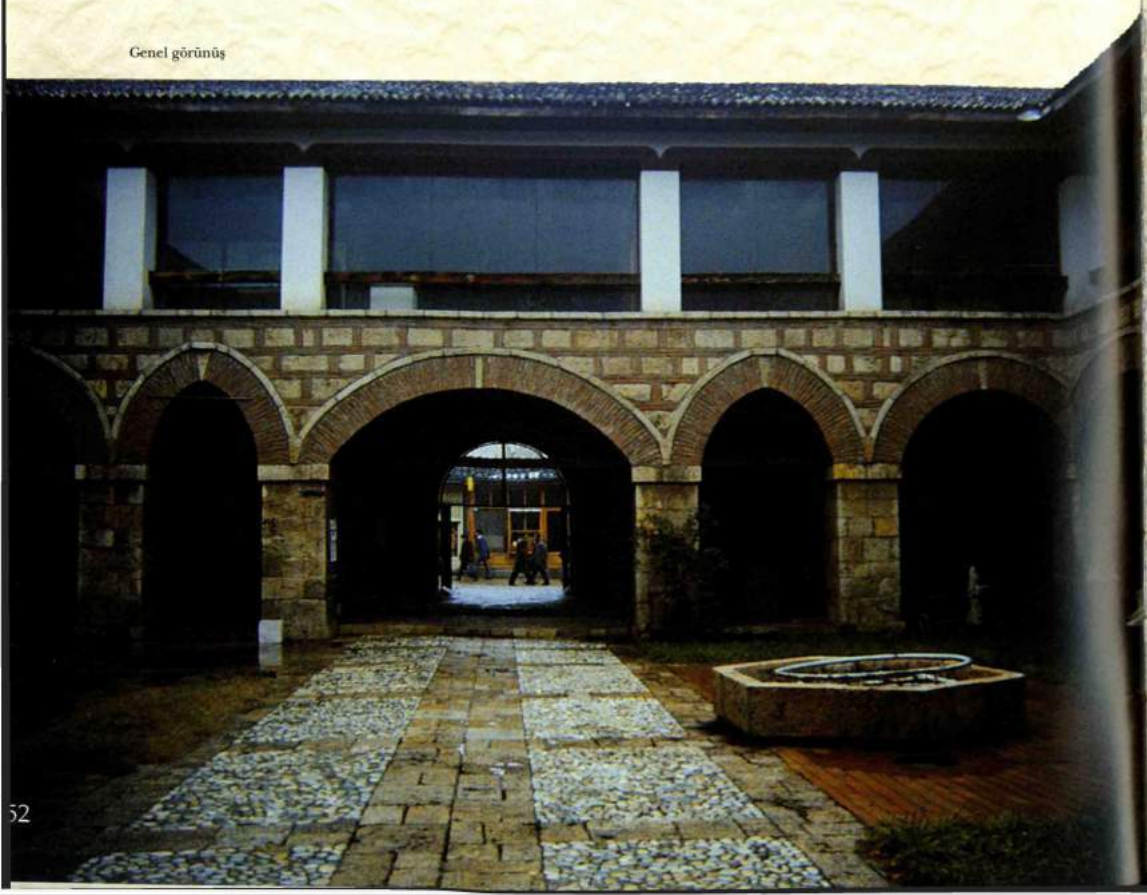

İç kısım

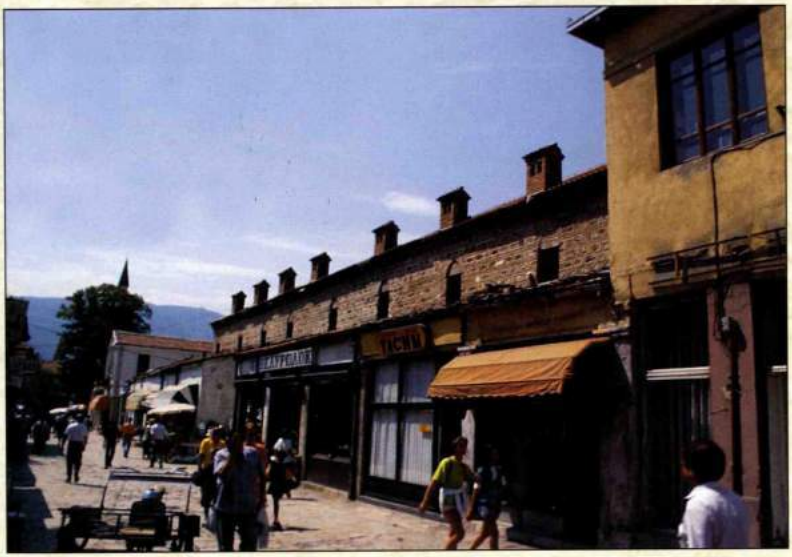

Dış cephe

KURŞUNLU HAN

Kurşunlu Han, Üsküp'teki Makedonya Eski Eserleri Koruma Enstitüsü'ne ait avlu çerisinde bulunmaktadır. H.956/M.1549-50 yılına ait vakfiyesine göre yapı, Müezzin Hoca veya Muslihuddin Abdulgani tarafından inşa ettirilmiştir. Han, yolcuların ve hayvanlarının kaldığı iki bölümden oluşmaktadır. Yapı kare planlıdır. Ortadaki avlunun dört tarafı revaklarla çevrilidir. Revak yuvarlak kemerleri, ayaklara oturur. Han, iki katlıdır. İkinci kat revakları aynı şekildedir. Revakların arkasında alt ve üst katlarda çapraz tonoz örtülü odalar bulunmaktadır. Hanın girişi güney cephesindedir. Üst kata çıkış merdivenleri girişin ve ahır kısmına geçiş kapısının yanındadır. Hanın kuzeyindeki ahır kısmı ile hanı bağlayan kapı, yapının kuzey duvarındadır. Ahır kısmı uzun kolu kuzeyde, kısa kolu doğuda olmak üzere "L" şeklindedir. İnsanların kaldığı bölüm ise burayı ana bölüme bağlayan, çapraz tonoz örtülü beş odadan ibarettir. Yapının orta kısmı, açık avludur. Hanın günümüzde, müze olarak kullanılması için çalışmalar sürmektedir.

Ön cephe

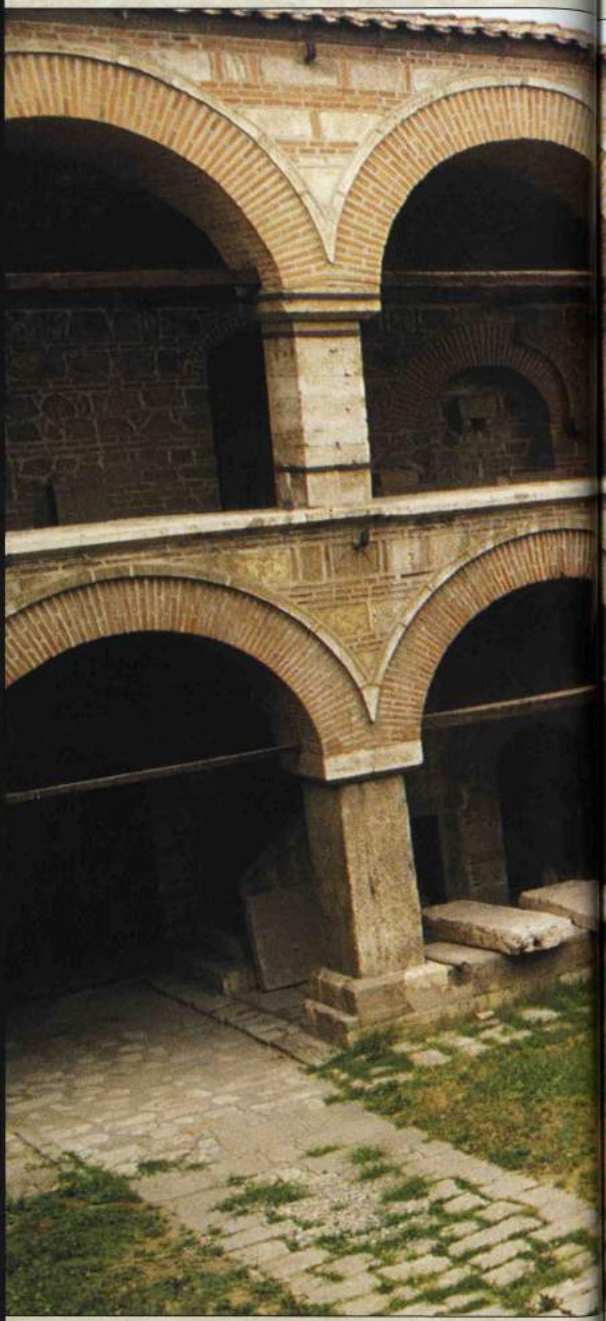

İç avlu

KAPAN HAN

Kapan Han, Üsküp Eski Çarşı merkezinde bulunmaktadır. H.874/M.1469-70 yılına ait vakfiyesine göre yapı, İshak Bey'in oğlu İsa Bey tarafından inşa ettirilmiştir. Kuzey ve batı cepheleri dükkânlarla kapatılmış olan hanın, diğer cepheleri caddelere bakmaktadır. Yapı, kuzey ve güney yönünde hafif eğimli bir arazide kurulmuştur. İlk yapıdan pek bir şey kalmayan han, tamamen yenilenmiştir. Mevcut hâliyle avlulu, iki katlı ve iki katı da revaklı olan han, kareye yakın dikdörtgen plânlıdır. Yapıya, kuzey ve güney cephelerindeki birer kapıyla girilmektedir. Handa inşa malzemesi olarak kesme taş ve tuğla, almaşık tekniğinde kullanılmıştır. Yapı çatıyla örtülüdür.

İç avlu

Duvar yüzeyi

DAVUD PAŞA HAMAMI

Hamam, Üsküp şehir merkezinde bulunmaktadır. M.1468 yılına ait vakfiyesine göre hamam, Davud Paşa tarafından yaptırılmıştır. Çifte hamam olan yapı, doğu ve batı doğrultusunda dikdörtgen plânlıdır. Bu dikdörtgenin kuzey kısmı kadınlar, güney kısmı erkekler bölümüdür. Her iki kısım batıdan doğuya soyunmalık, ılıklık ve sıcaklık bölümleri olarak sıralanmıştır. Hamamın doğu ucu, tamamen su deposu olarak ayrılmıştır. Kubbeye geçiş, içi mukarnaslı tromplarla sağlanmıştır. Yapının girişi batı duvarındadır. Ilıklık, kareye yakın yatay dikdörtgendir. Sıcaklık, dört eyvanlı köşe halvetli tiptedir. Kadınlar kısmının soyunmalık ve ılıklığı erkekler bölümüne benzemektedir; fakat soyunmalık girişi, kuzey duvarındadır. Hamam, en son olarak 1969 yılında onarılmıştır.

Kubbeye geçişlerden bir detay

FATİH KÖPRÜSÜ

Köprü, Üsküp şehrini ikiye bölen Vardar nehri üzerine, Fatih Sultan Mehmed döneminde inşa edilmiştir. 15. yüzyıl mimarî özelliklerini taşımaktadır. Yapı, H.973/M.1565-66 ve H.985/M.1577-78 yıllarında onarılmıştır. Eser, iki uçtan merkeze doğru, hafifçe yükselen bir biçimde inşa edilmiştir. Köprü, on dört kemer gözlü olup, uzunluğu 210 metre, genişliği ise 5,80 metredir. Yuvarlak kemerlerin üzerine oturan köprünün üst yapısı, demir korkuluklar, döşeme ve tarih köşkünden ibarettir. Köprünün güney kanadının üçüncü ayağı üzerinde, kitâbelik köşkü oturmaktadır. 2002 Temmuz ayında köprünün kitabelik köşkü, Makedonya Devleti tarafından yapılan resmî çalışmalar sırasında kazara yıkılmıştır. Dikdörtgen plânlı kitâbelik köşkünde, mukarnaslı bir mihrap nişi bulunmaktadır. Köprünün her iki yönünde, karaya oturan kemer gözlerinden ikişer adedi, toprak dolgu yüzünden kapatılmıştır. Köprü, günümüzde sadece yayalar tarafından kullanılmaktadır.

MUSLİHUDDİN ABDULGANİ CAMİSİ

Cami, Üsküp şehir merkezinde Halklar Tiyatrosu yakınında yer almaktadır. H.955/M.1548-49 tarihli vakfiyesine göre cami, Muslihuddin bin Abdulgani tarafından yaptırılmıştır. Cami, vakfına ait çok sayıda dükkanın olmasından dolayı halk arasında "Dükkancık Cami" olarak adlandırılmıştır. Cami, kare plânlıdır. Kubbe ile örtülü bir harim ve bunun kuzeyinde iki bölümlü kubbe ile örtülü bir son cemaat yeri vardır. Yapı, 1689 ve 1904 yıllarında onarılmıştır. 1963 depreminde cami ve minare yıkılmış, sadece batı ve kuzey duvarları kısmen ayakta kalabilmiştir. Eserin 1965 yılında restore edilmesi plânlanmış, ancak proje gerçekleştirilememiş, 1996'da konservasyona tâbi tutulmuştur.

Manastır (Bitola)

BEDESTEN

Via Egnatia yolu üzerindeki önemli şehirlerden biri olan Manastır'da Evliya Çelebi'ye göre, yirmi bir mahallede üç bin kadar ev, yetmiş cami ve mescit, dokuz yüz dükkân, kırk kahvehane ve demir kapılı bir bedesten bulunmaktadır. Bedesten, Manastır şehir merkezinde, İshak Çelebi Camisi'nin karşısında bulunmaktadır. İshak Çelebi Camisi'ne ait M.1506 tarihli vakfiyede, yapıdan söz edilmektedir. 16. yüzyıl eseri olan bedestenin, dört ana giriş kapısı vardır. Kapılar demirdendir. Yapı, tonozla örtülüdür. Bedestende, seksen altı dükkân yer almaktadır. Yapı, günümüzde kapalı çarşı olarak faaliyet göstermektedir.

İç kısım

Ön cephe

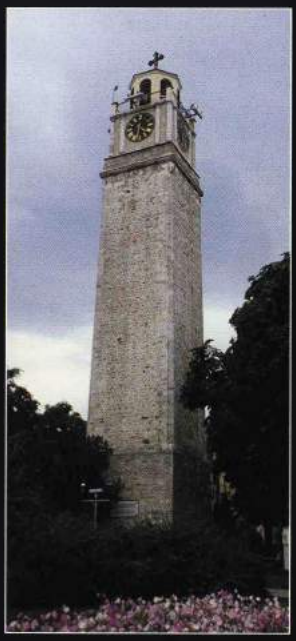

SAAT KULESİ

Yapı, Manastır şehir merkezinde İshak Çelebi Camisi ile Yeni Cami arasındaki meydanda bulunmaktadır. 17. yüzyılda inşa edilmiştir. Kule, 1830, 1911, 1935 ve 1950 yıllarında onarım görmüştür. 1935 yılındaki onarımda, çan kısmı değiştirilmiş, 1950 yılında çan kısmının tepesine Komünistlerin sembolü olan yıldız eklenmiştir. 1965 yılında saat mekanizması değiştirilmiştir. 1992 yılında çan kısmının tepesine bu sefer Demokratlar tarafından haç takılmıştır. Saat kulesinin, 5,85x5,76 metre ölçüsünde bir kaidesi bulunmaktadır. Bu ölçüler yapının yüksekliğine göre daralmaktadır. Kule kısmında kaide 4,4x4,5 metre ölçüsüne gelmektedir. Yapının yüksekliği 22,17 metredir. Saat kulesine giriş, kuzey tarafındandır.

ADEM MAHMUD OKULU

Okul, Manastır'ın yukarı mahallesinde, Dragor nehrinin sağ yakasında bulunmaktadır. Yapı, 19. yüzyıl eseridir. Hacı Bey tarafından inşa ettirildiği söylenmektedir. Okul, iki katlıdır. Kullanılan malzeme moloz taştır. Sütunlu giriş kısmı cepheden taşkındır. Bu giriş bölümünün her iki yanında, dershaneler yer almaktadır. Okul, günümüzde ev olarak kullanılmaktadır.

HACI MAHMUD BEY CAMİSİ

Manastır çarşı merkezinde Balıkçılar Pazarı veya Çıkrıkçılar Çarşısı'nda yer alan caminin, H.928/M.1521-22 yılında, Hacı Mahmud Bey tarafından inşa ettirildiği söylenmektedir. Yapı, halk arasında Hacı Bey-Üç Şeyhler Camisi olarak da adlandırılmaktadır. Caminin, H.1293/M.1876-77 yılında geniş çaplı bir onarımdan geçtiği, giriş kapısı üzerindeki onarım kitâbesinden anlaşılmaktadır. II. Dünya Savaşı'nda (1944) bir top güllesi isabet eden yapı, uzun zaman kendi hâline terkedilmiştir. Cami, en son olarak, 1993 yılında yeniden onarılmıştır. Eser kare plânlı ve tek kubbeli bir yapıdır. Kubbe sekizgen bir kasnağa oturur. Kubbe köşelikleri tromptur. Son cemaat yeri yıkılmış, yerine çok basit bir sundurma yapılmıştır. Minare kuzeybatı tarafında yer almaktadır. Minarenin kaide ve gövde kısmı almaşık tekniğinde bir örgüye sahiptir. Petek kısmında ise bal peteğine benzer şekilde tuğla süsleme kullanılmıştır. Minarenin petek kısmı 1993 yılında yıkılmıştır. Cami günümüzde marangozhane olarak kullanılmaktadır.

İSHAK ÇELEBİ CAMİSİ

Manastır'ın şehir merkezinde, Dragor nehrinin sol yakasında bulunan cami, H.912/M.1506-07 yılında, şehrin kadısı İshak Çelebi tarafından inşa ettirilmiştir. Cami, 1890, 1910, 1947 ve 1959 yıllarında onarım geçirmiştir. Mektep, medrese, zaviye ve kütüphanesi de bulunan külliyeden günümüze, sadece cami kalmıştır. Cami, tek kubbeyle örtülü olup, kare plânlıdır. Onikigen bir kasnağa oturan kubbeye geçiş, tromplarla sağlanmıştır. Caminin orijinal yapısında, dört sütuna oturan üç kubbeli bir son cemaat yeri mevcuttur. Ancak 1910 yılında mevcut son cemaat yerinin her iki yanına, birer kubbe ve bunun ön kısmına beş kubbe ilavesiyle, yeni bir kapalı mekân elde edilmiştir. Son cemaat yerinin her iki yanına ilave edilen kubbeler, cami duvar hizasının dışına taşmış ve bu mekân ahşap bir çatı ile örtülmüştür. Caminin iç duvar yüzeylerinde ve kandil gezintisinde, 19. yüzyıla ait kalemişi tekniğinde bitkisel süslemeler bulunmaktadır. Cami, günümüzde ibadete açıktır.

Mihrap

Cami ve Bedesten

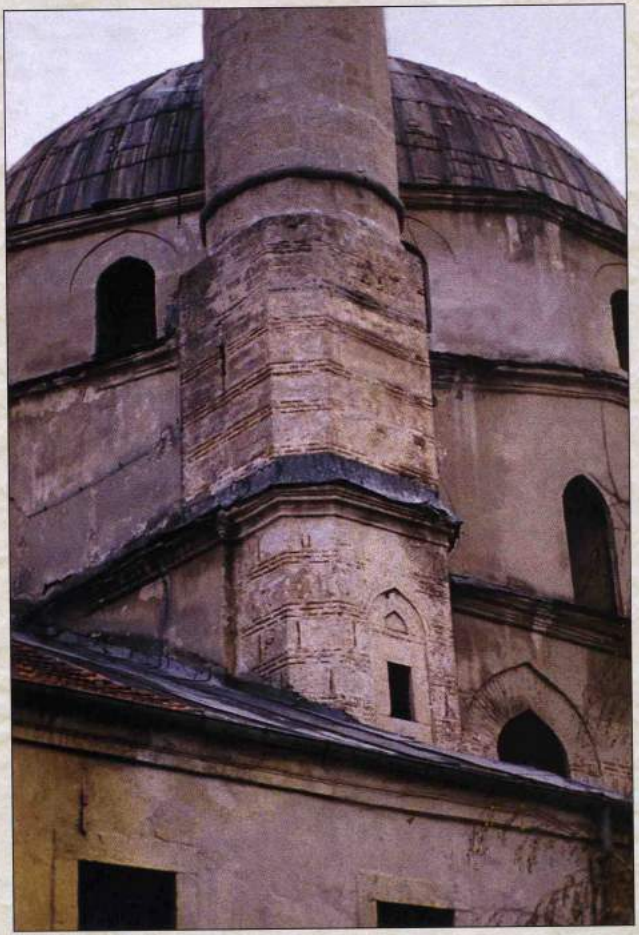

Minare kaidesi ve kubbe

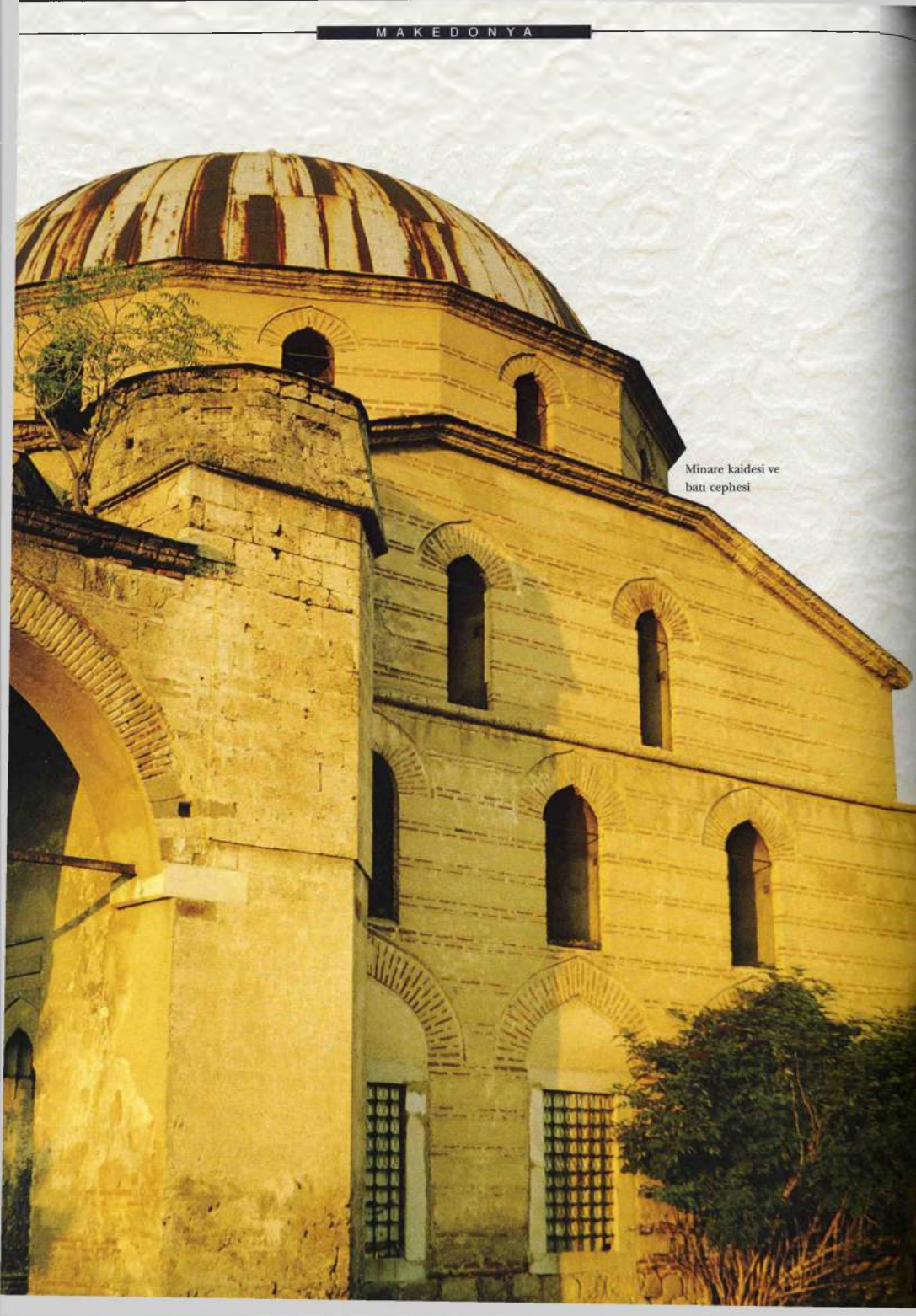

Minare kaidesi ve batı cephesi

HAYDAR KADI CAMİSİ

Cami, Manastır şehrini ikiye ayıran Dragor nehrinin sol yakasında, eski Karaoğlan mahallesinde yer almaktadır. H.969/M.1561-62 yılına ait kitâbesine göre cami, Manastır Kadısı Haydar Efendi tarafından yaptırılmıştır. Caminin projesini Mimar Sinan'ın yaptığı söylenmektedir. Ancak bu iddiayı doğrulayacak bir belge bulunamamıştır. Cami, kare plânlı, tek kubbeli bir yapıdır. Kubbe, onikigen bir kasnağa oturur. Kubbe köşelikleri, dilimli tromptur. Caminin son cemaat yeri, minare kaidelerinin oluşturduğu çıkıntı hizasında dışa taşacak şekilde üç kubbelidir. Caminin her iki minaresi de, kaidesine kadar yıkılmıştır. Kapı kanatları orijinaldir. İç süslemede, pencere bordürleri ve pencere aralarında kalemişi süslemeler yer almaktadır. Uzun yıllar Pelister Bira Fabrikası'nın deposu olarak kullanılan cami, günümüzde ibadete kapalı durumdadır.

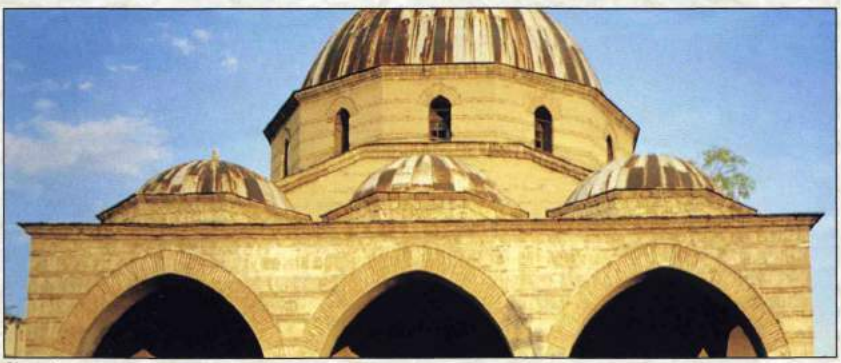

Ön cephe

Harim

Mihrap

Minare kaidesi

KADI MAHMUD CAMİSİ

Cami, şehir merkezinde saat kulesinin yanında bulunmaktadır. Halk arasında Yeni Cami veya Nal Camisi olarak da adlandırılmaktadır. Yapının inşa kitâbesi bulunmamaktadır. Ancak vakıf kayıtlarına göre H.912/M.1506-07 yılında, şehrin kadısı Mahmud Efendi tarafından inşa ettirilmiştir. Kare plânlı olan cami, tek kubbe ile örtülüdür. Kubbe, onikigen bir kasnağa ve buradan dörtgen bir kaideye oturur. Kubbe köşelikleri dilimli tromptur. Kesme taştan yapılmış olan minaresi oldukça yüksek tutulmuştur. Son cemaat yeri iki sıra, üçer kubbeden ibarettir. İkinci sıra kubbelerin 1793 onarımının eseri olduğu, onarım kitâbesinden anlaşılmaktadır. Kapı üzerinde üç satırlık tamir kitâbesi bulunmaktadır. Cami, H.1208/1793-94 ve H.1308/1890-91 yıllarında onarım geçirmiştir. Cami, günümüzde resim galerisi olarak kullanılmaktadır.

HACI HAMZA BEY CAMİSİ

Cami, şehri ikiye bölen Dragor nehrinin sağ yakasında bulunmaktadır. Halk arasında Üç Şeyhler Camisi olarak da anılmaktadır. Yapının 16. yüzyıl eseri olduğu düşünülmektedir. Portal üzerinde H.1273/M.1856-57 yılına ait onarım kitâbesi yer almaktadır. Cami, kare plânlı tek kubbeli bir yapıdır. Kubbe, sekizgen bir kasnağa oturur. Kubbe köşelikleri, tromptur. Mihrap dışa doğru çıkıntılı olduğundan tonozla örtülmüştür. Minare caminin kuzeybatı köşesinde yer alır. Günümüzde son cemaat yeri yıkılmış olup, yerine daha geniş kapalı bir mekân eklenmiştir.

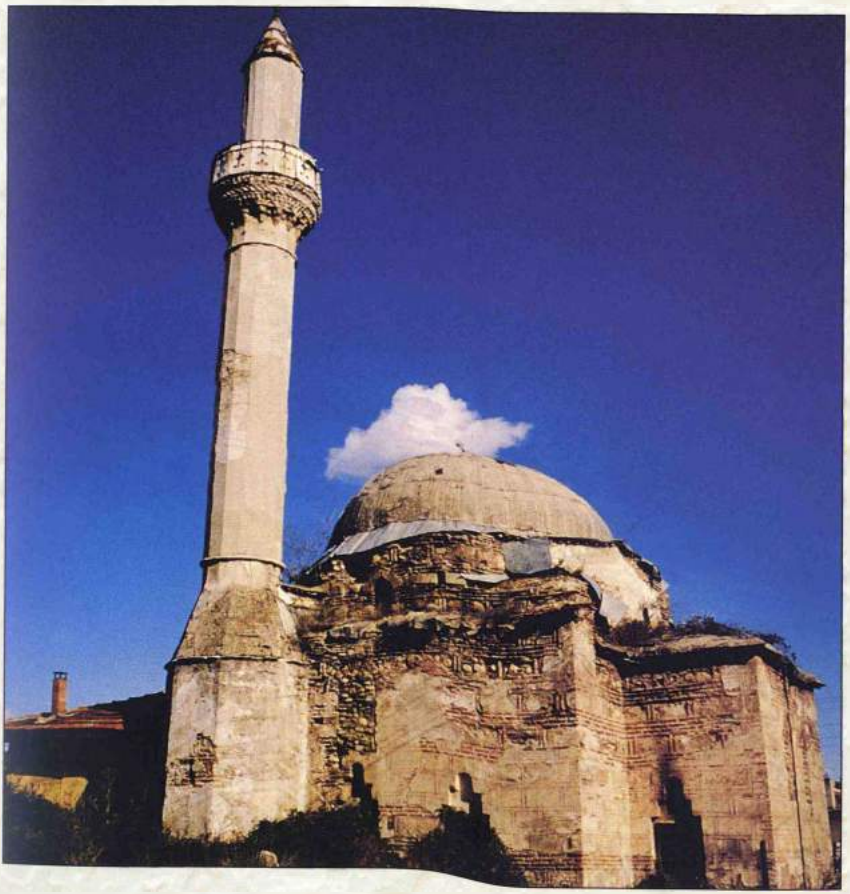

ASKERÎ İDADÎ

Askerî İdadî, Manastır'daki kışla ile yeni otobüs terminalinin yakınındadır. İdadî, H.1264/M.1847-48 yılında inşa edilmiştir. Yapı, 1910, 1969 ve 1998 yıllarında onarılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, bu okuldan mezun olmuştur. Bugün binanın bir bölümü, Bitola Anıtlar Kurumu ve Müzesi, diğer bölümü ise Atatürk Müzesi olarak kullanılmaktadır. Dikdörtgen plânlı yapının batısında, yine dikdörtgen şeklinde büyük bir avlu bulunmaktadır. Mekânlar avlunun etrafına dizilmiştir. Biri kısa kenarın, diğeri uzun kenarın ortasında olmak üzere iki girişi vardır. Eksen üzerindeki giriş mekânları cepheden hafif

taşkındır. Plânlamada, dış duvarlar boyunca odalar, avlu duvarı boyunca ise koridorlar yerleştirilmiştir. Bütün odalar bu koridorlara açılmaktadır. Üst kata çıkış merdivenleri, kısa kenarlardaki koridorlardadır. Üst kat plânı ile zemin kat plânı arasında fazla fark yoktur. Yapının, dış ve avlu cephelerindeki pencere düzenlenişi aynıdır. Alt ve üst kat pencereleri basık kemerlidir, pencere söveleri hafif taşkındır. Eserin, iki dış kapısı ile avluya açılan kapıları yuvarlak kemerlidir. Dış cepheler ile avlu cephelerinde iki katı ayıran bir silme vardır. Cepheler de aynı şekilde basit silmeli saçakla sınırlanmaktadır.

Ön cephe

Kalkandelen (Tetovo)

ALACA CAMİ

Halk arasında Paşa Camisi olarak da adlandırılan yapı, Kalkandelen şehir merkezinde bulunmaktadır. Cami, 1495 yılında Hurşide ve Mansure isimli kız kardeşler tarafından yaptırılmıştır. Eser, minare yapısı hariç H.1249/M.1833-34 yılında, Abdurrahman Paşa tarafından yeniden inşa ettirilmiştir. Cami, kare plânlıdır. İçten ahşap kubbeli olan yapı, dıştan ahşap kırma çatı ile örtülüdür. Yapı, mimarîsinden çok duvar resimleriyle meşhurdur. Caminin bütün dış cepheleri, son cemaat yeri, kemer alınlıkları ve tavanı, kadınlar mahfilinde harim kısmının iç yüzeyleri, kubbe ve kubbe eteği boş yer kalmamacasına fresco-seco tekniğinde yapılmış duvar süslemeleri ile adeta işlenmiştir. Yapının dört cephesinde, üst üste dörder sıra hâlinde dikdörtgen panolardan meydana gelen son derece renkli ve çarpıcı bir süsleme programı yer almaktadır. Dikdörtgen panolarda, on altı kollu yıldız motifi bulunmaktadır.

Ön cephe

Harimin iç duvar yüzeylerini akantus yaprakları, vazoya oturmuş çiçek tasvirleri, kartuşlar ve panolar içerisinde peygamberlerin isimleri süslemektedir. Tavan silmesini dolaşan 30 santimetre genişlikteki bordürde manzara resimleri yer alır. Kubbe yüzeyinde, kıvrımlı akantus yaprakları ve muhtelif çiçek tasvirleri arasında toplam on iki yuvarlak pano içerisinde yapı ve natürmort tasvirleri münavebeli olarak yerleştirilmiştir. Yoğun süslemeleri ile Alaca Cami, Türk-İslam Sanatında görülen tek örnektir.

Harim

HURŞİDE HATUN TÜRBESİ

Türbe, Kalkandelen'de Alaca Cami avlusunda bulunmaktadır. Türbenin inşa kitâbesi yoktur. Ancak türbede şu anda mevcut olmayan, baş şahide taşında Hurşide Hatun'un ölüm tarihi, H.930/M.1523-24 olarak yazılıdır. Yapı, sekizgen bir plâna sahiptir. Sekizgenin dört yüzeyi dar, dört yüzeyi geniş olarak yapılmıştır. Dar olan yüzeyler 1,13 metredir. Geniş olan yüzeyler 2,56 metredir. Geniş olan dört yüzeyde 2,35 metre açıklıkta birer basık kemer bulunmaktadır. Bu kemer açıklıkları sağır sivri kemerli bir aynalık içerisindedir. Kubbe, sekizgen bir kasnağa oturur. Kubbe köşelikleri tromptur. Yapının kubbesi yıkılmıştır. Açık plânlı türbeler sınıfına giren bu yapı, tamamen kesme taştan inşa edilmiştir.

Genel görünüş

Kubbe geçişlerinden bir detay

Fatıma Evi

HARABATÎ BABA BEKTAŞÎ TEKKESİ

Harabatî Baba Tekkesi, 3 metre yükseklikte mazgallı duvarlarla çevrili, 26,700 metrekarelik bir alanı kaplayan, büyükçe bir avlu ile içerisindeki, dinî ve sosyal hizmet amaçlı yapılardan meydana gelmektedir. Dinî amaçlı yapılar tekke avlusunun kuzeybatı tarafında kümelenmektedir. Bu yapılar arasında Sersem Ali Baba ve Harabatî Baba'ya ait türbeler, mescit, meydan (semahane), Recep Paşa ve diğer şeyhlerin medfun bulundukları kapalı hazire yapısı yer almaktadır. Tekke, Dimetoka Bektaşî Âsitanesi'nde, Bektaşî babası iken H.958/M.1551 yılında, Kalkandelen'e nakledilen ve burada H.977/M.1569 yılında ölen Kanunî Sultan Süleyman'ın hanımı, Mâh-ı Devran Sultan'ın kardeşi, Sersem Ali Baba tarafından kurulmuştur. Her ne kadar tekkenin nüvesini Sersem Ali Baba teşkil etse de, Sersem Ali Baba Türbesi ve tekkedeki diğer on iki yapı, tekkenin ikinci kurucusu olan Harabatî Baba döneminde (Ö.tarihi H.1194/M.1779-80), Recep Paşa tarafından yaptırılmıştır. Tekkenin vakfiyesi, tekke inşaatından çok sonra H.1250/M.1834-35 yılında yazılmıştır. Tekkenin faaliyeti 1912 yılına kadar devam etmiş, tekke bu tarihten 1969 yılına kadar kendi hâline terkedilmiştir. Bu dönemde bir çok yapı tahrip olmuş ve yıkılmıştır. 1969 yılında, Makedonya Cumhuriyeti Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Enstitüsü tarafından bütün yapıları restore edilen tekke, bugün turistik amaçlarla kullanılmaktadır.

Harabatî Baba Bektaşî Tekkesi

Avlunun ortasında aşevi, misafir konağı, harem dairesi, fatıma evi, çardak-şadırvan ve çeşme yapıları yer almaktadır. Ahır, samanlık, kiler, ambar ve kule gibi sosyal amaçlı yapılar, tekke avlusunun güneydoğu ve güneybatı tarafına yerleştirilmiştir. Tekke avlusuna, her yönde birer tane gelecek şekilde dört kapıdan geçilmektedir. Bu kapılar, Tekke Kapısı, Harman Kapısı, Bahçe Kapısı ve Küçük Kapı olarak adlandırılırlar. Avlunun kuzey tarafındaki Tekke Kapısı ile güney tarafındaki Bahçe Kapısı ahşap sövelidir. Kapılarda kesme taştan yapılmış yuvarlak bir kemer sistemi kullanılmıştır. Üzeri kırma çatılıdır. Güneydoğu köşesinde yer alan Harman Kapısı, çiftlik arazilerinden gelen yüklü arabaların geçişini sağlamak için geniş ve yüksek yapılmıştır. Kapının üzerinde, etrafı gözetlemek maksadıyla kullanılan gözetleme kulesi veya Harman Köşkü bulunmaktadır. Bu bölüme, avlunun içerisinden, ahşap bir merdivenle çıkılmaktadır. Batı tarafında bulunan Küçük Kapı, son restorasyon esnasında kapatılmıştır. Tekkenin kuzeydoğu tarafında ve türbe yapılarının yanında, genişce hazire bölümleri bulunmaktadır. Hazirede, Bektaşî sikkesi olan mezar taşları çoğunluktadır.

Şadırvan

Müze

Ohri (Ohrid)

FATİH CAMİSİ

Halk arasında İmaret, Sinan Çelebi, Hünkâr, II. Bayezid ve Fatih Sultan Mehmed Camisi olarak adlandırılan yapının kurucusu, Sinan Yusuf Çelebi'dir. Cami yanında, Sinan Yusuf Çelebi'ye ait (Ö.1493) türbe bulunmaktadır. Yapı, muhtemelen, 1481-1491 yılları arasında inşa edilmiştir. Ohri şehrine ve gölüne hakim bir tepede inşa edilmiş olan cami, dikdörtgen plânlıydı. Plân ve kullanılan malzeme itibariyle cami, 15. yüzyıl özelliklerine sahipti. 1940'lı yıllarda yapılan arkeolojik kazılar sonucunda, caminin temellerinde Aziz Kliment Kilisesi'nin temel izlerinin bulunması sebebiyle yapı, Ekim 1999 tarihinde Ohri Şehir Meclisi'nin kasıtlı ve tek yanlı bir kararıyla, Makedonya Cumhuriyeti Eski Eserleri Koruma Kurulu'nun izni alınmadan acele ve gizli bir şekilde yıkılmıştır. Günümüzde caminin yerinde, Aziz Kliment Kilise'si yeniden inşa edilmiştir.

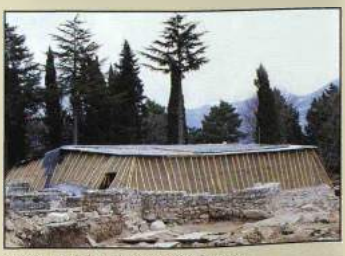

Caminin yıkılmış hâli ve kilise inşaatı

Yıkılmadan önceki hâli (Arşiv)

Caminin yerine inşa edilen kilise

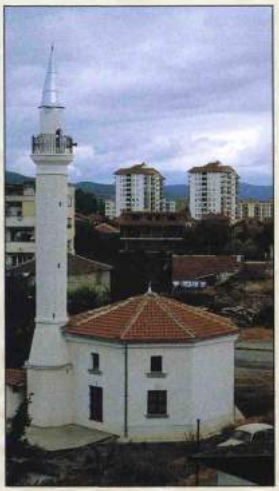

EMİN MAHMUD CAMİSİ

Cami, Ohri-Struga yolu üzerinde, Eski Hamam'ın tam karşısında bulunmaktadır. Caminin kurucusu, Emin Mahmud Bey'dir. Yöresel mimarî özelliklere sahip olan cami, 18. yüzyılda inşa edilmiştir. Sekizgen plânlı olan yapının her yüzeyi, 3,35 metre genişliğindedir. Çatısı, cami plânına göre sekiz dilimlidir. Kuzey cephesinin önünde bir sundurma yapılmıştır. Minare, sekizgenin sivri ucundaki köşeye yerleştirilmiştir. Caminin giriş kapısı ile minare ve mihrap nişinin yer aldığı her yüzeyde, bir alt, bir üst pencere açıklığı bulunmaktadır. Minarenin kaidesi kesme taş, gövde kısmı tuğladandır. Beden duvarları ise, moloz taştır. Yapının iç kısmında önemli bir süsleme yoktur. 1996 yılında onarılmış olan cami, günümüzde ibadete açık durumdadır.

HALVETÎ TEKKESİ

Tekke, Ohri şehir merkezinde, beş asırlık çınarın karşısında bulunmaktadır. Tekke, Halvetî Tarikatı'nın Hayatî koluna aittir. H.1133/M.1720-21 yılına ait, 126 numaralı tapu defterindeki kayıtlara göre yapı 16. yüzyıl eseridir. Yapının kurucusu, Ali Ağazâde Abidin Paşa'dır. Vakfiyesine göre, Zeynel Abidin Paşa Vakfı'nda cami, medrese ve tekke yapıları bulunmaktadır. Caminin kuzeydoğu tarafında, tekke yapısı olarak kullanılan iki katlı bina dahil olmak üzere komplekste mevcut yapıların çoğu 19. yüzyılda inşa edilmiştir. Caminin harim kısmı, namaz saatlerinin dışında tekkenin semahanesi olarak kullanılmaktadır.

ALİ PAŞA CAMİSİ

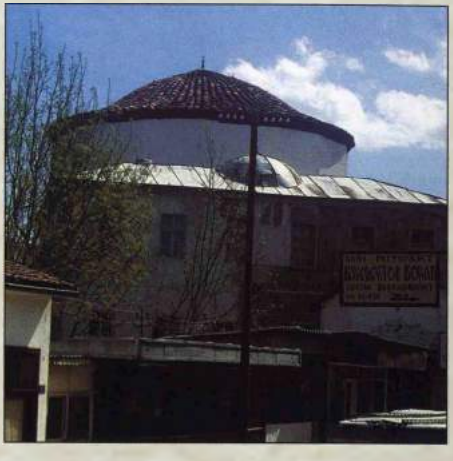

Cami, Ohri Eski Çarşı merkezinde bulunmaktadır. 1573 yılında inşa edilmiş olan yapı, günümüzde dükkânlarla çevrilmiş durumdadır. Cami, kare plânlıdır. Kare plânlı mekân, çift kasnağa oturan bir kubbe ile örtülüdür. Birinci kubbe kasnağı sekizgen, ikinci kubbe kasnağı onaltıgendir. Kubbe köşelikleri tromptur. Caminin üç kubbeli son cemaat yeri yıkılmış, yerine iki katlı ek bir bina inşa edilmiştir. Dükkânlarla çevrili camiyi, bu ek bina daha da kapatmıştır. Yapının kuzeybatı köşesinde, minare kaidesi yer almaktadır. Minareye geçiş mahfil kısmından verilmektedir. Minare, kaide kısmına kadar ayaktadır. Diğer bölümleri ise yıkılmış durumdadır. Caminin iki minareli olduğundan söz edilmekte ise de, günümüzde bunlardan hiç birisi ayakta değildir.

KULOĞLU CAMİSİ

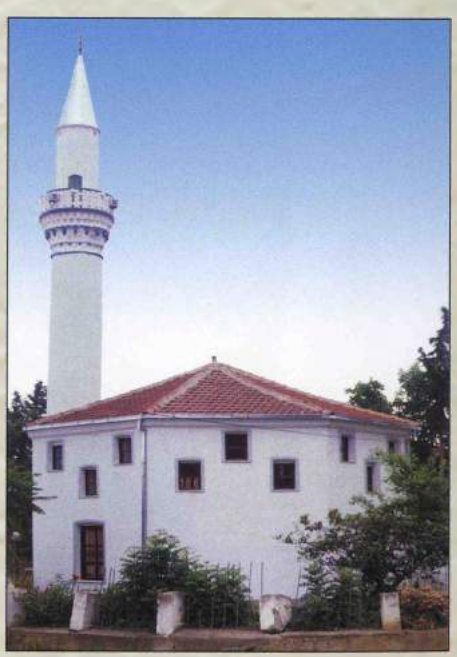

Cami, Ohri çıkışında, Struga'ya giden eski yol üzerindedir. Halk arasında Kuloğlu, resmî kayıtlarda ise Mehmed Çelebi Camisi olarak geçmektedir. Mimarî özelliklerine bakarak caminin, 19. yüzyıl eseri olduğu söylenebilir. Hazire kısmında, 16. yüzyıla ait mezar taşları bulunmaktadır. Bu yapının yerinde, daha önceki yıllara ait bir caminin bulunması muhtemeldir. Cami, sekizgen bir plâna sahiptir. Her duvar yüzeyi, 8,10 metre genişliktedir. Çatısı sekiz dilimlidir. Sekizgen plânın kuzey yüzünde, son cemaat yerinin olduğu yerde iki katlı bir bina eklenmiştir. Minare, camiye bitişik bir kaideye oturur. 1990'lı yıllarda onarılmış olan cami, günümüzde ibadete açıktır.

Pirlepe (Prilep)

ÇARŞI CAMİSİ

Cami, H.880/M.1475 yılında Abdullah oğlu Hüseyin Bey tarafından inşa ettirilmiştir. Yapının birçok onarımdan geçtiği her hâlinden belli olmaktaydı. Yapılan sondajlardan, yapıya 1661, 17. yüzyıl sonu, 18. yüzyıl ve 19. yüzyılda olmak üzere çeşitli dönemlerde müdahale edildiği anlaşılmaktaydı. Cami dikdörtgen plânlıydı. Çatı ile örtülü olan bu yapının, kuzey tarafına bazı ilaveler yapılmıştı. Orijinalinde dikdörtgen plânlı olan camiye birinci aşamada bir son cemaat yeri açılmıştı. İkinci aşamada, açılan bu son cemaat yeri genişletilerek kapatılmıştı. Üçüncü aşamada, kapalı olan bu son cemaat yerini içine alacak şekilde, cami yapısına paralel, iki katlı bir ek bina yapılmıştı. Bu ek bina, cami plânını ters "T" şekline çevirmişti. 19. yüzyıldaki onarımda, minareye ikinci bir şerefe ilave edilmiştir. Cami, 2001 yılının Mayıs ayında kundaklanarak yakılmıştır.

Kundaklandıktan sonraki hâli

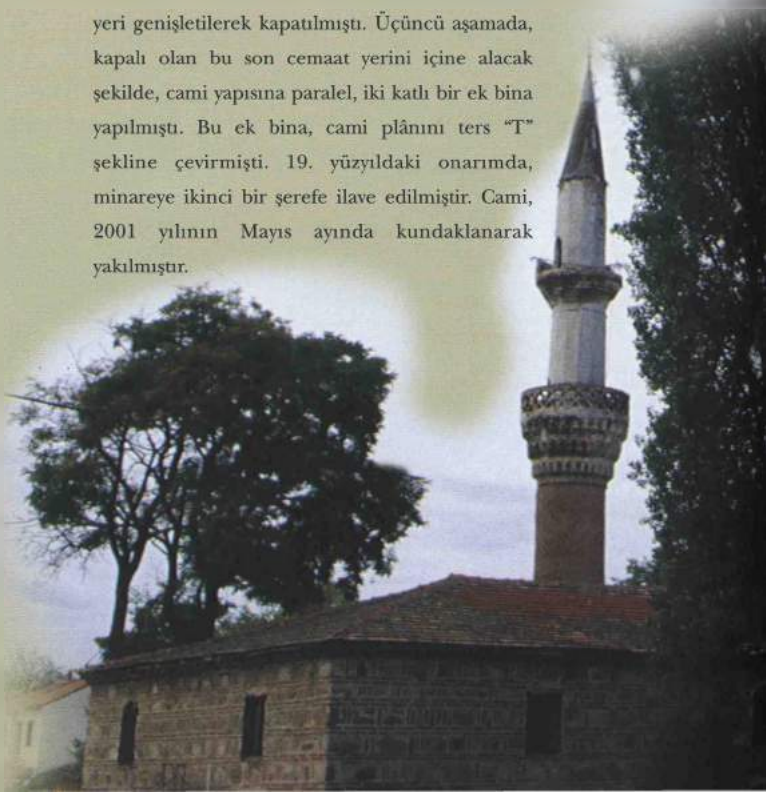

SAAT KULESİ

Yapı, Pirlepe şehir merkezinde, Çarşı Camisi yanındadır. Kulenin 18. yüzyıl eseri olduğu tahmin edilmektedir. H.1280/M.1863-64 yılına ait kitâbesinde, yapının H.1275/M.1858-59 yıllarında yangın geçirdiği yazılıdır. 1989 yılındaki onarımda, külâh kısmının tepesine haç yerleştirilmiştir. Altıgen plânlı olan yapının her duvar yüzeyi 3,05 metredir. Saat kulesinin gövde kısmı orijinaldir, üstteki külâh kısmı ise geç dönemlere aittir. Yapının önüne daha sonraları

Resne (Resen)

NİYAZİ BEY KONAĞI

Asıl adı Ahmed Niyazi olan Resneli Niyazi Bey, 1873-1913 yılları arasında yaşamıştır. 28 Haziran 1908 tarihinde, dört yüz kadar sivil ve asker gönüllü ile birlikte dağa çıkarak, II. Meşrutiyet'le noktalanacak süreci başlatmış bir İttihatçıdır. Hürriyet Kahramanı olarak şöhret bulmuştur. Resneli Niyazi Bey'in konağı olan iki katlı yapı, Fransız şatolarından etkilenilerek yapılmıştır. Konak, ampir üslûbundadır. İçerisinde her iki katta, kırka yakın oda bulunmaktadır. Günümüzde yapı, Resne Belediyesi'nin sosyal ve kültürel faaliyetlerinde kullanılmaktadır.

Köprülü (Veles)

SAAT KULESİ

Yapı, şehri iki yakaya ayıran Vardar nehrinin sol yakasında bulunmaktadır. Kulenin 18. yüzyıl eseri olduğu tahmin edilmektedir. Yapı, 7x7 metre ölçülerinde kare bir gövdeye sahiptir. İnşa malzemesi moloz taştır. Belirli aralıklarla ahşap hatıl kullanılmıştır. Gövde yukarıya doğru hafif daralmaktadır. Kulenin üst kısmı, dört yönde olmak üzere bir kademe içe çekilmiştir. Her kenar, sütunlara oturan iki basık kemerle süslenmiştir. İkinci kademenin üzerinde, bu kademenin küçük bir tekrarı şeklinde köşk kısmı görülmektedir. Bu köşk kısmı, muhtemelen sonradan yapılan ve çan takılan bölümdür.

Genel görünüş

İştip (Stip)

BEDESTEN

Yapı, İştip şehir merkezinde bulunmaktadır. Gerek plân, gerekse kullanılan malzeme itibariyle, 16. yüzyıl sonu veya 17. yüzyıl başı eseridir. Eserin kurucusu, Seyyid Abdülkadir Efendi'dir. Yapı, enine dikdörtgen plânlıdır. Kısa kenarlarında birer girişi bulunmaktadır. Bedestenin ortası kubbe, iki yanı birer aynalı tonozla örtülüdür. Kubbeye geçiş trompla yapılmıştır. Kubbe, tonozlardan daha yüksektir. Kubbe, giriş eksenindeki birer kare ayak ile duvarlara oturur. Bedestenin iç kısmında, dört duvar boyunca, sivri kemerli, küçük dikdörtgen kesitli nişler yer almaktadır.

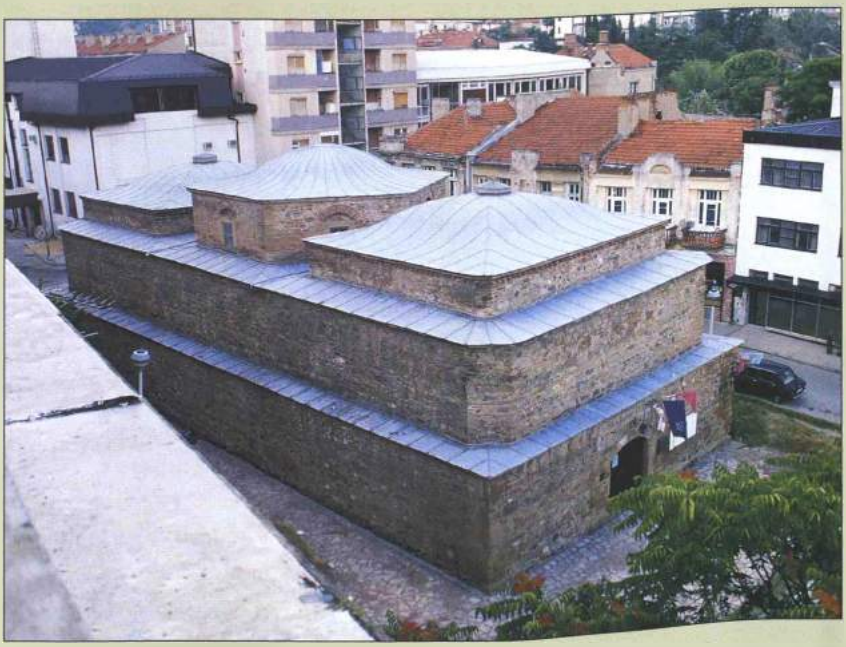

HÜSAMEDDİN PAŞA CAMİSİ

Ön cephe

Cami, şehri ikiye bölen Otriya nehrinin sol yakasında bulunmaktadır. Vakıf kayıtlarına göre cami 16. yüzyılda inşa edilmiştir. Cami, kare plânlı tek kubbeli bir yapıdır. Dört ayağa oturan, üç kubbeli bir son cemaat yeri bulunmaktadır. Kubbeye geçiş tromplarla sağlanmıştır. Kubbe, yüksek tutulmuş sekizgen bir kaideye oturur. Mihrap duvarında beş köşeli bir çıkıntı yapılmıştır. Mihrap çıkıntısı beden duvarının silmesine kadar devam etmiş ve buradan ikinci bir kasnakla kubbe kasnağına bağlantı kurulmuştur. Cami 1945 yılından bu yana ibadete kapalıdır. Minarenin gövde kısmı yıkılmıştır. Daha önce burada Aziz İliya Kilisesi'nin bulunduğu iddiasıyla, cami kiliseye dönüştürülmek istenmektedir. Camide, Hristiyanların belirli günlerinde, dinî ayinler yapılmaktadır. Caminin anahtarı kilise idaresindedir. Muhtemelen, içerisindeki düzenlemeyi görmememiz için, yapının içerisine girmeye iznimiz olduğu hâlde kapıdan çevrildik.

Minare kaidesi ile batı ve güney cepheleri

Kumanova (Kumanovo)

TATAR SİNAN BEY CAMİSİ

Kumanova şehir merkezinde bulunan cami, 1520-1532 yılları arasında Tatar Sinan Bey tarafından inşa ettirilmiştir. Yapı, 1931 ve 1965 yıllarında geniş çaplı onarımlardan geçmiştir. Bu onarımlarda yapının son cemaat yeri genişletilmiş, caminin içerisine, kuzey tarafındaki mahfilin yanına, doğu duvarı boyunca ikinci bir mahfil eklenmiştir. Cami, kare plânlı olup tek kubbeli bir yapıdır. Kubbe, alışılmışın dışında yüksek ve yuvarlak bir kasnağa oturur. Minare, kuzeybatı köşesinde yer alır. Minare kaidesi, duvara bitişik ve kesme taştır. Cami günümüzde ibadete açıktır.

Gostivar

Kitâbe

SAAT KULESİ

Yapı, Gostivar şehir merkezinde, Saat Camisi'nin yanında bulunmaktadır. Kitâbesine göre, H.1113/M.1701-02 yılında inşa edilmiştir. 5,60x5,60 metre ölçüsünde olup kare plânlı bir kaideye sahip olan eserde sekizgen gövdeye iri bir bademle geçilmektedir. I. Dünya Savaşı'nda kısmen yıkılmış olan gövdenin üzeri, plânında bir değişiklik olmaksızın çan kısmına kadar ahşap malzeme ile devam etmektedir.

Debre (Debar)

ŞABAN BABA TÜRBESİ

Türbe, Debre'deki Fatih Sultan Mehmed Camisi avlusundadır. Türbenin inşa kitâbesi bulunmamaktadır. Her köşesinde yuvarlak kemerlerle bağlı sütunlar, sekizgen bir oturtmalığa sahip olan türbenin gövdesini teşkil etmektedir. Açık plânlı olan türbenin üst kısmının, kubbe ile örtülü olup olmadığı bilinmemektedir. Türbenin içerisinde iki kabir bulunmaktadır. Kabirlerden birinin baş şahide kitâbesinde, Şaban Baba'ya ait olduğu belirtilmektedir.

Eğri (Eger)
Estergon (Esztergom)
Vişegrad (Visegrad)
Budapeşte (Budapest)
M A C A R İ S T A N
Erd
Zigetvar (Szekesfehervar)
Peç (Pecs)
Mohaç (Mohacs)
Siklos
Voyvodina
T İ S T A N
Osiyek (Osijek)
Novisad
İlok
Karlofca (Sremski Karlovci)
Bihaç (Bihac)
Banyaluka (Banja Luka)
BOSNA
Travnik
HERSEK
Saravbosna (Sarajevo)
Vişegrad (Visegrad)
Foça (Foca)
Sancak
Split
Mostar
Blagav (Blagaj)
Poçitel (Pocitelj)
Nikşiç (Niksic)
Karadağ
Trebinye (Trebinje)
İpek (Pec)
KOSOV
Dubrovnik
Podgorica
Yakova (Gjakova)
Prizren
Budva
Kalkandelen (Tetovo)
Bar Starigrad (Stari Bar)
İşkodra (Shkoder)
Gostivar
MAKE
Debre (Debar)
Ohri (Ohrid)
Tiran (Tirane)
Elbasan
Resne
Kavaya (Kavaye)
Korça (Korçe)
Berat
Vlora (Vlore)
Tepedelen

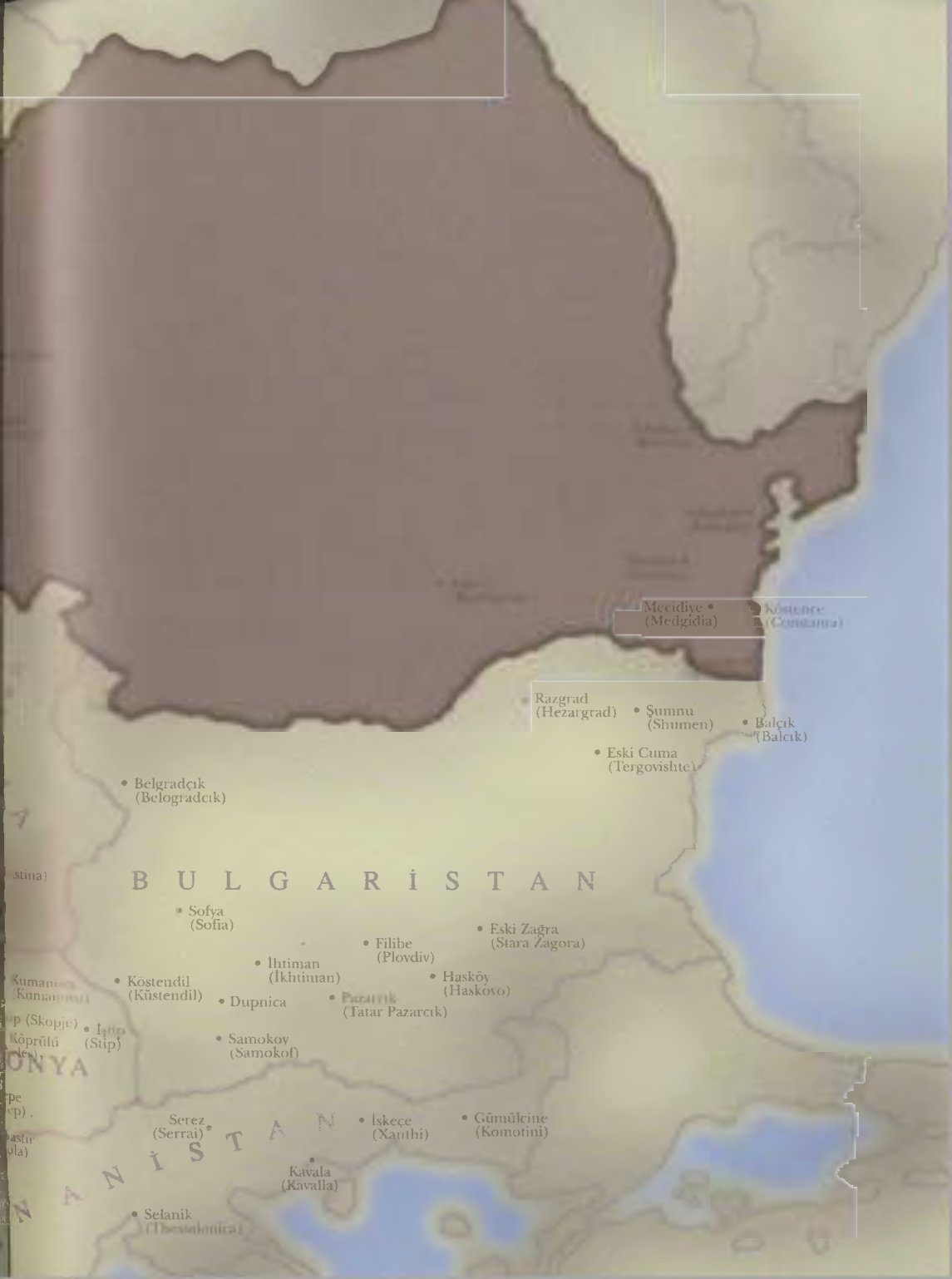
Mecidiye
(Medgidia)
Köstence
(Constanta)
Razgrad
(Hezargrad)
Şumnu
(Shumen)
Balçık
(Balcik)
Eski Cuma
(Tergovishte)
Belgradçık
(Belogradcik)
BULGARİSTAN
Sofya
(Sofia)
Filibe
(Plovdiv)
Eski Zağra
(Stara Zagora)
İhtiman
(İkhtiman)
Köstendil
(Küstendil)
Haskôy
(Haskôvo)
Dupnica
Pazarcık
(Tatar Pazarcık)
Samokov
(Samokof)
Serez
(Serrai)
İskeçe
(Xanthi)
Gümülcine
(Komotini)
Kavala
(Kavalla)
Selanik

ROMANYA

Bugünkü Romanya topraklarından Eflak, Yıldırım Bayezid; Boğdan ise Fatih Sultan Mehmed döneminde Osmanlı hakimiyetine girdi. Bölge, yerli ve Rum Prensler tarafından yönetildi. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın sonunda imzalanan Berlin Antlaşması ile Romanya, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılarak bağımsızlığını ilân etti.

Balkanlardaki Osmanlı hakimiyeti döneminde, Tuna nehrinin kuzeyinde bulunan yerlerde, Makedonya veya Bulgaristan'da olduğu gibi yoğun bir Türk iskânı söz konusu olmadı. Bosna-Hersek veya Arnavutluk'ta olduğu gibi yoğun bir İslâmlaşma da görülmedi. Romanya'nın Anadolu ve Kırım'dan gelen Müslüman Türk nüfusu, Tuna nehrinin güneyinde bulunan Dobruca bölgesinde yaşamaktadır. Dobruca bölgesi hariç bugünkü Romanya topraklarında, Türk ve Müslüman nüfus yok denecek kadar azdır.

Diğer Balkan ülkeleri ile karşılaştırılırsa Romanya'nın Türk eserleri bakımından pek zengin olmadığı söylenebilir. Ekrem Hakkı Ayverdi'nin, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü arşivlerindeki belgelere dayanarak yaptığı araştırma, Romanya'da Türk hakimiyeti döneminde toplam 291 Türk eseri inşa edildiğini göstermektedir[1]. Kullanım amaçlarına göre yapıların dağılımı şu şekildedir:

Dinî	: Cami (165), Tekke (7), Türbe (7)	179
Eğitim	: Medrese (11), Mektep (37)	48
Ticarî	: Han (20)	20
Askerî	: Kale (10), Kule (2)	12
Sosyal	: İmaret (2), Hamam (18), Saat Kulesi (2), Çeşme (8), Köprü (2)	32
	Toplam:	**291**

[1] Ayverdi, C.I, s.68.

Bu eserlerden günümüze sadece, 30'a yakın yapı gelebilmiştir. Burada ayakta kalabilmiş Türk eserlerinin çoğu Köstence, İshakça, Mecidiye ve Babadağ'dadır. Günümüzde ayakta kalabilmiş önemli yapılar, Köstence'de Gazi Bey ve Hünkâr camileri; Hırşova'da Sultan Mahmud Camisi ve Türbesi; Babadağ'da Sarı Saltuk Türbesi ve Gazi Ali Paşa Camisi ve Türbesi; Mangalya'da Esma Han Sultan Camisi; Mecidiye'de Sultan Mecid Camisi'dir.

Babadağ (Babadag)

Genel görünüş

GAZİ ALİ PAŞA CAMİSİ

Sultan III. Mehmed zamanında inşa ettirilen Gazi Ali Paşa Camisi, Babadağ şehir merkezinde yer almaktadır. Dikdörtgen plânlı, üzeri çatılı ve içerisinde, üç tarafında da üst mahfili olan cami, moloz taştan inşa edilmiştir. Günümüzde caminin iki kapısı mevcuttur. Yapının son cemaat yerinin revak kemerleri, üç sıra tuğla, bir sıra taşla yapılmıştır. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nda, yapının çatı ve tavanı tamamen yandığından bu kısımlar yeniden inşa edilmiştir. Geniş bir avluda yer alan yapının yanında Gazi Ali Paşa'nın türbesi de yer almaktadır. Osmanlı İmparatorluğu sınırlarının ulaştığı en kuzeydoğu noktada yer alan cami, 1990'lı yıllarda, Türkiye Diyanet Vakfı tarafından onarılarak ibadete açılmıştır.

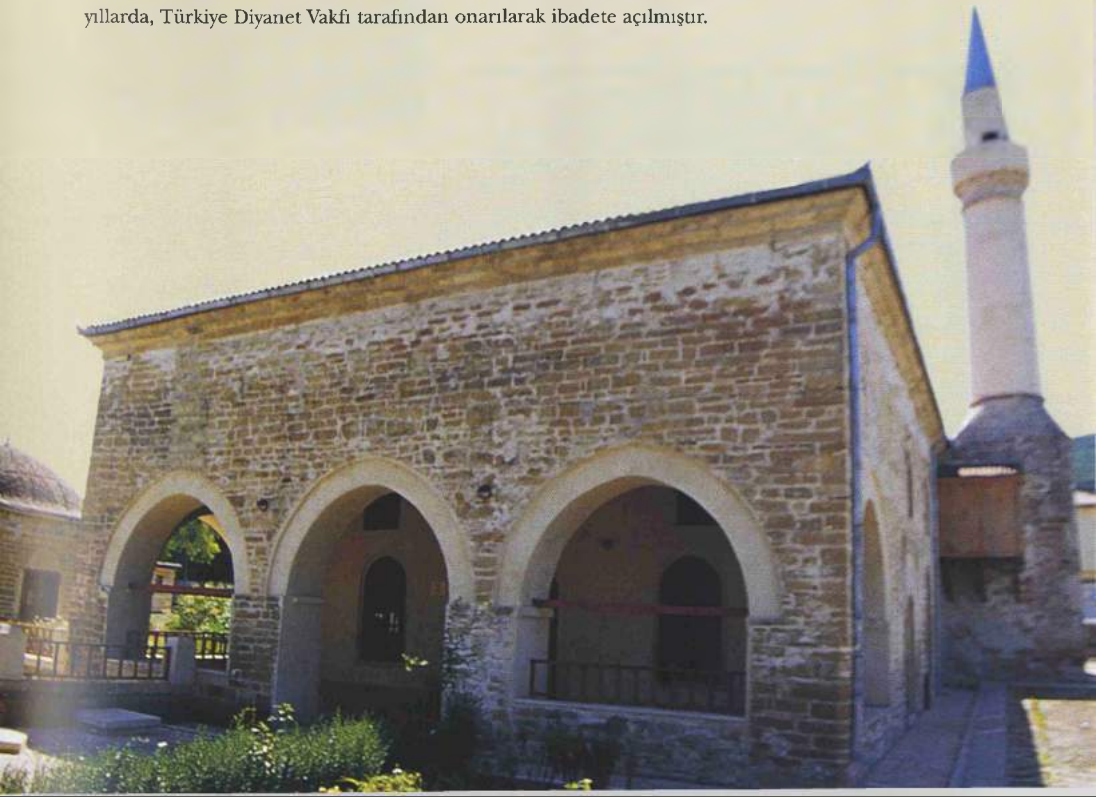

Ön cephe

İç kısım

SARI SALTUK TÜRBESİ

Babadağ'daki Sarı Saltuk Türbesi, şehir merkezinin dışındaki kenar mahallelerden birinde bulunmaktadır. Tarihî kaynaklar, türbenin ve yanındaki tekke yapısının, II. Bayezid döneminde (1481-1512) inşa edildiğini belirtmektedirler. Burada, Sarı Saltuk'un mezarının olduğu kanaati, II. Bayezid'in gördüğü bir rüyaya dayandırılmaktadır. Türbenin inşa edildiği yerde, bir Hristiyan azizine ait mezar olduğu söylenmektedir. F.W. Hasluck, yapıda Tatar imlâsıyla, Seyyid Muhammed Buharî isminin geçtiği bir kitâbenin varlığından söz etmektedir. Günümüzde, sözü edilen kitâbenin bulunmamasının yanı sıra, türbe yanında inşa edilen tekke ile II. Bayezid adına yaptırılan cami, medrese, han ve hamam gibi külliye yapılarından da hiçbir iz kalmamıştır. Türbe 16. yüzyıldan itibaren Bektaşî dergâhına dönüştürülmüştür. Yapı, en geniş çaplı onarımını, Kanunî Sultan Süleyman döneminde geçirmekle birlikte, 18. ve 19. yüzyıllarda da bazı onarımlar geçirmiştir. Türbe, içten içe 4,83x4,83 metre ölçülerinde, kare plânlı bir yapıdır. Kubbe ile örtülü olan yapı, moloz taştan inşa edilmiştir. Kubbe köşelikleri tromptur. Türbe önünde, yaklaşık 3 metre derinliğinde, iki tarafı duvarlı bir sundurma bulunmaktadır. Türbenin tek penceresi batı tarafında yer alır. Sanduka çok basit bir şekilde, ahşaptan yapılmıştır. Yapı, Bektaşî dergâhı olarak da kullanıldığından sanduka önünde mum yakılan bir yer ayrılmıştır. Türbenin hemen yakınında, suyu bol olan bir çeşme bulunmaktadır.

ALİ PAŞA TÜRBESİ

Gazi Ali Paşa Camisi'nin yanında yer alan Gazi Ali Paşa Türbesi, 1620 yılında inşa edilmiştir. Altıgen plânlı ve üzeri kubbe ile örtülü yapının girişi batıdadır. Türbe içerisinde sonradan konulan ahşap bir sanduka bulunmaktadır. Kalın ve ince olmak üzere, iki çeşit kesme taştan yapılan türbenin cephelerinde dikdörtgen pencereler bulunmaktadır. Türbe, günümüzde ziyarete açıktır. Camiyle birlikte Gazi Ali Paşa Türbesi de Türkiye Diyanet Vakfı tarafından onarılmıştır.

Köstence (Constanta)

HÜNKÂR CAMİSİ

Hünkâr Camisi, Köstence şehir merkezinde, 1869 yılında Sultan Abdülaziz tarafından yaptırılmıştır. Aziziye Camisi olarak da adlandırılan eser, dikdörtgen plânlı, düz çatılıdır. Yapı ve minarenin tamamı kesme taştan inşa edilmiştir. Giriş kapısının üzerinde, Sultan Abdülaziz'in H.1286/M.1869-70 yılına ait bir tuğrası bulunmaktadır. Cami, günümüzde ibadete açıktır.

Mihrap duvarı

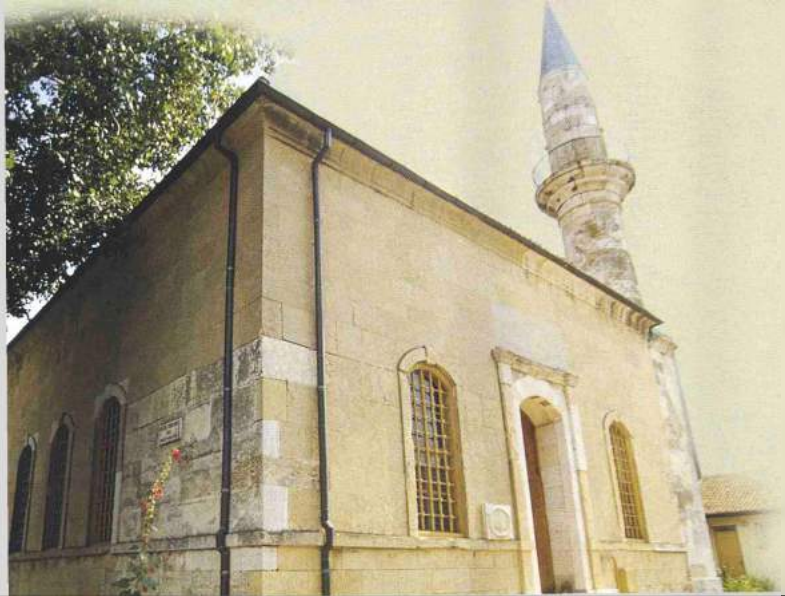

Bükreş (Bucharest)

TÜRK ŞEHİTLİĞİ

Türk Şehitliği, Bükreş'in merkezinde yer almaktadır. I. Dünya Savaşı'nda, Romanya-Galiçya Cephesi'nde 5.702 şehit verilmiştir. Şehitlerimizin Bükreş, Bralia ve Slabozia'daki kabirleri 1.691 adettir. Bunlardan düzenlenmiş tekli kabirlerin 360 tanesi Bükreş Şehitliği'nde, 12 tanesi Bralia Şehitliği'nde, 32 tanesi Slabozia Şehitliği'nde; grup olarak 533 tanesi Bükreş Şehitliği'nde ve 742 tanesi Bralia Şehitliği'ndedir. Ayrıca 40 tek kabir Bükreş Şehitliği'nde mevcuttur. Grup olarak Bükreş Şehitliği'nde 935, Bralia Şehitliği'nde 754, Slabozia Şehitliği'nde 1.461 kabrin yeri bilinmemektedir. Burada düzenlenmiş 360 ve düzenlenmemiş 935 mezarda yatan Türk askerleri, 15., 16. ve 20. Kolordulara bağlı birliklere mensuptular.

Genel görünüş

Giriş kapısı

Şehitler Abidesi

Mangalya (Mangalia)

ESMA HAN SULTAN CAMİSİ

Son cemaat yeri

Şehir merkezinde yer alan cami, Sultan II. Selim'in kızı ve Sokullu Mehmed Paşa'nın eşi, Esma Han Sultan tarafından yaptırılmıştır. Yapının H.980/M.1573-74 yılına ait vakfiyesi bulunmaktadır. Esma Han Sultan Camisi, dikdörtgen plânlı, ahşap çatılı olup, kuzey cephesinde on üç ahşap direk üzerine oturan bir son cemaat yeri bulunmaktadır. Doğu cephesinde yer alan girişi, daha sonra kapatılmıştır. Kesme taştan inşa edilen caminin içerisinde, dört ahşap direk üzerine oturan bir üst mahfil yer alır. Batı cephesine bitişik olan minareye hem dışarıdan, hem de üst mahfilden giriş sağlanmaktadır. Günümüzde ibadete açık olan caminin, ahşap üzerine oyma tekniği ile yapılan giriş kapısı dikkat çekicidir.

Giriş kapısı kanadından bir detay

Genel görünüş

Hırşova (Hırsova)

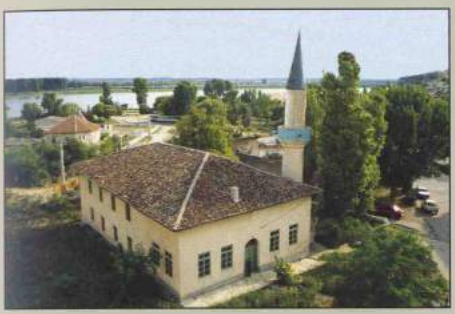

Genel görünüş

SULTAN MAHMUD CAMİSİ

Yapı, Hırşova'da Sultan II. Mahmud tarafından, H.1230/M.1815 yılında, Tuna'ya yakın bir yerde yaptırılmıştır. Dikdörtgen plânlı, düz çatılı bir camidir. Harimin üç tarafında da, iki katlı ahşap bir mahfil bulunur ve tavanı ahşaptır. Camiye bitişik olan minarenin kapısı, son cemaat yerindedir. Yapının, son cemaat yeri önceleri ahşap direkler üzerinde iken, sonradan kâgir bir duvarla kapatılarak, pencereler ilave edilmiştir. Sultan Mahmud Camisi, günümüzde asıl fonksiyonunu sürdürmektedir.

İshakça (Isaccea)

İSHAK BABA TÜRBESİ

Bölgeye de adını veren İshak Baba, Anadolu'dan Rumeli'ye gelerek yöreyi Türk ve İslâm kültürü ile tanıştırıp kaynaştıran bir Bektaşî büyüğüdür. Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde adı geçmemekle birlikte İshak Baba'nın ve İshak Baba Türbesi'nin bölge için özel bir önemi vardır. Türbe, Mahmud Yazıcı Camisi'nin biraz ilerisinde yer alır. Bugünkü hâli itibariyle açık bir kabir olan türbe oldukça basit bir yapıdır. Günümüzde düzenli ve itinalı bir şekilde bakımı yapılmaktadır.

MAHMUD YAZICI CAMİSİ

İshakça'da ayakta kalan tek cami olan yapı, H.1280/M.1863-64 yılında inşa ettirilmiştir. Kapı üzerindeki tâlik ile yazılmış inşa kitâbesi, her satırda iki beyit olmak üzere toplam beş satırdan ibarettir. Kitâbede, caminin kurucusunun, Mahmud Yazıcı olduğu yazılıdır. Yapı, Romanya'daki diğer camiler gibi, dikdörtgen plânlı, düz çatılı ve beş revaklı son cemaat yerinden oluşur. Harimin üç tarafında, ahşap direkli bir üst mahfil bulunur. Son cemaat yerinin revakı ve direkleri ahşapur. Günümüzde cami ibadete açıktır.

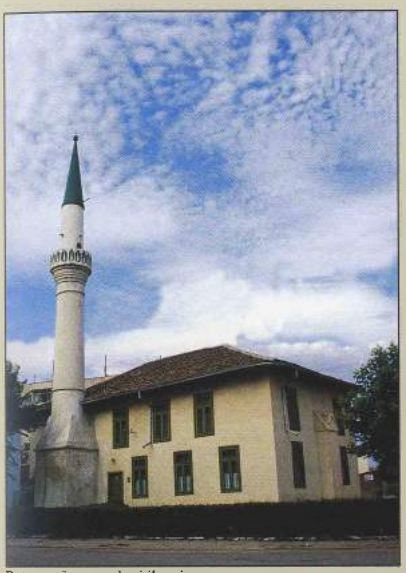

Batı ve güney cephesi ile minare

Kitâbe

Genel görünüş

Mecidiye (Medgidia)

Kitâbe

SULTAN MECİD CAMİSİ

Anavatanları olan Kırım'ın Ruslar tarafından işgal edilmesi üzerine Osmanlı İmparatorluğu'na sığınan Kırım Tatarları'nı iskân etmek için Sultan Abdülmecid tarafından kurulan şehirde, ayakta kalan tek camidir. Cami kapısı üzerinde yer alan tâlik yazılı, dört satırlık kitâbede, yapının Sultan Abdülmecid tarafından, H.1277/M.1860-61 yılında inşa ettirildiği yazılıdır. Cami, dikdörtgen plânlı, konik çatılı olup, kesme taştan inşa edilmiştir. Harimde, her üç cepheyi dolaşan, ahşap bir üst mahfil bulunmaktadır. Minareye, harimdeki üst mahfilden çıkılmaktadır. Günümüzde ibadete açık olan Sultan Mecid Camisi'nin sağında, ahşap kafesli bir şadırvan yer almaktadır.

Genel görünüş

TATAR OKULU

Mecidiye şehrine iskân edilen Kırım Tatarları için, Sultan Abdülmecid tarafından inşa ettirilmiştir. Dikdörtgen plânlı olan okul, kırma bir çatı ile örtülüdür.

MEDRESE

Mecidiye'nin merkezinde yer alan yapı, günümüzde kendi hâline terk edilmiş bir durumdadır. Dikdörtgen plânlı, açık avlulu, ahşap direkli revaklı bir plân şemasına sahip olan medrese, tuğladan inşa edilmiştir. Öğrenciler ve hocaların medrese önünde yer aldığı, eski günlerin ihtişamını aksettiren bir resim, Sultan Hamid Albümleri'nde yer almaktadır.

Medrese odaları

Avlu ve medrese

İSMAİLİYE KÖYÜ ÇEŞMESİ

Köy meydanında yer alan çeşme, yuvarlak kemerli bir aynalığa ve bir yalağa sahiptir. Aynalık içerisinde, dört satırdan oluşan orijinal inşa kitâbesinde çeşmenin, Hacı Salih Ağa'nın hayratı olarak, H.1278/M.1861-62 yılında inşa ettirildiği belirtilmektedir. Çeşme, günümüzde hâlâ işlevini sürdürmektedir.

Kitâbe

Timeşvar (Timisoara)

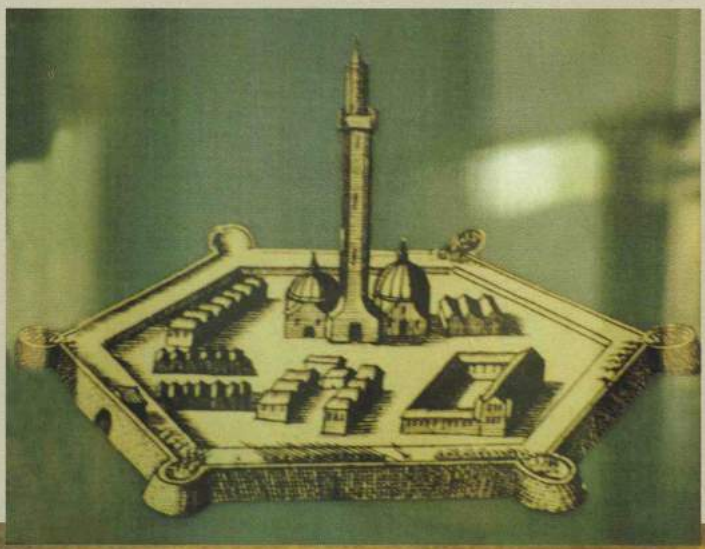

meşvar Kalesi ve
ale İçi Camisi'ni
gösteren gravür

Timeşvar şehrini
gösteren gravür

KALE-MÜZE VE DİĞER TÜRK ESERLERİ

Timeşvar 1551 yılında kuşatılıp, 1552 Temmuzu'nda Osmanlı idaresine geçmiştir. Evliya Çelebi, Seyahatname'sinde, bu civarda taş bulunmadığından, Timeşvar Kalesi'nin ahşap palankalarla çevrili olduğunu belirtmektedir. Bu durum müzeden çektiğimiz gravürlerde de açıkça belli olmaktadır. Ahşap olduğu için günümüze ulaşmayan kaleden, Avusturyalıların son devir ilaveleri kalmıştır. Timeşvar Müzesi'nde Osmanlı dönemine ait üç adet yuvarlak gövdeli mezar taşı, savaş topları ile Kanunî Sultan Süleyman'ın çeşitli gravürleri yer almaktadır.

Kalenin yenilenmiş hâli ve bugünkü Timeşvar Müzesi

Timeşvar Müzesi'nde Kanuni Sultan Süleyman'a ait gravürler

Kitâbe

SULTAN İBRAHİM HAMAMI KİTÂBESİ

Hamam kitâbesi, şehrin merkezinde, bugünkü Timeşvar Üniversitesi Müzik Fakültesi binası kapısının sol tarafında yer almaktadır. Bu binanın yerinde bulunan hamam, 1757-1775 yılları arasında yıktırılmıştır. Osmanlı döneminden bâki kalan bu kitâbede, "Tarih-i binayı kıl zaman, Sultan İbrahim Han 1053" yazılıdır.

Hamamın yerine inşa edilen Timeşvar Universitesi Müzik Fakültesi

Lipova

BEDESTEN

Lipova'da Türk Pazarı olarak adlandırılan yapı, şehir merkezinde yer almaktadır. Timeşvar Tarih Müzesi'nde eski bir fotoğrafının da bulunduğu bedesten, dikdörtgen plânlı, düz çatılıdır. Yapının önünde, on iki taşıyıcılı, revaklı bir bölüm bulunmaktadır. Altıncı revakın tam ortasında bir giriş kapısı yer alır. Revaklardaki soldan ilk yedi taşıyıcı orijinal hâlinde olup, diğerleri sonradan çeşitli değişikliklere uğramışlardır. Giriş kapısının üzerinde, üçgen bir alınlık yer alır. Revaklı bölümlerin her birinin arkasında bir dükkân, alt katlarında da bir depo bulunmaktadır. Günümüzde bu on iki dükkândan bazıları asıl işlevini sürdürmekte, bazıları ise ev olarak kullanılmaktadır.

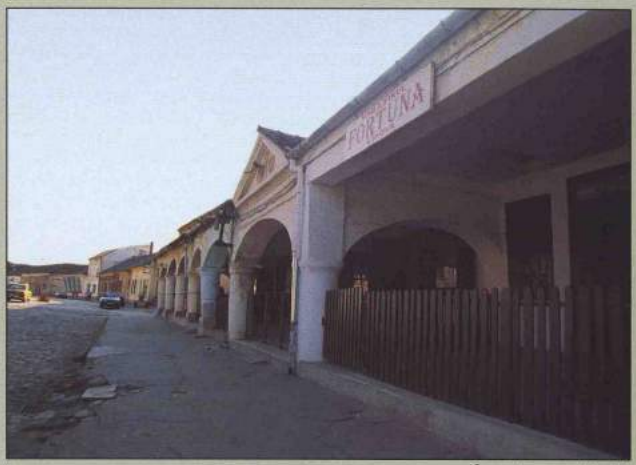

Ön cephe ve revaklı giriş

Giriş kapısı

• Eğri (Eger)
• Estergon (Esztergom)
• Visegrad (Visegrad)
• Budapeşte (Budapest)
MACARİSTAN
• Erd
• Zigetvar (Szekesfehervar)
• Peç (Pecs)
• Mohaç (Mohacs)
• Siklos
HIRVATİSTAN
Osiyek • (Osijek)
• Novisad
Ilok •
• Karlofça (Sremski Karlovci)
• Bihaç (Bihac)
• Banyaluka (Banja Luka)
• Belgrad (Belgrade)
BOSNA
• Travnik
HERSEK
• Saraybosna (Sarajevo)
Visegrad • (Visegrad)
• Foca (Foca)
• Split
• Mostar
• Blagay (Blagaj)
• Pocitel (Pocitelj)
• Niksic (Niksic)
• İpek (Pec)
• Trebinye (Trebinje)
KOSOVA
Dubrovnik •
Podgorica
Yakova • (Gjakova)
• Prizren
• Kalkandelen (Tetovo)
Bar Starigrad • (Stari Bar)
İşkodra • (Shkodër)
• Gostivar
MAKE
Kruva (Kruje)
• Debre (Debar)
Tiran (Tiranë)
• Ohri (Ohrid)
• Elbasan
Kavava (Kavaye)
Korça • (Korçë)
Berat
ARNAVUTLUK
Vlora (Vlorë)
• Tepedelen

ROMANYA
Lipova
Isbakça
(Isaccea)
Babadag
(Babadag)
Hırsova
(Hirsova)
Bükreş
(Bucharest)
Mecidiye
(Medgidia)
Köstence
(Constanta)
Mangalya
(Mangalia)
Vidin
Razgrad
(Hezargrad)
Şumnu
(Shumen)
Balçık
(Balcik)
Eski Cuma
(Tergovishte)
Belgradçık
(Belogradcik)
BULGARİSTAN
Sofya
(Sofia)
Filibe
(Plovdiv)
Eski Zağra
(Stara Zagora)
İhtiman
(Ikhtiman)
Köstendil
(Küstendil)
Haskov
(Haskovo)
Dupnica
Pazarcık
(Tatar Pazarcik)
İstip
(Stip)
Samokov
(Samokov)
Serez
(Serrai)
İskeçe
(Xanthi)
Gümülcine
(Komotini)
Kavala
(Kavalla)
Selanik
(Thessaloniki)

YUGOSLAVYA (Sırbistan, Karadağ, Voyvodina, Sancak)

Yeni Yugoslavya'nın siyasî sınırları içerisinde bulunan Sırbistan, Karadağ, Voyvodina ve Sancak bölgeleri, 1389 Kosova Savaşı'nı takip eden yıllarda Türk idaresine katıldı. Fatih Sultan Mehmed döneminde, 1454, 1455, 1456 ve 1459 yıllarında Sırbistan'a düzenlenen seferlerle Sırbistan Krallığı tamamen ortadan kaldırıldı. Macaristan ile sınır olundu. Kanunî Sultan Süleyman döneminde, 1521 yılında, Macaristan'a giriş kapısı ve Avrupa'nın altın anahtarı olarak kabul edilen Belgrad fethedildi. 1878 yılında imzalanan Berlin Antlaşması ile Sırbistan, bir krallık olarak bağımsızlığını kazandı.

Ekrem Hakkı Ayverdi'nin Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü arşivlerindeki belgelere ve adı geçen bölgelerde yaptığı saha araştırmalarına dayanarak kaleme aldığı külliyatında, Yeni Yugoslavya'da Türk hakimiyeti döneminde toplam 1.098 mimarî yapının inşa edildiğini ortaya koymuştur[1]. Bunların kullanım amacına göre dağılımı şu şekildedir:

Dinî	: Cami (484), Tekke (80), Türbe (16)	580
Eğitim	: Medrese (68), Mektep (121), Darülkurra ve Hadis (4)	193
Ticarî	: Han (97), Bedesten (1), Kervansaray (5)	103
Askerî	: Kale (17), Kule-Ocak (3), Burc (1), Darphane (1), Baruthane (1)	23
Sosyal	: İmaret (9), Hamam (49), Saat Kulesi (2), Çeşme (86), Köprü (42), Su Kemeri (1), Saray-Konak (10)	199
	Toplam:	**1.098**

[1] Ayverdi, C.2, s.250.

Divna Curiç-Zamalo, *1521- 1867 Yılları Arasındaki Türk Hakimiyeti Döneminde Mimarî ve Bayındırlık Açısından Belgrad* isimli doktora tezinde, Belgrad'da yeri tespit edilen ve arşiv fotoğrafları bulunan 59 cami ve mescit, 2 bedesten, 5 kervansaray, 19 han, 3 medrese, 5 imaret, 2 şifahane, 11 çeşme ve 18 saray-konak yapısından söz etmektedir. Günümüz Belgrad'ında ise sadece Bayraklı Camisi, kale içerisinde iki hamam kalıntısı ile Terazi Çeşmesi olarak adlandırılan bir çeşme yapısı ayaktadır. Belgrad örneğinde tespit ettiğimiz bu durum Yugoslavya'nın bütün bölgelerinde aynıdır. Karadağ ve Sancak bölgesi dahil Yeni Yugoslavya'da ancak 70'e yakın Türk yapısı ayakta kalabilmiştir. Ayakta olan yapıların çoğu Sancak bölgesinde Novi Pazar, Rojaj ve Tutin ile Karadağ Cumhuriyeti'ndeki Podgorica'dadır. Sırbistan'da Türk eserleri günümüzde yok denilecek kadar azdır. Sadece Belgrad ve Niş'te göstermelik olarak birkaç eser ayakta bırakılmıştır.

---

[2] Divna Curiç-Zamalo, *Beograd Kao Orientalna Varoş Pod Turcima 1521-1867,* Arhitektonsko

Belgrad(Belgrade)

Surlar

Genel görünüş

BELGRAD KALESİ

Kale, Tuna ve Sava nehirlerinin birleştiği noktada, şehre hakim bir tepede bulunmaktadır. Geçmişi Roma dönemine kadar dayanan Belgrad Kalesi, Kanunî Sultan Süleyman döneminde, 1521 yılında Türklerin eline geçmiştir. Osmanlı hakimiyeti döneminde kalede önemli ölçüde tamirat ve tadilat yapılmıştır. Evliya Çelebi, iç kalenin 9 bölmesi, 116 kulesi ve 5.060 mazgalı olduğundan söz etmektedir. İç kaleye, İstanbul Kapısı (Virtemberg Kapısı), Vidin Kapısı (Hünkâr Kapısı), Sava Kapı (Küçük İskele Kapısı) ve Tuna Kapı (Büyük İskele Kapısı) olmak üzere dört ana kapıdan girilmektedir. Kaleye, Osmanlı hakimiyeti döneminde, Girnovica, Şahin, Zindan, Kızıl ve Kanlı burçları inşa edilmiştir. İç kale veya yerel tabiriyle Kale Megdan olan yerde, Kanunî Sultan Süleyman Camisi, Damad Ali Paşa Türbesi ve Sokullu Mehmed Paşa Çeşmesi bulunmaktaydı. Günümüzde ise sadece türbe ve çeşme ayakta kalabilmiştir.

Surlar ve burç

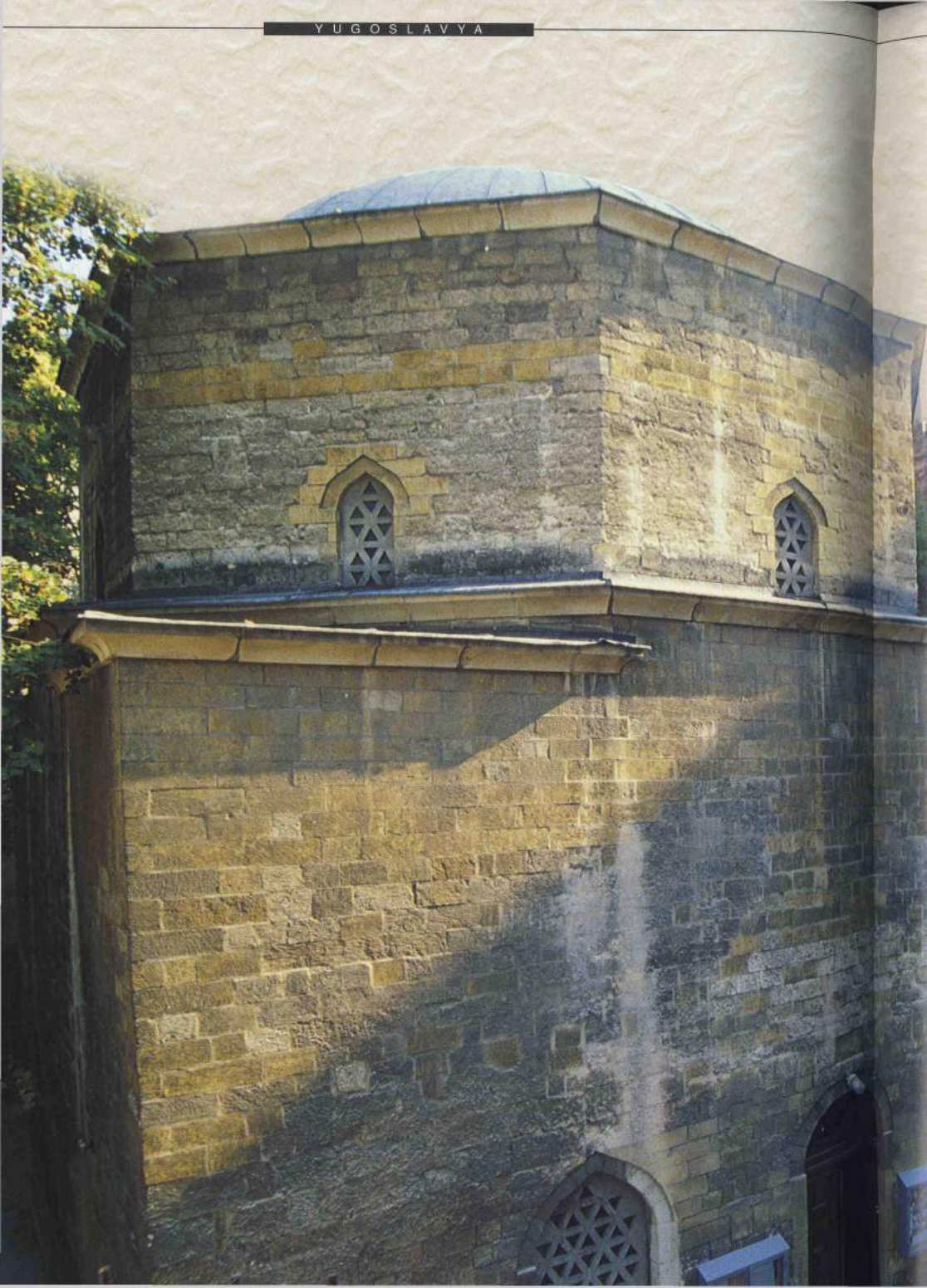

BAYRAKLI CAMİ

Cami, şehir merkezinde bulunmaktadır. Kurucusu Kethüda Hüseyin Bey olduğu halde yapı, halk arasında Bayraklı Cami olarak adlandırılmaktadır. Vakfiyesine göre cami, H.1212/M.1797-98 yılında inşa edilmiştir. Osmanlılar döneminde, Belgrad'ta inşa edilen camilerden, günümüze sadece bu eser ulaşabilmiştir. Yapı, H.1311/M.1893-94 yılında ve 1930'lu yıllarda onarımlar geçirmiştir. Cami, kare plânlı, tek kubbeli bir yapıdır. 10,20x10,20 metre ölçüsünde olan camide kubbeye geçişler tromptur. Bakımlı olan cami, günümüzde ibadete açıktır.

TÜRK KONAĞI

Konak, Belgrad şehir merkezinde, kaleye yakın Gospodar-Jevremov Caddesi, 21 numarada bulunmaktadır. Kara Corceviç döneminde okul olarak kullanılması ve okulda Dositejev isminde birinin müdür olmasından dolayı konağa halk arasında Dositejev Licej denmektedir. Konak, 1739 yılında Reisü'l-Küttab (Dışişleri Bakanı) Hacı Mustafa Ağa tarafından inşa ettirilmiştir. Yapı, 20x11 metre ebadındadır. İç düzenlemesinde haremlik ve selamlık bölümleri yer almaktadır. Haremlik bölümü, selamlık bölümüne göre daha geniş tutulmuştur. Her iki bölümde de divanhane bulunmaktadır. Ampir tarzda inşa edilen konak, iki katlıdır. Konağın ön cephesinin tam ortasında, girişin üzerinde yarım daire şeklinde, öne çıkmış bir cumba yer almaktadır. Yapı çok geniş bir avlu içerisinde kurulmuştur. Konağın avlusunda bir şadırvan bulunmaktadır. Konak, günümüzde Belgrad Şehir Müzesi olarak kullanılmaktadır.

DAMAD ALİ PAŞA TÜRBESİ

Türbe, Belgrad Kalesi içerisinde eski Kanunî Sultan Süleyman Camisi haziresinde bulunmaktadır. 1716 yılında, Petrovaradin'de şehit düşen, Mora fatihi Damad Ali Paşa adına inşa edilmiştir. Daha sonra aynı türbeye, 1846 yılında Belgrad muhafızı Tepedelenli Selim Paşa ve 1863 yılında Hasan Paşa defnedilmiştir. I. Dünya Savaşı'nda hasar gören türbe, 1938 yılında onarılmıştır. Altıgen plânlı kubbe ile örtülü türbenin içerisinde, günümüzde tek bir ahşap sanduka bulunmaktadır.

Karlofça (Sremski Karlovci)

KARLOFÇA ANTLAŞMASI'NIN İMZALANDIĞI BİNA

Sremski Karlovci, Tuna nehrinin kıyısında, Belgrad'ın 65 kilometre kuzeybatısında küçük bir şehirdir. Osmanlı İmparatorluğu ile Avusturya, Polonya, Venedik ve Rusya arasında, yaklaşık on yedi yıl süren savaşa son veren Karlofça Antlaşması, 26 Ocak 1699 tarihinde bu binada imzalanmıştır. 13 Kasım 1698 tarihinde başlayan ve yetmiş iki gün süren görüşmelerde, Osmanlı İmparatorluğu'nu, Reisü'l-Küttab (Dışişleri Bakanı) Ramî Efendi temsil etmiştir. Yukarıda adı geçen ülkelerin temsilcilerinin yanısıra, İngiltere ve Hollanda temsilcileri de arabulucu sıfatıyla görüşmelere katılmışlardır. Böylece Osmanlılar ilk defa Avrupa ülkeleriyle eşit şartlarda görüşmeyi ve tarafsız güçlerin aracılığını kabul etmişlerdir. Bu antlaşma ile ilk defa Osmanlı İmparatorluğu toprak kaybetmiş, Macaristan'ın büyük bir kısmı ve Transilvanya, Avusturya hakimiyetine geçmiş ve Orta Avrupa'nın doğusunda Osmanlı nüfuzu önemli ölçüde zayıflamıştır.

İç kısım

Novisad

NOVİSAD KALESİ

Kale, şehir dışında, Tuna nehri kıyısında çok geniş bir alanda kurulmuştur. Evliya Çelebi, bir sırt üzerinde yer alan kalenin, yedi kuleli olduğunu ve içerisinde Sultan Süleyman Camisi'nin bulunduğundan bahseder. Kale 16. yüzyılda Türklerin eline geçmiştir. Türk kuvvetlerinin başında bulunan Köprülüzâde Mustafa Paşa burada şehit düşmüştür. Değişik dönemlerde bazı onarımlardan geçen kale, günümüzde Novisad Açık Hava Müzesi olarak kullanılmaktadır.

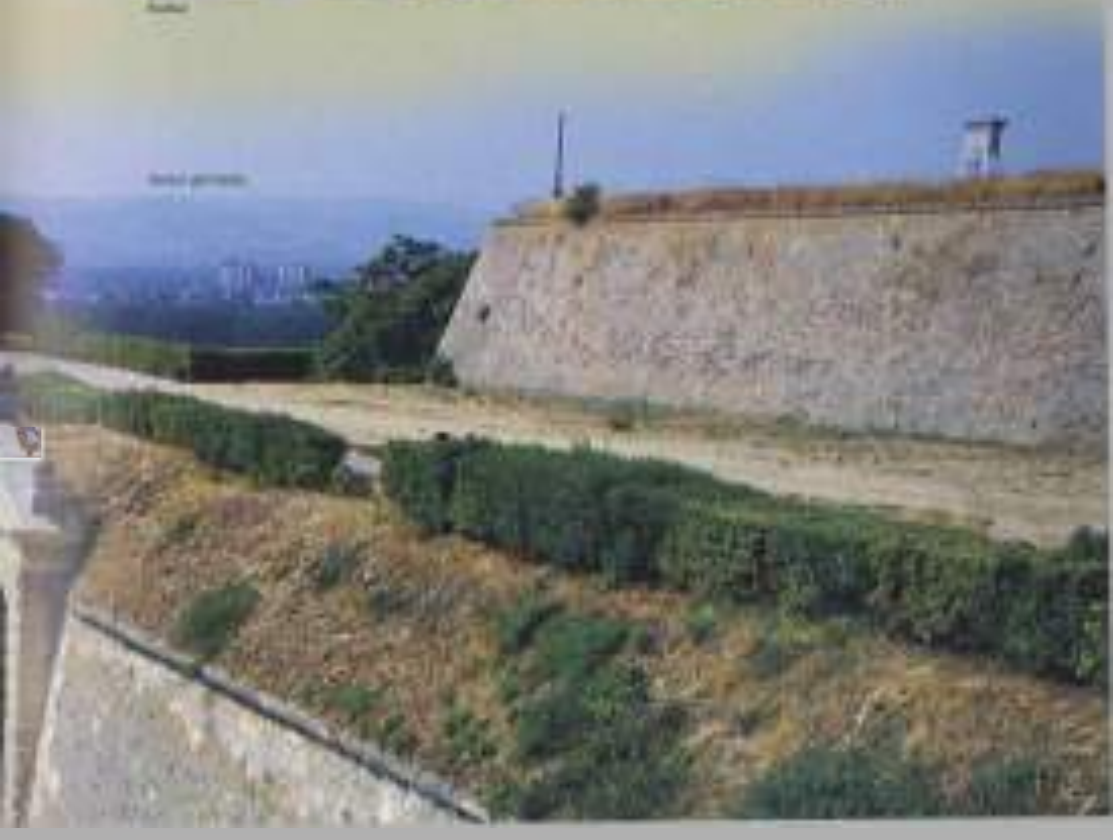

Podgorica

HASAN AĞA CAMİSİ

Cami, şehir merkezindedir. Halk arasında Vranyina Camisi olarak da anılır. Yapının, 17. yüzyıl eseri olduğu tahmin edilmektedir. Caminin kurucusu, Hasan Ağa'dır. Dikdörtgen plânlı olan cami, son cemaat yerini de içine alacak şekilde bir çatı ile örtülmüştür. Ağustos 2000 tarihindeki ziyaretimiz sırasında cemaati, camiyi geniş çaplı bir onarımdan geçiriyorlardı.

HASAN AĞA TÜRBESİ

Türbe, Hasan Ağa Camisi avlusunda bulunmaktadır. Yapının, 17. yüzyıla ait olduğu tahmin edilmektedir. Kare plânlı ve üzeri kubbe ile örtülü olan türbe, dört ayağa oturmaktadır. Ayaklar, birbirine, basık yuvarlak kemerlerle bağlanmıştır. Türbenin içerisinde, tahrip edilmiş mermer bir sanduka bulunmaktadır.

SAAT KULESİ

Şehir merkezinde bulunan saat kulesi, 19. yüzyılın ilk yarısında inşa edilmiştir. Kule, kare plânlı bir gövdeye sahiptir. Kulenin üzeri, sekizgen bir kasnağa oturan, sekiz dilimli kubbe ile örtülüdür. Saat göstergesinin olduğu yerde, kulenin her cephesinde kemer açıklıkları bulunmaktadır. 2000 Ağustosu'ndaki ziyaretimiz sırasında eserin onarımı ve çevre düzenlemesi yapılıyordu.

VİRPAZAR KÖPRÜLERİ

Virpazar, Bar şehrine 40-50 kilometre mesafede, İşkodra Gölü kenarında, küçük bir kasabadır. Göle dökülen ırmak ve derelerin üzerinde üç köprü bulunmaktadır. Kasabanın iki yakasını birbirine bağlayan Eski köprü, bunlardan en büyüğüdür. Köprü, üç kemer gözlüdür. Yapının, 18. yüzyıl eseri olduğu tahmin edilmektedir. Köprü, yayalar ve motorlu araçlar tarafından kullanılmaktadır. İkinci köprü, tek gözlüdür. Kullanım dışı olan yapı, 19. yüzyıl eseridir. Üçüncü köprü, Virpazar'ın girişindedir. Tek gözlü olan köprü kullanım dışıdır. Harabe hâlindeki köprü, 19. yüzyıl eseridir.

İkinci köprü

Üçüncü köprü

Eski köprü genel görünüşü

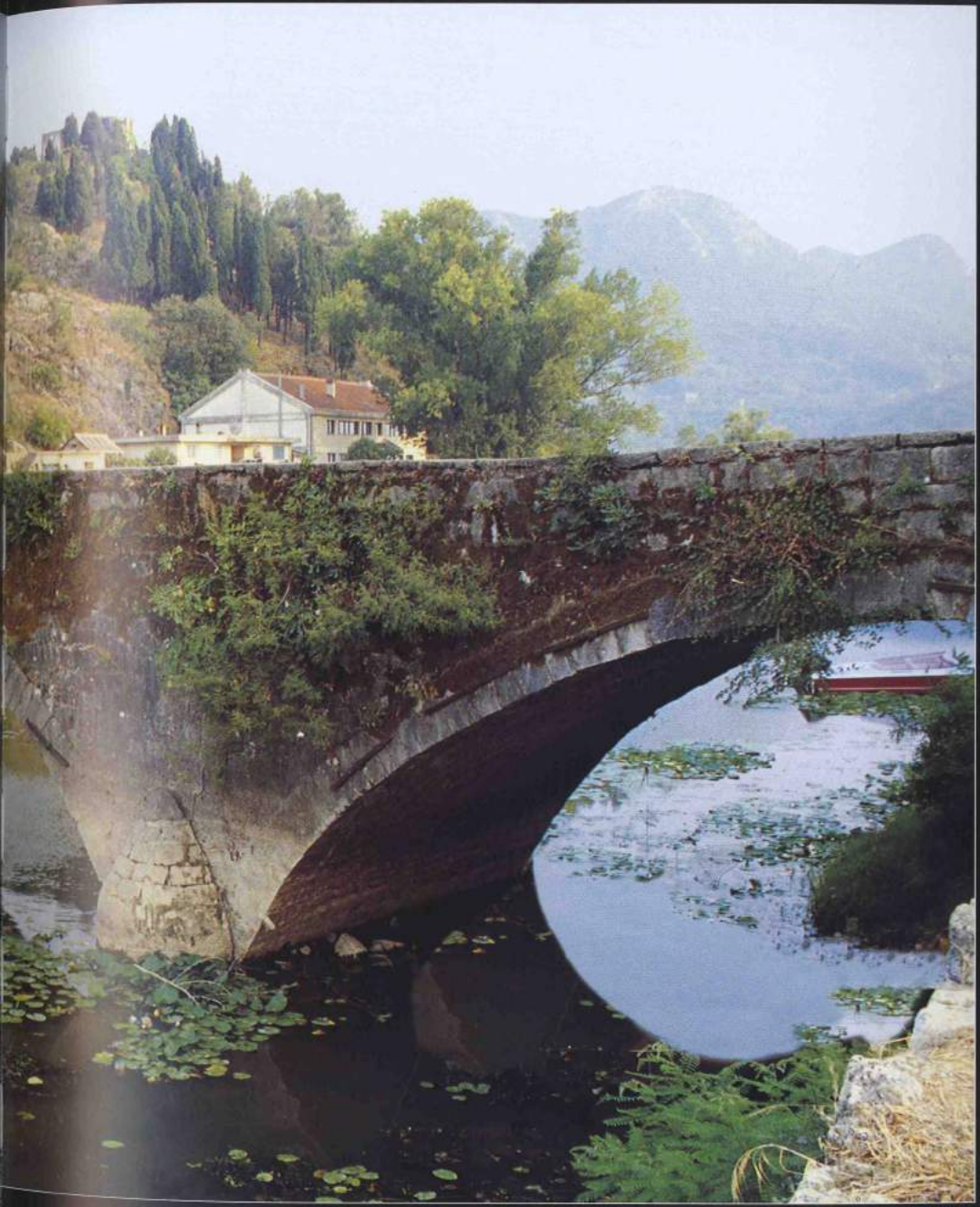

Nikşiç (Niksic)

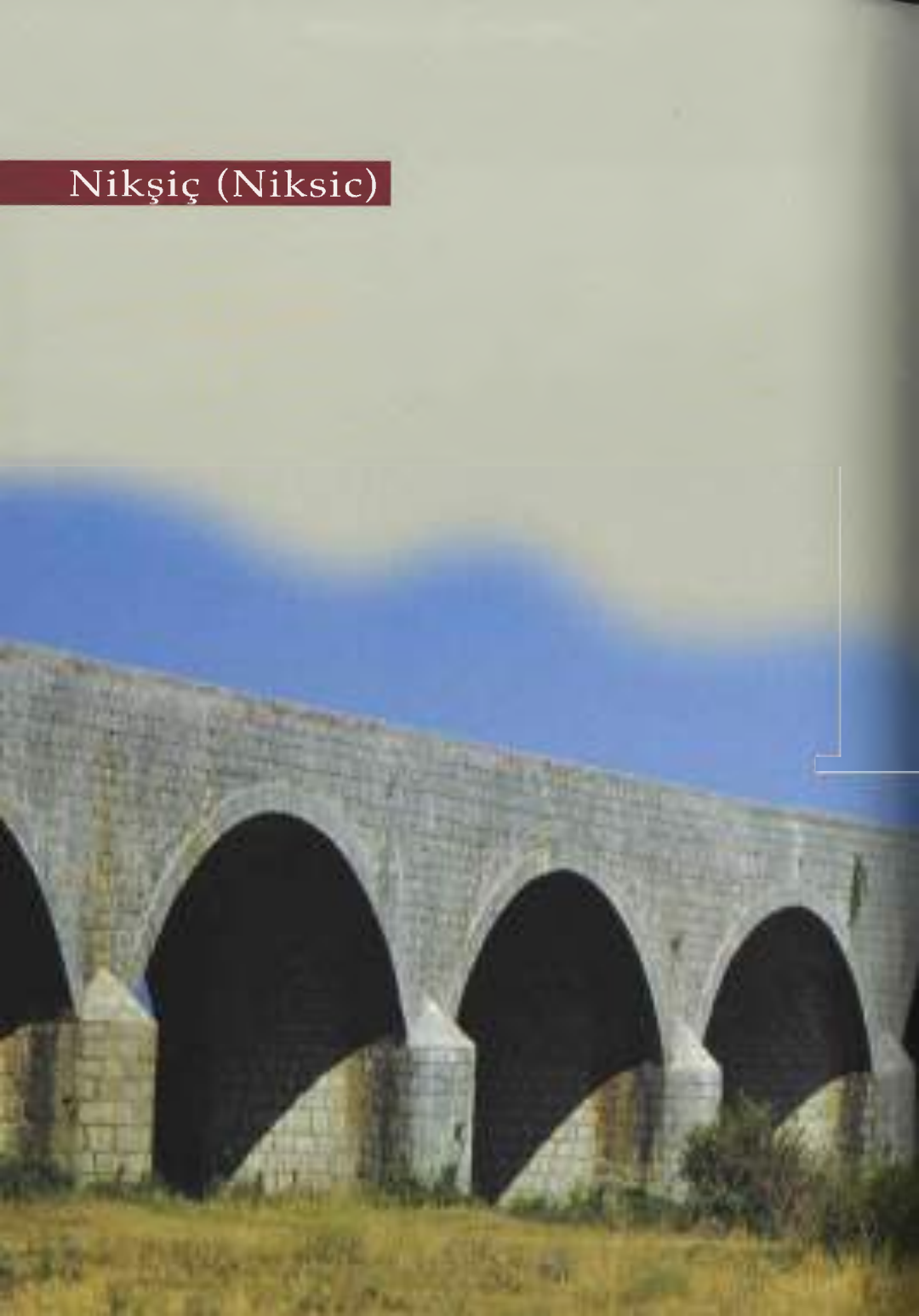

ZETA KÖPRÜSÜ

Nikşiç, Karadağ'ın ikinci büyük şehridir. Şehir dışında, Zeta nehri üzerinde bulunan köprü, 1807 yılında inşa edilmiştir. Eserin kurucusu, Nikşiç'li Hacı İsmail'dir. Belirli dönemlerde tamirat geçiren köprü, korkuluklar hariç 2,65 metre genişliğindedir ve yirmi bir kemer gözlüdür. Nehrin yatağının değiştirilmesi sonucunda köprü, çıplak bir vadi ortasında hiçbir fonksiyonu olmayan bir yapı konumuna düşmüştür.

Bar Starigrad (Stari Bar)

STARİGRAD KALESİ

Bar, Karadağ'ın Adriyatik sahilinde bulunan, önemli liman şehirlerinden biridir. Kale, günümüzde yeni yerleşim yeri olan sahildeki şehir merkezinden 4-5 kilometre içeride, Eski Bar veya Stari Bar olarak adlandırılan eski yerleşim yerindedir. Evliya Çelebi, Bar'ın, İşkodra Sancağı'na bağlı bir kasaba olduğunu, Osmanlı askerinin Adriyatik sahil şeridinin güvenliğini sağladığını ve şehirde birçok caminin bulunduğunu anlatır. Kale, Eski Bar'a hakim yüksek bir tepede kurulmuş ve geniş bir alana yayılmıştır. Yüksek surlarla çevrili olan kalenin, bir tek girişi vardır. İç kalede, kışlalar, barınaklar, hamam, saat kulesi ve daha birçok askerî ve sosyal amaçlı yapı bulunmaktadır. Kalede, kazı çalışmaları devam etmektedir. Bu çalışmalar 15. ve 16. yüzyıllarda, Osmanlılar döneminde kalenin geniş çaplı bir onarımdan geçtiğini ve birçok yeni yapının bu dönemin eseri olduğunu göstermektedir. Kale içerisindeki bazı yapıların restorasyonu tamamlanmış olup, bazı yapıların restorasyonu ise devam etmektedir.

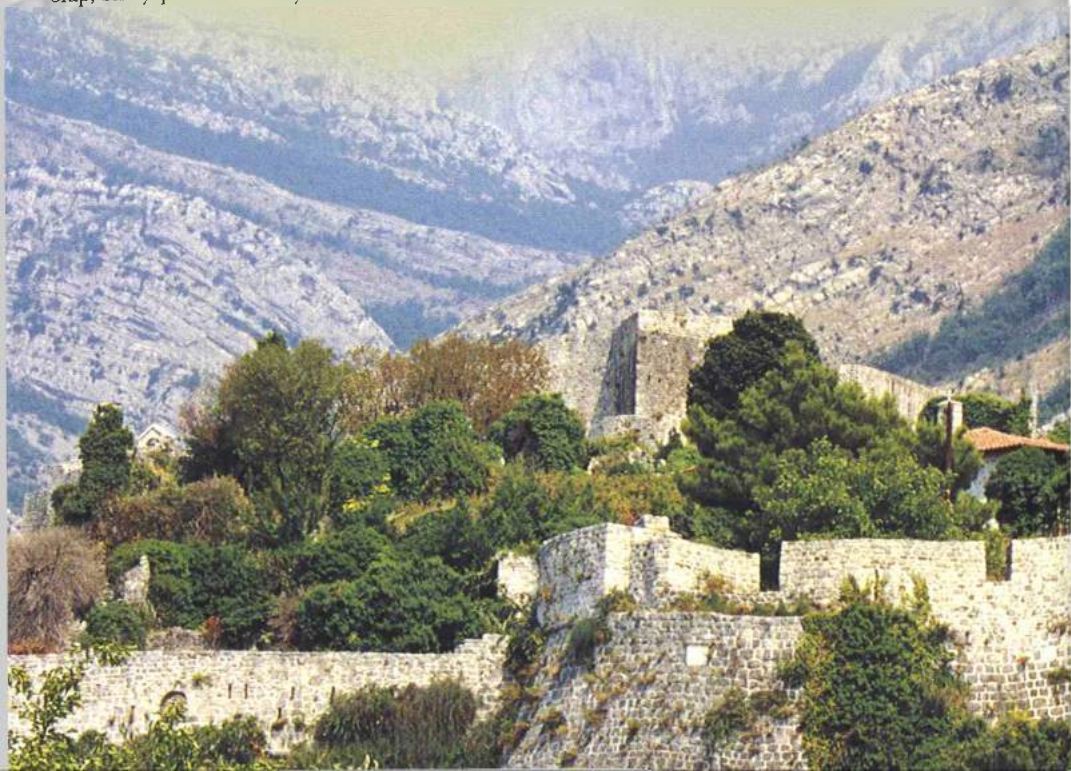

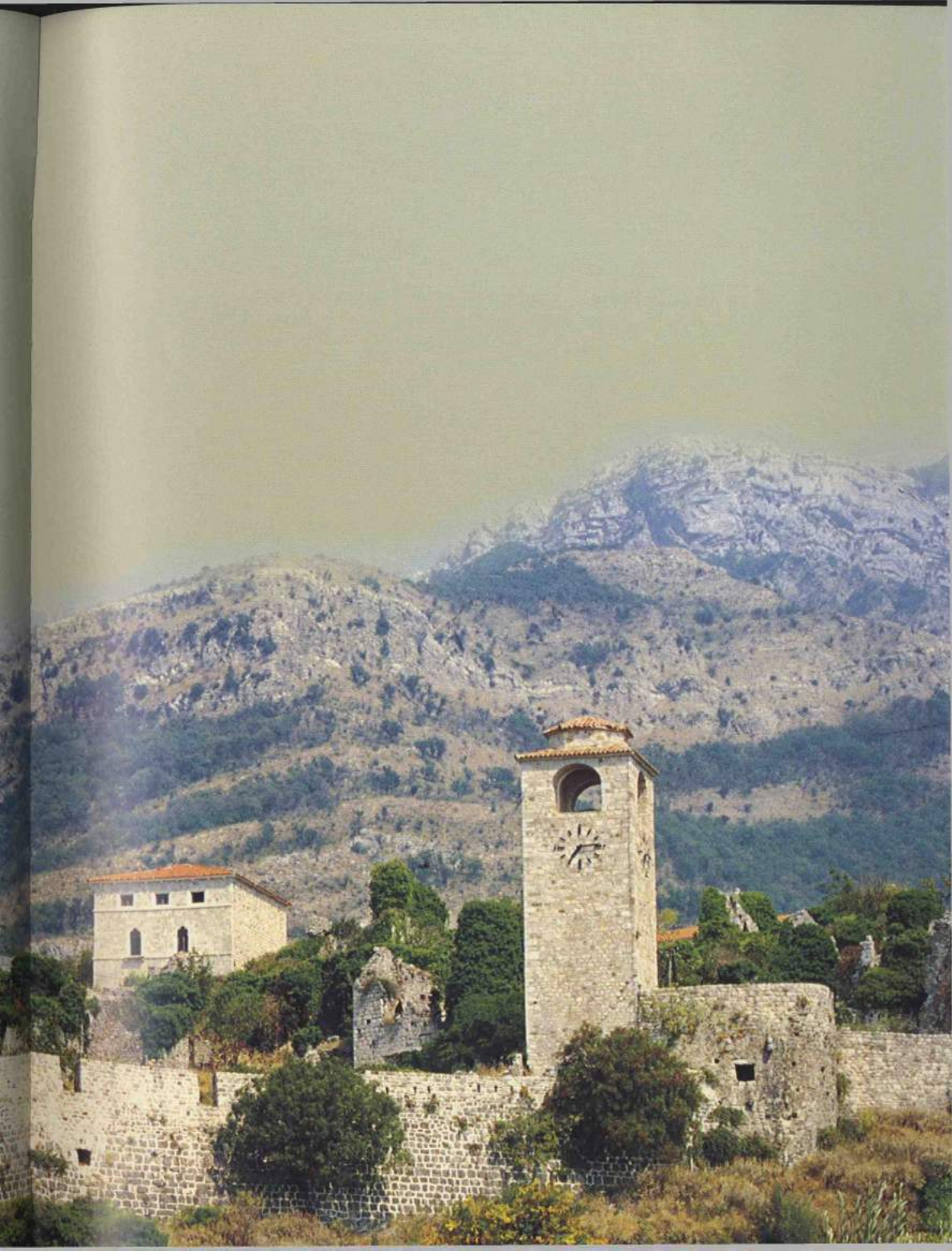

STARİGRAD HAMAMI

Hamam, kale içerisindedir. Kalede yapılan kazı çalışmaları sonucunda ortaya çıkarılmıştır. Tek bölümlü bir hamamdır. Büyük ihtimalle erkekler hamamıdır. Soğukluk, ılıklık, sıcaklık bölümleri ve halvetleri bulunmaktadır. Kullanılan malzeme ve mimarî özelliklerine bakarak eserin, 16. yüzyıla ait olduğu tahmin edilmektedir.

Genel görünüş

İç kısım

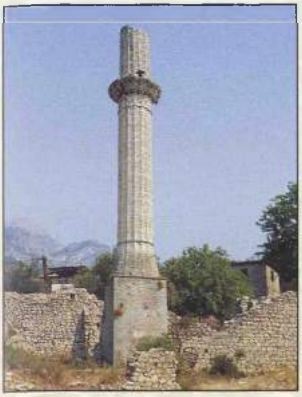

KALE CAMİSİ MİNARESİ

Cami, kale giriş kapısının yanındadır. Caminin kimin tarafından ve ne zaman yapıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Minarede mevcut bir kitâbe, caminin, H.1124/M.1712-13 yılında Ali Ağa tarafından yaptırıldığını söylüyorsa da, kitâbenin ilk yapılışa mı, yoksa tamire mi ait olduğu anlaşılamamıştır. Caminin kuzey cephesindeki beden duvarı tamamen, diğer duvarları kısmen, minare ise petek kısmına kadar ayaktadır. Kare plânlı olan eser, günümüzde kendi hâline terkedilmiş harabe şeklindedir.

SAAT KULESİ

Saat kulesi, Starigrad Kalesi'nin içerisinde yer almaktadır. Muhtemelen limandaki hareketleri takip etmek üzere bir gözetleme kulesi olarak inşa edilen yapı, daha sonraki dönemlerde saat kulesi olarak kullanılmıştır. Kare plânlı, kesme taştan yapılmış olan kulenin üzeri, sekizgen kasnağa oturan, sekiz dilimli bir çatı ile örtülüdür. Gövdenin en üst kısmının her yüzeyinde, birer basık kemer açıklığı bulunmaktadır. Eserin, 19. yüzyıla ait olduğu tahmin edilmektedir.

ÖMER BASİÇ TÜRBESİ

Türbe, kale giriş kapısının karşısında, kaleye 6-7 metre mesafe uzaklıktadır. Cami, türbe ve çeşme yapıları bir aradadır. Kare plânlı ve üzeri çatıyla örtülü olan yapının ortasında, yuvarlak kasnağa oturan bir kubbe bulunmaktadır. Giriş kapısındaki Bektaşi sikkesinden yapının, bir Bektaşî tekkesi olduğu anlaşılmaktadır. Türbenin geç tarihlerde bir onarımdan geçtiği her hâlinden bellidir.

Türbe

STARİGRAD ÇEŞMESİ

Çeşme, Starigrad Kalesi giriş kapısının tam karşısında ve Ömer Basiç Türbesi'nin yanındadır. Aynalığı ve yalağı ayakta olan çeşmenin, 16. yüzyıl eseri olduğu tahmin edilmektedir.

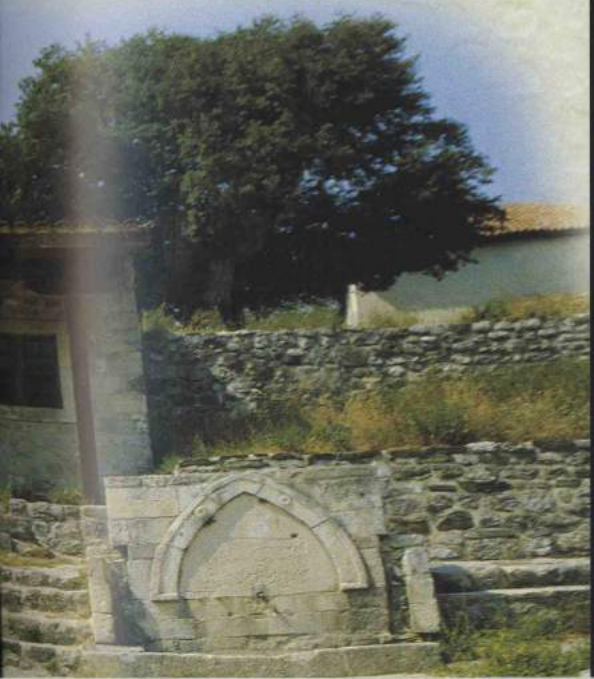

Budva

BUDVA KALESİ

Budva, Karadağ'ın Adriyatik sahilindeki, önemli turistik şehirlerinden biridir. Kale, Adriyatik sahilinde geniş bir arazide kurulmuştur. Deniz tarafındaki kale surları, her iki uçta yerleştirilen burçlarla son bulmaktadır. Kale içerisindeki yerleşim dokusu, kısmen günümüze kadar korunabilmiştir. Kalede, Osmanlı dönemine ait askerî ve sosyal yapıların yanısıra, top arabaları ve silahlar bulunmaktadır.

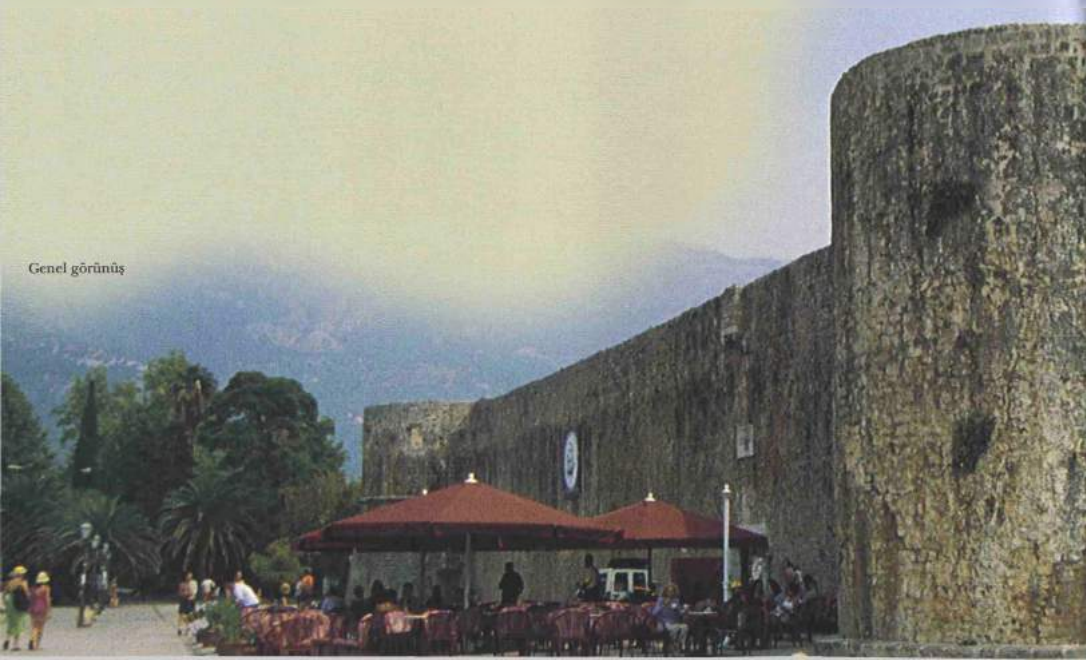

Genel görünüş

Burç

• Egri (Eger)
• Estergon (Esztergom)
• Visegrad (Visegrad)
• Budapeste (Budapest)
MACARİSTAN
• Erd
• Zigetvar (Szekesfehervar)
• Pec (Pecs)
• Sikloş
Vayvodina
Osijek (Osijek)
Banyaluka (Banja Luka)
BOSNA HERSEK
Sancak
KOSOVA
MAK
ARNAVUTLUK
Kavaya (Kavajë)
Berat
Korça (Korçë)
Vora (Vorë)
Tepedelen

ROMANYA
Lipova
Hırsova
(Hırsova)
Bükreş
(Bucharest)
Köstence
(Constanta)
Mangalya
(Mangalia)
Razgrad
(Hezargrad)
Şumnu
(Shumen)
Eski Cuma
(Tergovishte)
Belgradçık
(Belogradcik)
BULGARİSTAN
Sofya
(Sofia)
Filibe
(Plovdiv)
İhtiman
(İkhtiman)
Köstendil
(Küstendil)
Dupnica
Pazarcık
(Tatar Pazarcık)
Samokov
Köprülü

YUNANİSTAN

Yunanistan, 1385 Selanik zaferiyle Türk idaresine katıldı. 1829 Türk-Rus Savaşı'nın sonunda imzalanan Bükreş Antlaşması ile Atina ve güneyini içine alan Yunanistan Krallığı kuruldu. Yunanistan, daha geç yıllardaki savaşlarda topraklarını genişleterek bugünkü seviyeye getirdi. Yunanistan, 1923 Lozan Antlaşması gereğince iki ülke arasında yapılan nüfus mübadelesinden önce Balkanlarda Türk nüfusunun en yoğun olarak bulunduğu ülkelerden biriydi. Balkanlarda Türk idaresine en erken katılan ülkelerden biri olması sebebiyle, sayı itibariyle en fazla Türk eseri bu ülkede inşa edilmiştir. Türk eserlerinin yoğun olarak bulunduğu şehirler Selanik, Vardar Yenicesi, Kavala, Gümülcine, Dimetoka, İskeçe ve Yanya'dır.

Ekrem Hakkı Ayverdi, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü arşivlerindeki belgelere dayanarak yaptığı çalışmasında, Yunanistan'da, beş asırdan fazla süren Türk hakimiyeti döneminde toplam 3.771 Türk eserinin inşa edildiğini tespit etmiştir[1]. Bu eserlerin kullanım amaçlarına göre dağılımı şu şekildedir:

Dinî	: Cami-Mescit (2.336), Tekke (307), Türbe (30)	2.673
Eğitim	: Medrese (182), Mektep (315), Darülkurra (7)	504
Ticarî	: Han (171), Kervansaray (10)	181
Askerî	: Kale (22)	22
Sosyal	: İmaret (65), Hamam (134), Saat Kulesi (5), Çeşme (10), Köprü (25), Su Kemeri (6), Sebil (4), Hayratlar (142)	391
	Toplam:	**3.771**

[1] Ayverdi, C.4, s.384.

Bunlardan günümüze gelebilen yapıların sayısı seksen civarındadır. Günümüzde ayakta kalabilmiş yapıların çoğu Türklerin yoğun olarak yaşadığı Batı Trakya bölgesindedir. Yunanistan'daki Türk eserleri, Erken Osmanlı Mimarî özelliklerini taşımaktadırlar. Ayakta kalabilmiş en önemli yapılar, Dimetoka'da Mehmed Çelebi Camisi ve Mehmed Ali Paşa Türbesi; Atina'da Fethiye Camisi; Selanik'te İshak Paşa, Sultan Murad, Hamza Bey ve Kâzım Paşa camileri; Serez'de Mehmed Bey, Mustafa Paşa ve Zincirli camileri ve Yanya'da Aslan Paşa Camisi'dir.

Yunanistan'daki Türk eserleri konusunda bazı yayınlar yapılmıştır. Ancak, bu eserlerin rölöve plânları ve resimleri tam değildir. Mevcut resimler de mimarî açıdan çok önemli olan detayları verememektedirler. Bu çalışmamızda da müze, depo veya işyeri hâline getirildiği veya şahıs mülkiyetine geçirildiği için bazı eserlerin iç mekânlarında fotoğraf çekimi yapılamamıştır. Bu ülkedeki mevcut Türk eserleri de günden güne yok olmaktadırlar.

Selanik (Thessalonica)

ALACA CAMİ

Selanik'teki en güzel Osmanlı yapılarından biri olan cami, Selanik Valisi İshak Paşa tarafından, H.889/M.1484 yılında yaptırılmıştır. Bundan dolayı yapı, İshak Paşa veya İshakiye Camisi olarak da anılmaktadır. Plânı açısından kanatlı camiler grubuna giren yapının, harim kısmında arka arkaya iki kubbe, yanlarda da kubbeli iki mekân yer alır. Beş bölümlü ve üzerleri kubbeli bir son cemaat yeri olan yapı, ikişer sıra tuğla ve bir sıra küfeki taşından almaşık tekniğinde inşa edilmiştir. Cami, günümüzde sergi salonu olarak kullanılmaktadır.

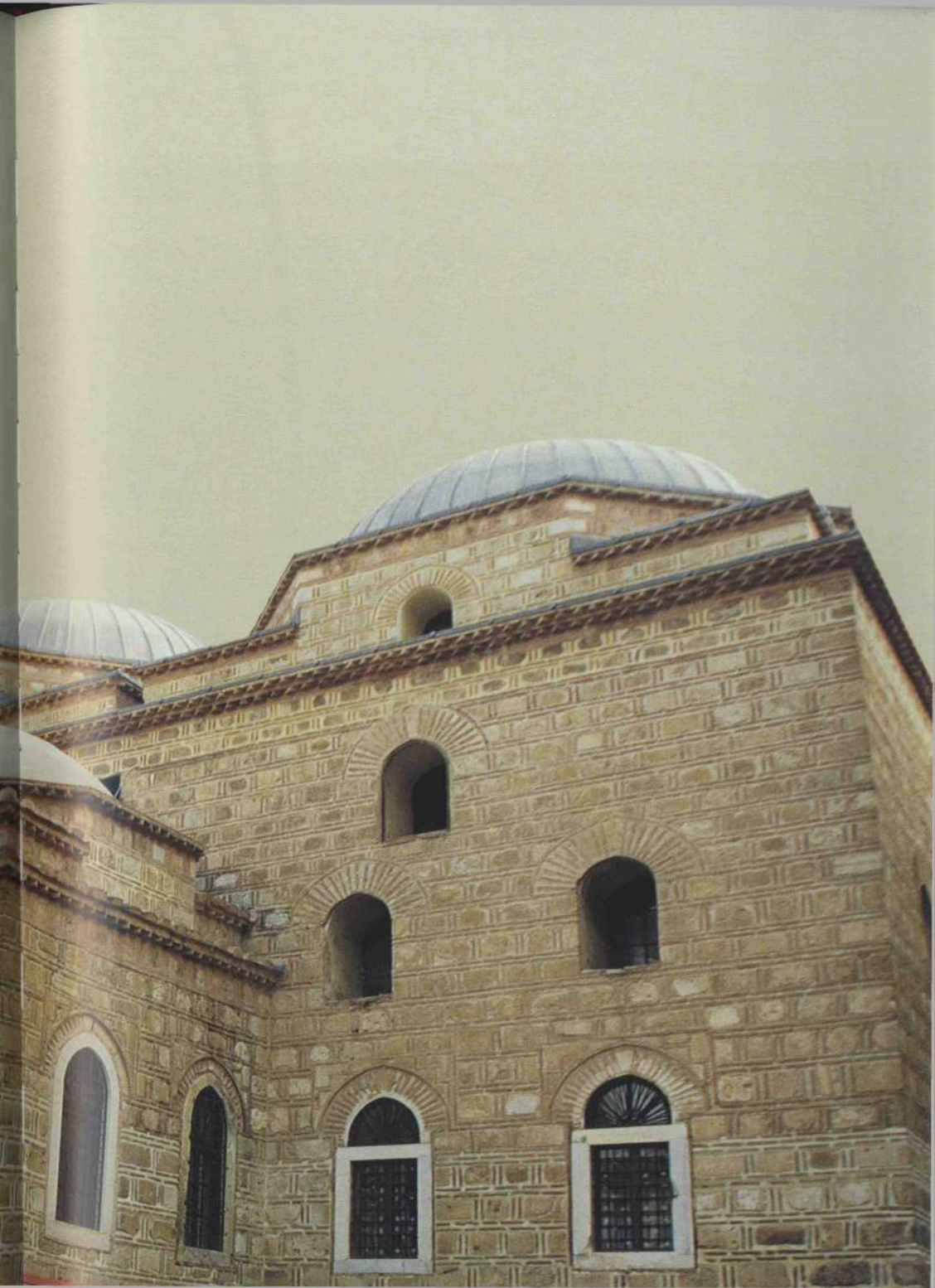

Harim

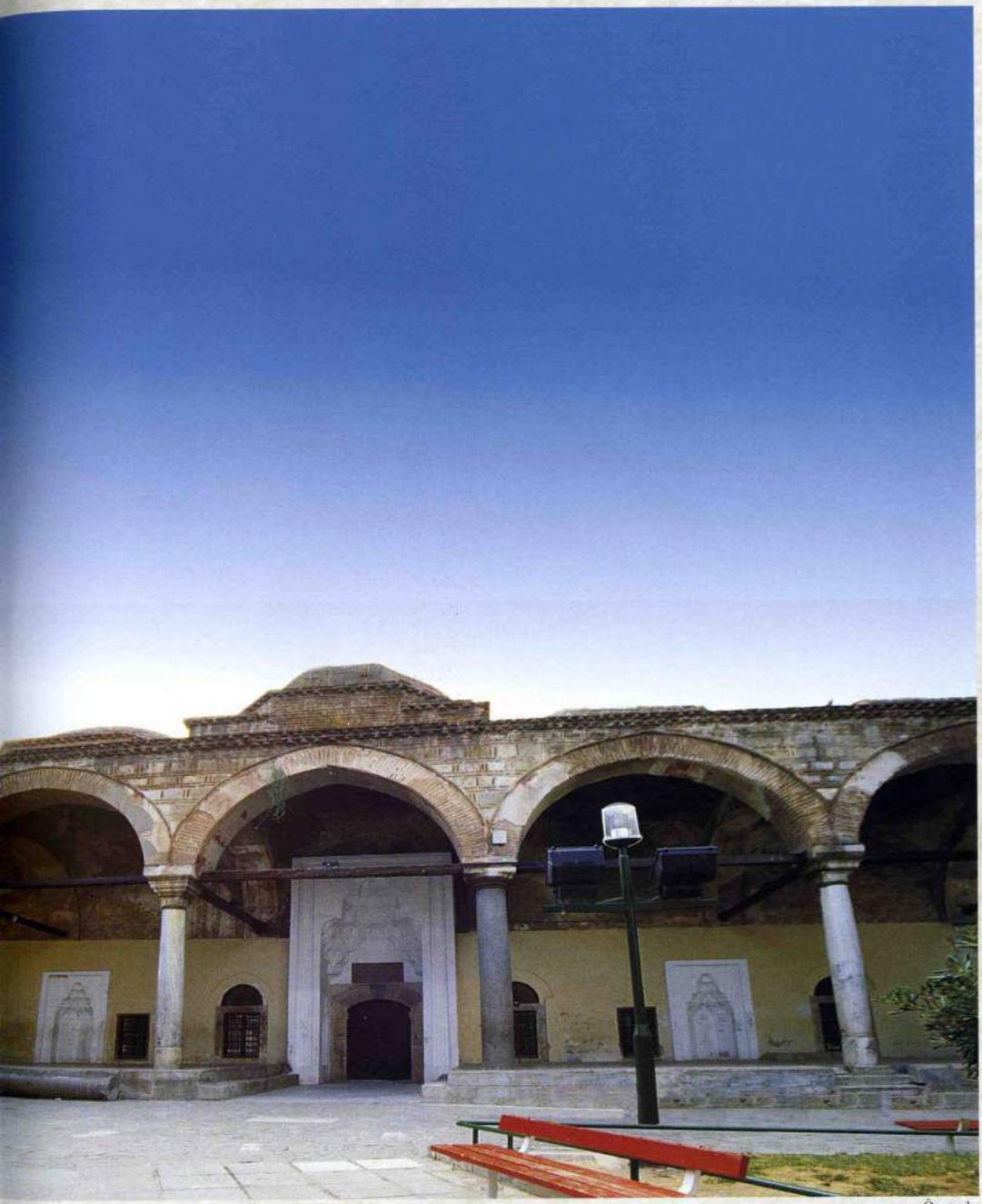

Ön cephe

II. MURAD HAMAMI

Selanik şehrinin merkezinde bulunan yapı, kapı üzerindeki üç satırlık Arapça kitâbesinden de anlaşılacağı üzere, H.840/M.1426-27 yılında inşa ettirilmiştir. Evliya Çelebi, eserin şehirdeki on bir hamamın en güzeli olduğunu ifade etmiştir. Tamamı yassı taşla yapılan hamam, sıcaklık, soğukluk ve ılıklık bölümlerinden oluşmaktadır. Kadınlar ve erkekler olmak üzere iki girişi bulunan yapı, bu özelliği ile çifte hamamlar grubuna girmektedir. Yapının beden duvarını taşan bir çıkıntı üzerinde yer alan erkekler bölümü girişi dikkat çekicidir. Eser, alaturka kiremitle kaplıdır. Bey Hamamı adıyla da anılan yapı, günümüzde kullanılmamaktadır.

Genel görünüş

Giriş kapısından bir detay

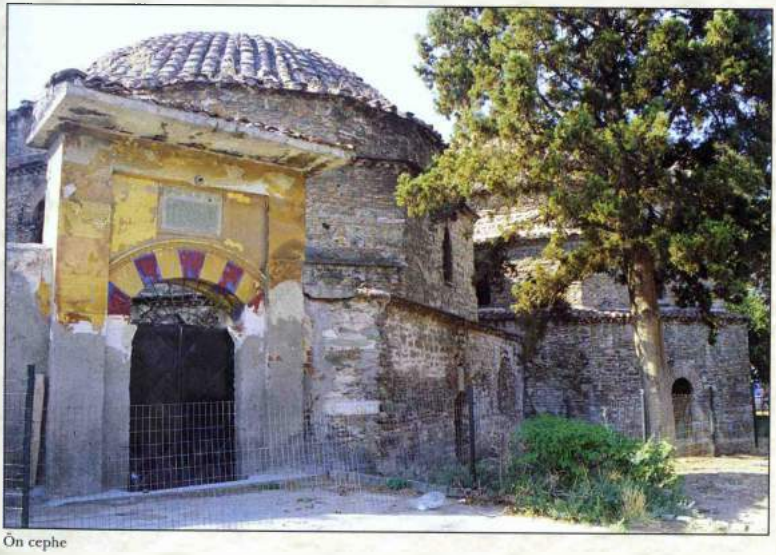

Ön cephe

MUSA BABA TÜRBESİ

Musa Baba Türbesi, Selanik'te Terpsitheas Meydanı'nda yer almaktadır. Sekizgen plânlı ve kubbe ile örtülü olan yapı, muhtemelen 17. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilmiştir. Her cephede, çift kemer alınlığı ve pencere açıklığı bulunmaktadır. Yüksek bir oturtmalık üzerinde yer alan türbe, günümüzde harap bir durumdadır.

BEDESTEN

Selanik şehir merkezinde bulunan bedestenin, II. Bayezid döneminde inşa edildiği düşünülmektedir. İki ayak üzerine, altı kubbeden oluşan yapı, iki sıra tuğla ve bir sıra kesme taş malzemeyle inşa edilmiştir. Yapı, Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer bölgelerinde inşa edilen bedestenlerin tüm özelliklerine sahiptir. Üst pencereleri çift olarak inşa edilen yapıda, dış dükkânlar hâlâ işlevlerini sürdürmektedir.

Genel görünüş

HAMZA BEY CAMİSİ

Selanik'te, Egnatia Caddesi üzerinde yer alan yapı, H.872/M.1467-68 yılında Hamza Bey'in kızı Hafse Sultan tarafından yaptırılmıştır. Daha sonra Hamza Bey tarafından onarımının yaptırılmış olması itibariyle bazen Hamza Bey, bazen de Hafse Hatun ismiyle anılmaktadır. Kitâbesine göre yapı, 1592–1616 yılları arasında yangın ve deprem geçirmiş, bunun üzerine, Nergisî Ahmed Efendi'nin oğlu, Selanik Kadısı Mehmet Nergisî tarafından, H.1028/M.1618-19 yılında onartılmıştır. Orijinal yapı, 14,10x14,10 metre ölçüsünde, kare plânlıdır. Harim, sekizgen kasnağa oturan bir kubbe ile örtülüdür. 1618 yılındaki onarımda, ana mekânın her iki yanına, tonozla örtülü üç üniteli birer kanat ve son cemaat yeri ile revaklı avlu ilave edilmiştir. Revaklı avlunun üst kısmı, 1960'lı yıllarda kapatılarak "Alkazar Sineması" olarak kullanılmıştır. İlk inşada harim tam bir kare olup, üzeri kubbe ile örtülüdür. İlave edilen avlu, revak ve iki yan kanat sebebiyle caminin intizamı kaybolmuştur.

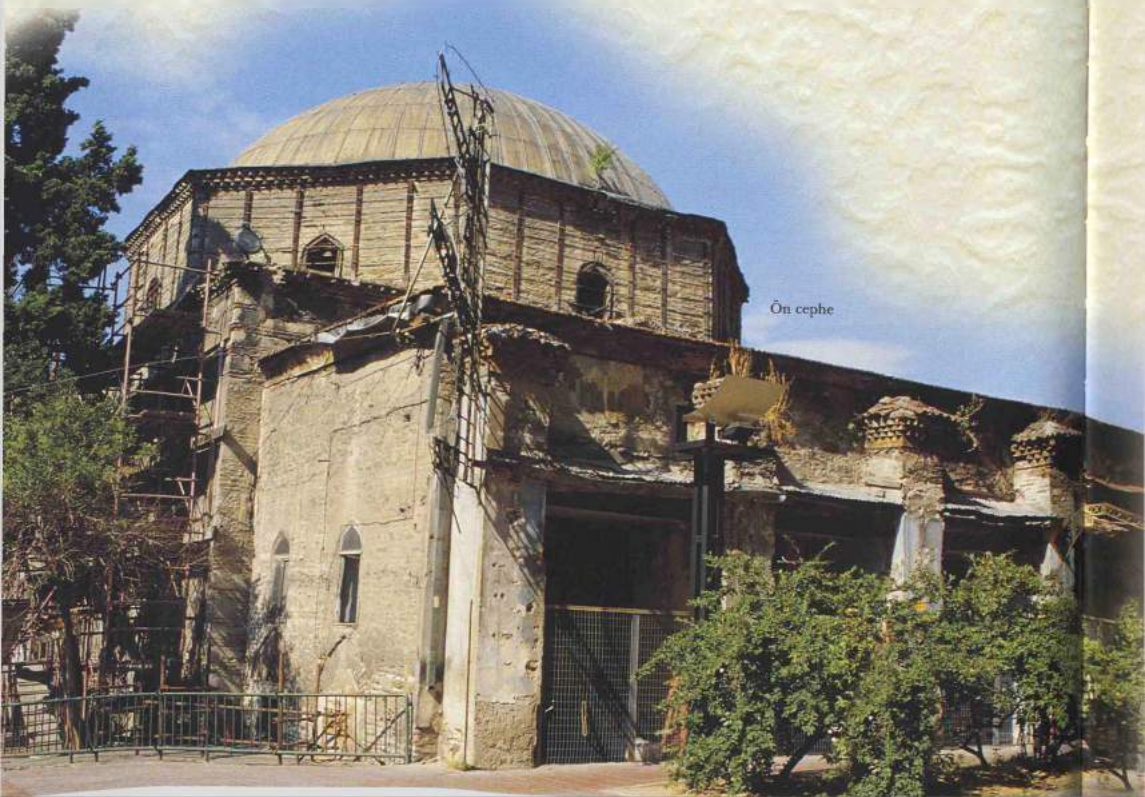

Ön cephe

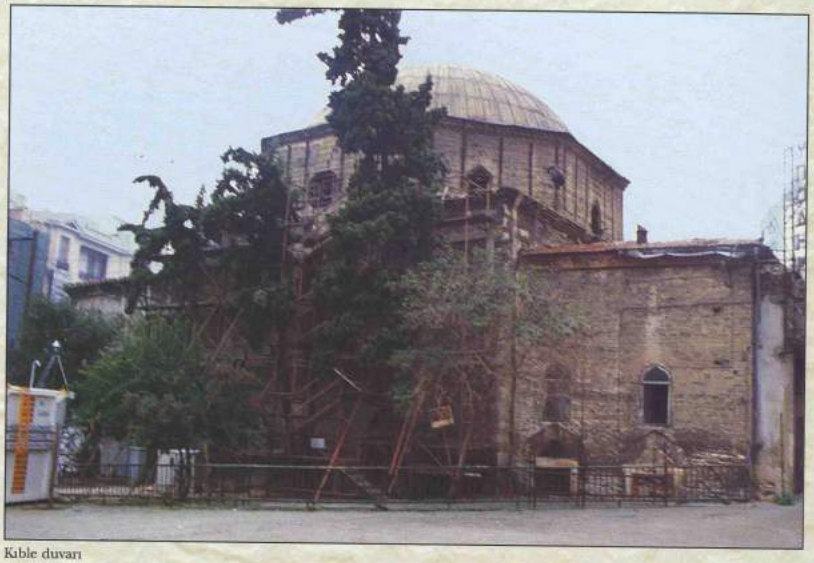

Kıble duvarı

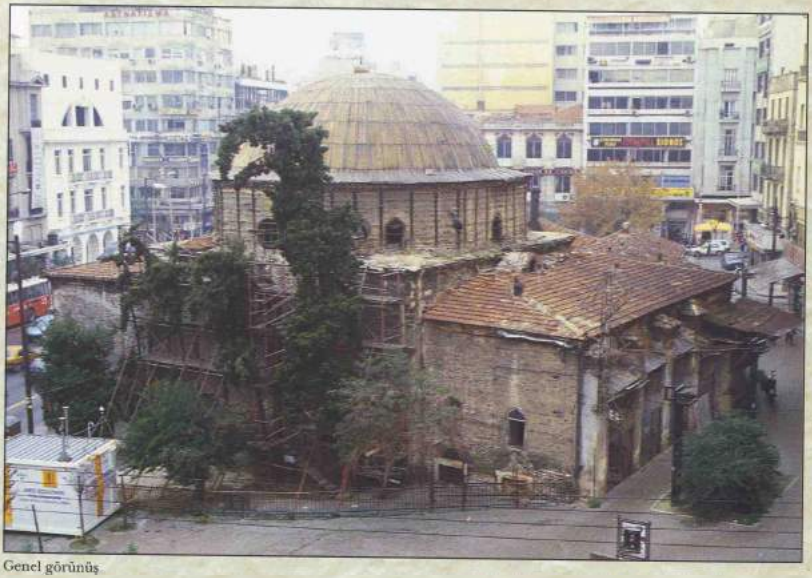

Genel görünüş

BEYAZ KULE

Beyaz Kule, Kanunî Sultan Süleyman döneminde inşa edilen Kelemerye Kalesi'yle birlikte yapılmıştır. Kale yıkılmış, kule tek başına kalmıştır. Üzerinde yer alan inşa kitâbesinden kulenin, H.942/M.1535-36 yılında yapıldığı anlaşılmaktadır. Evliya Çelebi, kulenin dış yüzeyinde yer alan H.1026/M.1617 yılına ait bir onarım kitâbesinden söz etmektedir. Sahilde yer alan Beyaz Kule, Selanik şehrinin simgelerinden biri durumundadır.

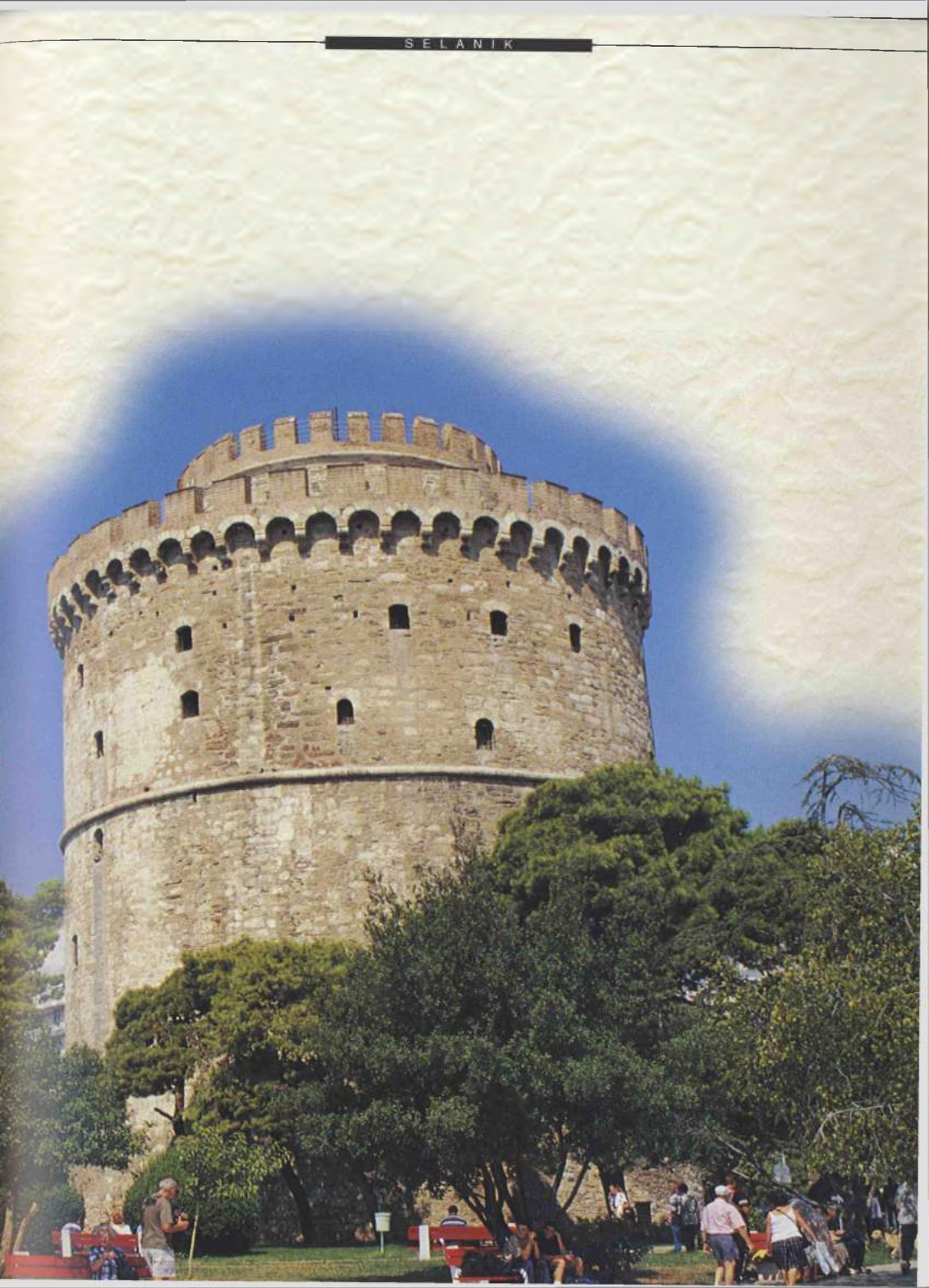

YENİ CAMİ

Barok tarzında, 1902 yılında inşa edilen eser, iki katlıdır. Girişinde öne doğru çıkıntılı mermer bir alınlık yer almaktadır. Günümüzde müze olarak kullanılan yapının avlusu da açık hava müzesi olarak kullanılmaktadır.

Yan cephe ve avlu

Ön cephe

Genel görünüş

YEDİKULE KALESİ

Kale üzerinde yer alan Osmanlıca kitâbede, kalenin Venediklilerden H.832/M.1430-31 yılında alındığı yazılıdır. Sultan II. Murad zamanında inşa ettirilen diğer bir kule üzerinde de inşa kitâbesi bulunmaktadır. Kaleye Sungur Çavuş tarafından bir kule, Kanunî Sultan Süleyman tarafından da dört kule ilave ettirilmiştir. Kaleden günümüze birkaç bölüm gelebilmiştir.

KIRMIZI ÇEŞME

İnşasında kullanılan kırmızı tuğlalar sebebiyle Kırmızı Çeşme olarak adlandırılan bu yapı, H.1328/M.1912 yılında yapılmıştır. Ön cephesinde, basık kemer içerisinde bir kitâbesi ve bir yalağı bulunur. Kitâbesinden anlaşıldığı üzere, Müftü İbrahim Bey'in validesi merhume Namıka Hanım için yaptırılan çeşme, günümüzde hâlâ kullanılmaktadır.

Kitâbe

Genel görünüş

ATATÜRK EVİ

Farklı görüşler olmakla birlikte, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün, Islahane semtindeki bu evde doğduğu kabul edilmektedir. Aya Dimitri mahallesi, Apostolu Pavlu Caddesi, 75 numaralı ev, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 10. Yılı münasebetiyle, 1933 yılında Selanik Belediyesi tarafından Atatürk'e hediye edilmiştir. Atatürk'ün müze yapılması talimatı üzerine ev, tamir ve tefriş edilerek 10 Kasım 1953 tarihinde, Selanik Atatürk Evi Müzesi olarak ziyaretçilere açılmıştır. 1970'li yıllarda yeniden tamir edilen ev, 1966 ve 1980 yıllarında tekrar düzenlenmiştir. Üç katlı olan ev günümüzde, Selanik Konsolosluğu'nun bahçesi içerisindedir.

Ön cephe

Sofa

Odalardan biri

Serez (Serrai)

ZİNCİRLİ CAMİ

Serez şehrinde bulunan Zincirli Cami ve kurucusu hakkında bir bilgi bulunamamıştır. Caminin harimi, sekiz sütuna oturan merkezî kubbe ile yanlarda üç taraftan, üzerleri tonozlu mahfil ile çevrilidir. İki sıra tuğla, bir sıra kesme taş şeklinde inşa edilen caminin, beş bölümlü, ortası kubbeli, yanları tonozla örtülü bir son cemaat yeri bulunmaktadır. Caminin iki sıra pencerelerinden, üsttekileri sivri, alttakileri basık kemerlidir. Mihrap eyvanı, diğer duvarlardan çıkıntılıdır. Günümüzde ibadete kapalı olan camide, sözde onarım çalışmaları sürdürülmektedir.

Genel görünüş

Kubbe ve ahşap örgüsü

BEDESTEN

Bedesten, Serez şehrinin merkezinde yer almaktadır. Altı kubbeli yapının, dış dükkânları daha sonra yıktırılmıştır. Kubbeler kiremitle örtülüdür. Bedestenin üst pencerelerinin altında dükkânların tonoz kısımlarını belli eden yerler görülmektedir. Yapının duvarları, moloz taş ve iki sıra tuğla hatılla yapılmış, taşların iki yanına da dikine tuğla konmuştur. Günümüzde müze olarak kullanılmaktadır.

İç kısım

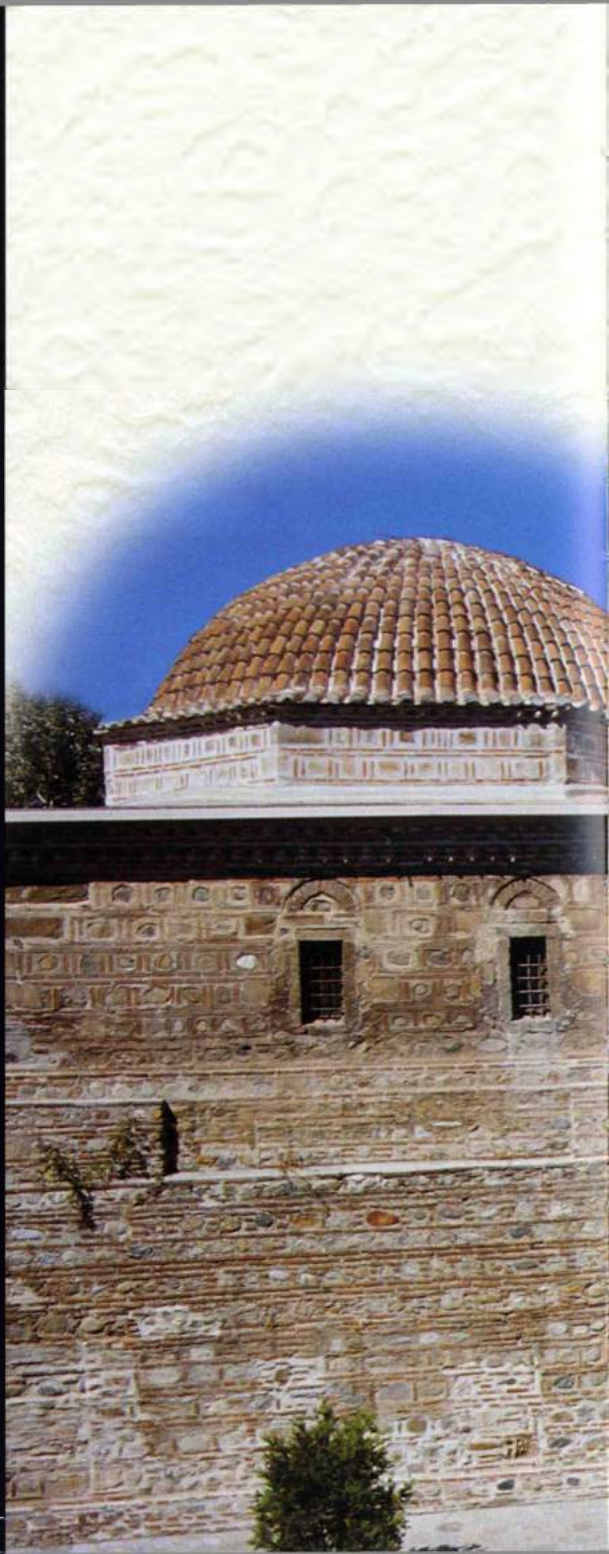

Genel görünüş

MEHMED BEY CAMİSİ

Cami, II. Sultan Bayezid'in kızı Selçuk Sultan'ın ikinci eşi Gedik Ahmed Bey oğlu Mehmed Bey tarafından, H.898/M.1492-93 yılında inşa ettirilmiştir. Caminin kitâbesi üç satır hâlinde ve Arapçadır. Harim, kubbeli kare bir mekân ve beş köşeli bir mihrap hücresinden oluşan merkezî kısım ile bu bölümden daha alçak, iki yan mekândan oluşmaktadır. Harim kısmında üç sıra pencere yer almaktadır. Kesme taşla inşa edilmiş yapının, beş bölümlü bir son cemaat yeri bulunmaktadır. Cami günümüzde harap bir durumdadır.

Batı cephesi

Güney ve doğu cephesi

Giriş cephesi ve son cemaat yeri

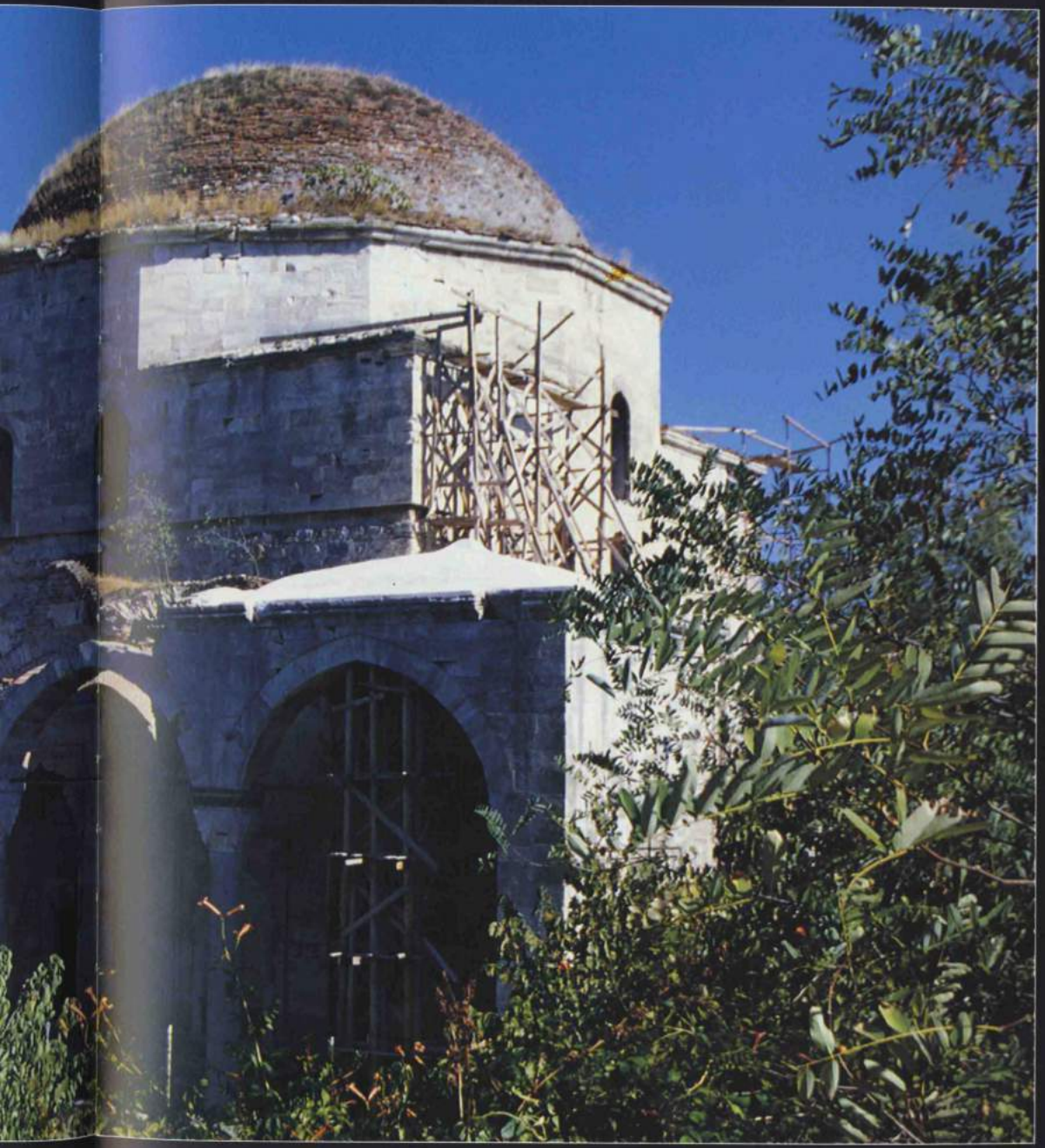

ESKİ HAMAM

Hamam, Hayreddin Paşa Hamamı olarak da adlandırılmaktadır. Serez'in evleri arasına sıkışmış olan yapıdan günümüze, yalnız üzeri kubbeli bir mekân kalmıştır.

TÜRK EVİ

Ev, şehrin arka mahallelerinden birinde, Yeni Hamam'a 40-50 metre uzaklıkta bulunmaktadır. İki katlı bir yapıdır. Birinci kat kâgir, ikinci kat ise ahşaptır. Konağın, avluya bakan cephesinin iki yanında, ahşap direklere oturan, iki çardak yer almaktadır. Günümüzde boya imalâthanesi olarak kullanılan bu ev, 19. yüzyıl yapısıdır.

YENİ HAMAM

Serez'de yer alan diğer bir Türk yapısı da, Yeni Hamam'dır. Plân itibariyle, iki katlı olan yapı, tahminen 19. yüzyıl eseridir. Günümüzde hamam, kendi hâline terkedilmiş durumdadır.

Genel görünüş

Cadde tarafından görünüş

İskeçe (Xanthi)

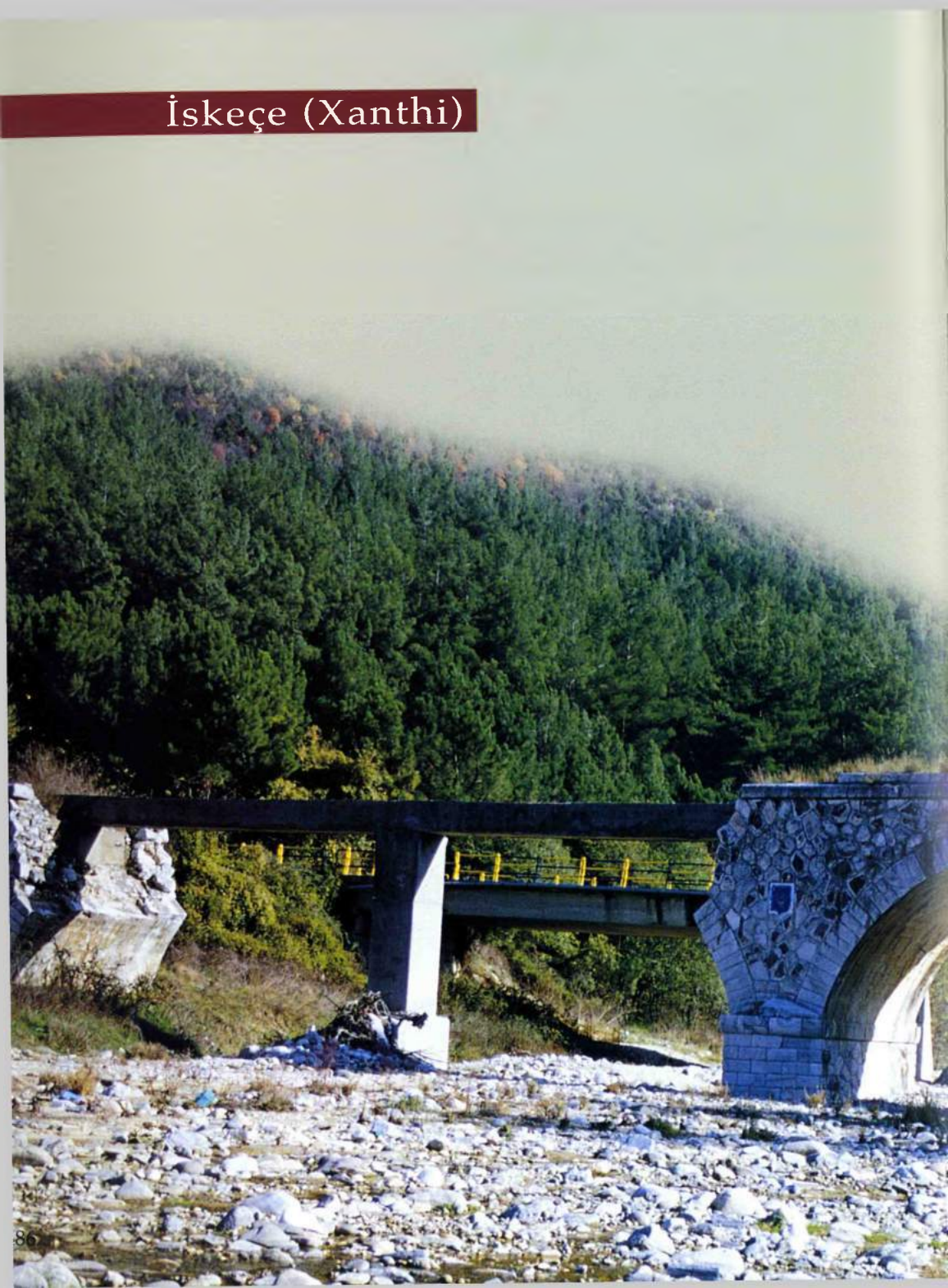

İSTAVROPOLO KÖPRÜSÜ

Köprü, İstavropolo yolu üzerinde, İskeçe'ye 7-8 kilometre uzaklıktadır. Dört kemer gözlü olan köprünün, iki kemer gözü yıkılmış durumdadır. 18. yüzyıl eseri olduğunu tahmin ettiğimiz köprü, günümüzde kullanılmamaktadır.

HÜRRİYET CAMİSİ

Mahalleye de ismini veren cami, 19. yüzyılda inşa edilmiştir. Dikdörtgen plânlı olan cami, kırma bir çatı ile örtülüdür. İçerisinde geç dönemlere ait duvar süslemeleri bulunmaktadır. İbadete açık olan caminin, yakın tarihlerde onarıldığı anlaşılmaktadır.

SÜNNE MAHALLESİ CAMİSİ

Mahalleye de ismini veren cami, şehir merkezine yakın bir yerde yer almaktadır. Muhtemelen 19. yüzyıl yapısı olan camide, geç dönemlere ait onarımlar bulunmaktadır. Caminin kuzey ve doğu cephesini boydan boya dolaşan kapalı mekânı, bu onarımların sonucudur. Yapı, ahşap çatı ile örtülüdür. Cami günümüzde ibadete açık durumdadır.

Kavala (Kavalla)

KANUNÎ SULTAN SÜLEYMAN SU KEMERİ

Su kemeri, şehir çıkışında, Gümülcine yolu üzerindedir. Kanunî Sultan Süleyman tarafından yaptırılan su kemeri, Balkanlarda sağlam olarak ayakta kalan tek örnektir. İki yamacı birbirine bağlayan su kemeri, altmış kemer gözlüdür. Takriben 5 metre açıklıkta olan kemer gözleri, 4,50 metre genişlikte ayaklara oturmaktadır. İki kemer göz sırası olan su kemerinin yüksekliği, yaklaşık olarak 20 metreyi bulmaktadır. Üst sıradaki kemer ayaklarında, iki sıra tahlif kemeri yer almaktadır. Yapının bazı yerleri, 18. yüzyılda onarım görmüştür. Su kemerinin, üst sıra kemer ayaklarının bazılarında, kuş evleri bulunmaktadır.

Genel görünüş

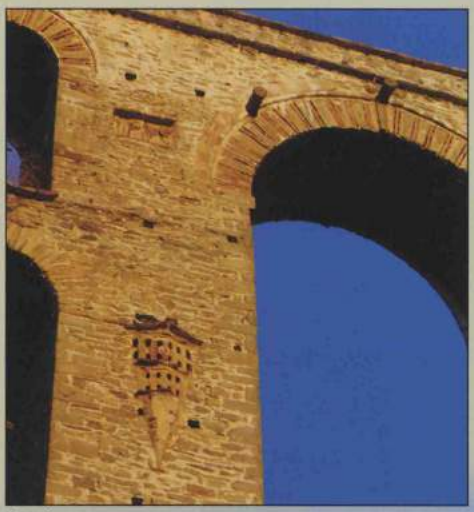

Kuş evi

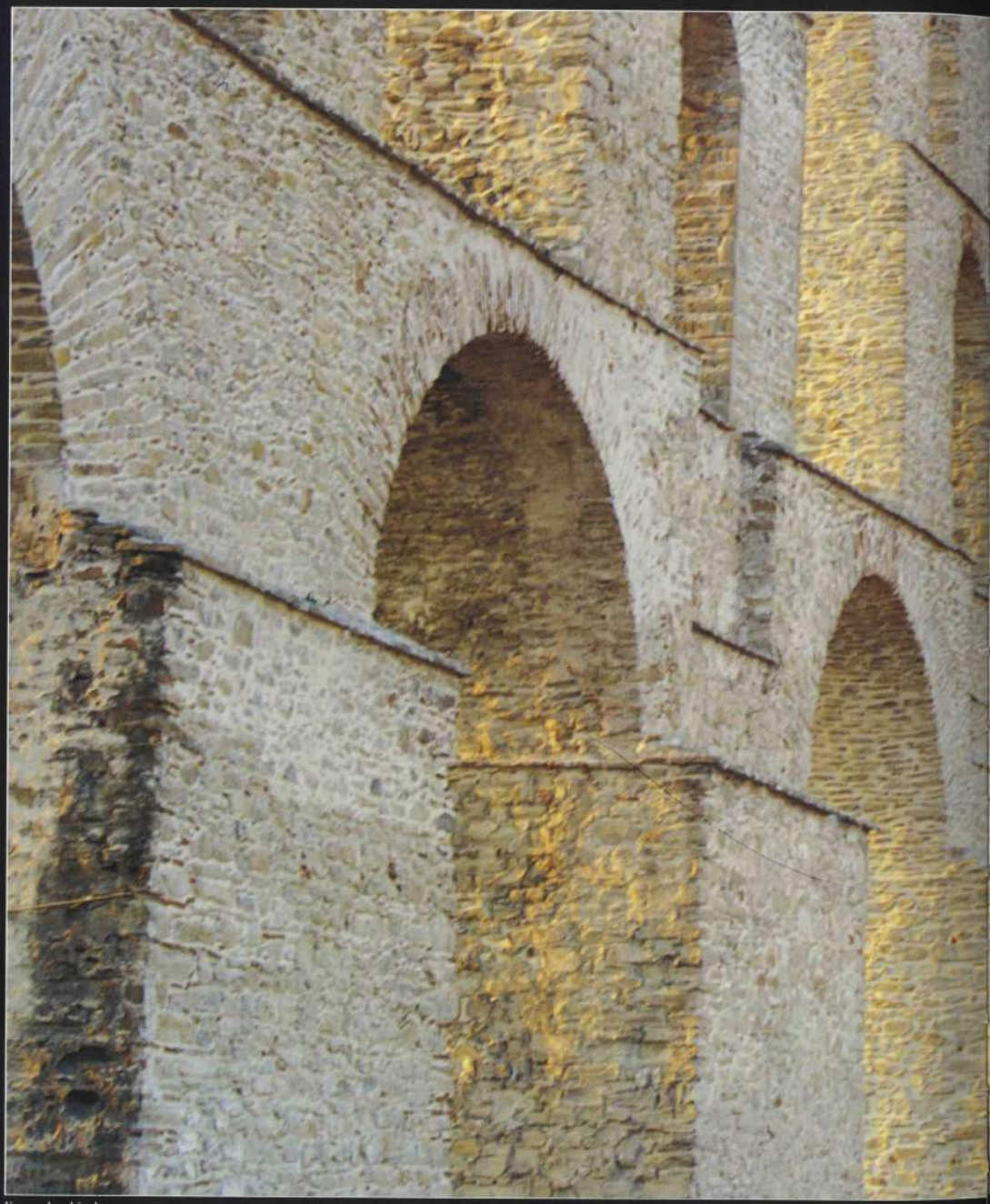

Kemerden bir detay

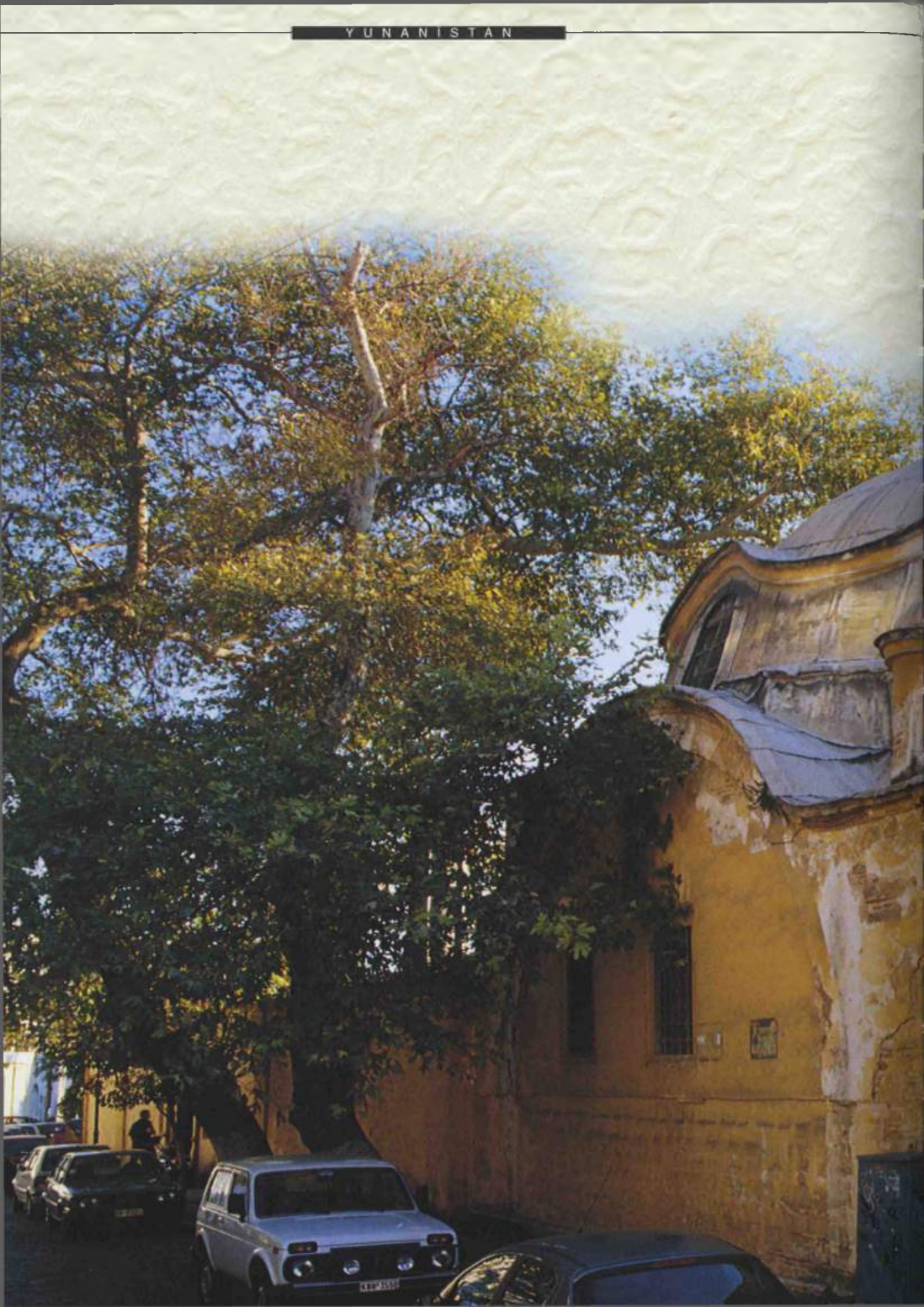

MEHMED ALİ PAŞA CAMİSİ

Cami, medrese, mektep, imaret ve mühendishaneden oluşan külliye, şehir merkezinde rıhtıma yakın bir yerde bulunmaktadır. Mühendishane hariç diğer yapılar ayaktadır. Meyilli bir arazide, denize yakın kurulmuş olan külliyedeki yapıların tamamı, 1800-1811 yılları arasında Mehmed Ali Paşa tarafından yaptırılmıştır. Kare plânlı olan cami, kubbe ile örtülüdür. Son cemaat yeri kapalıdır. Minaresi, kaidesine kadar yıkılmıştır. Gerek cami gerekse külliyedeki diğer yapılar, Osmanlı barok üslûbunda yapılmıştır. Cami, günümüzde ibadete kapalıdır.

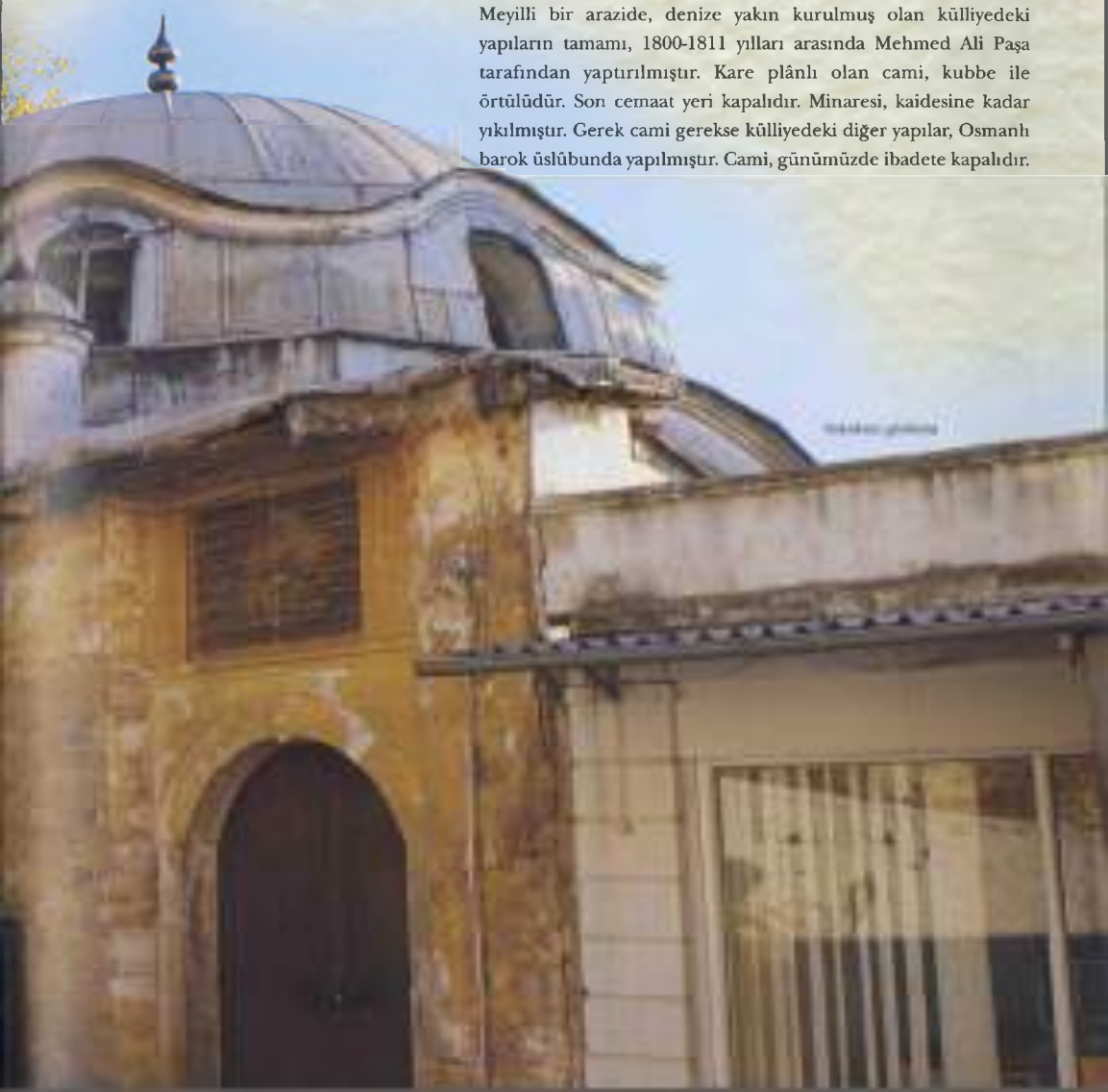

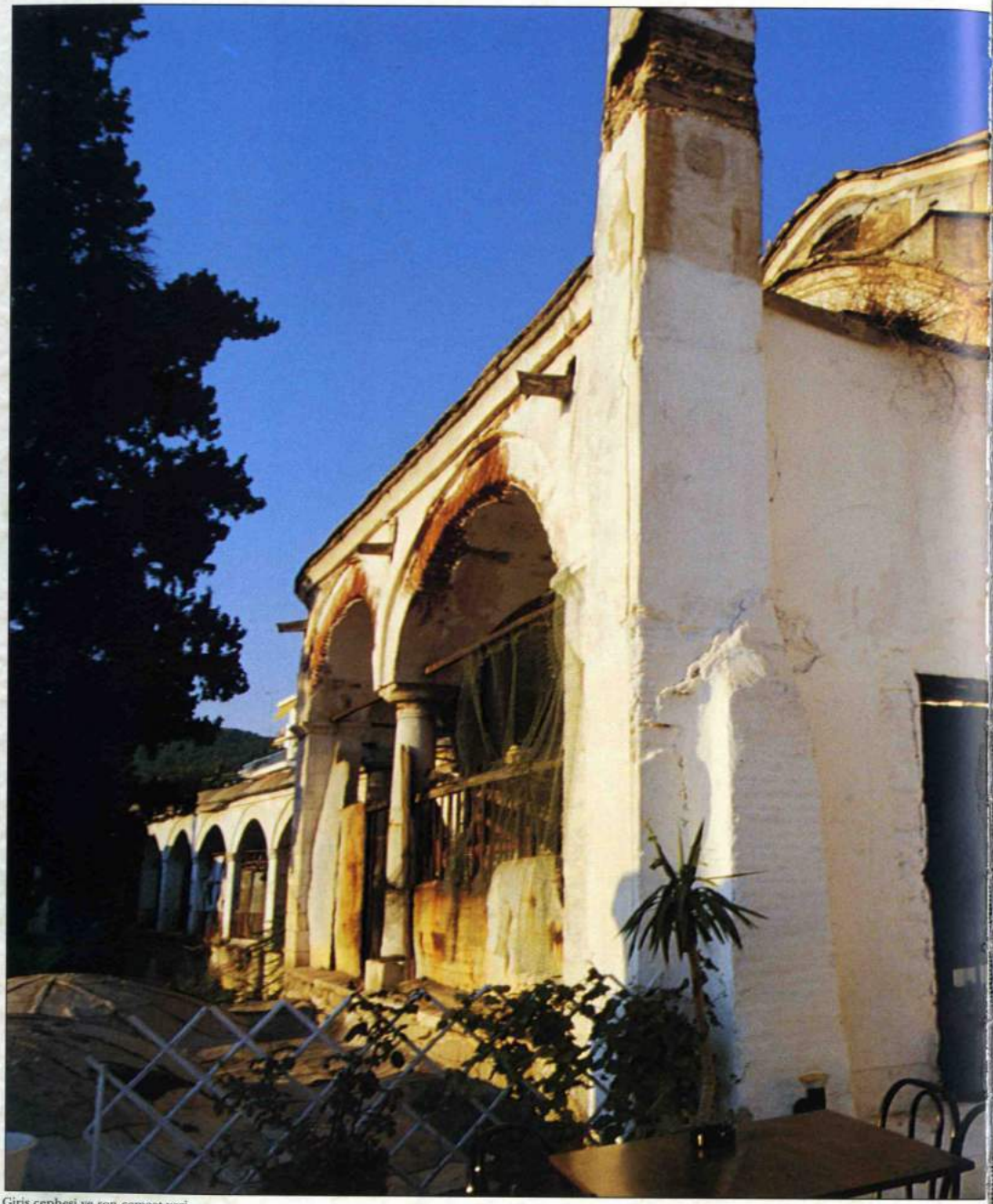

Giriş cephesi ve son cemaat yeri

ΦΡΕΣΚΟΓΑΛΑ

MEHMED ALİ PAŞA MEDRESESİ

Camiye bitişik durumda olan medrese, külliyenin en büyük yapılarındandır. Kapı kitâbesine göre, H.1226/M.1811-12 yılında Mehmed Ali Paşa tarafından yaptırılmıştır. Medrese-i Hayriyye adıyla da anılan yapının, üç tarafı revaklarla çevrilidir. Yapı, iki katlıdır. Zemin katta kütüphane ve on iki hücre, üst katta yirmi dört hücre bulunmaktadır. Cami, medrese ve kütüphane yapıları arasında geçiş bağlantıları kurulmuştur. Medrese, günümüzde lokanta olarak kullanılmaktadır.

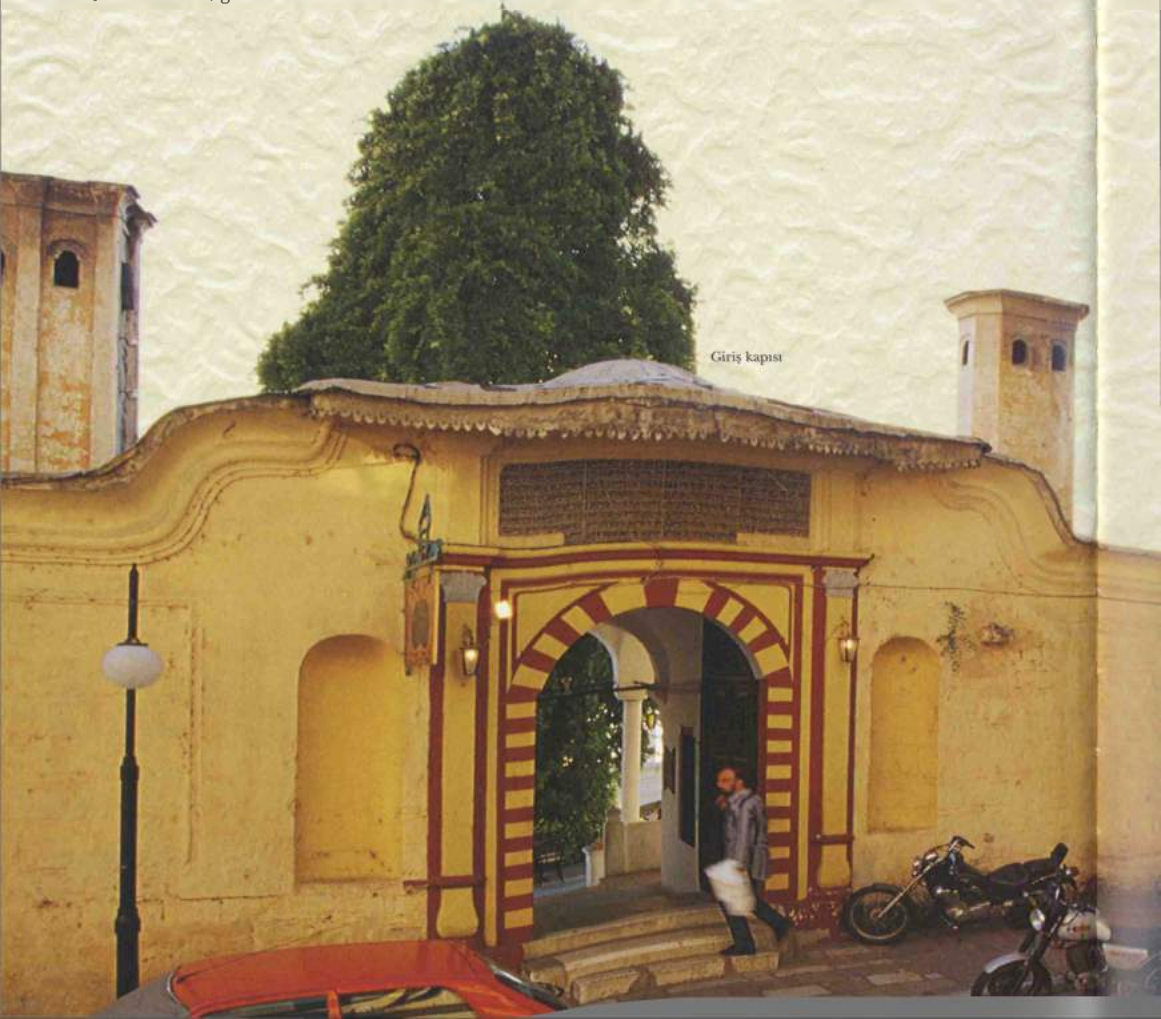

Giriş kapısı

Revakla avlu

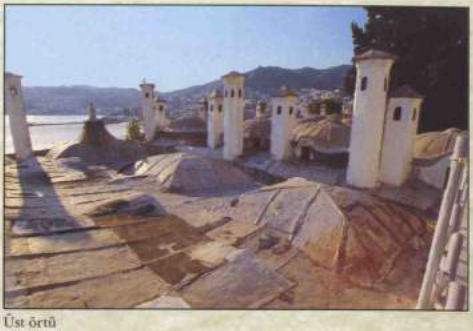

Üst örtü

MEHMED ALİ PAŞA HEYKELİ

Mehmed Ali Paşa heykeli, Mehmed Ali Paşa Köşkü'nün yakınında bulunmaktadır. Heykel, Mehmed Ali Paşa'yı at üzerinde kılıcını kuşanmış olarak oldukça ihtişamlı bir şekilde tasvir eder. Mehmed Ali Paşa, Osmanlı İmparatorluğu'nun Mısır Valisidir. Yunanistan'da heykeli bulunan tek Osmanlı devlet adamıdır. Devletine isyan etmesiyle ünlüdür. Muhtemelen bu vasfı sebebiyle heykeli yapılmıştır. Kavala'da bulunan Mehmed Ali Paşa ile ilgili bütün yapılarda, kendisi ile ilgili verilen bilgilerde, bir Osmanlı Valisi olduğundan bahsedilmeden, Arnavut soylu olduğu ve Mısır'ı yönettiği vurgulanmaktadır.

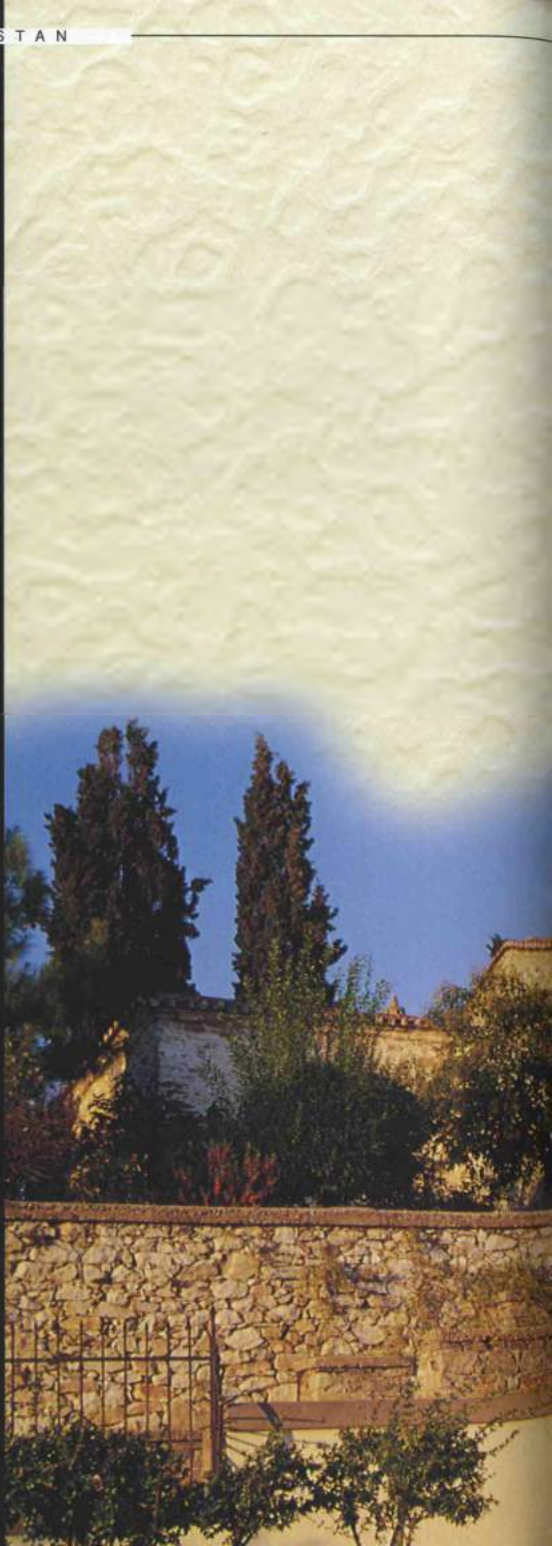

MEHMED ALİ PAŞA KÖŞKÜ

Köşk, külliyeye 200 metre uzaklıkta, şehre hakim bir tepede yer almaktadır. İki katlı bir yapıdır. Muhtemelen 19. yüzyıl başlarında inşa edilmiştir. Birinci katı taş, ikinci katı ahşaptır. Ön cephesinde bindirmeliği bulunmaktadır. Köşkün bahçe avlusu duvarlarla çevrilidir. Yapı, günümüzde müze olarak kullanılmaktadır.

Gümülcine (Komotini)

Kitâbe

YENİ CAMİ

Cami, şehir merkezine yakın bir yerde bulunmaktadır. Kitâbesinden caminin H.1016/M.1607 yılında inşa edildiği anlaşılmaktadır. Camide ayrıca, H.1088/M.1677-78 yılına ait onarım kitâbesi yer almaktadır. Kare plânlı cami, kubbe ile örtülüdür. 19. yüzyılın sonlarına doğru son cemaat yeri yerine, iki katlı bir yapı ilave edilmiştir. Minaresi iki şerefelidir. İkinci şerefe ilavesi geç dönemlerde yapılmıştır.

Genel görünüş

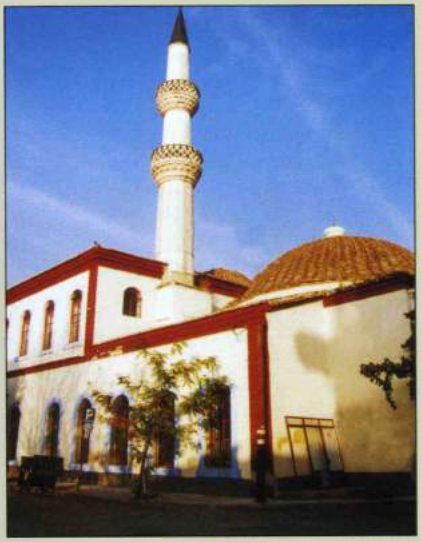

Minare ve kubbe

ESKİ CAMİ

Cami, çarşı içerisinde, saat kulesinin yanında bulunmaktadır. Girişteki kitâbesine göre, H.994/M.1585-86 yılında inşa edilmiştir. Cami, mektep, medrese, kütüphane, imaret, saat kulesi ve türbe yapıları bir külliyeyi teşkil etmektedir. Kare plânlı olan cami, kubbe ile örtülüdür. Kubbe köşeliklerine dışarıdan ağırlık kuleleri yerleştirilmiştir. Caminin üç kubbeli son cemaat yeri yerine, sonraları iki katlı bir yapı ilave edilmiştir. Cami içerisinde, 18. yüzyıla ait kalemişi duvar süslemeleri yer almaktadır. Etrafında geniş bir hazire bulunan cami, günümüzde ibadete açıktır.

Genel görünüş

SAAT KULESİ

Saat kulesi, şehir merkezinde, Yeni Cami'nin yanında bulunmaktadır. Kitâbesinde, H.1302/ M.1884-85 yılında Abdülkadir Kemalî Paşa tarafından inşa ettirildiği yazılıdır. Kule, yukarıya doğru gittikçe incelen, kare bir gövdeye sahiptir. Gövdede iki silme arasında oluşan, üç bölümde birer pencere açıklığı

İMARET

İmaret, şehir merkezinde, Yeni Cami'ye yakın bir yerde bulunmaktadır. Yapı, Gazi Evrenos Bey'in Serez vakfiyesinde yer almaktadır. Böylece yapının 14. yüzyılın sonlarına doğru inşa edildiği anlaşılmaktadır. İmaretin etrafı dükkânlarla çevrilidir. Ana mekân iki kubbe ile, yan mekânlar tonoz ile örtülüdür. Yapı farklı dönemlerde bazı onarımlar geçirmiş ve bu onarımlar esnasında yapıda bazı değişiklikler meydana gelmiştir. Yapıda, günümüzde restorasyon çalışmaları yapılmaktadır.

ARNAVUTLUK

1. İşkodra / Buşatlı Mehmed Paşa Camisi
2. Tiran / Bektaşîler Merkezi
3. Tiran / Ethem Bey Camisi
4. Tiran / Kaplan Paşa Türbesi
5. Tiran / Saat Kulesi
6. Tiran / Tiran Köprüsü
7. Kruya/ Sarı Saltuk Külliyesi
8. Kruya / Kruya Kalesi
9. Kruya / Fatih Camisi
10. Kruya / Murad Bey Camisi
11. Kruya / Dolma Tekkesi ve Türbesi
12. Elbasan / Nazır Bey Camisi
13. Elbasan / Hünkâr Camisi
14. Elbasan / Büyük Tekke
15. Elbasan / Çarşı Hamamı
16. Elbasan / Saat Kulesi
17. Elbasan / Elbasan Kalesi
18. Elbasan / Konak
19. Elbasan / Cemal Baba Türk Tekkesi
20. Korça / Mirahor Camisi ve Türbesi
21. Korça / Turan Baba Tekkesi
22. Korça / Hacı Baba Kesaraka Tekkesi ve Türbesi
23. Pırmet / Nasibî Sultan Tekkesi

24. Girokastra / Asım Baba Tekkesi
25. Girokastra / Melami Tekkesi
26. Vlora / Muradiye Camisi
27. Vlora / Kuzum Baba Türbesi
28. Berat / Eski Şehir Dokusu ve Konaklar
29. Berat / Bekârlar Camisi
30. Berat / Kurşunlu Cami
31. Berat / II. Bayezid Camisi
32. Berat / Hacı Sinan Medresesi ve Kütüphanesi
33. Berat / Berat Kalesi
34. Berat / Osum Köprüsü
35. Berat / İbrahim Paşa Camisi
36. Kavaya / Kubbeli Cami
37. Kavaya / Saat Kulesi
38. Tepedelen / Bektaşî Tekkesi

BOSNA-HERSEK

1. Saraybosna / Baş Çarşı
2. Saraybosna / Gazi Hüsrev Bey Camisi
3. Saraybosna / Gazi Hüsrev Bey Türbesi
4. Saraybosna / Gazi Hüsrev Bey Medresesi
5. Saraybosna / Gazi Hüsrev Bey Hanikâhı
6. Saraybosna / Gazi Hüsrev Bey Saat Kulesi
7. Saraybosna / Gazi Hüsrev Bey Bedesteni
8. Saraybosna / Bursa Bedesteni
9. Saraybosna / Ali Paşa Camisi

10. Saraybosna / Ferhad Bey Camisi
11. Saraybosna / Hünkâr Camisi
12. Saraybosna / Hacı Sinan Tekkesi
13. Saraybosna / Keçi Köprüsü
14. Saraybosna / Şarkiyat Kütüphanesi
15. Saraybosna / Saraybosna Kalesi
16. Saraybosna / Ali Fakih Camisi
17. Saraybosna / Şeyh Magribî Camisi
18. Saraybosna / Hünkâr Köprüsü
19. Travnik / Travnik Kalesi
20. Travnik / Süleyman Paşa Camisi
21. Travnik / Fevziye Medresesi
22. Travnik / Hacı Ali Bey Camisi
23. Travnik / Saat Kulesi
24. Travnik / Sultan II.Bayezid Camisi
25. Travnik / Muhsinzâde Abdullah Paşa Türbesi
26. Travnik / Vezir Mustafa Paşa Türbesi
27. Višegrad / Sokullu Mehmed Paşa Köprüsü
28. Banyaluka / Ferhad Paşa Camisi
29. Banyaluka / Arnavudiye Camisi
30. Bihaç / Fethiye Camisi
31. Blagay / Halveti Tekkesi ve Sarı Saltuk Türbesi
32. Foça / Alaca Cami
33. Mostar / Mostar Köprüsü
34. Mostar / Karagöz Bey Camisi
35. Mostar / Koski Mehmed Paşa Camisi
36. Mostar / Nasuh Ağa Camisi

37. Mostar / Nezir Ağa Camisi

38. Mostar / Eğri Köprü

39. Mostar / Saruca İbrahim Paşa Camisi

40. Poçitel / Şişman İbrahim Paşa Camisi

41. Poçitel / Şişman İbrahim Paşa Medresesi

42. Trebinye / Aslan Ağa Köprüsü

BULGARİSTAN

1. Sofya / Banya Başı Camisi

2. Sofya / Mahmud Paşa Camisi

3. Sofya / Namazgâh

4. Sofya / Sofu Mehmed Paşa Camisi

5. Hasköy / Otman Baba Tekkesi

6. Hasköy / Hızır Baba Tekkesi

7. İhtiman / İmaret Camisi

8. Eski Cuma / Kız Ana Türbesi

9. Balçık / Akyazılı Tekkesi

10. Filibe / Hüdavendigâr Camisi

11. Filibe / Şehabüddin Paşa Camisi

12. Filibe / Şehabüddin Paşa Türbesi

13. Filibe / Saat Kulesi

14. Filibe / Çifte Hamam

15. Filibe / Konaklar

16. Filibe / Perşembe Pazarı Camisi

17. Razgrad / Ahmed Bey Camisi

18. Razgrad / Saat Kulesi

19. Razgrad / İbrahim Paşa Camisi

20. Razgrad / Demir Baba Türbesi

21. Köstendil / Feridun Ahmed Bey Camisi

22. Köstendil / Fatih-Kanunî Camisi

23. Köstendil / Çifte Hamam

24. Köstendil / İshak Paşa Köprüsü

25. Şumnu / Şerif Halil Paşa Külliyesi

26. Şumnu / Taş Han

27. Eski Zağra / Hamza Bey Camisi

28. Pazarcık / Eski Cami

29. Samokov / Bayraklı Cami

30. Samokov / Kûpeli Çeşme

31. Vidin / Vidin Kalesi

32. Vidin / Osman Pazvantoğlu Kütüphanesi

33. Vidin / Vidin Kışlası

34. Belgradçık / Belgradçık Kalesi

35. Dupnica / Dupnica Camisi

HIRVATİSTAN

1. Dubrovnik / Dubrovnik Kalesi

2. Dubrovnik / Dubrovnik Kalesi Karantina Binası

3. Dubrovnik / Dubrovnik Kalesi Emin Bey Konağı

4. Dubrovnik / Dubrovnik Arşiv Binası

5. Split / Klis Kalesi

6. Split / Klis Kale İçi Camisi

7. Split / Klis Kale İçi Hamamı

8. Osiyek / Osiyek Kalesi

9. İlok / İlok Kalesi

10. İlok / İlok Hamamı

11. İlok / Türbe

KOSOVA

1. Priştine / Hüdavendigâr Makam Türbesi

2. Priştine / Gazi Mestan Türbesi

3. Priştine / Yaşar Mehmed Paşa Camisi

4. Priştine / Sultan Murad Camisi

5. Priştine / Fatih Camisi

6. Priştine / Emincikler Konağı

7. Priştine / Saat Kulesi

8. Priştine / Konak

9. Prizren / Sinan Paşa Camisi

10. Prizren / Emin Paşa Camisi

11. Prizren / Mehmed Paşa Camisi

12. Prizren / Mehmed Paşa Hamamı

13. Prizren / Mehmed Paşa Türbesi

14. Prizren / Mamuşa Saat Kulesi

15. Prizren / Şeyh Osman Halvetî Tekkesi

16. Prizren / Arasta Camisi Minaresi

17. Prizren / Ali Bey Köprüsü

18. İpek / Fatih Camisi

19. İpek / Yaşar Paşa Çeşmesi

20. İpek / Kurşunlu Cami

21. İpek / Hasan Bey Camisi

22. İpek / Hasan Bey Hamamı

23. İpek / Gülfem Hatun Camisi ve Türbesi

24. İpek / Taftalı Cami

25. İpek / Bulazâde Hasan Bey Camisi

26. İpek / Tahir Bey Konağı

27. İpek / Karaman Ağa Kulesi

28. Yakova / Hadım Ağa Camisi

29. Yakova / Şeyh Emin Tekkesi

30. Yakova / Mahmud Paşa Camisi

31. Yakova / Terzi Köprüsü

32. Yakova / Bektaşî Tekkesi

33. Yakova / Haraçî Han

MACARİSTAN

1. Budapeşte / Tarih Müzesi

2. Budapeşte / Gül Baba Türbesi

3. Budapeşte / Sokullu Mustafa Paşa Hamamı

4. Budapeşte / Askerî Müze

5. Budapeşte / Türk Şehitliği

6. Budapeşte / Horoz Kapı Hamamı

7. Budapeşte / Abdurrahman Abdi Arnavut Paşa Kabri

8. Budapeşte / Racz Hamamı

9. Eğri / Eğri Kalesi

10. Eğri / Valide Sultan Hamamı

11. Eğri / Arnavut Paşa Hamamı

12. Eğri / Kethüda Hamza Bey Camisi Minaresi
13. Estergon / Estergon Kalesi
14. Peç / Kâsım Paşa Camisi
15. Peç / Yakovalı Hasan Paşa Camisi
16. Peç / İdris Baba Türbesi
17. Erd / Hamza Bey Camisi Minaresi
18. Siklos / Malkoç Bey Camisi
19. Vişegrad / Vişegrad Kalesi
20. Mohaç / Mohaç Meydan Savaşı Açık Hava Müzesi
21. Zigetvar / Macar-Türk Dostluk Anıtı
22. Zigetvar / Zigetvar Kalesi
23. Zigetvar / Kanunî Camisi
24. Zigetvar / Ali Paşa Camisi

MAKEDONYA

1. Üsküp / Sultan Murad Camisi
2. Üsküp / Beyhan Sultan Türbesi
3. Üsküp / Ali Paşa Türbesi
4. Üsküp / Alaca Cami
5. Üsküp / Paşa Bey Türbesi
6. Üsküp / İsa Bey Camisi
7. Üsküp / Mustafa Paşa Camisi
8. Üsküp / Yahya Paşa Camisi
9. Üsküp / Sulu Han
10. Üsküp / Kurşunlu Han
11. Üsküp / Kapan Han

12. Üsküp / Davud Paşa Hamamı

13. Üsküp / Fatih Köprüsü

14. Üsküp / Muslihuddin Abdulgani Camisi

15. Manastır / Bedesten

16. Manastır / Saat Kulesi

17. Manastır / Adem Mahmud Okulu

18. Manastır / Hacı Mahmud Bey Camisi

19. Manastır / İshak Çelebi Camisi

20. Manastır / Haydar Kadı Camisi

21. Manastır / Kadı Mahmud Camisi

22. Manastır / Hacı Hamza Bey Camisi

23. Manastır / Askerî İdâdî

24. Kalkandelen / Alaca Cami

25. Kalkandelen / Hurşide Hatun Türbesi

26. Kalkandelen / Harabatî Baba Bektaşî Tekkesi

27. Ohri / Fatih Camisi

28. Ohri / Emin Mahmud Camisi

29. Ohri / Halvetî Tekkesi

30. Ohri / Ali Paşa Camisi

31. Ohri / Kuloğlu Camisi

32. Pirlepe / Çarşı Camisi

33. Pirlepe / Saat Kulesi

34. Resne / Niyazi Bey Konağı

35. Köprülü / Saat Kulesi

36. İştip / Bedesten

37. İştip / Hüsameddin Paşa Camisi

38. Kumanova / Tatar Sinan Bey Camisi

39. Gostivar / Saat Kulesi

40. Debre / Şaban Baba Türbesi

ROMANYA

1. Babadağ / Gazi Ali Paşa Camisi
2. Babadağ / Sarı Saltuk Türbesi
3. Babadağ / Gazi Ali Paşa Türbesi
4. Köstence / Hünkâr Camisi
5. Bükreş / Türk Şehitliği
6. Mangalya / Esma Han Sultan Camisi
7. Hırşova / Sultan Mahmud Camisi
8. İshakça / İshak Baba Türbesi
9. İshakça / Mahmud Yazıcı Camisi
10. Mecidiye / Sultan Mecid Camisi
11. Mecidiye / Tatar Okulu
12. Mecidiye / Medrese
13. Mecidiye / İsmailiye Köyü Çeşmesi
14. Timeşvar / Kale-Müze ve Diğer Türk Eserleri
15. Timeşvar / Sultan İbrahim Hamamı Kitabesi
16. Lipova / Bedesten

YUGOSLAVYA

(SIRBİSTAN-KARADAĞ-VOYVODİNA-SANCAK)

1. Belgrad / Belgrad Kalesi
2. Belgrad / Bayraklı Cami

3. Belgrad / Türk Konağı
4. Belgrad / Damad Ali Paşa Türbesi
5. Karlofça / Karlofça Antlaşması'nın İmzalandığı Bina
6. Novisad / Novisad Kalesi
7. Podgorica / Hasan Ağa Camisi
8. Podgorica / Hasan Ağa Türbesi
9. Podgorica / Saat Kulesi
10. Podgorica / Virpazar Köprüleri
11. Nikşiç / Zeta Köprüsü
12. Bar Starigrad / Starigrad Kalesi
13. Bar Starigrad / Starigrad Hamamı
14. Bar Starigrad / Kale Camisi Minaresi
15. Bar Starigrad / Saat Kulesi
16. Bar Starigrad / Ömer Basiç Türbesi
17. Bar Starigrad / Starigrad Çeşmesi
18. Budva / Budva Kalesi

YUNANİSTAN

1. Selanik / Alaca Cami
2. Selanik / II.Murad Hamamı
3. Selanik / Musa Baba Türbesi
4. Selanik / Bedesten
5. Selanik / Hamza Bey Camisi
6. Selanik / Beyaz Kule
7. Selanik / Yeni Cami
8. Selanik / Yedikule Kalesi

9. Selanik / Kırmızı Çeşme

10. Selanik / Atatürk Evi

11. Serez / Zincirli Cami

12. Serez / Bedesten

13. Serez / Mehmed Bey Camisi

14. Serez / Eski Hamam

15. Serez / Türk Evi

16. Serez / Yeni Hamam

17. İskeçe / İstavropolo Köprüsü

18. İskeçe / Hürriyet Camisi

19. İskeçe / Sünne Mahallesi Camisi

20. Kavala / Kanunî Sultan Süleyman Su Kemeri

21. Kavala / Mehmed Ali Paşa Camisi

22. Kavala / Mehmed Ali Paşa Medresesi

23. Kavala / Mehmed Ali Paşa Heykeli

24. Kavala / Mehmed Ali Paşa Köşkü

25. Gümülcine / Yeni Cami

26. Gümülcine / Eski Cami

27. Gümülcine / Saat Kulesi

28. Gümilcine / İmaret

YER ADLARI LİSTESİ

Kitaptaki Kullanımı	Diğer Kullanımlar	
Babadağ	Babadag	
Balçık	Balcık	
Banyaluka	Banja Luka	
Bar Starigrad	Stari Bar	
Belgrad	Belgrade	
Belgradçık	Belogradcık	
Bihaç	Bihac	
Blagay	Blagaj	
Budapeşte	Budapest	
Bükreş	Bucharest	
Debre	Debar	
Eğri	Eger	
Eski Cuma	Tergovishte	
Eski Zağra	Stara Zagora	
Estergon	Esztergom	
Filibe	Plovdiv	
Foça	Foca	
Girokastra	Gjirokastër	Ergiri
Gümülcine	Komotini	
Hasköy	Haskovo	
Hırşova	Hırsova	
İpek	Pec	
İshakça	Isaccea	
İskeçe	Xanthi	
İşkodra	Shkodër	
İştip	Stip	
Kalkandelen	Tetovo	
Karalar	Gorni Krepac	
Karlofça	Sremski Karlovci	
Kavala	Kavalla	
Kavaya	Kavaye	
Kemaller	İsperih	
Kızana	Momino	
Korça	Korçë	Görüce
Köprülü	Veles	
Köstence	Constanta	

Köstendil	Küstendil	
Kruya	Krujë	Akçe Hisar
Kumanova	Kumanovo	
Manastır	Bitola	
Mangalya	Mangalia	
Mecidiye	Medgidia	
Mohaç	Mohacs	
Nikşiç	Niksic	
Ohri	Ohrid	
Osiyek	Osijek	
Pazarcık	Tatar Pazarcık	
Peç (Macaristan)	Pecs	
Pırmet	Përmet	
Pirlepe	Prilep	
Poçitel	Pocitelj	
Priştine	Pristina	
Razgrad	Hezargrad	
Resne	Resen	
Samokov	Samokof	
Saraybosna	Sarajevo	
Selanik	Thessalonica	
Serez	Serrai	
Sofya	Sofia	
Şumnu	Shumen	
Tekkeköy	Malevo	
Tepedelen	Tepelenë	
Timeşvar	Timisoara	
Tiran	Tiranë	
Trebinye	Trebinje	
Üsküp	Skopje	
Vişegrad (Bosna-Hersek)	Visegrad	
Vişegrad (Macaristan)	Visegrad	
Vlora	Vlorë	Avlonya
Yakova	Gjakova	
Yenipazar	Novi Pazar	
Zigetvar	Szekesfehervar	

BİBLİYOGRAFYA

ARŞİV BELGELERİ

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Faik Paşa'nın H.1301 Tarihli Arapça Vakfiyesinin Sureti, Defter Nu.:172, s.131-134.

Kebir Mehmed Çelebi'nin H.874 Tarihli Arapça Vakfiyesinin Sureti, Defter Nu.: 605/39, s.271-275.

İsa Bey'in H.874 Tarihli Türkçe Vakfiyesinin Sureti, Defter Nu.:629, s.652-653.

Yahya Paşa'nın H.912 Tarihli Arapça Vakfiyesinin Sureti, Defter Nu.:629, s.415, 423.

Muslihuddin bin Abdülgani'nin H.956 Tarihli Arapça Vakfiyesinin Sureti, Defter Nu.:632, s.494; (Tercüme Defteri, s.477-485).

İshak Bey'in H.848 Tarihli Arapça Vakfiyesinin Sureti, Defter Nu.:632/8, s.425-427.

Mustafa Paşa'nın H.920 Tarihli Türkçe Vakfiyesinin Sureti, Defter Nu.:632/8, s.462-468.

Kaçanikli Mehmet Paşa'nın Arapça Vakfiyesinin Sureti, Defter Nu.: 633/Tasi, s.21-24.

Üsküp'teki Bazı Cami, Mescid, Tekke, Zaviye ve Hamamların Sadece İsim Olarak Kayıtlı Olduğu Defter, Defter Nu.:757, s.7.

Yılan Kapan Çavuş'un H.1313 Tarihli Arapça Vakfiyesinin Sureti, Defter Nu.:758, vr.65a-66b.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

M.1467-1468 Yılına Ait Üsküp Kazası Mufassal Tahrir Defteri, Defter Nu.:4.

M.1481 Tarihli Üsküp Kazası Mufassal Tahrir Defteri, Defter Nu.:16M.

M.1529 Tarihli Üsküp Kazası Mufassal Tahrir Defteri, Defter Nu.:149.

M.1529 Tarihli Rumeli Beylerbeyliği Tımar İcmal Defteri, Defter Nu.:370.

M.1544 Tarihli Üsküp Kazası Mufassal Tahrir Defteri, Defter Nu.:232.

M.1569 Tarihli Üsküp Livası Mufassal Tahrir Defteri, Defter Nu.:12.

Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arsivi

M.1569 Yılına Ait Üsküp Livası Mufassal Tahrir Defteri, Defter Nu.:190.

KRONİKLER VE SEYAHATNAMELER

ANDREASYAN, H.D., **Polonyalı Simeon'un Seyahatnamesi (1600-1619)**, İstanbul, 1964.

ANONİM, **Tevarih-i Âl-i Osman,** (F.Giese Neşri), (Haz.:N.Azamat), İstanbul, 1992.

AŞIKPAŞAZADE, **Aşıkpaşaoğlu Tarihi,** (Haz.:A.Nihat Adsız), Ankara, 1985.

EVLİYA ÇELEBİ, **Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, C.V-VI, (Sad.: T.Temelkuran-N.Aktaş), İstanbul, 1978.

HAHN, J.G.VON, **Reise von Belgrad Nach Salonik**, Wien, 1868.

HOCA SADEDDİN EFENDİ, **Tacü't-Tevarih**, C.I-V, (Sad.: İ.Parmaksızoğlu), İstanbul, 1979.

İBN KEMAL, **Tevarih-i Âl-i Osman**, VII.Defter, (Yay.:Ş.Turan), Ankara, 1991.

MEHMED SÜREYYA, **Sicil-i Osmani**, C. I-V, İstanbul, 1996.

SALİH ASIM, **Tarihçe-i Üsküp**, (Yazma), Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Mehmed Reşad Kataloğu, Nu.:616, İstanbul, 1327.

SALİH ASIM, **Üsküp Tarihi ve Civarı**, Üsküp, 1932.

Salname-i Vilayet-i Kosova, İstanbul, 1310.

Salname-i Vilayet-i Kosova, İstanbul, 1314.

ARAŞTIRMALAR

ACUN, H., "Saraybosna ve Travnik Saat Kuleleri", **X. Vakıf Haftası Kitabı**, Ankara, 1993, s.295-305.

_____., **Anadolu Saat Kuleleri**, Ankara, 1994.

ADANIR, F., "The Macedonian Question: The Socio-Economic Reality and Problems of Its Historiographic Interpretation", **International Journal of Turkish Studies**, Vol.III, No.31-32, 1986, s.43-64.

AĞIRAKÇA, A., "Birinci Kosova Savaşı ile İlgili İlk Kaynaklar", **I.Kosova Zaferi'nin 600.Yıldönümü Sempozyumu Bildirileri (26 Nisan 1989)**, Ankara, 1992, s.21-27.

AKIN, V., "Selanik Atatürk Evi ve Müze Hâline Getirilmesi", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.16, S.48, Kasım 2000, s.711-752.

AKOZAN, F., "Türk Külliyeleri", **Vakıflar Dergisi**, S.8, Ankara, 1969, s.303-308.

AKTEPE, M.M., "Kosova", **İslâm Ansiklopedisi**, C.VI, İstanbul, 1954, s.869-876.

_____., "Osmanlıların Rumeli'de İlk Fethettikleri Çimbi Kal'ası", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, S.1-2, (1949-1950), 1950, s.283-306.

AKTÜRE, S., "Anadolu Kentinde Türkleşme-İslâmlaşma Süreci, Mekânsal Yapı Değişimi ve İslâm Mimarî Mirası", **İslâm Mimarî Mirasını Koruma Konferansı Bildirileri,** İstanbul, 1987, s.19-38.

ALEKSOVA, B. - IVANOVSKİ, M.-vd., "Jelen Kapan-Camija: Preliminaren Izveştaj", **Zbornik (1975-1978)**, Kniga VIII-IX, Skopje, 1978, s.159-165.

ALİHODZİÇ, H., "Kzlaragina Dzamija u Mrkonjic Gradu", **Glasnik VIS**, XII, 1-3 (1961), s.68-70.

ANDREJEVİÇ, A., **İslamska Monumentalna Umetnost XVI Veka u Yugoslaviji, Kupolne Camije**, Beograd, 1984.

_____., "Prilog proucavanju İslamskih u ticaja na umetnost XVI: XVII Veka kod Srba u Sarajevv i Bosni", **Prilozi PIS I**, 1 (1963), s.51-71.

_____., **Sixteenth Century Islamic Monumental Art in Yugoslavia**, Beograd, 1984.

_____., **Aladja Dzamija u Foci**, Belgrade, 1972.

_____., "Turkish Tiles and Pottery in Yugoslavia", **First International Congress on Turkish Tiles and Ceramics, (6-11 July 1986, Kütahya), Communications Programme**, İstanbul, 1989, s.25-38.

ANHEGGER, R., "Mostar Köprüsü ve Mimar Hayrettin", **IV. Türk Tarih Kongresi Bildirileri**, Ankara, 1952, s.312-317.

ANTOLJAK, Ş., "Prilog Prouçavanju Trgovaçkih Veza Izmedu Dubrovniko i Skopja u 15. i 16.Stoljecu", **Filozofski Fakultet Na Universitot Skopje Istorisko-Filoloşki Oddel Godişen Zbornik, Kniga 10-11**, Skopje, 1959, s.57-74.

APOSTOLOV, A., "Le Sericiculture En Macedoine Dans Le Annees De L'Avant Guerre Et Apres Elle", **XI. Türk Tarih Kongresi Bildirileri**, C.IV, Ankara, 1994, s.1408-1411.

ARASLI, A., **Avrupa'da Türk İzleri**, İstanbul, 1986.

ARIK, M.O., "Erken Devir Anadolu-Türk Mimarîsinde Türbe Biçimleri", **Anadolu (Anatolia)**, S.XI (1967), Ankara, 1969, s.57-100.

_____.,"Turkish Architecture in Asia Minor in the Period of the Turkish Emirates", **The Art and Architecture of Turkey**, (E. Akurgal (Ed.)), Oxford, 1980, s.111-136.

ARIK, R., **Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı**, Ankara, 1988.

ARSOVSKİ, T., **Stara Skopska Çarşija**, Skopje, 1971.

ARSOVSKİ, T. - TOMİÇ, V., "Stara Çarşija Skopje, Urbanistiçki Proekt", **Zbornik**. Kniga II-III, (1965-66), Skopje, 1966, s.19-42.

ASLANAPA, O., "Macaristan'da Türk Mimarî Anıtları", **Tarih Dergisi**, S.2, 1970, s.325-345.

ATAOĞLU, Ö., "Tarihte Arnavutluk", **Tarih Hazinesi**, S.6, Y.1, 1951, s.308-310.

AYVERDİ, E., H., "Yugoslavya'da Türk Abideleri ve Vakıfları", **Vakıflar Dergisi**, C.3, Ankara, 1956, s.151-223.

_____., **Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II.Sultan Murat Devri, 806-855 (1403-1451)**, C.II, İstanbul, 1972.

_____., **Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri, 855-886 (1451-1481)**, C.III-IV, İstanbul, 1973-1974.

_____., **Avrupa'da Osmanlı Mimarî Eserleri**, C.I-IV, İstanbul, 1981-1982.

BABİÇ, B. - MIKULCIC, I., "Skopsko Kale", **Kulturno Istorisko Nasledstvo Vo SR Makedonija**, S.XVIII, Skopje, 1983, s.55-63.

BABİNGER, F., **Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri**, (Çev.: C.Üçok), Ankara, 1992.

_____., **Rumelische Studien**, Berlin, 1938.

BALİÇ, I., "Osmanische Bauten in Bosnien", **Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlands**, LVI (1960), s.1-8.

BALTACI, C., **XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri, Teşkilat, Tarih**, İstanbul, 1976.

BARANY-OBERSCHALL., M., "Osmanlı Dönemi Buda Süsleme Sanatı", **Budapeşte Tarihi III: Osmanlı Döneminde Budapeşte**, 1944, s.354-381.

BARKAN, Ö. L., "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler 1, İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", **Vakıflar Dergisi,** S.2, 1942, s.279-368.

_____., "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, C.XIII, S.1-4, (1951-1952).

_____., "Şehirlerin Teşekkül ve İnkişafı Tarihi Bakımından Osmanlı İmparatorluğunda İmaret Sitelerinin Kuruluşu ve İşleyişine Ait Araştırmalar", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, C.XXIII, S.1-2 (Ekim 1962-Şubat 1963), İstanbul, 1963, s.239-296.

_____., "İstila Devrinde Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", **Vakıflar Dergisi**, S.2, 1942, s.135.

BASLER, D., **Arhitektura Kasnoantickog dobo u Bosni i Hercegovini**, Sarajevo, 1972.

_____., "Srednjovjekovna umjetnost u Bosni i Hercegovini", **Enciklopediya likovne umjetnosti**, I, Zagreb, 1959, s.450-451.

BATUR, A., "Osmanlı Camilerinde Almaşık Duvar Üzerine", **Anadolu Sanatı Araştırmaları**, S.2, İstanbul, 1970, s.135-216.

BAYRAM, S., "Mühr-i Süleyman ve Türk Kültüründeki Yeri", **Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar, Güner İnal'a Armağan**, Ankara, 1993, s.61-72.

BEÇİRBEGOVİÇ, M., "Prosvjetri Objekti İslamske Arhitekture u Bosne i Hercegovini", **Prilozi za Orientalnu Filalogiju**, 20-21, 1974, s.223-359.

BEJTİÇ, A., "Podaci za Kulturnu Povijest Vezirskoga Grada Travnika", **Nase Starine**, 2, 1954, s.151-66.

_____., "Provijest i Umjetnost Foçe na Drini", **Nase Starine**, 4, 1957, s.33-61.

_____., "Spomenici Osmanlijske Arhitekture u Bosne i Hercegovini", **Prilozi za Orientalnu Filologiju**, 3-4 , 1953, s.229-297.

_____., "Spomenicka Problematika Stnare Sorajevske Carsije", **Prilozi PIS**, I, 1963, s.255-294.

BENAC, A., "Bogumili i umjetnost na Steccima", **Izraz, X/ 8-9**, Sarajevo, 1966, s.213-221.

BEŞLAGİÇ, Ş., "Sepulkralna Arhitektura Serednjov, Kovne Bosne", **Arhitektura-urbanizam**, XXXI, Beograd, 1965, s.12-13.

BISKO, M., "Konzervacija Objekata u Kompleksu Ferhadiye Dzamije Banjoj Luci", **Nase Starine**, S.7, 1960, s.81-89.

BLAGOJOVİÇ, M., "Military Historical Reconstructions of the Battle of Kosovo", **Kosovska Bitka u Istoriografiji**, Beograd, 1990, s.21-31.

BOGOJEVİÇ - KUMBARACI, L., "Ploça So Natpis Na Edna Stara Çeşma Vo Skopje", **Vesnik**, Godina IV, Broj 2, (Dekembri 1961), Skopje, 1961, s.19-21.

_____., "Posledni Ostatoçi Od Stari Javni Çeşmi vo Skopje", **Zbornik**, Broj 1, Skopje, 1964, s.37-55.

_____., "Les Turbes De Skopje", **Atti Del Secondo Congresso Internazionale Di Arte Turca (26-29 Settembre 1963 Venezia)**, Napoli, 1965, s.31-39.

_____., "Skopski Bezisten", **Zbornik**, Broj II-III, (1965-66), Skopje, 1966, s.43-54.

_____., "Portalot Na Yahya - Paşinata Camija Vo Skopje", **Arheoloşki Muzej Na Makedonija Zbornik Posveten Na Dimçe Koço**, Kniga VI-VII, Skopje, 1975, s.97-106.

_____., **Mustapha Pasha's Mosque Skopje**, Zagreb, 1975.

_____., "Kapan An Vo Skopje", **Institut Za Nacionalna Istorija Glasnik**, Godina XX, Broj 3, Skopje, 1976, s.169-179.

_____., "İdentifikacija Na Ishak-Begoviot Amam Skopje", **I. Kongres Saveza Druştava Istoriçara Umetnost SFRJ Zbornik Radova**, Ohrid, s.99-102.

_____., "Üsküp'ün Mustafa Paşa Camii'nde Malakari Tezyinat", **Congres International D'art Turc (Aix-en Provence, 1-15 Septembre 1971)**, Etudes Historigues 3, Paris, 1976, s.25-27.

_____., "Kameniot Most Vo Skopje", **Institut Za Nacionalna Istorija Glasnik**, Godina XXIV, Broj 3, Skopje, 1980, s.169-183.

_____., "Prilog Kon Prouçuvanjeto Na Arasta Camija Vo Skopje", **Muzej Na Makedonija Arheoloski, Etnoloşki i Istorija Zbornik Nova Seija**, (Srednovekovna Umetnost), Broj 1, Skopje, 1993, s.117-121.

BOJANIC, D., "Podaci O Skoplju Iz 951 (1544) Godine", **Prilozi**, III-IV (1952-1953), Sarajevo, 1953, s.607-619.

Bosna-Hersek Bibliyografyası, Ankara, 1993.

BOSNAVİ, Ö., **Bosna Tarihi**, **(Tarih-i Bosna Der Zaman-ı Hekimoğlu Ali Paşa)**, Ankara, 1979.

BOŞKOV, V. - İSHAK, F., "Rifaiskoto Tekke Vo Skopje", **Institut Za Naçionalna Istorija Glasnik**, Godina II, Broj 2, Skopje, 1958, s.179-191.

BOŞKOVİÇ, T., **Arhitektura Srednieg Veka**, Beograd, 1957.

BUIJİNA, H., "Fojnica i njena Medresa", **SFRJ**, Sarajevo, 46 (5), 1983, s.685-695.

CASTELLAN, G., **Balkanların Tarihi (14-20. yy.)**, (Çev.: A. Yaraman-Başbuğu), İstanbul, 1993.

CEZAR, M., "Türkler ve Şehirleri", **İslâm Geleneğinden Günümüze Şehir ve Yerel Yönetimler**, C.I, (Editörler: V.Akyüz-S.Ünlü), İstanbul, 1996, s.275-279.

ÇULPAN, C., "Köprülerde Tarih Köşkleri", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Yıllığı (1966-1968)**, S.1, İstanbul, 1968, s.24-35.

_____., **Türk Taş Köprüleri, Ortaçağdan Osmanlı Devri Sonuna Kadar,** Ankara, 1975.

DUDA, W.H., **Balkantürkische Studien**, Wien, 1949.

DÜRÜST, M. K., "Yugoslavya'da Türk Dinî Mimarlık Eserleri", **Türkiyemiz**, S.19, Haziran, 1976, s.29-36.

_____., "Yugoslavya'da Türk Sivil Mimarlığı", **Türkiyemiz**, S.21, Şubat 1977, s.17-20.

DVORNİK, F., **The Slavs in European History and History and Civilization,** New Brunswick, 1962.

ELEZOVİÇ, G., "Turski Spomenici u Skoplju", **Glasnik Srpskog Nauçnog Druştva**, Kniga I, Sveska 1, Skoplje, 1925, s.135-176.

_____., "Turski Spomeniçi u Skoplju", **Glasnik Srpskog Nauçnog Druştva**, Kniga V, Sveska 2, Skoplje, 1929, s.243-261.

_____., "Turski Spomeniçi u Skoplju", **Glasnik Srpskog Nauçnog Druştva**, Kniga VII-VIII, Broj 3-4, Skoplje, 1930, s.177-192.

_____., "Hatunciklar Camija", **Glasnik Srpskog Nauçnog Druştva**, Kniga XII, Tome 6, Skoplje, 1933, s.262-264.

_____., **Turski Spomenici, 1348-1520**, Kniga I, Sv.1, Beograd, 1940.

_____., **Turski Spomenici**, Kniga I, Sv.2, Beograd, 1952.

EMECEN, F.M., "I. Kosova Savaşı'nın Balkan Tarihi Bakımından Önemi", **I. Kosova Zaferi'nin 600. Yıldönümü Sempozyumu Bildirileri**, Ankara, 1992, s.35-44.

EREN, İ., **Rumeli'de Türk Kültürü**, İstanbul, 1970.

ERSOY, B., "Osmanlı Şehir - İçi Hanları Plân, Tasarım ile Cephe ve Malzeme Özellikleri", **Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Dergisi**, S.7, 1994, s.75-97.

EŞREFOĞLU, E., "Bulgaristan Türklerine ve Rusçuk'taki Türk Eserlerine Dair 1897 Tarihli Bir Rapor", **Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, C.I, 1972, s.19-46.

EYİCE, S., "Üsküp'te Türk Devri Eserleri", **Türk Kültürü**, S.11, 1963, s.20-30.

_____., "Bedesten", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C.III, İstanbul, 1992, s.302-311.

_____., "Faik Paşa Camii", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C.XII, İstanbul, 1995, s.102-103.

_____., "Hamam", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C.XV, İstanbul, 1997, s.402-430.

_____., "İşkodra Kurşunlu Cami", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Şubat, 1969, s.73-76.

FAROQHİ, S., **Osmanlı'da Kentler ve Kentliler**, (Çev.: N.Kalaycıoğlu), İstanbul, 1993.

FEHER, G., **Macaristan'daki Osmanlı Kalıntıları ve Zenginlikleri**, Ankara, 1996.

_____., "Macaristan'da Osmanlı Mimarîsi", **Kültür ve Sanat**, Aralık 1991, s.19.

_____., "Macaristanda Türk Mimarî Anıtları", **Türkiyemiz**, S.15, 1975, s.7-13.

_____., "Macaristan'da Türk Mimarî Eserleri 1", **Akademi**, S.5, 1966, s.50-52.

_____., "Macaristan'ın Türk Hakimiyet Devrinden Kalma Mimarî ve Sanat Eserleri", **VI. Türk Tarih Kongresine Sunulan Bildiriler**, 1967, s.472-474.

_____., "Macaristan Koleksiyonlarında Türk Süslemeleri", **Türkiyemiz**, S.17, 1975, s.9-12.

_____., "Macaristan Millî Müzesi'ndeki Türk Bakır Kâseleri", **Folia Archaeologica**, S.14, 1962, s.153-167.

_____., "Macaristan Millî Müzesi'ndeki Türk Çadırı", **Folia Archaeologica**, S.13, 1961, s.213-223.

_____., "Macaristan Millî Müzesi'ndeki Türk Sanat Eserleri", (Çev.: Y. Yücel), **Belleten**, C.50, S.196-198, s.557-590.

_____., "Macaristan Millî Müzesi'nde Muhafaza Edilen, Çıkarıldığı Yer Bilinen, Türk Dönemine Ait Gümüş Kâseler", **Folia Archaeologica**, S.15, 1963, s.87-105.

_____., "Macaristan Millî Müzesi'nde Muhafaza Edilen, Osmanlı Egemenliği Dönemine Ait Gümüş Kupalar", **Folia Archaeologica**, S.17, 1965, s.169-199.

FEHER, G. - NANDOR P., "XVI.-XVII.yy'larda Macaristan'daki Türk Zanaatı: Estergon Szenttamashegy'deki Türk Çanak-Çömlek Fırını", **Belleten**, C.24, S.96, Ekim 1960, s.547-565.

FEHEROĞLU, G., "Estergon-Szenttamashegy'deki Yazıtlar", (Çev.: H. Koşay), **Belleten**, C.26, S.104, Ekim 1962, s.706-714.

FINCI, J., "Restauracija Karavan-Saraja Mehmet Paşa Kukavice u Foci", **Nase Starine**, 2, 1954, s.113-118.

FİLİPOVİÇ, M., "Turbe She-Sinan-Babe i Pobrin grob u Srebreniku", **Clanci i grada**, VI, 1965, s.151-156.

FİLİPOVİÇ, M., **The Art Treasures of Bosnia and Herzegovina**, Sarajevo, 1987.

FİLİPOVİÇ, N., "A Contribution to the Problem of Islamization in the Balkans Under the Ottoman Rule", **Ottoman Rule in Middle Europe and Balkans in the 16th and 17th Centuries**, Prague, 1978, s.305-358.

FİLİPOVİÇ, S., "Kral Kızı", **Jugoslovenski İstoriski Çasopis**, Godina V, Sveska 1-2, Skopje, 1930, s.38-56.

FINE, J.V.A., **The Late Medieval Balkans, A Critical Survey From the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest**, Michigan, 1987.

FRAENKEL, E., **Skopje from the Serbian to Ottoman Empires, Conditions for the Appearance of a Balkan Muslim City**, Michigan, 1986.

GÖKBİLGİN, M.T., **Rumeli'de Yörükler, Tatarlar ve Evlad-ı Fatihan**, İstanbul, 1957.

_____.. **Edirne ve Paşa Livası**, İstanbul, 1952.

GOODWIN, G., **A History of Ottoman Architecture**, London, 1971.

_____., "Ottoman Architecture in the Balkans", **Art and Archeology Research Papers**, (April 1976), No.1, London, 1976, s.55-59.

HALAÇOĞLU, Y., **XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi**, Ankara, 1988.

ILIOV, V., "Fortifikacionite Elementi Na Gorni Grad Od Skopskata Tvrdina Vo Svetlinata Na Konzervatorskite Soznanije i Intervenciji Od 1967-1974 Godina", **Kulturno Istorisko Nasledstvo Vo SR Makedonija**, Kniga XVIII, Skopje, 1983, s.99-121.

_____., "Kameniot Most Vo Skopje Vo Svetlinata Na Najnovite Prouçvania", **Kulturno Istorisko Nasledstvo Vo SR Makedonija**, Kniga XVIII, Skopje, 1983, s.123-147.

İBRAHİMGİL, M., "Kalkandelen'deki Harabati Baba (Sersem Ali Baba) Bektaşî Tekkesi", **Millî Kültür**, S.49, Ankara, 1985, s.55-60.

_____., "Makedonya'da Tekke Mimarîsi ve Özellikleri", **Turkish Art, 10. Congres International D'art Turc, Genéve 1995,** (Fondation Max Van Berchem), Genéve, 1999, s.369-379.

_____., "Balkanlarda Türk Mimarîsi", **Kültür ve Sanat**, S.30, 1996, s.37-40.

_____., "Gazi Hüsrev Bey Külliyesi ve Bosna Hersek'te Son Durum", **X. Vakıflar Haftası Kitabı**, 1993, s.181-206.

_____., "Kalkandelen (Tetovo) Alaca Camii", **Vakıflar Dergisi**, S.26, Ankara 1997, s.249-266.

_____., "Manastır'da Eğitim Yapıları ve Atatürk'ün Okuduğu Askerî İdadî", **Atatürk ve Manastır Sempozyumu Bildirileri**, Ankara, 1999, s.112-123.

İBRAHİMİ, M., **Makedonya'da Türk-İslâm Mimarîsinde Görülen Duvar Süslemelerinden Örnekler,** (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 1989.

_____., "Burmalı Camija Vo Skopje", **El-Hilal**, Godina III, B 13, (1 Maj-Juni 1989), Skopje, s.12.

_____., "Dükkancık Camii", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C.X, İstanbul, 1994 s.19.

_____., "Eski Yugoslavya Sınırları Dahilinde Tarikat Hareketlerinin Tarih İçindeki Gelişimi ve Önemi", **Vakıflar Dergisi**, C.XXIV, 1994, s.291-306.

_____., "Makedonya'da Türk-İslâm Mimarîsinde Görülen Duvar Süslemeleri", **9. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi Bildiriler**, C.II, İstanbul, 1995, s.287-298.

İLTER, İ., "Bir Gezi ve Makedonya'daki Türk Kültür Kalıtlarından Bir Örnek: Üsküp'te Sultan Murad'ın Vardar Köprüsü", **Karayolları Vakıfları Dergisi**, Y. 5, S.59 (Ağustos 1993), Ankara, 1993, s.16-25.

İNALCIK, H., **Suret-i Defter-i Sancak-i Arnavid**. Ankara, 1954.

İNBAŞI, M., **Osmanlı İdaresinde Üsküp Kazası (1455-1569),** (A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, 1995.

İNCİCİYAN, P.L. - ANDREASYAN, H.D., "Osmanlı Rumelisi Tarih ve Coğrafyası", **İstanbul Üniversitesi Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, S.2-3, (1973-1974), İstanbul, 1974, s.1-88.

JELAVICH, B., **Russia and Formation of the Romanian National State, 1821-1878**, Cambridge, 1984.

JORDANOVSKİ, K., **Jelen Kapan Camija**, Skopje, 1990.

_____., "Za Çarşi Camija – Prilep", **Zbornik na Trudovi**, Broj 10-11, Bitola, 1992, s.133–149.

KAJMAKOVİÇ, Z., "Konzervatorskorestanratorski radovi na ornamentima Aladza dzamije u Foçi", **Nase Starine**, 7 (1960), s.113-127.

KALEŞİ, H., "Koj e Graditel i Koga e Izgraden Kurşumli-An Skopje", **Institut Za Naçionalna Istorija Glasnik**. Godina XV, Broj 3, Skopje, 1971, s.189-201.

_____., **Najstariji Vakufski Dokumenti u Jugoslaiji Na Arapskom Jeziku**, Priştina, 1972.

_____., "Oriental Culture in Yugoslav Countries from the 15th Century till the End of the 17th Century", **Ottoman Rule in Middle Europe and Balkans in the 16th and 17th Centuries**, Prague, 1978, s.359-404.

KALEŞİ, H. - MEHMEDOVSKİ, M., **Tri Vakufnami Na Kaçanikli Mehmet Paşa**, Skopje, 1958.

KANTARDZİÇ, M., "Gazi Hüsrev-begova Sahat-kula i Muvakkithane i Naçin Mjerenja Vremera", **Gazi Hüsrevbegove Biblioeteke**, Sarajevo, 2-3, 1974, s.175-184.

KARAMAN, L., "Staro-hrvatska Umjetnost u Bosni i Hercegovini", **Napretkova, Povijest**, Sarajevo, 1942, s.617-628.

KATANİÇ-GOJKOVİÇ, M., **Gradza za Prouçavanje Starih Kamenih Mostova i Akvadukata u Srbiji, Makedoniji i Crnoj Gori**, Beograd, 1961.

KESKİOĞLU, O., **Bulgaristan'da Türkler**, Ankara, 1995.

KIEL, M., "The Ottoman Hamam and the Balkans", **Art and Archaelogy Research Papers**, London, 9 (1976), s.87-96.

_____., "Some Reflection on the Origins of Provincial Tendencies in the Ottoman Architecture of the Balkans", **Islam in the Balkans,** Edinburgh, 1979, s.19-28.

_____., **Ottoman Architecture in Albania**, 1385-1912, İstanbul, 1990.

_____., **The Türbe of Sarı Saltuk of Babadag**, Dodrudjon, 1936.

KIENITZ, F.K., "Skopje und seine Osmanischen Bauten nach dem Erdbeben", **Deutsch-Türkische Gessellschaft E.V.Bonn Mitteilungen**, Heft 56, (Mai 1964), Bonn, s.1-15.

KISSLING, H.J., "Mostar Köprüsü", **Sanat Dünyamız**, Y.1, S.3, Ocak 1975, s.32-34.

KIRJAZOVSKİ, R., "Osnovanieto i Organizacijata Na Turskata Opştina Vo Skopje Vo 1869 Godina", **Institut Za Nacionalna Istorija Glasnik**, Godina XV, Broj 2, Skopje, 1971, s.185-210.

KLINGHARDT, K., **Türkische Baeder**, Stuttgart, 1927.

KODAMAN, B., **Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi**, Ankara, 1988.

KOJİÇ, B., "Konaci i Çiflik Avzi Paşe u Bardovci kod Skoplja", **Savezni İnstitut za Zaştitu Spomenika Kulture,** Zbornik, Kniga IV-V, Beograd, 1955, s.223–242.

KORNAKOV, D., TOMOVSKİ, K., "Za Nekoji Spomenici od Jugoistoçna Makedonija", **Kulturno Nasledstvo**, Broj 5, Skopje, 1959, s.58-66.

KOVALCS, G., "Osmanlı Uygulamalı Sanat Eserleri Açısından Macaristan'ın Balkanlarla İlişkileri (XVI-XVII. Y.Y.)", (Ter.: Vural Yıldırım), **Türk Dünyası Araştırmaları**, 1987, S.50, s.201-212.

KREISER, K., "Bedesten-Bauten im Osmanischen Reich", **İstanbuler Mitteilungen**, Band 29, Teil I, Tübingen, 1979, s.367-400.

KRESEVIJAKOVİÇ, H., "Stari Bosanski Gradovi", **Naşe Starine**, S.2, Sarajevo, 1954, s.12.

_____., "Saraji ili Duori Basanskih Namjesnika (1463-1878)", **Nase Starine**, 3, 1956, s.13-21.

_____., **Hanovi i Karavan Saraji u Bosni i Hercegovini**, Sarajevo, 1957.

KUBAN, D., "Edirne'de Bazı İkinci Murat Çağı Hamamları Mukarnas Bezemeleri Üzerine Notlar", **Ord.Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan**, (2.Baskı), Ankara, 1988, s.447-459.

_____., **Türk ve İslâm Sanatı Üzerine Denemeler**, 2. Baskı, İstanbul, 1995.

KUMBARACI-BOGOJEVİÇ, L., **Osmanski Spomenici vo Skopje**, Skopje, 1998.

KURAN, A., **İlk Devir Osmanlı Mimarisinde Cami**, Ankara, 1964.

_____., "Onbeşinci ve Onaltıncı Yüzyıllarda İnşa Edilen Osmanlı Külliyelerinin Mimarî Esasları Konusunda Bazı Görüşler", **I. Milletlerarası Türkoloji Kongresi, III. Türk Sanatı Tarihi, Tebliğler**, İstanbul, 1979, s.771-813.

KURUYAZICI, H., "Mostar Köprüsü Nasıl Yapılmış Olabilir?", **Tarih ve Toplum**, 22(131), Kasım 1994, s.21-25.

KÜLÇE, S., **Osmanlı Tarihinde Arnavutluk**, İzmir, 1944.

LAP, J., "Skopje After the Earthquake of 1963", **Art and Archeology Research Papers**, (Ap. 1976), No.1, London, 1976, s.82-86.

LAPE, L., **Makedonia, Istorija Naroda Jugoslavije**, Beograd, 1960.

LİTO, Z., **Arnavutluk'ta 18.yy.'ın Osmanlıca Kodeksleri**, Ankara, 1995.

LUKAÇ-DUŞANKA, B., "Kako Turçite Go Prezele Skopje (1391)", **Zbornik**, S.I-III, (1965-66), Skopje, 1966, s.5-18.

MALCOLM, N., **Bosnia: A Short History**, London, 1994.

MARSOL, L., **Les Rıfai'is De Skopje Structure Et Impact**, İstanbul, 1992.

MATKOVSKİ, A., **Makedonijia Vo Delata Na Stranskite Patopisçi, 1371-1777**, Kumanovo, 1991.

MATO, B., **Gazi Hüsrev Bey Külliyesindeki Esas Yapıların Mimarî Özellikleri**, Sarajevo, 1933.

MIKULCİÇ, I., "From the Topography of Scupi", **Archaeologia Jugoslavica**, Vol.XIV, Beograd, 1973, s.29-35.

_____., **Staro Skopje So Okolnite Tvrdini**, Skopje, 1982.

MINETTI, H., "Osmanische Provinziale Baukunst auf dem Balkan", **Ein Beitrag zur Baugeschichte des Balkans**, Hannover, 1923.

_____., **Osmanische Provinziale Baukunst auf dem Balkan**, Hannover, 1923.

MOLNAR, J., **Macaristan'daki Türk Mimarî Anıtları**, Ankara, 1993.

MOMİDİÇ, R., "Camijata İshak Çelebi vo Bitola", **Zbornik na Trudovi**, Broj 1, Bitola, 1979, s.47-69.

_____., **Bitola (Monografija)**, Bitola, 1985, s.103-109.

_____., "Hamza Beg-Uç Şeyhler Camija vo Bitola", **Zbornik na Trudovi**, Broj 8, Bitola, 1989, s.30-38.

MUJEZİNOVİÇ, M., "Turski Natpisi iz XVII Vijeka u Nekoliko Mjesta Bosne i Hercegovine", **POF**, XII-XIII, 1962-1963 (1965), s.175-208.

_____., "Muslimanske Grobne Nekropole, na Kovacima i Alifakovcu u Sarajevu", **Bulletin Zavodo XII**, 3 (1964), s.34-43.

_____., "Konzervacijo Hadzi-Sinanove Tekije u Sarajevu", **Nase Starine**, 6, 1959, s.161-166.

MUJIÇ, M., "Krivi na Radobolji u Mostaru", **Nase Starine**, 1953, s.133-140.

MÜLAYİM, S., "Arnavutluk", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C.II, İstanbul, 1995, s.383-390.

NAJDHART, J., "Novi Zivot-nova Carsija", **Odjek**, XVI, 12 (15.6.1963), s.13.

NAMETAK, A., "Islamski Kulturni Spomenici Turskog Perioa u Bosne I Hercegovini", **Glasnik**, br.6, Sarajevo, 1939, s.17.

NAUMOVSKİ, B., **Makedonya Arşivi Türkçe Arşiv Dizi ve Koleksiyonlar Kılavuzu**, Skopje, 1991.

NEMLİOĞLU, C., **Bosna Hersek Foça'da Yok Edilen Türk İslâm Kültür Eserleri**, İstanbul, 1996.

_____., "Foça Alaca Camii Tezyinatı", **İlgi**, S.74, 1993, s.24-30.

NIÇOTA, N., "Kapan An-Skopje", **Kulturno Istorisko Nasledstvo Vo Makedonijia**, S.XVIII, Skopje, 1983, s.203-205.

NIKOLOVSKI, A. - KORNAKOV, D., **Spomenici na Kulturata na N.R.Makedonijia**, Skoje, 1961.

NİKOLAJEVİÇ, I., "Beleske o nekim problemima ranohriscanske arhitekture u Bosni i Hercegovini", **Zbornik radova Vizantoloskog instituta u Begoradu**, 1967, s.95-119.

OY, A., "Bosna Hersek'te İslâm Epigrafisi", **Tarih ve Toplum**, Y. 22, S.131, Kasım 1994, s.42-46.

ÖNGE, Y., "Yugoslavya'da Eski Türk Mimarîsinden Hatıralar", **Önasya**, Y. 5, C.5, S.56, Ankara, 1970, s.11-17.

ÖNKAL, H., "Klâsik Devir Osmanlı Türbelerinin Plân Özellikleri", **Dokuz Eylül Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi, (Prof.Dr. Ömer Yiğitbaş'a Armağan)**, S.IV, İzmir, 1987, s.51-71.

PALENAKOVİÇ, H., "Prilog Bibliografiji Skopja", **Juzna Sırbija**, Skopje, 1935, s.26-30.

PALOTAY, G., **Macar Süsleme Sanatında Türk - Osmanlı Etkileri**, Budapeşte, 1940.

PAPAZOĞLU, F., **The Central Balkan Tribes in Pre-Roman Time**, Amsterdam, 1978.

PASIC, A., "Bosna Hersek'te Mimarî", **Yapı**, S.142, Eylül, 1993, s.36-47.

_____., **Islamic Architecture in Bosnia and Herzegovina**, İstanbul, 1994.

_____., **The Old Bridge (Stari Most) in Mostar**, İstanbul, 1995.

PASİÇ, Ş., "Sahat Kula", **Sloboda,** XVII, 29 (13.7.1961), s.8.

_____., "Seyh Jujina Turbe", **Sloboda,** XVII, 31 (27.7.1961), s.12.

PETKOVSKİ, G., **Deset Berati**, Skopje, 1985.

POLİKRUŞEVA, G. - TOMOVSKI, K., "Les Tekkes En Macedoine Aux XVIIIe Et XIXe Sievle", **Atti Del Secondo Songresso Internazionale Di Arte Turca (26-29 Settembre Venezia)**, Napoli, 1965, s.203-211.

ŞABANOVİÇ, H., "18. Asra Kadar Yugoslavya Ülkelerinde Türk-İslâm Kültürü", **Türk Kültürü Araştırmaları**, Y.1, S.2, 1964, s.282-309.

_____., "XVIII. Asra Kadar Yugoslavya Ülkelerinde Türk - İslâm Kültürü", (Çev.: İ.Eren), **Türk Kültürü Araştırmaları**, Y.1, S.4, 1964, s.282-309.

ŞAPOLYO, E.B., "Saat Kulelerimiz", **Önasya**, S.44, Nisan 1969, Ankara, 1969, s.10-11.

ŞİMŞİR, B., **Rumeli'den Türk Göçleri**, C.I-III, Ankara, 1989.

ŞÜKRİÇ, N., **450 Godina Gazi Hüsrev Begove Medrese u Sarajew**, Sarajevu, 1998.

TIHIÇ, S., "Minijatura u Jugoslaviji", **Izlozba-Muzejza umjetnast obrt**, Zagreb (26.4-15.6.1964), Nase Starine X (1965), s.261-266.

_____., "Aladza dzamije u Foçi", **Bulletin Zavoda LU JAZU**, XI, 1;2 (1963), s.66-74.

_____., **Islamska Umetnost u Jugoslaviji**, Beograd, 1979.

TODOROV, N., **The Balkan City (1400-1900)**, London, 1983.

TOMOVSKİ, K., "Camiji vo Bitola", **Godişen Zbornik na Tehniçkiot Fakultet**, Broj 2, Skopje, 1957, s.29-60.

_____., "Pregled Na Poznaçajnite Turbinia Vo Makedonija", **Univerzitet Vo Skopje Zbornik na Tehniçkiot Fakultet (1957-58)**, Skopje, 1957-58, s.95-111.

_____., "Bezistenot vo Ştip", **Zbornik na Ştipskiot Naroden Muzej**, Broj 2, Ştip 1961, s.97-102.

TOMOVSKİ, K. - VOLİNEC, R., v.d., "Kratovo - Stara Arhitektonska Urbanitiçka Sodırjina", **Makedonska Akademija na Naukite i Umetnostite**, Skopje, 1966, s.43-47.

_____., "Konverzatorski i Restavratorski Raboti Na Çifte Amamot Vo Skopje", **Kulturno Nasledstvo**, Godine V, No:1, Skopje 1973, s.1-4.

TOMOVSKİ, K. - TOKAREV, M., "Restoration of Cultural Monuments in Zones of High Seismicity Through the Example of Skopje", **International Conference on Reconstruction, Restoration and Urban Planning of Towns and Regions in Seismic Prone Areas, (5-9 November 1985 Skopje-Yugoslavia)**, Skopje, 1985, s.153-162.

TRALJİÇ, S. M., "Medresa Hadzi İsmail Misrije u Sarajevu", **El-Hidaye**, 2 (9), 1937-38, s.136-137.

TRUHELKA, Ç., **Tursko-Slovenski Spomenici Dubrovaçka Arhiva**, Sarajevo, 1911.

TUĞLACI, P., **Osmanlı Şehirleri**, İstanbul, 1985.

TUNAY, M.İ., "Geç Bizans-Erken Osmanlı Duvar Teknikleri", **VIII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri**, C.III, Ankara, 1983, s.1691-1696.

TUNCEL, M., **Osmanlı Mimarisinde Bedestenler,** (Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 1980.

_____., "Bedesten Mimarîsinde Makedonya'dan Örnekler", **Makedonya'da İslâm Kültürü Sempozyumu (15-20 Ekim 1990 Üsküp), Bildirileri,** Ankara, (Baskıda), s.1-17.

TURAN, Ö., "Makedonya'da Türk Varlığı ve Kültürü", **Bilig**, S.3, Güz 1996, s.21-32.

_____., **The Turkish Minority in Bulgaria**, Ankara, 1998.

_____., "Balkanlarda Türkler", **Avrasya Dosyası**, C.2, S.4, Sonbahar 1995-96, s.165-183.

_____., "1877-78 Osmanlı - Rus Savaşı'nda Filibe'de Yıkılan Osmanlı Eserlerine Dair Bir İngiliz Belgesi", **Kubbealtı Akademi Mecmuası**, Y. 25, S.4, Ekim 1996, s.241-251.

_____., "1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın Bulgaristan'daki Türk Varlığına ve Mimarî Eserlerine Etkisi", **Balkanlarda Kültürel Etkileşim ve Türk Mimarîsi Uluslararası Sempozyumu Bildirileri**, Ankara, 2000, s.602-614.

UYSAL, A. O., "Yugoslavya'daki Bazı Türk Eserleri Hakkında", **Araştırma**, C.IV, S.41, Mayıs 1992, Ankara, 1992, s.38-45.

ÜNVER, S., "Osmanlı İmparatorluğu Mevlevihaneleri ve Son Şeyhleri", **Mevlana Güldestesi**, Konya, 1964, s.30-39.

UZUNÇARŞILI, İ. H., **Osmanlı Tarihi**, C.I., Ankara, 1982.

_____., **Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı**, (3.baskı), Ankara, 1988.

VASILEVİÇA, J.H., **Skoplje i Niegova Okolina, İstoriska, Etnografsko i Kulturno Politiçki Izlaganja**, Beograd, 1930.

VEGO, M., "Prva pojava srednjovjekovnih umjetnika u Bosni i Hercegovini", **Sedam dena**, 26, Sarajevo, 12.11.1953.

YEDİYILDIZ, B., "Osmanlılar Döneminde Manastır", **Atatürk ve Manastır Sempozyumu**, Ankara, 1999, s.21-35.

YENİŞEHİRLİOĞLU, F., **Türkiye Dışındaki Osmanlı Mimarî Yapıtları**, Ankara, 1989.

_____., "Balkanlarda Osmanlı Mimarîsi", **Tarih Çevresi**, S.11, Ankara, 1984, s.27-37.

YETKİN, S. K., **İslâm Mimarîsi**, Ankara, 1959.

YILDIZ, Z., **Geçmişten Günümüze Bosna Hersek**, İstanbul, 1993.

YURDAYDIN, H., "Matrakçı Nasuh'a Göre İstanbul-Budapeşte Arası Menzilleri", **VIII. Türk Tarih Kongresine Sunulan Bildiriler**, C.2, Ankara, 1981, s.1247-1257.

YÜCEL, Y., "Balkanlarda Türk Yerleşmesi ve Sonuçları", **Bulgaristan'da Türk Varlığı**, Ankara, 1985, s.67-83.

_____., **Macaristan ve Bulgaristan'daki Türk Sanat Eserleri**, Ankara, 1991.

YÜKSEL, İ. A., **Osmanlı Mimarisinde II.Beyazid, Yavuz Selim Devri (886-926/1481-1520)**, C.V, İstanbul, 1983.

ZDRAVKOVİÇ, I., **Izbor Graçe Za Prouçavanje Spomenika Islamske Arhitekture u Jugoslavije**, Beograd, 1964.

_____., "Opravka kula kod Starog Mosta u Mostaru", **Nase Starine**, 1 (1953), s.141-143.

_____., "Dzamija i çeşma na Klisu", **Nase Starine**, 4 (1957), s.294-97.

_____., **Le Choix des matereaux pour hetude des monuments de l'architecture islamique en Yougoslavie**, Belgrad, 1964.

ZLATAR, B., "Podizange i odrzavanje objekata İslamske arhitekture u Sarajevu u XVI vijeku", **Anali Gazi Hüsrev Begove Biblioteke**, 13-14, 1987, s.193-208.

DİZİN

A

Abdurrahman Abdi Arnavut Paşa Kabri (Budapeşte) 301-512

Abdül Fraşeri 60

Adem Ağa Toptan 37

Adem Baba 56

Adem Mahmud Okulu (Manastır) 364-514

Ahmet Ahmetaj 26

Ahmed Bey Camisi (Razgrad) 184-185-509

Akyazılı Sultan 168

Akyazılı Tekkesi ve Türbesi 168-509

Alaca Cami (Foça) 14-88-137-508

Alaca Cami (Kalkandelen) 14-374-378-514

Alaca Cami (İshak Bey Camisi) (Üsküp) 12-13-338-513

Alaca Cami (İmaret Camisi) (Selanik) 12-13-456-458-516

Ali Bey Köprüsü (Prizren) 269-511

Ali Fakih Camisi (Saraybosna) 113-508

Ali Paşa Camisi (Ohri) 12-13-387-514

Ali Paşa Camisi (Saraybosna) 13-14-103-104-507

Ali Paşa Camisi (Zigetvar) 11-293-325-327-513

Ali Paşa Türbesi (Üsküp) 337-513

Altın Alem Camisi (Yeni Pazar) 12

Amasya 10-12-558

Arasta Camisi Minaresi (Prizren) 269-511

Arnavudiye Camisi (Banyaluka) 89-131-508

Arnavutluk 5-7-9-10-12-17-20-21-23-26-32-39-44-62-65-68-71-77-78-79-82-400-506

Arnavutluk Anıtlar Kurulu 39

Arnavutluk Bektaşî Merkezi 26

Arnavutluk Kültür Eserleri Enstitüsü 44

Aslan Ağa Köprüsü (Trebinye) 152-509

Asım Baba Bektaşî Tekkesi (Girokastra) 62-507

Askerî İdadî (Manastır) 372-514

Atatürk Evi (Selanik) 474-517

Atina 454-455-549

Avrupa Birliği 89

Ayasofya Hamamı (İstanbul) 12

Aydın 9

Ayverdi (Ekrem Hakkı) 6-7-10-20-88-156-200-224-242-293-330-400-422-454

Aziz İliya Kilisesi 393

B

Baba Sabri 56

Babadağ 10-401-402-403-404-515-518

Balçık 157-168-509-518

Balkan Savaşı I 20

Balkan Savaşları 10-157-242-330-333

Banya Başı Camisi (Sofya) 157-159-509

Banyaluka 89-130-131-508-518

Bar Starigrad 444-516-518

Bayezid II 8-9-20-35-68-77-93-125-245-248-350-384-400-404-465

Bayezid II Camisi (Berat) 14-20-21-74-77-78-507

Bayezid II Camisi (Travnik) 116-125-508

Bayraklı Cami (Belgrad) 423-429-515

Bayraklı Camisi (Samokov) 13-205-510

Bedesten (Bursa) 12

Belgrad 9-10-71-121-422-423-424-429-430-431-432-515-516-518

Belgrad Kalesi 425-431-515

Belgradçık 216-510-518

Belgradçık Kalesi 216-510

Bekârlar (Süleyman Paşa) Camisi (Berat) 13-14-21-72-507

Bektaşî Tekkesi (Tiran) 20-26-506

Berat 10-13-14-20-21-68-71-74-77-79-80-507

Berat Kalesi 79-507

Berlin Antlaşması (1878) 10-89-91-156-400-422

Beyaz Kule (Selanik) 468-516

Beyhan Sultan Türbesi (Üsküp) 336-513

Bihaç 10-132-133-508-518

Blagay 134-135-508-518

Boğdan 400

Bosna 91-103-107-112-121-122-126-127-130-254-264

Bosna-Hersek 5-7-9-10-11-12-13-15-17-78-88-89-91-96-103-105-110-112-113-116-129-130-131-133-135-137-138-140-142-144-146-147-149-151-400-507-519

Bralia 407

Budapeşte 293-294-296-300-301-316-512

Budin 10-12-103-254-293-294-295-296-298-301-313-317-318

Budva 450-516

Budva Kalesi 450-516

Buhara 168

Bulazâde Hasan Bey Camisi (İpek) 243-278-512

Bulgaristan 5-7-9-10-11-12-17-71-85-156-157-159-164-165-190-205-214-330-400

Bursa 10-12-102-170

Bursa Bedesteni (Saraybosna) 102-507

Buşatlı Mehmed Paşa Camisi (Kurşunlu Cami) (İşkodra) 13-14-21-23-506

Bükreş 407-515-518

Bükreş Antlaşması (1812) 10-330-454

Büyük Tekke (Elbasan) 42-506

C

Cemal Baba Türk Tekkesi (Elbasan) 50-506

Cisr-i Mustafa Paşa Köprüsü (Svilengrad) 157

Ç

Çarşı Camisi (Odzak) 89

Çarşı Camisi (Pirlepe) 388-514

Çarşı Camisi (Priştine) 242-248

Çarşı Hamamı (Elbasan) 44-506

Çayniçe 89-555

Çehotina nehri 137

Çelebi Mehmed Camisi (Dimetoka) 12-13-455

Çifte Hamam (Filibe) 180-509

Çifte Hamam (Köstendil) 188-191-510

Çirmen Savaşı 8

D

Dalmaçya 233-234

Damad Ali Paşa Türbesi (Belgrad) 431-516

Davud Paşa Hamamı (Üsküp) 338-514

Debre 396-515-518

Demir Baba Türbesi (Kemaller, Razgrad) 14-157-187-510

Dimetoka 12-13-381-454-455

Dobruca 168-400

Dolma Tekkesi ve Türbesi (Kruya) 137-506

Drin nehri 23

Drina nehri 129-137

Dubrovnik 152-226-228-229-230-510

Dubrovnik Kalesi 226-228-229-510

Dupnica 192-221-510

Dupnica Camisi 221-510

Dures 20

Dünya Savaşı II 20-36-65-79-145-365

Dzakova 225

E

Edirne 8-10-12

Edirne Antlaşması (1829) 10

Edmond Baba 56

Eflak 9-400

Eğri 254-292-293-304-306-307-512-513-518

Eğri Kalesi 305-306-512

Elbasan 14-20-21-38-39-40-46-77-506

Elbasan Kalesi 45-46-48-506

Emincikler Konağı (Priştine) 252-510

Emin Mahmud Camisi (Ohri) 13-386-514

Emin Paşa Camisi (Prizren) 260-511

Emir Han (Bursa) 12

Erd 316-512

Eski Cami (Edirne) 12

Eski Cami (Gümülcine) 503-517

Eski Cami (Pazarcık) 202-510

Eski Cuma 167-509-518

Eski Hamam (Serez) 484-517

Eski Zağra 12-156-157-200-510-518

Esma Han Sultan Camisi (Mangalya) 401-408-515

Estergon 293-308-309-513-518

Estergon Kalesi 309-310-513

Ethem Bey Camisi (Tiran) 14-21-28-30-31-506

Evliya Çelebi 45-71-74-77-80-102-116-135-137-168-191-238-245-298-362-410-415-425-434-444-461-468

F

Fahraddin Rizvan Bey Külliyesi (Stolaç) 89

Faik Paşa Camisi (Üsküp) 330

Fatih Camisi (İpek) 243-271-272-511

Fatih Camisi (Kruya) 36-506

Fatih Camisi (Ohri) 384-514

Fatih Camisi (Priştine) 14-242-248-250-253-511

Fatih-Kanunî Camisi (Köstendil) 157-190-510

Fatih Köprüsü (Üsküp) 360-514

Fatih Sultan Mehmed 9-13-20-32-36-88-89-103-107-114-138-161-190-250-271-342-360-384-396-400-422

Ferhad Bey Camisi (Saraybosna) 105-508

Ferhad Paşa Camisi (Banyaluka) 88-130-508

Feridun Ahmed Bey Camisi (Köstendil) 188-191-510

Fethiye Camisi (Atina) 455

Fethiye Camisi (Bihaç) 133-508

Fevziye Medresesi (Travnik) 121-508

Filibe 10-12-13-14-71-157-166-170-174-178-179-180-182-509-518

Foça 14-89-136-137-508-518

Fraşeri Köyü 14-60

G

Gazanfer Bey Camisi (Višegrad) 89

Gazi Ali Paşa Camisi (Babadağ) 401-403-405-515

Gazi Ali Paşa Türbesi (Babadağ) 405-515

Gazi Bey Camisi (Köstence) 401

Gazi Hüsrev Bey 93-94-96-99-100

Gazi Hüsrev Bey Bedesteni (Saraybosna) 12-100-507

Gazi Hüsrev Bey Camisi (Saraybosna) 12-13-14-93-94-99-100-507

Gazi Hüsrev Bey Hanikâhı (Saraybosna) 98-507

Gazi Hüsrev Bey Külliyesi (Saraybosna) 89-91-98-102

Gazi Hüsrev Bey Medresesi (Saraybosna) 96-507

Gazi Hüsrev Bey Saat Kulesi (Saraybosna) 99-507

Gazi Hüsrev Bey Türbesi (Saraybosna) 94-507

Gazi Mestan Türbesi (Priştine) 246-511

Gelibolu 8

Gilan 243

Girokastra 14-20-21-62-63-78-507-518

Gorjani 225

Gorni Krepac 165-518

Gostivar 395-515

Gurmaşende 32

Gül Baba Türbesi (Budapeşte) 293-296-512

Gülfem Hatun Camisi ve Türbesi (İpek) 276-512

Gümülcine 10-454-490-502-517-518

H

Hacı Ali Camisi (Poçitel) 89

Hacı Ali Bey Camisi (Travnik) 122-123-508

Hacı Baba Kesaraka Tekkesi ve Türbesi (Korça) 58-506

Hacı Hasan Bey Mahallesi (Filibe) 180

Hacı Hasan Camisi (Mostar) 89

Hacı Hasanzâde Hamamı (Filibe) 157

Hacı Hasanzâde Mustafa Efendi 180

Hacı Hamza Bey Camisi (Manastır) 371-514

Hacı Mehmed Kukaviç Paşa 122

Hacı Mehmed Camisi (Mostar) 14

Hacı Mirahor Camisi ve Türbesi (Korça) 14-21-53-54-506

Hacı Mustafa Ağa 14-430

Hacı Mahmud Bey Camisi (Manastır) 365-514

Hacı Mustafa Camisi (Kruya) 21

Hacı Paşa Camisi (Dzakova) 225

Hacı Sinan Medresesi ve Kütüphanesi (Berat) 78-507

Hacı Sinan Tekkesi (Saraybosna) 108-508

Hadım Ağa Camisi (Yakova) 13-282-512

Halep 12

Halvetî Tekkesi (Ohri) 386-514

Hamza Bey Camisi (Bursa) 12

Hamza Bey Camisi (Eski Zağra) 12-200-510

Hamza Bey Camisi (Selanik) 454-466-516

Hamza Bey Camisi Minaresi (Erd) 316-513

Harabatî Baba Bektaşî Tekkesi (Kalkandelen) 14-381-514

Haraçî Han (Yakova) 289-512

Hasan Ağa Camisi (Podgorica) 436-516

Hasan Ağa Türbesi (Podgorica) 437-516

Hasan Bey Camisi (İpek) 274-512

Hasan Bey Hamamı (İpek) 275-512

Hasköy 164-165-509-518

Haydar Kadı Camisi (Manastır) 14-369-514

Hırşova 401-409-515-518

Hırvatistan 7-10-11-17-133-224-225-236-238

Hızır Baba Tekkesi (Karalar Köyü) 165-509

Horasan 165-168

Horasanlı Ali Baba 50

Horoz Kapı Hamamı (Budapeşte) 301-512

Hurşide Hatun Türbesi (Kalkandelen) 378-514

Hüdavendigâr Camisi (Filibe) 13-14-157-170-509

Hüdavendigâr Makam Türbesi (Priştine) 242-245-511

Hünkâr Camisi (Elbasan) 40-506

Hünkâr Camisi (Köstence) 401-406-515

Hünkâr Camisi (Nevesinje) 89

Hünkâr Camisi (Saraybosna) 107-110-113-114-508

Hünkâr Köprüsü (Saraybosna) 114-508

Hürriyet Camisi (İskeçe) 488-517

Hüsameddin Paşa Camisi (İştip) 393-514

Hüsrev Paşa Camisi (Halep) 12

İ

İbrahim Paşa Camisi (Berat) 81-507

İbrahim Paşa Camisi (Razgrad) 186-510

İdris Baba Türbesi (Peç) 293-315-513

İhtiman 12-166-513

İlok 225-238-239-511

İlok Hamamı 239-511

İlok Kalesi 238-511

İmaret Camisi (İhtiman) 12-166-509

İpek 10-242-243-270-281-511-512-518

İsa Bey Camisi (Üsküp) 12-13-14-342-513

İshak Baba Türbesi (İshakça) 410-515

İshak Çelebi Camisi (Manastır) 14-362-364-366-514

İshak Paşa Camisi (Selanik) 454-456

İshak Paşa Köprüsü (Köstendil) 157-193-510

İshakça 10-401-410-411-515-518

İskeçe 10-454-486-487-517-518

İskender Bey 30

İstavropolo Köprüsü (İskeçe) 487-517

İşkodra (Şkodra) 13-14-20-21-22-444-506-518

İşkodra Gölü 438

İştip 330-392-514-518

İznik 10

J

Jaic Beg Kulesi 225

K

Kadı Mahmud Camisi (Manastır) 14-370-514

Kale Camisi Minaresi (Bar) 447-516

Kale İçi Camisi (Kruya) 21

Kale İçi Hamamı (Kruya) 21

Kalkandelen 13-14-330-374-378-381-514-518

Kâmil Ahmed Paşa Mescidi (Travnik) 119

Kanunî Camisi (Zigetvar) 293-325-513

Kanunî Sultan Süleyman 9-10-15-16-138-190-236-238-293-296-305-318-320-381-404-415-416-422-425-472-490

Kapan Han (Üsküp) 356-513

Kaplan Paşa Türbesi (Tiran) 30-506

Karaca Bey Camisi (Bursa) 12

Karadeniz 8

Karagöz Bey Camisi (Mostar) 14-140-508

Karaman 9

Karaman Ağa Kulesi (İpek) 281-512

Karlofça 432-516-518

Karlofça Antlaşması 8-10-432-516

Kâsım Paşa Camisi (Peç) 11-13-14-293-313-513

Kanunî Sultan Süleyman Su Kemeri (Kavala) 490-517

Kavala 454-490-500-517-518

Kavaya 20-82-507-518

Kavaya Müzesi 82

Kâzım Paşa Camisi (Selanik) 455

Kemaller 187-518

Kethüda Hamza Bey Camisi Minaresi (Eğri) 307-510

Kırım 9-400-412-413

Kırmızı Çeşme (Selanik) 473-517

Kız Ana Köyü (Eski Cuma) 167

Kız Ana Türbesi (Eski Cuma) 167-509

Klis Kalesi 234

Klis Kale İçi Camisi 234-510

Klis Kale İçi Hamamı 235-510

Knin 224-225

Koçi Bey 54

Konya 9

Korça 10-14-20-21-42-52-53-56-58-506-518

Koski Mehmed Paşa Camisi (Mostar) 14-142-508

Kosova 7-9-10-11-17-242-243-245-267-281-288-511

Kosova Savaşı 8-242-245-246-274-278-282-288-422

Kosova Savaşı II 9

Köprülü 330-391-514-518

Köstence 401-406-515-518

Köstendil 156-188-190-191-193-264-510-519

Köstendil Şehir Müzesi 188

Kruya (Akçe Hisar) 10-20-21-32-34-36-37-506-519

Kruya Kalesi 35-36-506

Kubbeli Cami (Kavaya) 82-83-507

Kuloğlu Camisi (Ohri) 13-387-514

Kumanova 394-514-519

Kurd Ahmed Paşa 80-81

Kurşunlu Cami (Berat) 74-81-507

Kurşunlu Cami (İpek) 243-273-511

Kurşunlu Han (Üsküp) 12-354-513

Kuzum Baba Türbesi 67-507

Kültür Devrimi (1967) 20-40-56-62-71-77-81-82

Küpeli Çeşme (Samokov) 208-510

L

Lajos II 318

Laşva nehri 116-121

Lipova 418-515

M

Macaristan 7-8-10-11-12-13-17-293-294-300-306-312-314-316-318-422-432

Macar –Türk Dostluk Anıtı (Zigetvar) 320-519

Mahmud II 36-409

Mahmud Paşa Camisi (Sofya) 12-13-509

Mahmud Paşa Camisi (Yakova) 242-287-512

Mahmud Yazıcı Camisi (İshakça) 411-515

Makedonya 7-9-10-11-12-17-71-288-330-331-333-334-338-354-360-381-384-400-513

Malkoç Bey Camisi (Siklos) 317-513

Mamuşa Saat Kulesi (Mamuşa Köyü) 267-511

Manastır 10-13-14-54-330-362-364-365-366-369-372-514-518

Mangalem 71

Mangalya 401-408-515-519

Manisa 10-268

Maraş 9

Mecidiye 10-401-412-413-515-519

Mehmed I 20

Mehmed III 305-306-403

Mehmed Ali Paşa Camisi (Kavala) 495-517

Mehmed Ali Paşa Heykeli (Kavala) 500-517

Mehmed Ali Paşa Köşkü (Kavala) 500-517

Mehmed Ali Paşa Medresesi (Kavala) 498-517

Mehmed Bey Camisi (Serez) 12-13-480-517

Mehmed Ali Paşa Türbesi (Dimetoka) 12-455

Mehmed Paşa Camisi (Prizren) 14-242-264-266-511

Melamî Tekkesi (Girokastra-Nepravişte) 63

Melçanî Bektaşî Tekkesi (Korça) 21

Melek Ahmed Paşa 245

Miloş Obiliç Anıtı (Priştine) 246

Milyaçka nehri 107-108-109-110-114

Mimar Sinan 65-129-162-369

Mirahor Camisi ve Türbesi (Korça) 14-21-53-54-506

Mirahor İlyas Bey 53-54

Mitrovica 243-246

Mohaç 293-318-519

Mohaç Açık Hava Müzesi 318-513

Mohaç Zaferi 9

Morava nehri 236

Mostar 14-88-89-135-138-142-508-509

Mostar Köprüsü 89-140-142-145-146-508

Murad I 8-9-170-245

Murad II 9-13-14-20-91-168-174-330-334-472

Murad Bey Camisi (Kruya) 36-506

Murad Bey Türbesi (Saraybosna) 94

Murad II Hamamı (Selanik) 461-462-516

Murad Paşa Camisi (Aksaray, İstanbul) 12

Muradiye Camisi (Bursa) 12

Muradiye Camisi (Edirne) 12

Muradiye Camisi (Vlora) 65-507

Musa Baba Türbesi (Selanik) 463-516

Muslihuddin Abdülgani Camisi (Üsküp) 361-514

Mustafa Paşa Camisi (Serez) 455

Mustafa Paşa Camisi (Üsküp) 14-344-513

Muhsinzâde Abdullah Paşa Türbesi (Travnik) 126-508

N

Naim Fraşeri 60

Nakşî Çelebi 170

Nasuh Ağa Camisi (Mostar) 144-508

Nasuh Bey Oğlu Murad Bey 36

Nasibî Sultan Tekkesi (Pırmet – Fraşeri köyü) 14-60-506

Nazır Bey (Nazıres) Camisi (Elbasan) 14-21-39-506

Nazır Bey Hamamı (Elbasan) 21

Nepravişta Köyü 14-63

Neretva nehri 138-142-147

Nevesinje 89

Niğbolu 9-264

Nikşiç 442-443-516-518

Niyazi Bey Konağı (Resne) 390-514

Novi Pazar 12-423-519

Novisad 434-516

Novisad Kalesi 434-516

O

Odzak 89

Ohri 10-13-71-77-330-384-386-387-514-518

Orhan Gazi 8

Osiyek 224-225-236-511-519

Osiyek Kalesi 236-511

Osman Pazvantoğlu Kütüphanesi (Vidin) 214-510

Osum Köprüsü (Berat) 80

Osum nehri 80

Otman Baba Tekkesi 164-509

Ö

Ömer Basiç Türbesi (Bar) 448-449-516

P

Paşa Bey Türbesi (Üsküp) 340-513

Pazarcık 157-202-510-518

Peç 8-10-11-13-14-293-294-312-314-513-519

Pekin (Peqin) 20

Perşembe Pazarı Camisi (Filibe) 183-509

Pırmet 14-60-506-518

Pirlepe 330-388-389-514-518

Piskopiye Köyü 53

Poçitel 89-148-149-509-519

Podgorica 423-436-516

Priştine 14-242-244-245-246-247-250-252-511-519

Prizren 10-14-242-254-260-267-268-280-287-511

Prizren Kalesi 15

R

Racz Hamamı (Budapeşte) 302-512

Razgrad 14-157-184-509-510-518

Reşat Bardhi 26

Radobolya nehri 146

Rojaj 423

Romanya 7-9-10-11-17-400-407-411-515

Rumeli 8-121-165-410

S

Saat Kulesi (Elbasan) 45-506

Saat Kulesi (Tiran) 21-28-31-506

Safranbolu 20-49-71

Sancak 15-422-423-515

Saranda 65

Saraybosna 10-11-12-13-14-88-89-90-91-100-102-107-113-507-508-518

Saruca İbrahim Paşa Camisi (Mostar) 147-509

Sarı Saltuk 8-32-135-404

Sarı Saltuk Külliyesi (Kruya) 21-32-34-506

Sarı Saltuk Türbesi (Babadağ) 401-404-515

Sarı Saltuk Türbesi (Blagay) 135-508

Sarı Saltuk Türbesi (Kruya) 32

Sava nehri 8-425

Selanik 9-10-12-13-193-454-455-456-461-463-465-466-468-474-516-517-519

Selim Baba Bektaşî Tekkesi (Girokastra) 21

Seyfullah Efendi 159

Sırbistan 9-10-11-238-242-330-333-422-423

Sırp 89-91-130-131-137-243-245-246-250-271-273-278-281-282-288

Sırp Sındığı 8

Silahtar Mustafa Paşa 108

Sinan Paşa 40-254-268

Sinan Paşa Camisi (Çayniçe) 89

Sinan Paşa Camisi (Prizren) 14-242-254-511

Slabozia 407

Slavonski Brod 224-225

Slovakya 10

Slovenya 10-224

Sofu Mehmed Paşa Camisi (Sofya) 162-509

Sofya 11-12-13-121-157-158-159-160-161-162-166-509-518

Sokullu Mehmed Paşa 129-152-301-408

Sokullu Mehmed Paşa Köprüsü (Višegrad) 129-508

Sokullu Mustafa Paşa Hamamı (Budapeşte) 298-512

Split 224-232-233-317-510

Starigrad Çeşmesi (Bar) 449-516

Starigrad Hamamı (Bar) 446-516

Starigrad Kalesi (Bar) 444-447-516

Stolaç 89

Sultan Abdülaziz 133-245-406

Sultan II. Bayezid Camisi (Travnik) 125-508

Sultan Mahmud Camisi (Hırşova) 401-409-515

Sultan Mecid Camisi (Mecidiye) 401-412-515

Sultan Murad Camisi (Priştine) 248-511

Sultan Murad Camisi (Selanik) 455

Sultan Murad Camisi (Üsküp) 12-13-14-332-334-336-337-342-513

Sulu Han (Üsküp) 352-513

Sungur Bey Camisi (Niğde) 12

Süleyman Paşa 8-72-81-119

Süleyman Paşa Camisi (Travnik) 119-508

Sünne Mahallesi Camisi (İskeçe) 489-517

Svilengrad 157

Ş

Şaban Baba Türbesi (Debre) 396-515

Şarkiyat Kütüphanesi (Saraybosna) 115-108

Şehabüddin Paşa Camisi (Filibe) 12-14-157-174-178-509

Şehabüddin Paşa Türbesi (Filibe) 178-509

Şemseddin Sami (Fraşeri) 60

Şerif Halil Paşa Camisi (Şumnu) 13-14-157-199

Şerif Halil Paşa Külliyesi (Şumnu) 157-194-198-510

Şerif Halil Paşa Kütüphanesi (Şumnu) 157

Şerif Halil Paşa Medresesi (Şumnu) 157

Şerif Halil Yusuf Paşa 194

Şerif Kâni Baba 50

Şeyh Emin Tekkesi (Yakova) 286-512

Şeyh Hasan Halvetî Tekkesi (Berat) 78

Şeyh Osman Halvetî Tekkesi (Prizren) 268-511

Şeyh Mağribî Camisi (Saraybosna) 113-508

Şişman İbrahim Paşa Camisi (Poçitel) 149-509

Şişman İbrahim Paşa Medresesi (Poçitel) 151-509

Şumnu 10-13-14-157-194-510-519

T

Tabhane Camisi (Mostar) 138

Taftalı Cami (İpek) 277-512

Tahir Bey Konağı (İpek) 280-512

Tahir İskender 60

Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi 11-521

Taş Han (Şumnu) 199-510

Tatar Sinan Bey Camisi (Kumanova) 394-514

Tekke Köy (Hasköy) 164

Tepedelen 20-21-84-85-431-507-519

Terzi Köprüsü (Yakova) 287-512

Timeşvar 14-121-414-415-417-418-515-519

Tiran 13-14-20-21-26-28-30-31-32-506-518

Tiran Köprüsü 31-506

Toygun Paşa Camisi (Budapeşte) 293

Transilvanya 10-432

Travnik 10-88-116-126

Travnik Açık Hava Müzesi 116

Travnik Kalesi 116-508

Trebinye 152-509-519

Trebisnica nehri 152

Tuna nehri 8-9-210-211-214-238-298-309-317-400-409-425-432-434

Turan Baba Bektaşî Tekkesi (Korça) 21-56-506

Türk Şehitliği (Bükreş) 407-515

Tutin 423

U

Ulu Cami (Bursa) 12-170

UNESCO 89-137-138-331

Uzguroğlu Ahmed Bey 68-74

Ü

Üsküp 10-11-12-13-14-46-247-330-331-332-333-334-338-342-344-350-352-354-356-358-360-361-513-514-519

V

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi 11-520

Valide Sultan Hamamı (Eğri) 306-512

Varadin 224

Vardar nehri 333-360-391

Vardar Yenicesi 454

Vezir Mustafa Paşa Türbesi (Travnik) 127-508

Vırbas nehri 130

Via Egnatia 46-362

Vidin 157-210-211-214-425-510

Vidin Etnografya Müzesi 215

Vidin Kalesi 211-214-215-510

Vidin Kışlası 215-510

Virpazar 438

Virpazar Köprüleri 438-516

Visovak 225

Vişegrad 15-89-112-128-129-317-508-512-518

Vişegrad Kalesi 317-512

Vukovar 224-225-239

Y

Yahya Paşa Camisi (Üsküp) 13-350-513

Yakova 10-13-242-243-282-287-512-519

Yakovalı Hasan Paşa Camisi (Peç) 293-314-513

Yanbolu 157

Yanya 78-454-455

Yaşar Mehmed Paşa Camisi (Priştine) 247-511

Yaşar Paşa Çeşmesi (Priştine) 272-511

Yedikule Kalesi (Selanik) 472-516

Yeni Cami (Gümülcine) 502-504-505-517

Yeni Cami (Selanik) 470-516

Yeni Hamam (Serez) 485-517

Yeni Pazar 12

Yıldırım Camisi (Mudurnu) 12

Yörgüç Paşa Camisi (Amasya) 12

Yugoslavya 7-9-11-15-17-89-91-422-423-515

Yunanistan 7-9-10-11-12-15-17-78-330-454-455-500

Z

Zagrep	225
Zeta Köprüsü (Nikşiç)	443-516
Zigetvar	11-293-320-327-513-519
Zigetvar Kalesi	325-326-513
Zincirli Cami (Serez)	455-476-517
Zvornik	88